

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

(Publicație periodică științifico-practică)

nr. 10 (85) 2007

**Certificatul de înregistrare
nr. 1003600061124
din 27 septembrie 2000**

**Publicație acreditată de
Consiliul Național pentru Acreditare
și Atestare al Republicii Moldova**

FONDATORI:

Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea de Studii Europene din Moldova
Universitatea Liberă Internațională din Moldova
Uniunea Juriștilor din Moldova

REDACTOR-ȘEF

Eugenia TOFAN

Redactor stilist *Ariadna STRUNGARU*
Machetator *Maria BONDARI*

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Gheorghe Rusnac (doctor habilitat în istorie, academician),
Iurie Sedlețchi (doctor în drept),
Gheorghe Avornic (doctor habilitat în drept),
Andrei Galben (doctor habilitat în istorie, academician),
Tudor Popovici (doctor în drept),
Elena Aramă (doctor habilitat în drept),
Sergiu Brînză (doctor habilitat în drept),
Alexandru Burian (doctor habilitat în drept),
Andrei Smochină (doctor habilitat în drept),
Ion Guceac (doctor habilitat în drept).

ADRESA REDACȚIEI:

2012, Chișinău, str. A. Mateevici 60, bir. 222

Telefoane: 57-77-52, 57-76-90.
e-mail: revistadrept@yahoo.com

Indexul PM 31536.

© Revista Națională de Drept

SUMAR

Facultatea de Drept a Universității Libere Internaționale din Moldova la 15 ani de activitate	2
Victor STEPANIUC Anul 1917 și statul moldovenesc contemporan	6
Elena ARAMĂ O noțiune complexă necesară jurisprudenței: proporționalitatea	11
Sergiu BRÎNZĂ, Vitalie STATI O nouă viziune asupra noțiunii „intenții huliganice”	20
Andrei SMOCHINĂ, Mihaela POPESCU Aplicabilitatea dreptului comunitar european în dreptul intern al statelor membre	26
Victor MORARU Factorii de risc în comportamentul suicidar la adolescenți și prevenirea acestuia	29
Teodor CÂRNAȚ Apariția, dezvoltarea și definirea constituționalismului contemporan din Republica Moldova	32
Artur REȘETNICOV Unele repere ale evoluției reglementării răspunderii pentru infracțiunile legate de falsificarea documentelor pe teritoriul Republicii Moldova	35
Dorian CHIROȘCA Conținutul dreptului la reproducerea operei	40
Liuba BRÎNZĂ Aspectele de bază ale instituției de reabilitare a persoanei în procesul penal (Partea II)	43
Dumitru POSTOVAN Dreptul discreționar în Codul de procedură penală al Republicii Federale Germania	52
Valeriu NEMERENCO Organizarea administrativ-teritorială: Studiu comparat... ..	56
Igor HADÎRCĂ Oportunitatea utilizării unor termeni juridici în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora	61
Alexandru MUNTEANU Apărarea judiciară a drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii	68
Vlad VLAICU Corelația dintre dreptul la libera circulație, la alegerea domiciliului sau reședinței și protecția mediului	76
Ion ȚUȚUIANU Raporturile juridice româno-constantinopolitane la momentul unirii Principatelor	79
Nicolae POPESCU Discriminarea de gen. Mandatele mecanismelor instituționale: abordare integrată a egalității de gen și acțiuni specifice	82
Elena ALBUL Reglementarea juridică a valorilor mobiliare primare pe teritoriul Republicii Moldova	85

FACULTATEA DE DREPT A UNIVERSITĂȚII LIBERE INTERNAȚIONALE DIN MOLDOVA LA 15 ANI DE ACTIVITATE

Universitatea Liberă Internațională din Moldova a fost fondată la 16 octombrie 1992 prin decizia Guvernului Republicii Moldova. Centru universitar modern, dinamic, ULIM pledează pentru accesibilitatea și diversitatea studiilor universitare. Concepută drept o instituție de învățământ superior de alternativă, ULIM astăzi promovează cele mai noi tehnologii educaționale și internaționale în procesul didactico-științific, scopul acestuia fiind direcționat spre formarea calitativă a specialistului de mâine, în strictă conformitate cu imperativele Procesului Bologna, for european la care Republica Moldova este parte. Concomitent cu fondarea Universității în cadrul ei a fost înființată și Facultatea de Drept.

Facultatea a parcurs cu succes toate etapele prevăzute de legislația națională privind acreditarea, realizând întregul ansamblu de criterii generale și standarde obligatorii.

Activitatea Facultății s-a început cu un contingent de 15 profesori care urmau să instruiască aproximativ 75 de studenți la secția învățământ la zi și peste 50 de studenți la secția învățământ cu frecvență redusă. Din start, Facultatea purta amprenta înaltului prestigiu, caracteristic tuturor facultăților de drept, unde studenții nu numai că obțin profesia de jurist, dar și se formează ca cetățeni, ca oameni de o aleasă cultură.

Facultatea de Drept a fost promovată de o echipă competentă, laborioasă și cu viziuni progresiste (Andrei Smochină, Alexei Barbăneagră, Mihai Gheorghică), care a invitat la Departamentul Drept cadre pedagogice de o veritabilă substanță științifică în domeniul jurisprudenței (profesorii universitari Eugen Martîncic, Vladimir Ivanov; conferențiarii universitari Boris Negru, Grigorii Fedorov, Victor Volcinschi, Constantin Florea, Gheorghe Cușco, Gheorghe Guzun, Tudor Negru, Lidia Macovei, Nicolae Osmochescu, Gheorghe Golubenco, Petru Țurcan, Vasile Crețu, Gheorghe Gladchi, Trofim Carpov, Vladimir Mocreac, Victor Popa, Valeriu Lebedev, Nicolae Belii, Vladimir Tocarenco; lectorii universitari Valentina Mihailov, Domnița Pagoni, Cătălina Scorțescu, Olga Beneș, Vitalie Țaulean, Marina Usturoi).

Chiar de la început, scopul a fost fixat cu claritate: a constitui o facultate modernă, în care studiile să se integreze în arealul predilect al investigațiilor științifice. Deja peste cinci ani devine una dintre cele mai prestigioase facultăți din republică, dispunând de un contingent de studenți în număr de aproape 2000 la toate formele de învățământ.

În scurt timp, Facultatea de Drept a devenit cunoscută peste hotarele țării, găzduind importante conferințe științifice, fiind vizitată de mulți savanți titrați (Nicolae Vitruc, Genoveva Vrabie, Vasile Dobrinou, Nicolae Popa, Emil Molcuț, Leonid Bagrii, I. Sahmatov).

S-a dezvoltat vertiginos doctoratul, fiind constituit Consiliul științific de susținere a tezelor de doctor în științe juridice. Din anul 1998 și până în prezent în cadrul lui au susținut tezele 5 doctori habilitați în drept și peste 40 doctori în drept, inclusiv din România și Ucraina.

Pe parcursul anilor procesul de învățământ la Facultatea de Drept a fost asigurat de 5 catedre:

✓Drept Public – șefi catedră: Vladimir Ivanov, Andrei Smochină, Vladimir Mocreac, Dumitru Baltag, Serghei Țurcan;

✓Drept Privat – șefi catedră: Tudor Negru, Andrei Groza, Cătălina Scorțescu;

✓Drept Penal și Criminologie – șefi catedră: Trofim Carpov, Iurie Frunză, Vitalie Țaulean, Valeriu Bujor;

✓Drept Procesual Penal și Criminalistică – șefi catedră: Gheorghe Golubenco, Gheorghe Gladchi;

✓Drept Internațional – șefi catedră: Valeriu Lebedev, Vitalie Gamurari, Carolina Smochină.

După aproape 15 ani de căutări febrile și laborioase, astăzi dispunem de un colectiv bine încheat: numărul studenților a crescut spectaculos, condițiile sunt mult schimbate în bine, corpul profesoral întinerește continuu, mediile electronice se instalează firesc în procesul de instruire, specialiștii din străinătate vin bine dispuși să împartășească din propria experiență;

în ce ne privește, suntem deseori invitați în mult visatele instituții de învățământ din străinătate, iar tinerele cadre didactice pleacă la specializare în marele centre universitare de pe continente.

Pe parcursul celor 15 ani de existență, Facultatea de Drept a pregătit circa 3000 de specialiști în domeniul jurisprudenței, care sunt amplasați în câmpul muncii atât în țară, cât și peste hotare. Absolvenții reprezintă ULIM și Republica Moldova în organismele europene de elită, în centrele universitare de prestigiu din lume, în organele publice centrale și locale, în unitățile economice prospere, în holdingurile educaționale de renume de la noi și din străinătate. Rezultatele obținute de către pleiadele de absolvenți justifică o anticipare firească a unei ascensiuni continue a învățământului de calitate la ULIM, insuflându-ne o mare încredere în viitorul acestei instituții.

Deci, putem afirma cu certitudine că Facultatea de Drept de la ULIM oferă studenților săi, prin intermediul unui proces didactic de calitate și prin manifestări științifice de anvergură, oportunități multiple pentru amplificarea cunoștințelor, astfel ca ele să facă față celor mai înalte exigențe dictate de realitățile mileniului III.

Conform Nomenclatorului domeniilor de formare profesională, structura studiilor juridice universitare este următoarea: 4 ani la ciclul licență (240 ECTS), 1 an la ciclul masterat (90 ECTS) și 3-4 ani la ciclul doctorat.

Facultatea oferă un program de studii principal cu durata de 4 ani învățământ la zi și de 5 ani învățământ cu frecvență redusă.

La nivelul licență Facultatea oferă studii generale de drept cu inițiere în trei specializări: Drept penal, Drept civil și Drept internațional.

De asemenea, în baza acestor specializări sunt organizate trei programe de masterat. La Facultate își pot face studiile și cetățenii din alte țări – prin intermediul Centrelor de Selecție, Orientare Profesională și Consultanță, care activează de câțiva ani în orașele Târgu-Jiu, Constanța, Călărași, Cernavodă din România, din alte state.

Dezvoltarea Facultății de Drept se întemeiază pe concepția potrivit căreia cercetarea științifică este (și trebuie să fie) o componentă a activității academice cel puțin echivalentă, ca importanță și volum, cu componenta de învățământ.

Dezvoltarea cercetării științifice a constituit unul dintre obiectivele prioritare, prin a carui realizare se urmărește echilibrarea activității de învățământ cu activitatea de cercetare, astfel concretizându-se misiunea Facultății ca subdiviziune de învățământ și de cercetare. Evoluția cercetării științifice a parcurs doua etape:

- prima etapă cuprinde perioada 1992-2006 și se caracterizează prin realizarea cercetărilor științifice în cadrul catedrelor, activitatea științifică fiind parte componentă a sarcinii didactice a corpului profesoral didactic, determinată nemijlocit de necesitățile procesului de învățământ;
- a doua etapă, actuală, începe în anul 2006, în care cercetarea științifică s-a specializat, prin constituirea de structuri de cercetare, altele decât cele de la nivelul catedrelor.

Pentru optimizarea activității științifice în cadrul ULIM, prin ordinul Rectorului nr. 138 din octombrie 2006 a fost creat, în baza Facultății de Drept, Institutul de Cercetări în Domeniul Protecției Drepturilor Omului. Institutul are în componență cercetători titulari și cercetători de la catedrele Facultății sau de la alte structuri ale ULIM. Profilul de cercetare al Institutului este „Mecanisme de garantare și protecție a drepturilor omului în statul de drept”. Cercetările științifice în cadrul profilului sunt realizate de patru secții ale Institutului:

- Secția I Științe Penale. Problema de cercetare – „Perfecționarea legislației penale și a măsurilor ce țin de apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanei în contextul integrării europene”;
- Secția II Drept Public. Problema de cercetare – „Constituționalismul ca bază teoretică a statului de drept”;
- Secția III Drept Internațional. Problema de cercetare – „Cooperarea în cadrul dreptului internațional contemporan”;

– Secția IV Drept Privat. Problema de cercetare – „Reglementarea juridică a drepturilor social-economice în condițiile integrării europene”.

Planurile de cercetare științifică se trasează pe termen lung – de 5 ani și pe termen imediat – de 1 an. Activitățile se planifică pentru un an astronomic, Facultatea conformându-se astfel cerințelor înaintate de Academia de Științe a Moldovei și de Consiliul Național pentru Acreditare și Atestare.

Cercetarea științifică este asigurată de un corp profesoral constituit din cadre titulare, circa 80% profesori universitari, doctori habilitați în științe juridice, conferențieri universitari, doctori în drept, lectori superiori, lectori universitari și asistenți. Majoritatea dispun de o experiență didactico-științifică internațională, acumulată în urma participării active la stagiile de perfecționare, realizării granturilor individuale adjuocate etc. Fiecare profesor realizează un volum de activitate științifică obligatorie. Coraportul dintre numărul de cadre didactice și volumul rezultatelor cercetării este mai mult decât impunător. Această stare derivă din postulatul conform căruia activitățile științifice sunt indispensabile pentru orice profesor universitar, căci ULIM nu este strict o instituție doar de predare/învățare, ci și una de cercetare laborioasă. Toți profesorii catedrelor nominalizate desfășoară o muncă științifico-didactică planificată, ale cărei rezultate sunt regăsite în publicațiile de specialitate și în rezumatele conferințelor naționale și internaționale. O bună parte dintre aceste materiale sunt parte componentă a tezelor de doctor și de doctor habilitat în științe juridice, rezultatele investigațiilor fiind utilizate de către studenți și doctoranzi în cadrul procesului de studii.

Obiectivele de cercetare sunt realizate în câteva direcții:

- a) Investigații științifice (crearea grupurilor de cercetare cu participarea profesorilor, doctoranzilor, masteranzilor și studenților, pe tematici distincte);
- b) Dirijarea științifică a tezelor de doctorat la tematica problemelor științifice abordate;
- c) Susținerea tezelor de doctorat la tematica direcției științifice nominalizate;
- d) Publicarea rezultatelor cercetărilor științifice și ale celor de doctorat în Analele ULIM – „Symposia professorum”, seria Drept;
- e) Publicarea rezultatelor cercetărilor științifice în reviste de specialitate naționale și internaționale;
- f) Organizarea forurilor științifice tematice în cadrul ULIM, participarea la forurile științifice la nivel național și internațional.

Toate aceste componente ale cercetării la Facultate au permis punerea în valoare a rezultatelor concrete, obținute pe parcursul ultimilor 5 ani: susținerea a 13 teze de doctorat, publicarea a 9 monografii, 7 manuale, a circa 209 articole științifice, inclusiv 14 în publicații științifice peste hotare.

Facultatea promovează relații de colaborare cu instituții similare de prestigiu pe plan internațional. Colaborarea vizează organizarea în comun de programe de studii, derularea de proiecte de cercetare, mobilități pentru cadrele didactice și studenți, acțiuni de compatibilizare a curriculum-ului. În cadrul Facultății acționează Biroul Relații Internaționale, coordonat de un membru al Colegiului Consiliului Profesoral, care răspunde de relațiile internaționale ale Facultății. Convenții de colaborare au fost semnate cu Universitatea „Spiru-Haret” din București, Universitatea „1 decembrie 1918” din Alba-Iulia, Universitatea din Pitești și al.

Pe parcursul celor 15 ani de activitate Facultatea de Drept a colaborat cu colegi din diverse centre universitare, dând curs mobilităților academice la nivel de profesori și studenți. Printre partenerii instituționali se află Universitatea din Pitești, Universitatea „1 decembrie 1918”, Universitatea „Spiru Haret” (România), Universitatea Roma-tri (Italia), Academia de Drept din Moscova, Academia Juridică din Odesa etc. Impactul tuturor mobilităților se materializează, în primul rând, în propagarea experienței universitare internaționale și în aplicarea formulelor progresiste în procesul de instruire-cercetare de la ULIM.

Activitățile extracurriculare constituie un element indispensabil în procesul de educare civică a studenților. În această ordine de idei, la Facultate s-au format tradiții frumoase. A devenit tradiție celebrarea „Zilei Drepturilor Omului” prin organizarea conferințelor științifice interuniversitare.

Pe parcursul anului sunt organizate numeroase cluburi de discuție, mese rotunde, lecții deschise, olimpiade, dezbateri.

Problema managementului calității este abordată la Facultatea de Drept ca fiind una de strategie globală, care angajează toate componentele și procesele activității:

✓ asigurarea nivelului înalt de pregătire a studenților, în concordanță cu standardele naționale și internaționale, înzestrarea lor cu cunoștințele și capacitățile necesare integrării active și eficiente în viața socială și în profesii, orientarea studenților spre o atitudine creatoare, critică și independentă și spre un comportament dinamic și cu forță de adaptare la situații noi, prin competență și permanentă autoinstruire;

✓ corelarea ciclicizării programelor de studii cu structura pe pachete de discipline (module) a planurilor de învățământ, pe principiul compatibilității studiilor pe verticală (între niveluri diferite), pe orizontală (între rute profesionale diferite, dar conexe) și interinstituțională (între universități);

✓ dezvoltarea și diversificarea structurilor Facultății, în acord cu direcțiile reformei învățământului superior, care să asigure Facultății flexibilitatea necesară adaptării la dinamica vieții sociale, științifice și academice.

Preocuparea centrală a conducerii ULIM a constituit-o asigurarea unor condiții optime de studii și muncă pentru toți studenții și profesorii instituției. Din această perspectivă, rolul Facultății de Drept rezidă în formarea specialistului secolului XXI, în cultivarea aptitudinilor apte să plaseze cât mai reușit viitorul specialist în câmpul muncii, nu doar în țara de origine, ci și în sistemul relațiilor economice internaționale.

Așadar, plasând în prim-plan cele sus-menționate, colectivul Facultății realizează următoarele obiective:

- Dezvoltarea cercetării la nivel de catedră și facultate, în relație directă cu evoluția curriculum-ului și cu nevoile procesului de învățământ, în sensul de a promova învățarea prin cercetare, ca formă specific academică de învățare;
- Dezvoltarea cercetării de vârf, prin centre de excelență, cu abordări interdisciplinare, prin colaborări externe și granturi (în cadrul Institutului de Cercetări Științifice);
- Inițierea cercetării aplicative, pentru soluționarea unor probleme practice, prin contract cu beneficiarii (Procuratura, MAI, instanțele de judecată etc.);
- Corelarea managementului academic cu managementul financiar, asigurarea unui echilibru optim între necesitatea de a limita costurile și necesitatea de a spori cheltuielile pentru calitate;
- Dezvoltarea condițiilor de studii și cercetare științifică, introducerea pe scară largă a sistemelor informaționale în procesul de învățământ, în cercetare și management, amplificarea și diversificarea fondului de carte al bibliotecii, dotarea laboratoarelor și cabinetelor cu tehnică modernă în sprijinul unei activități de învățământ și cercetare eficiente;
- Lărgirea relațiilor de cooperare cu alte instituții de învățământ superior și de cercetare din țară și din străinătate și integrarea în programele de cooperare interuniversitară.

Dumitru BALTAG,
decanul Facultății de Drept,
doctor în științe juridice, conferențiar universitar

ANUL 1917 ȘI STATUL MOLDOVENESC CONTEMPORAN

Victor ȘTEPANIUC,

*Președintele Comisiei parlamentare pentru cultură, știință, învățământ, tineret,
sport și mijloace de informare în masă*

SUMMARY

This year we celebrate 90 years from making two Russian revolutions, which left very important traces in the destiny of Moldovan people. Namely in 1917, as a result of epochal revolutionary events, Moldovan people, using the revolutionary slogan about the right of nations to self-determination, succeeded to restore national statehood, lost in the XIX-th century.

A stăzi suntem la o distanță de 90 de ani de la cele două revoluții ruse care au lăsat amprente extrem de importante în destinul poporului moldovenesc. Anume în 1917, drept urmare a evenimentelor revoluționare epocale, poporul moldovenesc, urmând lozinca revoluției despre dreptul națiunilor la autodeterminare, a reușit să-și restabilească statalitatea națională pierdută în secolul al XIX-lea.

În societatea moldovenească, îndeosebi în rândurile savanților, continuă disputa despre istoria statului moldovenesc contemporan. Deosebit de intrigante sunt argumentele acelor cercuri academice și universitare, care afirmă că statul Republica Moldova își are începuturile după 27 august 1991, când a fost proclamată independența. Desigur, aceste afirmații sunt foarte discutabile. Și aceasta ne-o demonstrează chiar istoria dramatică a Moldovei din ultimii 200 de ani.

Indiscutabil, declinul vechii Moldove a pornit îndeosebi după 1775, când Turcia, suzerana Moldovei, pentru a întări o coaliție antirusească, cedează Austro-Ungariei Bucovina.

Lovitura fatală adusă Moldovei a fost însă Tratatul de la București. La 1812 Turcia și Rusia dezmembrează pământurile moldovenești în două: Moldova de Vest rămâne sub dominație turcească, Moldova de Est, numită mai târziu Basarabia – sub dominație rusească.

La 1859, Moldova de Vest, dispunând de un teritoriu mai mic de jumătate din teritoriul Moldovei istorice de până la 1812, avînd sprijinul Franței, Rusiei, Prusiei, se unește cu Valahia.

Astfel, la 1862 este anihilată statalitatea moldovenească, care a avut o continuitate de peste 500 de ani.

Cu certitudine, lichidarea statalității moldovenești în sec. XIX este un fenomen istoric și el merită să fie studiat nepărtinitor, de pe poziții obiective și cu participarea istoricilor moldoveni. Aceeași analiză obiectivă este necesară la cercetarea fenomenului statalității moldovenești în sec. XX în Basarabia – „cea mai mare și fertilă parte”¹ a Moldovei istorice.

Lupta pentru restabilirea statalității moldovenești în Moldova de Est – Basarabia – după 1812 nu a conținut niciodată, dar „fantoma constituționalismului moldovenesc” se răspândește mai activ în rândurile intelectualilor la începutul sec. XX.

În anul 1905, consilierul de stat N. Soare, marele proprietar Al. Krupenski, avocatul C. Kiriak, protopopii I. Baltag, N. Lașcu și alții întemeiază *Societatea Moldovenească din Basarabia*, condusă de P. Dicescul, mareșalul nobilimii basarabene. Statutul acesteia precizează că „societatea se înființează pentru a contribui cu toate mijloacele la ridicarea nivelului cultural al moldovenilor și la studierea cât mai completă a Basarabiei. La bază stă convingerea că instrucțiunea e cu putință numai în limba maternă – moldovenească”.² *Societatea* înființează săptămânalul *Moldovanul*, în frunte cu scriitorul Gh. V. Madan. Ziarul era citit cu mare interes de intelectuali, studenți, țărani, deoarece folosea noțiunile de „moldoveni”, „limba moldovenească”, „Moldova”. Cititorului basarabean i se oferea posibilitatea să intuiască că Basarabia este o parte a Moldovei Vechi, iar basarabenii sunt moldoveni.

În 1906, preotul Alexei Mateevici publică un șir de articole-manifeste: *Lupta moldovenilor pentru drepturi, Unirea culturală, Alegerile...*

Într-o scrisoare a lui Al. Nour (publicată în decembrie 1908 de C. Stere) se înștiința despre lucrările *Congresului clerului basarabean*, care a adoptat rezoluții

privind „introducerea în școlile parohiale sătești a Bibliei și a Sfintei Scripturi în limba moldovenească”, editarea revistei *Luminătorul*, predarea limbii moldovenești și a cântului la Seminarul Teologic din Chișinău, toate acestea fiind o „dovadă că există un curent național profund și sănătos”. Între timp, unii agenți secreți ai țarismului mențineau influența nefastă a elementelor alogene, „care inspirau moldovenilor ideea așa-numitei *autodeterminări...*”.³

Mișcarea revoluționară din Rusia (1905-1907) a avut anumite ecouri în societatea moldovenească. Astfel, în primăvara anului 1905 au avut loc tulburări țărănești în ținuturile Orhei, Chișinău, în satul Mocra (raionul Râbnița). S-au organizat greve și demonstrații ale muncitorilor la Chișinău, Bălți, Hotin, Rezina, Soroca. Răscoala țăranilor din Comrat (ianuarie 1906) a fost înăbușită de armata țaristă. Atare forme de revoltă, chiar și răscoalele, erau impulsionate de cerințe sociale. Lozinci politice, revendicări naționale încă nu se formulau răspicat și hotărât.

O semnificație aparte pentru viața social-culturală a Basarabiei a avut lansarea în mai 1913, la inițiativa lui V. Stiescu, P. Halippa, N. Alecsandri, S. Murafa, a revistei „Кувынт молдовенеск”, care publică materiale despre viața social-politică, dar și fragmente din operele scriitorilor moldoveni M. Eminescu, V. Alecsandri, A. Donici.

Conceptul ideologic al revistei a fost formulat de S. Murafa în articolul „Cine-s moldovenii”, care a fost păspândit pe larg în rândurile studenților și intelectualilor.

Ideea *autodeterminării Basarabiei*, șoptită decenii la rând, la începutul lui 1914 devenise o tendință evidentă. Șeful jandarmeriei din Basarabia, colonelul C.F. Nordberg, raporta: „Pe data de 30 ianuarie 1914, prin intermediul agenților s-a stabilit că în ultima vreme în mediul intelectualității basarabene a apărut *tendința de autodeterminare națională* și de desfășurare a culturalizării populației moldovenești din Basarabia...”⁴

Opera de scuturare a asupririi naționale străine și de renaștere a Statului național moldovenesc s-a desfășurat conform viziunilor politico-științifice ale curentelor democratice europene, susținute și aplicate practic în Rusia de V. Lenin, acceptate și concretizate în lucrările istoricilor și juriștilor din Moldova I. Buga, A. Grecul, A. Lazarev, A. Morari, A. Repida, A. Surilov ș.a.

În anul 1916 V. Lenin apreciază ca progresistă în condițiile Rusiei țariste „trezirea vieții naționale și a mișcărilor naționale, lupta împotriva oricărei asupririi naționale, crearea statelor naționale”.⁵

După victoria revoluției din februarie, denumită de istorici revoluție burghezo-democratică, în Basarabia, adică în Moldova de Est, ca și în alte provincii ale Rusiei, s-a desfășurat mișcarea de eliberare națională. Popoarele Rusiei, asuprite pe parcursul mai multor veacuri de țarism, pentru prima dată s-au pronunțat în mod deschis pentru lichidarea jugului național, pentru înființarea și restabilirea formațiunilor național-statale. În fruntea acestei mișcări, în condițiile năruirii sistemului țarist feudal-despotice, se afla burghezia națională, intelectualitatea democratică, cea mai mare parte a țăranilor, o parte din muncitorii. În cursul schimbărilor revoluționare din primăvara-vara anului 1917, în condițiile dualității puterii de stat din Petrograd, a avut loc divizarea forțelor politice și în Basarabia.

În această perioadă politica Guvernului Provizoriu, orientată spre continuarea războiului imperialist, reprimarea revoluției și a mișcării pentru pace, pământ, eliberare socială și națională, a găsit susținere numai în mediul capitaliștilor mari și al moșierilor. Sovietele deputaților norodnici, create îndată după revoluție la inițiativa partidelor de stânga (socialiștilor, menșevicilor și bolșevicilor) pe întreg teritoriul Rusiei, au început să se bucure de susținere în rândul soldaților, muncitorilor, țăranilor, micilor proprietari, păturii largi a intelectualității, deoarece ele exprimau așteptările principale ale Rusiei multinaționale. Sovietele deputaților norodnici pledau pentru încetarea războiului imperialist, pentru realizarea reformei agrare, pentru libertăți sociale și politice, pentru eliberarea națională.

Din vara anului 1917, asupra vieții politice din Basarabia, asupra cercurilor burgheziei și intelectualității meleagului a început să exercite influență și Partidul Național Moldovenesc, care în mod deschis pleda pentru autonomia național-teritorială a Basarabiei în componența Republicii Federative Democratice Ruse. Promovând idei apropiate poporului – apărarea limbii moldovenești, a culturii moldovenești, restabilirea statalității moldovenești – acest partid, însă, se opunea lozincilor revoluționare cu privire la egalitatea socială și reforma agrară.

La începutul toamnei lui 1917, cel mai puternic partid în Basarabia era, totuși, Partidul Social-Revoluționarilor. Aripa dreaptă a acestui partid susținea politica Guvernului Provizoriu: continuarea războiului până la bun sfârșit, soluționarea tuturor problemelor social-politice și naționale după terminarea războiului, prin convocarea Adunării Constituante.

Partidul Național Moldovenesc susținea, în plan general-politic, aceste opinii, însă milita pentru crearea Sfatului provizoriu al Basarabiei și declararea autonomiei.

Social-revoluționarii de stânga și menșevicii, deținând majoritatea în sovietele Basarabiei, sub influența bolșevicilor, împărtășeau poziții mai radicale. Ei pledau pentru reforme politice și social-economice mai grabnice, pentru încetarea mai rapidă a războiului, pentru desfășurarea reformei agrare. Însă, sovietele de pe teritoriul Basarabiei erau slabe, influența lor era semnificativă numai în rândurile armatei. Sovietele deputaților muncitorilor și țăranilor erau separate și nu exercitau o influență considerabilă în rândul maselor. În aceste condiții, în pofida clarității lozincilor despre pace, despre pământ, despre republica democratică, socialiștii menșevici și bolșevicii din Basarabia își expuneau în mod foarte controversat programele, mai ales punctul de vedere asupra dreptului națiunilor la autodeterminare. Chiar și agitatorii bolșevici practic pledau, în primăvara și toamna anului 1917, împotriva creării Republicii Moldovenești.

Partidul Național Moldovenesc, utilizând în mod activ în propaganda sa ideile renașterii național-statale a Moldovei, a reușit să atragă, către toamna anului 1917, de partea sa păturile largi ale intelectualității, țăranimii și, în primul rând, ale soldaților.

Primele manifestații semnificative pentru pace, pentru libertățile naționale și sociale, pentru autonomia Basarabiei au avut loc pe front.

În luna mai a anului 1917 a avut loc Congresul Sovietului Frontului Român, al Flotei de la Marea Neagră și al regiunii Odesa – Congresul RUMCEROD. La 19-20 mai a avut loc Consfătuirea reprezentanților sovietelor deputaților muncitorilor și soldaților din Chișinău, Bender și Bălți care au ales Comitetul Executiv de guvernare al sovietelor din Basarabia. A avut loc primul Congres de guvernare al țăranilor din Basarabia (21-23 mai), care a cerut lichidarea proprietății private a moșierilor asupra pământului.

Deja la 12 iunie 1917 în comisia organizatorică a Sovietului moldovenesc al deputaților soldaților și ofițerilor garnizoanei Odesa a parvenit propunerea de a organiza congresul militarilor moldoveni din unitățile frontului și din spatele frontului.

De reamintit că în a doua jumătate a anului 1917 au fost adoptate sute de apeluri, hotărâri, rezoluții ale cetățenilor, țăranilor, studenților și profesorilor, cooperabilor și preoților, care pledau, într-o formă sau alta, pentru „autonomia” teritorială și politică a Basarabiei.

La Consfătuirea reprezentanților diferitelor partide și organizații din 20 iulie 1917 a fost adoptată rezoluția: „A recunoaște dreptul Basarabiei la autonomie teritorial-politică, cu drepturi egale pentru toate națiunile...”; „a forma o comisie specială pentru studierea întrebării cu privire la crearea Sfatului Țării”, în a cărui componență „trebuie să intre reprezentanți ai tuturor organizațiilor locale obștești și administrative și ai partidelor naționale”.⁶

La 6 septembrie 1917, la Chișinău, a apărut „Солдатул молдован” – „ziarul Comitetului executiv central al Sovietului de deputați ofițeri și soldați moldoveni-basarabeni. Pentru soldați și țărani”, care promova ideea autonomiei și renașterii naționale.

La inițiativa Partidului Național Moldovenesc s-a hotărât convocarea Congresului soldaților și ofițerilor frontului român la Chișinău, la 20 octombrie 1917. Paralel cu lucrul organizatoric se desfășura și munca ideologică. Ziarul „Бессарабская жизнь” de la 1 octombrie 1917 a publicat articolul „Despre problema națională” semnat de căpitanul V. Cijevschi, unul dintre liderii mișcării naționale moldovenești din acea perioadă. „Folosirea în Rusia a noilor forme în domeniul relațiilor naționale trebuie să aibă loc numai în condițiile autonomiei largi și federației – afirmă autorul. – Numai autonomia național-politică constituie materialul de construcție pentru edificarea unui stat solid”. Raționamentele lui V. Cijevschi privind autonomia, inclusiv autonomia Basarabiei, și-au găsit reflectare în rezoluțiile Congresului soldaților moldoveni, care a avut loc la 20-27 octombrie 1917: „Luând în considerație situația cultural-istorică, geografică și etnică a Basarabiei și bazându-se pe principiul autodeterminării popoarelor, recunoscut de întreaga democrație revoluționară rusă și de statele aliate, precum și pe voința ferm exprimată a întregului popor moldovenesc în persoana organizațiilor revoluționare, Congresul, la dezbaterile problemei privind autonomia Basarabiei, a hotărât în unanimitate: se declară drept unica formă acceptabilă de guvernare a Basarabiei autonomia politică național-teritorială, iar pentru traducerea în viață a acesteia se constituie Sfatul Suprem din moldoveni și reprezentanți ai minorităților naționale din Basarabia”.⁷ În zilele când la Chișinău se desfășurau lucrările Congresului soldaților moldoveni, la Petrograd a avut loc Marea Revoluție din Octombrie, care a declarat dreptul națiunilor la autodeterminare, inclusiv la separare și creare de state independente.

La 27 octombrie (9 noiembrie) 1917, în ziua de încheiere a lucrărilor Congresului soldaților moldoveni, acesta, bazându-se pe principiul revoluției, conform

căruia fiecare popor are dreptul să-și determine de sine stătător soarta, a declarat „autonomia teritorială și politică a Basarabiei”, iar pentru guvernarea ei a hotărât să constituie Sfatul Țării.⁸

La 21 noiembrie 1917 și-a început lucrările Parlamentul Provizoriu – Sfatul Țării. La 2 decembrie 1917 Sfatul Țării a declarat crearea Republicii Democratice Moldovenești.

Către începutul lui noiembrie 1917 în ținut se luptau pentru putere trei forțe: instituțiile de guvernare ale Guvernului Provizoriu (duma orășenească, comisarul de guvernare, zemstva de guvernare, zemstvele județene etc.), sovietele, Sfatul Țării.

În noiembrie 1917, în localitățile Ungheni, Briceni, Ocnîța, Larga și Lipcani puterea a trecut în mâinile sovietelor. Pe platforma sovietică au trecut sovietele din Tiraspol, Bender, Călărași, Leova, Edineț.

Rivalitatea forțelor politice în ținut se întetea. Chiar de la bun început a ieșit în vileag rivalitatea dintre moldavofili și românofili din cadrul Sfatului Țării. Primii se pronunțau consecvent pentru respectarea strictă a principiilor și declarațiilor adoptate de Congresul soldaților moldoveni, reiterate în Declarația Sfatului Țării de la 2 decembrie 1917 prin care a fost proclamată Republica Democratică Moldovenească. Românofilii I. Pelivan, T. Ioncu, A. Crihan, P. Halippa promovau de la bun început linia de unire a Moldovei dintre Prut și Nistru cu România regală.

Pentru a elucida problema complicată a atitudinii sovietelor, a organizațiilor bolșevice și a guvernului de la Petrograd față de Sfatul Țării și față de Republica Democratică Moldovenească proclamată de acesta, vom face apel la un șir de acțiuni de atunci și la documente politice. Este bine cunoscut că în unitățile militare dislocate în Moldova, inclusiv la Chișinău, Sovietul de Chișinău și Sovietul de guvernare aveau o mare influență. Însă, aceste soviete, cu autoritate recunoscută la acel moment, nu au inițiat crearea autonomiei sovietice în Moldova ca răspuns la proclamarea autonomiei de către Sfatul Țării. Raportul de forțe în soviete era de așa natură încât bolșevicii nu puteau, probabil, să acționeze liber și nestingherit. Socialiștii-revoluționari (eserii), menșevicii și bundiștii puteau bloca împreună o astfel de inițiativă. Mai mult decât atât, reprezentanții acestor formațiuni erau membri ai Sfatului Țării și chiar aveau fracțiunile lor. Sperând că, în cele din urmă, Sfatul Țării va recunoaște Revoluția din Octombrie, bolșevicii și adepții lor în soviete au adoptat o poziție de expectativă față de organul suprem de conducere al Republicii

Democratice Moldovenești. Chiar și emisarii Petrogradului bolșevic, S. Cuib și N. Simonov, veniți să-i ajute pe bolșevici să instaureze în teritoriu Puterea sovietică, nu s-au pronunțat împotriva Sfatului Țării. Potrivit informației din ziarul „Бессарабская жизнь”, ei au participat la adunarea festivă din 6 decembrie 1917, consacrată proclamării Republicii Democratice Moldovenești la 2 decembrie 1917.

În calitate de reprezentant al Sovnarcom-ului (guvernului sovietic), S. Cuib a declarat: „Sovietul comisarilor poporului a fost întotdeauna pentru înființarea unor asemenea organizații (Sfatul Țării – *n.a.*), bazate pe principiul autodeterminării popoarelor. Sovnarcom-ul nu poate decât să salute Sfatul Țării, deoarece vede în el o bază pentru viitoarea Republică Federativă Democratică Rusă”. La rândul său, N. Simonov a salutată și el Republica Moldovenească, dând asigurări că „soldații și marinarii o vor susține pe deplin, atâta timp cât în fruntea ei se vor afla persoane care nu vor permite transmiterea puterii dușmanilor revoluției”.⁹ Aceasta a avut loc în decembrie 1917.

Tot atunci a avut loc ședința lărgită a Sovietului de deputați ai muncitorilor și soldaților din Chișinău, cu participarea membrilor comitetelor militare și a reprezentanților sindicatelor. S-a discutat și problema atitudinii față de Declarația (din 2 decembrie 1917), publicată de Sfatul Țării. După „discuții îndelungate” a fost adoptată o rezoluție cu următorul conținut:

1. A-i saluta pe muncitorii, soldații și țăranii moldoveni, care au materializat dreptul popoarelor Rusiei la autodeterminare, cucerit prin Revoluția din Octombrie.

2. A susține Sfatul Țării în toate acțiunile ce vor fi orientate spre transpunerea în viața popoarelor din Basarabia a hotărârilor Congresului II al Sovietelor de deputați ai muncitorilor, soldaților și țăranilor din Rusia, precum și a decretelor despre pace și pământ. (De menționat că Sfatul Țării nu a reacționat la această hotărâre a Sovietului de Chișinău.)

Conducătorii Sfatului Țării evitau orice contact cu organizațiile care simpatizau guvernul lui Lenin, nu-i admiteau pe bolșevici în Sfatul Țării, au refuzat, la 8 decembrie 1917, admiterea ca membru în Sfatul Țării a bolșevicului Ia. Meleșin, președinte al Comitetului executiv al Sovietului de deputați ai muncitorilor și țăranilor din guvernare.

În aceste circumstanțe, la sfârșitul lunii noiembrie 1917 la Chișinău se creează o organizație separată a bolșevicilor din regiune, în fond din soldați, care au fost însă foarte departe de cerințele social-politice înaintate de locuitorii băștinași. „În majoritate, soldații nu erau localnici – scria bolșevicul S. Ruban – nu erau

moldoveni, ci venetici aflați provizoriu în Chișinău”. După Conferința bolșevicilor din Chișinău (4 decembrie 1917), care l-au ales drept lider pe Ia. Meleșin, această organizație a început să desfășoare o activitate energetică.

Spre sfârșitul lui decembrie 1917 și începutul lui ianuarie 1918 în republică își disputau puterea doar două organizații: Sfatul Țării și Sovietele. Însă, atât Sfatul Țării, cât și Consiliul Directorilor Generali (Guvernul) din ce în ce mai mult „conștientizau neputința lor totală în fața situației în care se afla Basarabia, conștientizau starea de descompunere a miliției și armatei moldovenești”, contaminate de „propaganda bolșevică”. Neavând posibilitatea de a ține sub control situația în republică, președintele Consiliului Directorilor Generali (Guvernului), P. Erhan a declarat, la 13 decembrie 1917, la ședința Sfatului Țării următoarele: „Pe teritoriul Republicii Moldovenești deocamdată nu există o autoritate investită cu putere deplină, capabilă să transpună în viață anumite decizii: Noi nu putem lua măsuri”.¹⁰

Documentele și mărturiile expuse mai sus confirmă faptul că comitetul executiv al Sovietului de Chișinău, Comitetul Executiv al sovietelor de gubernie, acționând, din noiembrie 1917, ca organe ale Republicii Sovietice Ruse, depuneau eforturi să creeze condiții pentru schimbările sociale și politice care ar fi permis ca populația Moldovei dintre Prut și Nistru să poată beneficia de dreptul obținut de Revoluție: acela de a-și decide în mod independent soarta. Totuși, aceste structuri politice erau fragile. În decembrie 1917, bolșevicii au început pregătirea pentru cel de-al doilea Congres al Sovietelor de deputați din Basarabia, care trebuia să desfășoare lucrările la 19 ianuarie 1918. Cel de-al doilea Congres al Sovietelor de deputați ai muncitorilor, țăranilor și soldaților din Basarabia urma să proclame crearea Republicii Sovietice Moldovenești. Însă, în primele zile ale lunii ianuarie 1918 în Republica Democratică Moldovenească au intervenit armatele române de ocupație.

Trupele Armatei Moldovenești și detașamentele organizate de către Sovietele bolșevicilor, adică reprezentanții celor două grupuri politice de bază din

republică, au pornit la luptă împotriva dușmanului. În martie 1918 Republica Moldovenească a fost definitiv ocupată, iar la 27 martie 1918 a fost anexată României în mod ilegal, fără plebiscit, în condițiile stării de asediu și ale represiunilor politice.

Reflectând asupra soartei statalității moldovenești în secolul al XX-lea, consider că ar trebui să fim de acord cu concluziile acelor savanți care, în baza faptelor istorice și a dreptului internațional, leagă renașterea statalității moldovenești de cele două revoluții ruse din 1917.

În vâltoarea revoluționară a acelor ani, folosindu-se de dreptul popoarelor la autodeterminare, poporul moldovenesc a avut voința istorică să formeze statalitatea moldovenească contemporană, bazată pe tradiția Moldovei istorice.

Statul Republica Moldova este, indiscutabil, o continuare legitimă a statalității naționale moldovenești contemporane, fondate la 2 decembrie 1917 prin proclamarea Republicii Democratice Moldovenești.

Note:

¹ A se vedea: I. Varta. *Istoria Românilor. Epoca Modernă*. – Chișinău: Civitas, 2002, p. 61.

² V. Stati. *Istoria Moldovei*. – Chișinău, 2002, p. 258.

³ Gh. Negru. *Țarismul și mișcarea națională a românilor din Basarabia*. – Chișinău: Prut Internațional, 2000, p. 64, 67.

⁴ Al. Boldur. *Istoria Basarabiei*. – București: Editura „Victor Frunză”, 1992, p.258.

⁵ I. Buga. *Realizarea firească a dreptului națiilor la autodeterminare // Limba română* (Chișinău), 1998, nr. 34.

⁶ И. Левит. *Движение за автономия Молдавской Республики*. – Кишинев, 1997, p. 190, 191.

⁷ V. Stepaniuc. *Statalitatea poporului moldovenesc: aspecte istorice, politico-juridice*. – Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p. 141.

⁸ A se vedea: Șt. Ciobanu. *Unirea Basarabiei. Studiu și documente*, 1993.

⁹ Бессарабская жизнь, 8(21).12.1917.

¹⁰ P. Cazacu. *Moldova dintre Prut și Nistru. 1812-1918*. – Chișinău, 1992, p. 338.

O NOȚIUNE COMPLEXĂ NECESARĂ JURISPRUDENȚEI: PROPORȚIONALITATEA

Elena ARAMĂ,

doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

The interdisciplinary phenomenon explains the fact that socio-humanitarian sciences have not strictly separated from the exact ones. A clear example in this case can serve the concept of proportionality, a concept also utilized successfully by socio-humanitarian sciences.

Proportionality is based on the idea of ratio among more elements, among which there can exist a difference of degree and that is why a first theoretical justification is found in the works of H.Kelsen. Examples from the jurisprudence of other states, as well as of the European Court of Human Rights demonstrates that proportionality is understood as a ratio between the means and goal, between the immediate result (object) and the final result (scope). Proportionality is in close connection with such colligated notions as: rational, reasonable, normal, equilibrium and that is why in the application of the principle of proportionality they frequently appeal to the principle of conciliation which rejects disproportion and leads to the harmony of rights in competition.

Proporționalitatea este o concepție de largă aplicabilitate în științele reale (matematică, fizică), fiind preluată și utilizată și de științele sociale. Problema proporționalității este una dintre problemele ce s-au pus în literatura și practica juridică în legătură cu conceptul jurisprudenței, justiției, având importanță în procesul de aplicare și interpretare a dreptului.

Marii filosofi ai antichității au definit dreptul și ca satisfacere a unei exigențe de justiție. Aristotel primul a făcut distincția, preluată apoi de Toma d' Aquino, între justiția comutativă și distributivă, distincție operată în funcție de faptul dacă subiectele sunt independente unul față de altul sau fac parte din același grup social, familial.

Între persoane independente justiția comutativă este una de egalitate aritmetică și raporturile dintre ele îmbracă forma contractului. Justiția distributivă face apel la o egalitate geometrică. Prof. M. Villey a susținut că aceasta dă trimitere la o proporție între diferite persoane și bunuri, de asemenea între persoane și sarcinile la care acestea sunt supuse. Aristotel menționa că se dau mai multe sarcini celui capabil și mai mult pământ familiilor mai importante. În baza acestei justiții se atribuie prestațiile sociale celor ce au nevoie, impozitele – în funcție de facultățile contributive ale fiecărui.

Autorul belgian Ch. Perelman în articolul „Egalité et justice” a definit 6 forme de justiție:

- 1) fiecărui același lucru;
- 2) fiecărui după merite;
- 3) fiecărui după opere;
- 4) fiecărui după necesități esențiale;
- 5) fiecărui conform rangului;
- 6) fiecărui conform ceea ce legea îi atribuie.¹

Aceasta din urmă a fost numită „concepție juridică a justiției”.

Proporționalitatea este un concept care mai ușor poate fi intuit decât definit, ea având o accepțiune matematică și una filosofică.

Marele filosof român C. Noica scria: „Situția logică a proporției (analogie, la antici) va fi un izvor de nesfârșită mirare. Cu ea, situațiile enumerate până acum ajung la o înstructurare de natură să exprime adevărate legi din diverse planuri, așa cum nu puteau face situațiile de până acum, simpla repetiție, simetria și asemănarea. Oricine poate constata că nouăzeci la sută din legile fizicii sunt pe bază de proporție. Dar și de astă dată, sau mai ales acum cu proporția, ne putem gândi la orice alt domeniu de realitate și adevăr”.²

Proporționalitatea este conceptul conexe al raționalului, căci presupune acțiuni coerente, eficiente, care urmăresc scopul printr-o strategie adecvată. Proporționalitatea poate transpune în decizie direct, explicit, să se vadă în act, sau implicit, când este prezentă în intenția autorului deciziei, dar nu transpune în decizie.

Proportionalitatea ca noțiune necesară jurisprudenței se raportează la alte noțiuni conexe – necesitate, normalitate, armonie, echilibru, dar poate fi adusă în discuție și în virtutea unor situații cu semn negativ care pun de asemenea în valoare proportionalitatea, cum ar fi: exces, abuz, disproporție.

Între proportionalitate și disproporție se mai află încă praguri de proportionalitate pe care autorii deciziilor pot să le rețină. Proportionalitatea evocă ideea corespunderii între două sau mai multe entități, a echilibrului.

În jurisprudența americană din proportionalitate s-a făcut un mijloc de control al oportunității deciziilor și controlul de proportionalitate se structurează pe 3 niveluri:

1) control minim – dacă legea este rezonabilă vis-à-vis de scopul guvernării;

2) control maxim – pentru legile ce limitează drepturile fundamentale, se controlează dacă legea este indispensabilă pentru a promova un interes al guvernului;

3) control mediu – dacă legea este corelată de o manieră suficientă cu un interes legitim al guvernului (în cazul drepturilor importante, dar nu fundamentale).³

În statele europene proportionalitatea are un veritabil statut, în special în Germania și în Elveția. Încă în secolul XIX în Germania s-a pus problema puterii discreționare ca putere neprevăzută concret de lege și s-au stabilit 3 elemente ale proporționalității: pertinența, necesitatea și proporționalitatea strictă.

Pertinența se presupune a fi calitatea de a se raporta exact, de a fi potrivit, nimerit, este aprobarea mijlocului la scop. O măsură pertinentă este una capabilă de a atinge scopul.

Necesitatea este o obligație, iar proporționalitatea – un raport. Necesitatea măsurii indică caracterul indispensabil al ei pentru atingerea scopului. Necesitatea este considerată un erzaț, înlocuitor al proporționalității.⁴ Proportionalitatea se poate pune în valoare și prin raportare la antipodul său – disproporția, căci proportionalitatea se realizează atunci când sunt absente măsurile disproporționate.

Utilizând principiul proporționalității ca un principiu în interpretarea dreptului, judecătorii germani și, în mod special, cei constituționali, dau soluții atunci când drepturi de aceeași valoare se află în contradicție, fiind vorba despre drepturile și libertățile fundamentale ale omului. În alte țări europene, în particular în Franța, proportionalitatea nu este indicată direct, ci este parcă camuflată, fiind invocată absența acesteia – ca exces de putere, deturnarea puterii, lipsa

echilibrului, adică se urmărește o proporție între scopul urmărit și mijloacele folosite.

Curtea Europeană a Drepturilor Omului folosește frecvent acest principiu, care impune o relație între scopul urmărit și mijloacele folosite pentru a atinge scopul.

Raportul de proportionalitate este de asemenea invocat în sensul atingerii unui echilibru între interesul personal și interesul public. Această situație are loc mai ales atunci când se controlează dacă autoritățile statului reclamat au limitat drepturile doar în măsura satisfacerii unui interes public. Așa, de exemplu, în legătură cu temperaturile înalte din vara acestui an s-au decretat restricții de circulație pe calea ferată, care afectau interesele personale ale pasagerilor, căci aceștia ajungeau cu întârziere la destinație, dar restricțiile erau proporționale cu interesul general – de a preveni accidente pe calea ferată.

Dacă în interes public este să se procedeze la o îngrijire a drepturilor unor persoane, atunci principiul proporționalității impune verificarea, dacă nu cumva în sarcina acelor persoane revine o sarcină excesivă. Pentru a atinge un echilibru, în așa caz trebuie ca acea sarcină excesivă să fie diminuată prin intermediul procedurilor sau formelor de despăgubire.⁵

În India există instituția litigiului de interes public în contenciosul administrativ pentru persoanele ce sunt în imposibilitate de a-și valorifica ele însele drepturile din lipsa banilor, educației, cunoașterii drepturilor lor. Atunci când se produce o injustiție strigătoare, deci o disproporție manifestă între reguli procedurale și efectul nevalorificării dreptului – procesul continuă; chiar dacă partea se desesizează, el poate fi oprit numai dacă partea în cunoștință de cauză acceptă aceasta.⁶

Proportionalitatea apare ca iminentă în cazul marjei de apreciere a statului. Autorităților interne ale statului membru al Consiliului Europei li se recunoaște din partea CEDO prerogativa de imixtiune într-un drept, apelându-se la termenul de marjă de apreciere a statului. Marja de apreciere a statului acționează ca un mijloc de a-i lăsa statului libertatea de manevră în evaluarea a ceea ce este necesar pentru societate și a celei mai bune căi de realizare a acelor necesități. Faptul că Europa este multiculturală, că tradițiile, practicile, politicile variază considerabil în statele membre și că această varietate reprezintă o bogăție a patrimoniului european, face ca Curtea Europeană să ia în considerație această stare de lucruri, căci ea nu dorește să impună uniformitatea. Cu toate acestea, din postura lor de supraveghere organismele Convenției pot impune scopuri legitime și obligația statului să nu depășească anumite limite.⁷

Curtea Europeană a considerat că statele, în exercitarea marjei lor de apreciere, pot limita în mod legitim dreptul de acces la un tribunal numai dacă decizia lor are un scop legitim, nu operează în așa fel încât să submineze esența însăși a dreptului și respectă principiul proporționalității.⁸

În cazul *Ashingdane versus Regatul Unit* (28 mai 1985, paragraful 57) Curtea Europeană a Drepturilor Omului a concretizat principiul proporționalității. Ea a precizat că o limitare poate fi considerată compatibilă cu articolul 5 al Convenției numai dacă:

a) urmărește un scop legitim;

b) dacă există un raport rezonabil de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul vizat.

Deci, proporționalitatea poate fi privită ca un raport logic între scopul urmărit și mijloacele folosite pentru atingerea lui.

Care sunt izvoarele normative ale proporționalității?

Sursele textuale ale controlului de proporționalitate se regăsesc în Constituție, lege și în acte normative subordonate legii.

1. Constituția. Toate regulile pot fi împărțite în reguli de fond, de competență și de procedură. În cele de fond se înserează proporționalitatea – sub rezerva utilității publice, a ordinii publice și a bunelor moravuri.

2. Legea. Prezența proporționalității în lege este facilitată de concretizarea normei superioare pe care o face legea. Finalitatea legii – de a împiedica un uzaj disproporționat, de a limita abuzul, de a concilia obiectivele, de a atinge rezonabilul. Rezonabil este un sinonim al proporționalității.⁹

Forța creatoare a legii se rezumă la faptul că ea enunță noi reguli ce pot fi integrate. Ținând cont de varietatea infinită a circumstanțelor, de faptul că nu se poate prevedea și reglementa totul, că regulile rigide se aplică situațiilor schimbătoare, legiuitorul poate să introducă intenționat în textul legii noțiuni cu conținut variabil (ordine publică, bunele moravuri), lăsând judecătorului grija de a le preciza în fiecare caz al speței.

3. În actele normativ-juridice, subordonate legii, concretizarea este mai mare, de aceea și există proporționalitate și regulamentele, în genere actele administrative (atât normative, cât și individuale), sunt supuse controlului judiciar, în particular controlului în cadrul contenciosului administrativ.

Privite prin prisma conceptului de proporționalitate, normele sunt de două feluri: norme ce includ proporționalitatea și norme ce impun proporționalitatea.

1. Norme care includ proporționalitatea

Astfel de norme sunt normele cu caracter penal ce prevăd o proporționalitate între infracțiune și

pedeapsă, dar nu menționează expres termenul de proporționalitate.

2. Norme care impun proporționalitatea

Unele drepturi fundamentale ce nu pot fi absolute impun conceptul de proporționalitate, altfel nu ar fi operaționale. De exemplu, există libertatea de circulație, dar această libertate se limitează pe proprietate privată. Raportul dintre această libertate și limitele sale constituie un element al proporționalității. Existența regulilor contradictorii de aceeași valoare implică o autolimitare a fiecăreia de așa o manieră încât să i se conserveze sensul. Respectul simultan al unora și altora cere ca ele să fie limitate. Aceasta este o expresie a obligației de proporționalitate. Dacă libertățile nu ar avea limite, respectarea lor nu ar fi posibilă, ele ar rămâne inoperante, la nivelul declarațiilor; deci, proporționalitatea este impusă prin normă, ea constituie o parte integrantă a normei, oferindu-i mijloace pentru expresia concretă a proporționalității. În aceste norme proporționalitatea are caracterul unui releu. Deși regula nu face referire expresă la proporționalitate, ea este legată de o condiție de fond ce comportă această obligație. De exemplu, art. 32 din Constituția Republicii Moldova stipulează:

„(1) Oricărui cetățean îi este garantată libertatea gândirii, a opiniei, precum și libertatea exprimării în public prin cuvânt, imagine sau prin alt mijloc posibil.

(2) Libertatea exprimării nu poate prejudicia onoarea, demnitatea sau dreptul altei persoane la viziune proprie”.

Deci, există o regulă de fond – libertatea exprimării, dar există și o condiție – neprejudicierea altuia.

Proporționalitatea este prezentă și acolo unde sunt grade de luat în considerare – pensionarii primesc pensie în funcție de numărul de ani ai stagiului de muncă, de salariul primit proporțional; deci, în acest caz este prezentă explicit proporția.

Proporționalitatea este impusă și de unele norme tehnice – între absența de la serviciu și reținerile salariale. Astfel, norma poate fi generatoare de proporționalitate sau integrează proporționalitatea. Norma obligă să se realizeze controlul de proporționalitate fie pentru că el este inclus în normă, fie pentru că el este un mijloc de aplicare a normei.

S-ar părea că este mai ușor a verifica proporționalitatea atunci când ea este inclusă în normă explicit, dar aceasta numai la prima vedere, fiindcă, oricum, judecătorul trebuie să evidențieze și să aprecieze toate circumstanțele cauzei. În cazul

libertății de exprimare CEDO a menționat că la aprecierea restricțiilor admisibile asupra acestui drept trebuie să se ia în calcul poziția specială a persoanei care își exercită libertatea de exprimare, precum și îndatoririle și responsabilitățile legate de această poziție.¹⁰

CEDO a considerat proporțională critica adusă unui politician, fiindcă în privința politicianilor se acceptă limite mai largi ale criticii, avându-se în vedere că politicianul este pus în serviciul direct al populației, iar presa și opinia publică este în drept și chiar trebuie să verifice activitatea și declarațiile politicianilor. Așa, de exemplu, în cauza *Oberschlick contra Austriei* reclamantul a publicat un articol în legătură cu discursul rostit de un politician de dreapta, numindu-l pe acesta „idiot”. Discursul politicianului a fost controversat și provocase indignare, fiindcă în discurs se susținuse, între altele, că toți soldații care participaseră la cel de-al doilea război mondial, indiferent de ce parte fuseseră, au luptat pentru pace și libertate și au contribuit la întemeierea și construirea societății democratice de astăzi.

În urma unei anchete penale inițiate la cererea politicianului, tribunalul austriac l-a găsit pe reclamant vinovat de insultă și i-a aplicat o amendă. CEDO în acest caz a constatat o încălcare de către tribunal a art. 10, remarcând că reclamantul avea o explicație obiectivă, lesne de înțeles, de a fi scris articolul într-o așa formă. Curtea a stabilit că, deși faptul că reclamantul l-a numit pe politician „idiot” l-ar fi putut ofensa pe acesta, cuvântul părea proporțional în raport cu indignarea provocată de discursul politicianului.¹¹

Limite mai largi sunt admise de CEDO și în privința poliției și a altor autorități ale statului.

Dimpotrivă, în cazul judecătorilor CEDO a fost mai puțin tolerantă în privința criticii la adresa justiției, arătând că este necesar de a proteja încrederea publicului în autoritățile judiciare, de atacurile distructive, în special pentru că judecătorii sunt împiedicați să răspundă criticilor aduse la adresa lor. Totodată, cazurile cu privire la judecători denotă că principalul în stabilirea încălcării de către Curtea Europeană a fost necesitatea de a aduce probe în sprijinul afirmațiilor cu privire la judecători. Dar, judecătorii trebuie să aibă responsabilitatea și atunci când se folosesc de dreptul lor la libera exprimare. Atunci când un judecător a fost muștrat pentru faptul de a fi distribuit, în timpul său liber, foi volante în care se critica administrarea justiției, Comisia a considerat muștrarea admisibilă, fiind necesară pentru buna funcționare și imparțialitatea sistemului judecătoresc.¹²

Principiul egalității are asemănări cu cel al proporționalității și este intermediar, căci se referă,

de obicei, numai la obligația de a fi respectată, dar nu la conținutul ei. Egalitatea este un principiu de nondiscriminare și trebuie să fie apreciat în funcție de situațiile la care se aplică. Textele nu definesc egalitatea, dar, pentru a fi respectată, trebuie să aibă contururi concrete. Egalitatea evocă un raport absolut de proporționalitate, 2 mărimi egale sunt strict proporționale, legătura de proporționalitate este de echivalență.

Egalitatea formală necesită identitate, iar cea materială poate lua în considerație deosebiri bazate pe elemente de drept ori de fapt sau finalitatea normei. Judecătorul se asigură dacă identitatea de tratament este asigurată, iar dacă nu este – cu ce este justificat nonrespectul. Egalitatea nu este absolută, pot exista excepții, dar ele trebuie cunoscute și justificate.

Față de principiul proporționalității încă sunt unele rezerve în legislațiile naționale din Europa, dar el este recunoscut ca principiu general în jurisprudența CEDO. Egalitatea, în schimb, este consfințită ca principiu general de drept și de texte de jurisprudență (ordinară și constituțională). Componentele principiului egalității sunt:

a) identitatea de situații și de tratament. Egalitatea implică justiția, egalitatea de tratament. O acțiune arbitrară subminează egalitatea, fie că o face de o manieră directă sau indirectă;

b) diferența de situație – tratament diferit;

c) identitatea de situație – tratament diferit, este o discriminare, dar poate fi justă dacă este în raport cu finalitatea regulii de drept. Egalitatea și proporționalitatea au în comun mai multe trăsături: în ambele cazuri există posibilitatea discriminării, iar pentru a o evita se stabilește un raport între obiect și scopul urmărit.

Proporționalitatea este inclusă în libertăți, căci exercițiul unei libertăți poate să se lovească de alte libertăți.

În cazul libertății conștiinței și a laicității putem spune că a doua garantează pe prima; deci, nu trebuie atinse nici una din ele. În lipsa libertății conștiinței laicitatea poate fi impusă (exemplul sistemului de drept sovietic, socialist), ca, de altfel, și religia – în sistemele medievale. Judecătorul constituțional a confirmat libertatea conștiinței și i-a dat statut constituțional. În respectarea libertății conștiinței se include o obligație de conciliere care impune o proporționalitate a atingerilor ce-i pot fi aduse.

Libertatea comerțului și a industriei înseamnă că poate fi exercitată orice profesie care nu-i interzisă penal. Pe de altă parte – garanția unei libertăți economice care rezumă activitatea economică la

inițiativa privată, ceea ce se bazează pe filosofia liberală și individualistă și se lovește de intervenția economică a persoanelor publice, care le reduce întinderea. Antinomia dintre ele duce la necesitatea concilierii. Deși intervenția statului modern pe parcursul timpului a fost diferită, judecătorul a trebuit tot timpul să le concilieze.

La începutul secolului trecut, inițiativa privată era regula, iar intervenția – excepția, ce se admitea doar în circumstanțe excepționale. În aceste cazuri judecătorul era precaut, interpreta restrictiv textele.

Cu timpul s-a lărgit intervenția puterilor publice, justificată prin faptul că numai inițiativa privată nu este suficientă. Aprecierea atingerilor administrative aduse libertății comerțului și industriei a luat în continuare globalitatea unei situații. S-a regăsit aici unul din caracterele proporționalității în căutarea unui echilibru în cazul dat. Judecătorul a admis tot mai pe larg intervenția puterilor publice, dar menționând absența disproporției.

În Europa, după cel de-al doilea război mondial, anii '60-70 au fost marcați de intensificarea intervenției puterilor publice, iar judecătorul s-a concentrat în astfel de cazuri pe lipsa unei disproporții între intervenția statului și inițiativa privată.

Libertatea comerțului și a industriei, numită libertatea de a întreprinde, a fost protejată de Consiliul Constituțional francez cu ocazia legilor de naționalizare în 1982, îngrijindu-se ca intervenția statului să nu depășească un prag după care inițiativa privată este lipsită de conținut. Apoi, în 1983, Consiliul Constituțional a declarat că libertatea de a întreprinde nu este nici generală, nici absolută. Această canalizare decurge din inserția proporționalității inerente libertății.¹³

În exercitarea lor, libertățile pot fi îngădite de ordinea publică.

Principiul că libertatea este regula, iar restricția – excepția impune judecătorilor administrativi și constituționali un raport de proporționalitate. Principiul se adresează măsurilor de poliție, dar atingerile pot fi operate și prin alte măsuri. Acest principiu se referă direct la proporționalitate care se aplică gravității atingerilor. Se evaluează și se cântăresc principii contradictorii în prezența unei situații concrete, de aceea măsurile trebuie să fie strict proporționale sau măcar să lipsească disproporția. Pragul proporționalității variază. Unele libertăți (ca, spre exemplu, libertatea presei) nu suportă nici o intervenție, iar altele – (dreptul de proprietate, libertatea de a desfășura activitate de întreprinzător) beneficiază de un alt nivel de protecție și pot fi limitate.

Când libertăți de aceeași valoare juridică vin în contradicție, soluția se află în principiul concilierii. Antinomia a două libertăți sau aplicarea lor concretă presupune concesiile mutuale.

Cu toate că regulile jurisprudențiale diferă, ele au și trăsături comune. Judecătorul administrativ francez a apelat frecvent la principiul concilierii, căci nu poate face să prevaleze o normă mai mult decât alta. Exemplul tipic – dreptul la grevă și continuitatea serviciului public; în 1950, Consiliul de Stat a indicat că ele trebuie conciliate, să se respecte ambele, suportând restricții. Guvernul poate asigura continuitatea serviciului public, reglementând dreptul la grevă, dar nu interzicându-l.

În 1979, Consiliul Constituțional francez a dat aceeași soluție: balanța între exigențele dreptului la grevă și alte principii cu valoare constituțională o stabilește principiul concilierii, adică, arbitrajul unor interese în prezență.¹⁴ El trebuie să fie realizat printr-un acord între pretenții diferite, nu opuse, pentru care se descoperă un teren de întâlnire, de înțelegere, de convergență (dacă nu chiar de armonie), grație cărora ambele voințe pot avea în același timp satisfacție.

Prima justificare teoretică a conceptului proporționalității o reprezintă teoria lui H. Kelsen cu privire la ierarhia normelor.

În proporționalitate este cuprinsă ideea de raport între mai multe elemente, de aceea este necesară în concretizarea dreptului. Cu cât mai abstractă este norma, cu atât mai puține șanse are de a stabili raporturi de corelație, de corespondență (conformitate) cu situațiile la care trebuie să se aplice, pentru că numărul lor este nedeterminat. Cu cât se definește mai mult și se concretizează, cu atât mai mult se pot prevedea aceste situații. Identificarea și proporționalitatea decurg deci din existența acestui raport în normă.

Teoria lui H. Kelsen despre crearea dreptului prin grade a presupus că voința juridică exprimată în normă are o valoare diferită, inegală și normele astfel se ierarhizează, o normă fiind produsul alteia. Fiecare normă este concomitent act de aplicare a normei superioare, dar și act de creare a normei inferioare. Așa se întâmplă până la Grundnorm – norma fundamentală – care este o excepție, că nu-și mai trage originea de altundeva, nu este fundamentată de altă normă, căci mai sus de ea nu există o normă, rezultatul aplicării căreia să fie Grundnorm, de la ea numai se creează alte norme. Fiecare normă este o verigă a lanțului, în care ea se află în raport de subordonare față de cea precedentă și de autoritate față de cea ulterioară, căreia i se aplică.

Elementul de creare permite organului ce emite norme să aibă o putere discreționară, de aceea lasă loc

controlului jurisdicțional. Prin aceste norme normele superioare se concretizează. Teoria lui Kelsen este o adevărată sursă a controlului de proporționalitate, căci norma inferioară trebuie să se afle într-un raport de compatibilitate (nu neapărat de conformitate) față de cea superioară și atunci cea inferioară depinde de proporționalitatea de executare a normei superioare, iar acest lucru îl determină judecătorul. Pentru a concretiza norma inferioară, este nevoie de date de fapt ce vor fi raportate la cele de drept și treptat se stabilește un raport de conformitate între două tipuri de date, pe care judecătorul le controlează, iar proporționalitatea va servi ca bază. Aplicând teoria juridică a lui Kelsen judecătorul va stabili dacă ceea ce-i prevăzut în abstract se realizează în concret.

Doctrina franceză a preluat ideea concretizării (Carré de Malberg), dar a respins ideea diferenței de grad între norme. Ulterior, alți autori, printre care M. Waline, au acceptat și gradele. Astăzi criticile lui Kelsen sunt mai rare în literatura franceză, căci după 1958 s-a introdus controlul de constituționalitate. Mai mult, Kelsen a devenit mai actual ca oricând și în 2001 s-a publicat un studiu „Actualitatea lui Kelsen în Franța”. Reevaluarea rolului teoriei lui Kelsen pentru modelul european al controlului de constituționalitate a exprimat-o sugestiv Louis Favoreu, eminent jurist, membru al Consiliului Constituțional francez în cuvintele „La început a fost Kelsen”.

Teoria lui Kelsen explică prezența proporționalității în ordinea juridică, regula este condiționată la fiecare grad, raportul dintre norma superioară și inferioară se precizează, concretizarea situației de drept se amplifică. Este logic că legea, decizia individuală determină legături de proporționalitate între normele ce se aplică și cele pe care le creează.

Jurisprudența, în special cea administrativă și constituțională, a recepționat conceptul de proporționalitate. Dacă judecătorii administrativi sau constituționali se confruntă cu o normă ce implică proporționalitatea, sunt două situații:

- 1) norma expres prevede un astfel de raport, deci competența judecătorului este legată;
- 2) norma conține condiții cu privire la care puterea de interpretare a judecătorului poate genera controlul de proporționalitate.

În primul caz, judecătorul verifică respectarea proporționalității, care este un element al normei, judecătorul constituțional verifică legea în raport cu Constituția, verifică raportul de proporționalitate ce se conține în Constituție și este pus în aplicare de lege. *Exemplu:* exproprierea – judecătorul controlează caracterul just și prealabil al despăgubirii proprietarului

deposedat, adică proporționalitatea despăgubirilor în raport cu valoarea bunului expropriat. Judecătorul administrativ face chiar mai mult acest lucru, căci statuează și asupra cazurilor individuale.

Judecătorul nu se mulțumește să examineze norma în raport cu textul, el examinează și gradul de corespundere, care variază în funcție de precizia normei de referință. Conformitatea se transformă deseori în compatibilitate.

În al doilea caz, judecătorul interpretează condițiile impuse de normă. Este cunoscut că la originea interpretării stă lectura textelor și analiza faptelor relevante cazului. A interpreta înseamnă a atribui o anumită semnificație datelor, înseamnă alegerea făcută de judecător a semnificației datei normei, actului, evenimentului sau principiului. Interpretarea este punctul de plecare pentru transformarea normei preexistente. Interpretarea nu e posibilă dacă în normă nu sunt inserate condiții. Dacă nu sunt condiții, atunci puterea este mare, discreționară, libertatea de a acționa este mare și judecătorul nu are ce controla.

Condiția decurge fie din text, fie este dedusă de judecător prin interpretarea normei sau prin crearea unei condiții. Când condiția este implicită, se caută în lucrări preparatorii, se caută intenția legiuitorului și se formează condiția, care apropie scopul de mijloacele prevăzute și se examinează absența disproporției. Procesul de formulare a condiției poate da loc unui control de proporționalitate efectuat prin intermediul interpretării de către judecător, formulându-se condiția cu privire la obligația de mijloc sau de rezultat. Formularea condiției prin interpretare se fundamentează pe raportul de proporționalitate.

În cazul obligației de rezultat (de scop), judecătorul verifică comparând scopul cu mijloacele aplicate. Interpretarea l-ar conduce la raport de proporționalitate între scop și mijloace. Scopul ordinii publice poate fi urmărit, dar în limitele necesare. Uneori, sunt fixate mijloacele, dar nu și scopul, deși el există, fiind formulat vag – interesul general, utilitatea publică – în caz de expropriere. Dar aceasta nu împiedică judecătorul ca prin interpretare să găsească scopul și legătura cu condițiile ce va conduce la control de proporționalitate. Dacă nu există raport satisfăcător între condiții de fond (mijloace) și scop (utilitate publică), judecătorul consideră actul disproporționat, care nu mai răspunde exigențelor legalității.¹⁵

Judecătorul constituțional a căutat raportul de proporționalitate între Constituție și lege – raport de conformitate, iar apoi – doar de compatibilitate, lăsând o mare parte interpretării.

Conceptul proporționalității poate fi limita normativă și jurisprudențială a puterii discreționare.

Puterea discreționară este puterea de a alege între două decizii egal conforme legalității. Puterea discreționară a judecătorului este absolut necesară, ca putere dată judecătorului de a alege o decizie din mai multe variante (dar toate legale). Variantele se găsesc analizând 3 aspecte importante: 1) faptele; 2) stabilirea normei; 3) aplicarea normei. Faptele sunt găsite, puse la îndoială, verificate și stabilite. Norma stabilită poate face referire la un standard de comportament; de exemplu, „un bun administrator” determină obligația de diligență a autorității administrative, fără a fi expusă detaliat. Norma poate să se refere la scop – „grija de binele copilului” sau la valoare – „echitate, buna-credință”. În astfel de situații judecătorul concretizează, individualizează norma. Puterea discreționară poate să rezulte din:

1) omisiunea regulii juridice – nici o regulă nu există cu privire la o anumită situație;

2) prin omisiune puterea de a activa sau nu în conformitate cu propria competență este acordată de norme; normele au un conținut vag, variabil, fiind sursele unei astfel de puteri.

Puterea discreționară a judecătorului (în special a celui administrativ și constituțional) are avantajele sale, deoarece este menită să evite două extreme:

1) arbitrariul (nici o putere nu există);

2) automatismul administrării (regula se aplică mecanic).¹⁶

Dar, puterea discreționară are și dezavantaje și întrebarea ce se pune este: cum poate fi limitată puterea discreționară? Răspunsul vizează și proporționalitatea.

Raportul de proporționalitate în actul juridic: între motiv și obiectul actului. Obiectul – rezultatul imediat decurge din motive, obiectul fiind determinat sau nu de text. *Exemplu:* o cursă de ciclism va trece printr-o comună. Un text obligă primarul să asigure securitatea cursei la trecerea prin comună, și anume – să oprească circulația. Dar dacă doar „Să ia măsuri de securitate”, atunci o libertate mai mare pentru primar, căci el poate opri pentru toată ziua circulația sau doar pe o parte a zilei, poate interzice accesul tuturor mașinilor sau poate permite accesul doar a mașinilor de salvare (ambulante) și livrare. Motivul trebuie să fie adaptat la scop: Tabăra – scopul de a ajuta copiii, de a lupta cu delicvența juvenilă; motive – părinții să fie într-o situație defavorizată financiară, familială.

Raportul dintre obiect și scop vizează diferența dintre rezultatul imediat (obiect) și rezultatul final (scop), ceea ce este mai greu de deosebit.

În exercitarea libertății de a defini raportul dintre obiect și scop un rol decisiv îl au circumstanțele cazului concret.

Trebuie examinate circumstanțele în particular, avându-se în vedere faptul că sunt circumstanțe normale, excepționale, urgente, grave. Gradarea circumstanțelor face ca judecătorul să caute adaptarea permanentă a normei la scop – și aceasta devine domeniul proporționalității.¹⁷

În cadrul controlului de constituționalitate se controlează dacă legiuitorul se menține în zona reglementării juridice: de la libertatea de a face totul (celebrul pasaj „Parlamentul poate face orice, cu excepția de a face din bărbat femeie, și invers”) – legiuitorul a ajuns la puterea de a alege într-un cadru.

Puterea discreționară a fost asimilată uneori oportunității și opusă legalității. Oportun este ceea ce convine timpului, locului, circumstanțelor. Definiția juridică a oportunității: ansamblu de considerații de interese, utilitate și justiție conducând o autoritate să dea o soluție sau să facă un act într-o cauză cu care este sesizată.

Legalitatea și oportunitatea nu se situează pe același plan și, deci, nu sunt opozabile; legalitatea este raportarea la conținutul regulii legale, iar oportunitatea este o noțiune independentă, prezentată ca un ansamblu de elemente străine legalității.

Există oare între oportunitate și proporționalitate careva asemănare? Oportunitatea are un caracter convenabil, apreciat în raport cu situația, iar proporționalitatea este și ea raport, dar conceput mai larg. Oportunitatea caută ce convine, iar proporționalitatea este destinată să împiedice inadmisibilul. Alegerea între puterea arbitrară și discreționară este axată pe proporționalitate. Consiliul Constituțional francez a delimitat noțiunea de putere discreționară de „putere arbitrară”, introducând noțiunea „disproporție manifestă”.

În cazurile de expropriere judecătorești trebuie să fie atenți, astfel ca să ferească proprietarii de arbitrar. Autorul elvețian Pierre Moor menționează că în Elveția nu sunt rare cazurile când un arbitraj conduce la sacrificiu excesiv unele interese private legitime în favoarea altor persoane sau grupuri de persoane (nu ale populației în ansamblu). O asemenea inegalitate, prin ipoteză fiind justificată, juridic valabilă, prin rezultatul său este doar parțial arbitraj, dacă sacrificiul suportat de individ nu este compensat de o manieră proporțională.¹⁸

Controlul de proporționalitate realizat de judecători integrează raportul triunghiular: situație, decizie, scop.

1. Prima etapă – constatare: există sau nu faptele? Urmează aprecierea raportului dintre situație și decizie – este concediat „la cerere”, deși nu a cerut.

„Cauză juridică inexistentă” este rezultatul unui fapt material inexact. Absența raportului total dintre fapte și regula aplicată înseamnă disproporție manifestă.

2. Apoi se constată dacă faptele sunt conforme realității juridice sau faptele sunt denaturate. Sau, pot fi fapte exacte, dar sub constrângere, adeziune forțată.

Controlul activității administrației exercitat de judecător și găsierea erorii manifeste se face pe două niveluri: la primul nivel se controlează motivele deciziei administrative și ceea ce a stabilit administrația, se controlează unele exigențe de formă, calitate a titularului (mai ales, în materie de exproprieri și urbanism).

Al doilea nivel de apreciere a actelor administrației angajează răspunderea. Judecătorul iarăși controlează totul: situația, deciziile, finalitatea. Judecătorul a început să controleze chestiuni prea tehnice, consideră unii. Controlul de legalitate este controlul de conformitate a unei decizii administrative legii. Dacă administratorului legea îi permite de a alege în decizia sa, judecătorul nu mai poate controla legalitatea.

Judecătorul va aprecia deja buna alegere a administratorului, dacă există discrepanță între aceasta și decizia administrației; norma de referință parcă este creată de judecător și se substituie deciziei administrației. Astăzi se instituie un echilibru nou între puterea publică și drepturile cetățenilor.

În teoria erorii manifeste legea nu mai poate fi normă de referință.

Teoria erorii manifeste poate fi un răspuns la problema adaptării controlului judecătoresc asupra administrației; ea constituie un compromis între două situații contradictorii:

1) arbitrariul puterii și

2) paralizia ei prin substituirea administratorului cu judecătorul.

Judecătorul trebuie să poată sancționa decizia administrației neadaptate manifest (vădit), forțând-o să aibă o diligență minimă în exercitarea prerogativelor.

În Franța, teoria erorii manifeste a fost formulată în urma deciziei Consiliului Constituțional din 1981: eroarea manifestă este o eroare în aprecierea faptelor atât de evidentă, încât nu lasă nici o umbră de îndoială. Deși teoria erorii manifeste se materializează în controlul proporționalității și extinde puterile judecătorului, ea este oportună. La obiecția că nu trebuie să se adauge la arbitrariul administrației și arbitrariul judecătorului, unii autori au considerat că subiectivitatea judecătorului este mai sigură decât cea a administratorului.¹⁹

În anii '60 ai secolului XX jurisprudența franceză și-a lărgit câmpul de aplicare a erorii manifeste ca limită de principiu în exercitarea puterii discreționare

a administratorului. În special, aceasta s-a văzut în contenciosul funcției publice și a poliției pentru străini (aprecierea activității funcționarilor publici mult timp s-a considerat că scapă controlului judecătoresc și este de ordine internă a instituției, dar acum se apreciază, se controlează dacă nu există eroare manifestă).²⁰

Eroarea manifestă vădește o disproporție flagrantă, o eroare evidentă a aprecierii faptelor. La naționalizarea din 1982 Consiliul Constituțional francez a recurs la eroarea manifestă pentru a se asigura de necesitatea minimă a naționalizării, ținând cont de situația concretă cu care legiuitorul s-a confruntat. Pragul de recunoaștere a erorii manifeste de către Consiliul Constituțional francez este mai înalt ca în Consiliul de Stat, disproporția trebuie să fie mai mare pentru a fi cenzurată de Consiliul Constituțional. În literatura juridică s-a exprimat opinia că ceea ce Consiliul Constituțional a cenzurat până acum este de bun simț, suportabil pentru autorii proiectelor de legi. Aprecierea erorii manifeste este control de proporționalitate de o manieră negativă.

Judecătorul vrea ca legiuitorul să respecte Constituția nu numai formal, dar și material. Ce prag de disproporție poate fi socotit fatal pentru a fi cenzurat de judecător? Între disproporția manifestă și lipsa disproporției sunt mai multe grade, între care este dificil a stabili un prag. Ca și eroarea manifestă, bilanțul cost-avantaje este un standard care, din cauza supleței sale, autorizează variația pragurilor de unde își trage forța, dar este mijloc de control de proporționalitate, axat pe disproporție.

Controlul necesității actului este un control maxim de proporționalitate, în cea mai pură accepțiune. Judecătorul verifică adecvarea motivelor deciziei la obiectul și scopul său, ținând cont de circumstanțe, cedând în fața proporționalității stricte între elemente. „Nici prea-prea, nici foarte-foarte” este deviza judecătorilor în această materie.

Parametrii controlului necesității actului sunt:

1) ierarhia drepturilor și libertăților;

2) influența circumstanțelor.

1. Judecătorul administrativ a acordat o protecție din ce în ce mai largă libertății de exprimare, în particular, a presei, a opiniei, reuniunilor, asociațiilor ce sunt mai bine protejate și judecătorul este mai vigilent decât în cazul libertății comerțului, libertății spectacolelor, manifestărilor pe drumurile publice. Acestea nu sunt decât limitarea primelor – a libertății de opinie, a dreptului de proprietate, a libertății reuniunilor.

Legiuitorul nu poate interveni în garanțiile libertăților decât pentru a le fortifica sau a le concilia cu altele în strictă limită a necesarului.

2. a) circumstanțele sociale (sau generale) – evenimentele ce afectează întreaga comunitate națională la un moment dat;

b) circumstanțele speciale (de specie) – locul, timpul, originea.

Controlul necesității, caracterele sale:

1) de a se pune în situația celui ce a adoptat decizia;

2) de a determina pragul proporționalității – absența disproporției impune stabilirea unei proporții stricte. În dosarul naționalizării (1982) Consiliul francez a declarat legea neconformă Constituției, pentru că legea a depășit raportul dintre necesitatea privării și quantumul despăgubirilor.

Toate mijloacele de control al proporționalității se fondează pe calificarea juridică a faptelor. Calificarea juridică este punctul de întâlnire a faptelor și dreptului.

Controlul de regularitate a deciziei poate include proporționalitatea și va da două rezultate:

1) incompetență;

2) viciile de formă sau de procedură.

Incompetența – fie cea pozitivă, căci actul se dă prin uzurparea puterii și atunci actul este inexistent, fi cea negativă, adică este competent, dar refuză să o realizeze.

Alt mijloc ce afectează regularitatea actului este viciul de formă sau de procedură. Viciile pot fi substanțiale și accesorii. Viciul substanțial este relevat prin raportul situație-formalitate-finalitate ce este o formulă adaptată a controlului de proporționalitate.

În practica juridică franceză s-a calificat ca nesubstanțială comunicarea iregulată a dosarului unui funcționar fără a se exercita influență asupra deciziei finale; absența Prim-ministrului în comisia ministrului la adoptarea unui proiect de lege. Controlul de proporționalitate are funcția de a evita formalismul excesiv. Consiliul de Stat a neglijat un viciu ce afecta actul (o mică depășire a termenului), pentru că și consecințele anulării lui ar fi fost disproporționate în raport cu slaba depășire a termenului. Este evident că controlul de proporționalitate trebuie să fie inclus când este vorba de vicii de formă și de procedură.

Conceptul complex al proporționalității, aplicarea acestuia în jurisprudența statelor europene, a Curții Europene a Drepturilor Omului pune în valoare natura multiaspectuală a dreptului și a justiției, necesitatea

perfecționării permanente a celor ce creează și aplică dreptul, astfel ca acesta să fie în serviciul omului, asigurând triumful dreptății.

Note:

¹ Ch. Perelman. *Egalité et justice // Le raisonnable et le déraisonnable en droit.* – Paris: PUF, 1984, p. 171.

² C. Noica. *Scrisori despre logica lui Hermes.* – În: *Devenirea într-o ființă. Încercare asupra filosofiei tradiționale. Tratat de ontologie. Scrisori despre logica lui Hermes.* – București: Humanitas, 1998, p. 393.

³ X. Philippe. *Le controle de proportionnalité dans les jurisprudences constitutionnelle et administratives français.* – Marseille: Presses Universitaires d'Aix, 1990, p. 42.

⁴ *Ibidem*, p. 90.

⁵ K. Reid. *Ghidul specialistului în Convenția europeană a drepturilor omului.* – Chișinău: Carier juridic, 2005, p. 60.

⁶ A. David. *Les droits fondamentaux dans l'Inde.* – În: *Le juge de l'administration et les droits fondamentaux dans l'espace francophone.* – Bruxelles: Bruylant, (s.a.), p. 123.

⁷ K. Reid. *Ghidul specialistului în Convenția europeană a drepturilor omului*, p. 53.

⁸ Cauza *Fayed contra Regatului Unit*, 18 E.H.R.R., 393, 21 septembrie 1994, Seria A, nr. 294-B // *Apud*: L. Clements, N. Mole, A. Simmons. *Drepturile europene ale omului: înaintarea unei cauze pe baza Convenției.* – Chișinău: Cartier juridic, 2005, p. 263.

⁹ Ch. Perelman. *Les notions à contenu variable en droit.* – În: *Le raisonnable et le déraisonnable en droit.* – Paris: PUF, 1984, p. 132.

¹⁰ *Drepturile europene ale omului*, p. 311.

¹¹ *Ibidem*, p. 309-310.

¹² *Ibidem*, p. 311.

¹³ Cl. Frank. *Droit constitutionnel.* – Paris: Dalloz, 2001, p. 137.

¹⁴ L. Hamon. *Les juges de la loi.* – Paris: LCDJ, 1987, p. 215.

¹⁵ X. Philippe. *Op. cit.*, p. 57.

¹⁶ M. Waline. *Le pouvoir discretionnaire de la administration et sa limitation par le controle juridictionnel // Revue du droit prospectif (Paris)*, 1930, p. 206.

¹⁷ X. Philippe. *Op. cit.*, p. 145.

¹⁸ P. Moor. *La garantie de la propriété en Suisse. Le cas de la propriété foncière.* – În: *Le juge de l'administration et les droits fondamentaux dans l'espace francophone.* – Bruxelles: Bruylant, (s.a.), p. 476.

¹⁹ J.-P. Henry. *Une nouvelle fonction pour l'erreur manifeste // Actualité juridique. Droit administratif*, 1979, nr. 6, p. 17-26.

²⁰ X. Philippe. *Op. cit.*, p. 172.

O NOUĂ VIZIUNE ASUPRA NOȚIUNII „INTENȚII HULIGANICE”

Sergiu BRÎNZĂ,

doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

Vitalie STATI,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

A new view on the notion of „hooligan intentions” is presented in the article. The notion of „hooligan intentions” is used in art. 145, 151 and 152 of the Criminal Code of Republic of Moldova. As the result of the analysis, we recommend the legislator to use one in the mentioned articles the „because of hooligan reasons” formula instead of the „with hooligan intentions”. The hooligan intention is mentioned, first of all, in the case of hooliganism offences (art. 287 of the Criminal Code of Republic of Moldova) and the vandalism offences (art. 288 of the Criminal Code of Republic of Moldova). But the hooligan intention might also be at the basis of some offences that are not directed toward the public order.

În Codul penal al Republicii Moldova noțiunea „intenții huliganice” este utilizată în art. 145, 151 și 152. Sub aspect semantic, această noțiune este concepută inadecvat de către legiuitor. Ea are de fapt înțelesul de „motiv huliganic”, întrucât desemnează nu altceva decât un impuls lăuntric care îl determină pe făptuitor să ia o hotărâre infracțională și să o înlăunțuiască. În afară de aceasta, o singură infracțiune nu poate avea la bază decât o singură intenție infracțională. De aceea, sintagma „intenții huliganice” nu exprimă potrivit raportul „o singură infracțiune – o singură intenție”. Desigur, noțiunile „motiv” și „intenție” sunt strâns legate. Însă ele nu trebuie confundate. În acest sens, L. Josseland susține: „Motivele nu ne fac doar să cunoaștem intenția; ele o colorează, ele îi determină moralitatea”.¹ De asemenea, J. Lebert opinează: „Separată complet de motivul care o animă, intenția rămâne o noțiune extrem de abstractă, imprecisă, străină de natura umană, de realitate”.² Totuși, cele două noțiuni nu se confundă, deoarece, în plan etiologic, motivul este „arierplanul psihologic al intenției”.³ În fine, un alt argument în sprijinul distincției dintre intenție și motiv se exprimă în aceea că intenția este întotdeauna aceeași pentru un anumit tip de infracțiune, pe când motivul variază de la un caz la altul. De exemplu, intenția de omor implică motive dintre cele mai diverse: răzbunare, gelozie, interes material, dușmănie sau ură socială, națională, rasială sau religioasă etc.

Pe cale de consecință, recomandăm legiuitorului să modifice textul Codului penal, astfel încât – la lit. c) alin. (2) art. 145, lit. h) alin. (2) art. 151 și la lit. i) alin. (2) art. 152 C. pen. RM – în locul expresiei „cu intenții huliganice” să fie folosită formula „din motiv huliganic”. Până la această eventuală modificare,

respectând voința legiuitorului și având scopul evitării producerii unor confuzii, suntem nevoiți să utilizăm sintagma *de lege lata* „intenții huliganice”.

Argumentând potențialitatea intențiilor huliganice de a determina agravarea răspunderii penale pentru unele infracțiuni, T.A. Plaksina afirmă: „Prin caracteristici antisociale mai pronunțate se deosebește mai cu seamă săvârșirea infracțiunii fără nici un pretext, întrucât devine victimă persoana care nu a provocat prin nimic săvârșirea infracțiunii. Un anumit aport în sporirea pericolului social îl aduce dinamica intențiilor huliganice, presupunând capacitatea lor de actualizare fulminantă și spontană”.⁴ Subscriem acestui punct de vedere: legiuitorul a apreciat, pe bună dreptate, că intențiile huliganice sunt de natură să agraveze răspunderea pentru infracțiunile prevăzute la art. 145, 151 și 152 C. pen. RM. Desconsiderarea deplină a valorii vieții sau sănătății persoanei o demonstrează dorința de a profita de un pretext neînsemnat pentru răfuiala cu victima. În frecvente cazuri, pretextul pentru săvârșirea infracțiunii din intenții huliganice este, în genere, aproape imposibil de identificat. Aceasta deoarece un astfel de pretext este în totală necorespondere cu fapta comisă și cu urmările produse de aceasta.

Astfel, de exemplu, într-o speță relevantă din practica judiciară rusă se arată că, aflându-se în stare de ebrietate, M. și V. l-au întâlnit pe stradă pe Ș., pe care nu-l cunoșteau, l-au acostat și au început să-l bată, aplicându-i lovituri cu mâinile și picioarele, inclusiv peste față și în cap. În procesul altercației, M. i-a aplicat victimei o lovitură cu cuțitul în umăr, cauzându-i o vătămare ușoară. La rândul său, V., în scopul lipirii victimei de viață, i-a aplicat cu cuțitul o lovitură în partea stângă a pieptului, cauzându-i o

plagă penetrantă a cavității pleurale stângi. Ca urmare, V. a fost condamnat pentru tentativa de omor săvârșită cu intenții huliganice.⁵

Este adevărat că potențialul intențiilor huliganice de a determina agravarea răspunderii penale o denotă și capacitatea acestora de a se actualiza fulminant și spontan. În context, nu există nici o contradicție în aceea că legiuitorul a înțeles să agraveze răspunderea pentru omor, atât atunci când acesta e săvârșit cu intenții huliganice, cât și atunci când omorul e comis cu premeditare. Ușurința cu care intenția de omor se realizează în ipoteza omorului săvârșit cu intenții huliganice este comparabilă, după gradul prejudiciabil, cu pregătirea minuțioasă – în plan obiectiv și subiectiv – pe care o presupune săvârșirea omorului cu premeditare.

În legătură cu aceasta, are dreptate A.V. Naumov când menționează: „Spre deosebire de majoritatea omorurilor intenționate săvârșite din alte motive, intenția în cadrul omorului intenționat săvârșit din intenții huliganice este subită, și nu premeditată. Aceasta vorbește o dată în plus despre faptul că simpla împărțire a intenției în subită și premeditată nu ne vorbește încă despre gradul prejudiciabil al infracțiunii. În special, caracterul subit al intenției în cadrul omorului intenționat săvârșit din intenții huliganice mărturisește despre pericolul social sporit al acestei infracțiuni, deoarece indică asupra ușurinței cu care subiectul se hotărăște să comită omorul”.⁶

Despre o ipoteză similară, reglementată de dreptul penal englez, ne relatează A. Nikiforov: „Conform art. 1 din Legea cu privire la omucidere (Homicide Act) din 1957, e prevăzută răspunderea pentru lipsirea de viață a unei persoane cu totul necunoscute, în baza unei intenții subite. În practica judiciară s-a consacrat poziția că această infracțiune este nu mai puțin periculoasă decât omorul gândit cu perfidie al unui dușman de moarte”.⁷ De asemenea, consemnăm că, în conformitate cu art. 125.5 din Codul penal al statului New-York, se stabilește răspunderea pentru ignoranța vicioasă, manifestată față de viața umană, având ca urmare faptul că conduita nesăbuită a făptuitorului creează un considerabil pericol de producere a morții unei alte persoane și, drept consecință, o produce (omorul grav de gradul doi).⁸ Astfel că, într-o anumită măsură, prevederea unui tratament agravant al infracțiunilor prevăzute la lit. c) alin. (2) art. 145, la lit. h) alin. (2) art. 151 și la lit. i) alin. (2) art. 152 C. pen. RM se justifică și în planul dreptului comparat.

Desigur, intențiile huliganice sunt posibile nu numai în cazul acestor infracțiuni. Ele se regăsesc, în primul rând, în cazul infracțiunilor de huliganism (art. 287 C. pen. RM) și vandalism (art. 288 C. pen. RM). Dar, intențiile huliganice se pot afla și la baza infracțiunilor care nu sunt îndreptate contra

ordinii publice (de exemplu, a infracțiunilor prevăzute la art. 164, 166, 181, 222, 259, 260 etc. din Codul penal). În cazul infracțiunilor din ultima categorie, intențiile huliganice nu au un caracter obligatoriu. Prezența sau lipsa lor în fapta săvârșită nu determină agravarea răspunderii penale. Atunci poate lipsa sau prezența intențiilor huliganice se ia în considerație la individualizarea pedepselor?

Potrivit lit. e) alin. (1) art. 77 C. pen. RM, la stabilirea pedepsei, se consideră circumstanță agravantă săvârșirea infracțiunii din interes material sau cu alte intenții josnice. Putem oare afirma că noțiunea „intenții huliganice” e subsecventă noțiunii „intenții josnice”? La prima vedere, răspunsul la această întrebare e afirmativ: în corespundere cu pct.a art. 136 al Codului penal al RSFSR din 22.11.1926⁹, intențiile huliganice, de rând cu interesul material și gelozia, erau reunite sub același concept generic: „alte intenții josnice”. Cum în legea penală în vigoare nu există o asemenea interpretare legală a noțiunii „alte intenții josnice”, oricare încercare de a subsuma noțiunea „intenții huliganice” noțiunii „alte intenții josnice” va reprezenta o interpretare extensivă defavorabilă. În această privință, trebuie de menționat că Vincente Coussirat-Coustere, unul dintre experții Consiliului Europei, desemnați cu expertiza Codului penal al Republicii Moldova, a remarcat, cu drept cuvânt, că expresiei „sau cu alte intenții josnice” din dispoziția lit. e) alin. (1) art. 77 C. pen. RM îi lipsește precizia, această prevedere fiind atât de largă, încât *a priori* orice fel de comportament infracțional ar putea corespunde acestei expresii.

Din considerentele menționate mai sus, recomandăm modificarea prevederilor de la lit. l) alin. (2) art. 77 C. pen. RM, astfel încât în locul sintagmei „săvârșirea infracțiunii din interes material sau cu alte intenții josnice” să fie scris „săvârșirea infracțiunii din interes material sau din motiv huliganic”. În acest fel, în mod adecvat va fi luat în considerație impactul prezenței intențiilor huliganice asupra individualizării pedepselor penale. Așa cum se va putea vedea *infra*, intențiile huliganice nu pot fi puse la același nivel cu gelozia, răzbunarea, invidia, carierismul sau alte asemenea motive care, eventual, de asemenea ar putea face parte din categoria „alte intenții josnice”.

Pentru aceasta, să ne focalizăm atenția înainte de toate asupra înțelesului noțiunii „intenții huliganice”.

În Codul penal al Republicii Moldova nu există o definiție a acestei noțiuni. În contrast, noțiunea „intenții huliganice” este definită în pct.13 alin. 2 art. 139 din Codul penal bielorus.¹⁰ La concret, prin „omor săvârșit cu intenții huliganice” se înțelege omorul săvârșit pe motiv de vădită lipsă de respect față de societate, atunci când comportamentul făptuitorului este condiționat de dorința de a se contrapune celor din jur, de a-și demonstra disprețul față de normele general acceptate de conviețuire.

Într-o manieră asemănătoare noțiunea „intenții huliganice” își găsește interpretarea oficială în pct. 11 al Hotărârii Plenului Judecătorei Supreme a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre omorul premeditat”, nr. 9 din 15.11.1993, potrivit căruia „omor săvârșit cu intenții huliganice este omorul săvârșit în baza lipsei evidente de respect față de societate și de normele morale curente, dacă comportamentul vinovatului este o provocare deschisă la încălcarea ordinii publice și e determinată de dorința de a se opune celor prezenți, de a demonstra atitudinea disprețuitoare față de ei”.¹¹ Aproximativ în același mod noțiunea „intenții huliganice” este interpretată în: pct. 12 al Hotărârii Plenului Judecătorei Supreme a Federației Ruse, „Cu privire la practica judiciară referitoare la cauzele legate de omor (art. 105 al Codului penal al Federației Ruse)”, nr. 1 din 27.01.1999¹²; pct. 11 al Hotărârii Plenului Judecătorei Supreme a Ucrainei, „Cu privire la practica judiciară în cauzele privitoare la infracțiunile contra vieții și sănătății persoanei”, nr. 2 din 7.02.2003¹³; pct. 15 al Hotărârii Plenului Judecătorei Supreme a Republicii Uzbekistan „Cu privire la practica judiciară referitoare la cauzele legate de omorul intenționat”, nr. 40 din 20.12.1996¹⁴ etc.

În teoria dreptului penal s-a manifestat un interes deosebit față de definiția noțiunii „intenții huliganice”. Deși respectă în principiu aceeași axă conceptuală, autorii acestor definiții privesc uneori nuanțat anumite aspecte semantice care le caracterizează.

De exemplu, după N.I. Zagorodnikov, intențiile huliganice sunt condiționate de ștregărie, necuviință, gravă lipsă de respect față de societate, care cel mai adesea se exprimă sub formă de reacție neadecvată a făptuitorului (de exemplu, aplicarea unor lovituri mortale în legătură cu faptul că victima a refuzat să ofere un foc).¹⁵

În opinia lui A.V. Naumov, prin „intenții huliganice” trebuie de înțeles acele imbolduri, la baza cărora stă năzuința făptuitorului de a încălca grav ordinea publică, de a-și exprima lipsa de respect față de societate.¹⁶ Considerăm această definiție mai puțin reușită decât precedentă. Lipsindu-i caracteristica „exprimarea sub formă de reacție neadecvată a făptuitorului”, ea, prin stilul său abstract, se apropie de cel al definițiilor din hotărârile explicative ale instanțelor supreme din statele membre ale CSI, exemplificate mai sus. Deci, nu se pretează nevoilor concrete ale organelor de aplicare a legii penale.

Prezintă interes punctul de vedere al lui B.S. Volkov, care consideră că intențiile huliganice denotă că făptuitorului îi aduce satisfacție însuși fapta infracțională, însuși încălcarea ordinii publice, însuși comportamentul său antisocial.¹⁷ Într-adevăr, intențiile huliganice par a fi lipsite de sens, provoacă suspiciuni în privința responsabilității subiectului, sunt dispensate

de necesitate. În acest sens, nu putem fi de acord cu Iu.M. Antonean care neagă în genere oportunitatea operării cu noțiunea „intenții huliganice”, considerând că în respectiva ipoteză există o năzuință isterizată a făptuitorului de a-și proteja ființarea, de a se afirma în calitate de ființă socială și biologică.¹⁸ Autoafirmarea poate reprezenta o fațetă a intențiilor huliganice, dar nu epuizează, nici pe departe, conținutul acestora. În plus, trebuie de accentuat că, manifestându-și intențiile huliganice, făptuitorul nu încearcă să-și asigure protecția. Aceasta pentru că nu există o situație-premisă, când victima să-i fi adus vreo atingere intereselor făptuitorului. În realitate, făptuitorul obține satisfacție din însuși faptul privării de viață a unei alte persoane. Această ipoteză nu trebuie confundată cu cea a săvârșirii omorului din motive sadice (lit. h) alin. (3) art. 145 C. pen. RM). Realizându-și intențiile huliganice, făptuitorul nu-și găsește satisfacția în a contempla agonia victimei. Prilejul de a atinge satisfacția i-l oferă însuși faptul săvârșirii omorului.

B.V. Voljenkin consideră că esența intențiilor huliganice constă în atitudinea profund disprețuitoare față de întreaga societate, față de ordinea publică, în dorința făptuitorului de a se confrunta cu opinia publică, cu normele etice, de a-și etala sfidarea celor din jur, „superioritatea” sa, de a-și manifesta bravura de beție, forța brutală etc.¹⁹ În linii generale, această părere nu se deosebește mult de cea enunțată de A.V. Naumov, pe care am reproduș-o mai sus. În același timp, atragem atenția că, de una singură, împrejurarea că infracțiunea e săvârșită de o persoană aflată în stare de ebrietate nu e de ajuns pentru a se afirma existența intenției huliganice. Bravura de beție poate fi o manifestare a intențiilor huliganice. Una din multele. Dar nu se identifică cu acestea.

N.I. Korjanski definește noțiunea „intenții huliganice” în felul următor: năzuința de autoafirmare, de autoexprimare a personalității unui om prost educat, cu o cultură scăzută, caracterizat printr-un egoism nestăpânit.²⁰ Făcând abstracție de trăsăturile deja evidențiate de Iu.M. Antonean, pe care le-am examinat critic mai sus, remarcăm portretul sociopsihologic al celui care, în opinia lui N.I. Korjanski, manifestă intenții huliganice. Considerăm că o astfel de abordare lombrosiană nu este tocmai reușită pentru a descoperi înțelesul noțiunii „intenții huliganice”. Nu putem exclude cu totul că și persoanele în general culte, cu o bună educație și având un *ego* mai puțin „inflamant”, să poată comite în anumite momente infracțiuni cu intenții huliganice. De aceea, interpretarea aparținând lui N.I. Korjanski apare ca restrictivă.

Într-o altă opinie, Iu.M. Antonean consideră că intențiile huliganice se exprimă în năzuința făptuitorului de a se manifesta ostentativ, de a-și arăta desconsiderarea față de societate, față de alți oameni, față de legi și regulile conviețuirii sociale.²¹

În raport cu pozițiile susținute *supra*, elementul de noutate îl constituie poate doar modul ostentativ, care, în opinia lui Iu.M. Antonean, este inerent intențiilor huliganice. Într-adevăr, în unele cazuri, făptuitorul, predispus „să producă spectacol”, își pune în valoare în mod provocator însușirile sale antisociale, dorind să impresioneze martorii oculari. Dar dacă, la momentul săvârșirii faptei, în acel loc nu era prezentă nici o altă persoană (cu excepția făptuitorului (făptuitorilor) și a victimei (victimelor)), înseamnă oare în mod automat că prezența intențiilor huliganice e de neconceput?

În ce ne privește, nu putem împărtăși o asemenea părere. Chiar în situația infracțiunii de huliganism, în pct. 3 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale despre huliganism”, nr. 4 din 19.06.2006, se arată: „Acțiunile de huliganism sunt orientate, de regulă, (sublinierea ne aparține – *n.a.*), spre public, spre reacția publicului, implicând jignirea demnității publice și încălcarea grosolană a ordinii publice. Acțiunile de huliganism, în spațiu și timp, se pot desfășura și în locuri nepopulate sau noaptea, dar cu încălcarea ordinii publice. La fel, se pot comite și acțiuni de huliganism habitual: în apartamente comunale, în ogrăzi, pe scară etc.”²² Așadar, ostentația este un semn facultativ, și nu indispensabil, al intențiilor huliganice. De aceea, nu putem agreea întru totul opinia lui Iu.M. Antonean.

Despre un alt semn facultativ al intențiilor huliganice ne vorbește L.A. Andreeva: „Nu rareori, la baza intențiilor huliganice se află răutatea, determinată de lipsa de satisfacere cel mai adesea a necesităților antisociale ale făptuitorului”.²³ Totuși, așa cum se va putea vedea mai jos, nu întotdeauna lipsa de satisfacere a nevoilor destructive ale făptuitorului se află la baza intențiilor huliganice.

Însă, aceasta nu înseamnă că agreeăm opinia oarecum unilaterală a lui S.V. Borodin, care susține că intențiile huliganice sunt întotdeauna lipsite de orice necesitate: ele decurg întru totul din egoismul dezamățat, legat de sfidarea persoanei și demnității umane, de atitudinea indolentă față de interesele sociale, de nesocotirea legilor și a normelor de conduită.²⁴

S.L. Rubinștein este de părere că într-o activitate volitivă complexă (așa cum este de altfel și infracțiunea) se pot distinge următoarele patru etape de bază: 1) apariția imboldului și formularea prealabilă a scopului; 2) analizarea și confruntarea motivelor; 3) luarea hotărârii; 4) executarea. Actul volitiv începe cu apariția unui imbold, exprimat într-o năzuință. Pe măsură ce se conștientizează scopul, năzuința se transformă în dorință. Apariția dorinței presupune o anumită experiență, prin al cărei intermediu persoana cunoaște care obiect poate să-i satisfacă necesitatea.²⁵ După cum am văzut anterior, expresia „intenții huliganice” desemnează un anume motiv. De aceea, chiar dacă activitatea volitivă într-

o infracțiune săvârșită cu intenții huliganice decurge comparativ mai repede, aceasta nu înseamnă că subiectul unei asemenea infracțiuni nu va delimita care obiect al cunoașterii îi va putea satisface necesitățile. Tocmai din aceste considerente apreciem critic punctul de vedere al lui S.V. Borodin.

În viziunea lui A.N. Popov, intențiile huliganice constituie motivele care derivă din egoismul și agresivitatea persoanei, generând năzuința acesteia – fără nici un pretext sau profitând de un pretext ne semnificativ – să se răfuiască cu victima.²⁶ Valoarea explicativă a acestei definiții nu poate fi tăgăduită, deoarece în ea se pune accentul pe iraționalitatea conduitei făptuitorului*, care condiționează manifestarea intențiilor huliganice. Prin excelență, lipsa vreunui pretext sau lipsa de semnificație a pretextului de care se profită este o notă cromatică anume a intențiilor huliganice. Probabil, tocmai aceasta este cauza pentru care „famosul” clișeu „omorul fără motiv” (care se mai atestă în practica judiciară) a fost atribuit infracțiunii săvârșite în condițiile lit. c) alin. (2) art. 145 C. pen. RM.

Făcând o sinteză a punctelor de vedere exprimate, considerăm că trebuie deosebite trei varietăți ale intențiilor huliganice: 1) intențiile huliganice ca motiv „emoțional”; 2) intențiile huliganice ca motiv „rațional”; 3) intențiile huliganice propriu-zise.

În prima ipoteză, o emoție negativă este cea care condiționează apariția intențiilor huliganice. Lipsa unui scop rațional este însoțită de o izbucnire emoțională aparent nemotivată: această reacție emoțională e lipsită de vreun pretext sau are la bază un pretext neînsemnat. Atunci când pretextul lipsește, la baza intențiilor huliganice se află o ostilitate nepersonificată: fără vreo cauză evidentă, făptuitorul suferă o iritare care își găsește decompensarea, îndreptându-se împotriva unei persoane întâmplătoare. Nu este exclus ca la baza intențiilor huliganice să se afle o ostilitate personificată. În acest caz, iritarea, provocată de o anume persoană, făptuitorul o revărsă asupra unei persoane străine, care nu are nici o legătură cu prima persoană. În fine, când există un pretext neînsemnat pentru a declanșa reacția emoțională a făptuitorului, ostilitatea e personificată, găsindu-și expresia în infracțiunea îndreptată contra persoanei care a provocat sentimentul de ostilitate. Aceasta deși pretextul respectiv este total disproporțional în raport cu reacția făptuitorului, obiectivizată în săvârșirea infracțiunii.

În cea de-a doua ipoteză, când intențiile huliganice se relevă ca motiv „rațional”, putem distinge două situații. În prima situație, făptuitorul dorește să-și atingă scopul printr-un procedeu care este nepotrivit pentru aceasta din cauza unor caracteristici ale sale

* A nu se confunda iraționalitatea conduitei făptuitorului cu iresponsabilitatea făptuitorului.

(de exemplu, violarea de domiciliu, în scopul de a ascunde o altă infracțiune, săvârșită anterior). În cea de-a doua situație se atestă de asemenea un defect de raționament, însă de altă natură: făptuitorul are posibilitatea reală să-și satisfacă necesitățile pe o cale conformă cu legea, dar alege un procedeu antisocial pentru a-și atinge scopul (de exemplu, își omoară soția, întrucât făptuitorul „s-a plictisit” de ea, lipsind orice încercări din partea lui de a desface căsătoria); făptuitorul își atinge scopul lipsit de semnificație pe o cale caracterizată printr-o nepotrivire flagrantă (de exemplu, pentru a zădărnici susținerea unui examen, se comunică cu bună-știință mincinos despre actul de terorism).

În cea de-a treia ipoteză, intențiile huliganice propriu-zise se manifestă prin ștregărie, frondă, teribilism, autoafirmare. Unii autori consideră, neîntemeiat, că doar la această ipoteză se reduce conținutul noțiunii „intenții huliganice”.²⁷ Probabil, această opinie încearcă să resuscite concepția legiferată în Codul penal al RSFSR din 22.11.1926, conform căreia huliganismul se echivala cu acțiunile ștregărești. În actualele condiții, o atare echivalare nu ar mai fi în pas cu realitățile sociale.

Totodată, trebuie de menționat că a suferit modificări calitative profilul intențiilor huliganice propriu-zise. Astfel, de exemplu, capătă proporții fenomenul săvârșirii diverselor infracțiuni din amuzament, pentru distracție, când procesul săvârșirii infracțiunii e înregistrat (de cele mai dese ori, cu ajutorul camerelor de luat vederi încorporate în telefoanele mobile), pentru ca ulterior imaginile înregistrate să fie afișate în rețeaua Internet. În acest sens, în plan prospectiv, se prefigurează necesitatea actualizării reacției adecvate a legii penale împotriva unor astfel de manifestări.

Din definițiile noțiunii „intenții huliganice”, examinate mai sus, s-a putut observa că mulți dintre autorii acestora asociază intențiile huliganice exclusiv cu încălcarea ordinii publice, cu contrapunerea celorlalți membri ai societății, cu necuviința, scandalul public etc. Cu alte cuvinte, se încearcă a se afirma ideea că noțiunile „intenții huliganice” și „motivul huliganismului” sunt noțiuni echipolente. Anterior am susținut că huliganismul este un exemplu de infracțiune săvârșită cu intenții huliganice. Dar, aceasta nu înseamnă că cele două noțiuni au același conținut: noțiunea „intenții huliganice” este mai largă în raport cu noțiunea „motivul huliganismului”. Interpretând prin analogie, menționăm că noțiunea „scopul de cupiditate” este mai largă decât noțiunea „scopul de sustragere”. Faptul că tâlhăria este săvârșită în scop de cupiditate nu înseamnă că sunt identice noțiunile „scop de cupiditate” și „scop de sustragere”.

Care sunt trăsăturile intențiilor huliganice? Acestea sunt: ușurința cu care făptuitorul se decide

să săvârșească infracțiunea; reacția neadecvată a făptuitorului în raport cu conduita victimei; făptuitorului îi aduce satisfacție însuși faptul comiterii infracțiunii; lipsa unui pretext pentru săvârșirea infracțiunii sau prezența unui pretext ne semnificativ pentru a o săvârși. Considerăm că aceste trăsături sintetizate sunt comune pentru toate, fără excepție, tipurile și varietățile intențiilor huliganice, indiferent că intențiile huliganice se iau în considerație ca circumstanță agravantă legală sau ca circumstanță agravantă judiciară.

În funcție de infracțiunea concretă, acestor trăsături inerente li se pot adăuga altele, specifice. De exemplu, în cazul infracțiunii de huliganism, aceste trăsături specifice ale intențiilor huliganice se concretizează în: lipsa evidentă de respect față de societate și normele morale general acceptate; conduita făptuitorului reprezintă o provocare manifestă ordinii publice; conduita făptuitorului e condiționată de dorința de a se contrapune altor membri ai societății și de a-și demonstra sentimentul de desconsiderare a acestora. Totodată, remarcăm că aceste trăsături specifice reprezintă diferența specifică dintre intențiile huliganice privite la general și motivul huliganismului.

În cazul altor infracțiuni, care pot fi săvârșite cu intenții huliganice, altele sunt trăsăturile specifice ale intențiilor huliganice. De exemplu, este puțin probabil că, în cazul infracțiunilor prevăzute la art. 259 și 260 C. pen. RM, aceste trăsături specifice vor coincide cu cele ale intențiilor huliganice în cazul huliganismului. Așadar, trăsăturile comune ale intențiilor huliganice au în caracter obligatoriu și invariabil pentru toate infracțiunile care pot fi săvârșite cu intenții huliganice. În opoziție, trăsăturile specifice ale intențiilor huliganice au un caracter variabil, fluctuând în funcție de specificitatea infracțiunii.

În mod regretabil, în practica judiciară noțiunile „intenții huliganice” și „motivul huliganismului” sunt identificate.

Astfel, de exemplu, într-o speță, la 29.06.1999, Tribunalul Bălți l-a condamnat pe V.L. pentru tentativă de omor săvârșită cu intenții huliganice și profitând de starea de neputință a victimei. În fapt, la 26.02.1999, în jurul orei 14, V.L., deplasându-se cu tractorul pe traseul Cuhnești-Balatina, a luat-o în calitate de pasager pe minora A.V. Pe parcursul drumului, din intenții huliganice, V.L., folosindu-se de starea de neputință a victimei, a săvârșit o tentativă de omor, lovind-o cu pumnul și șurubelnița în cap. Însă, intenția de omor nu a fost dusă până la capăt din cauze care nu depindeau de voința făptuitorului.

Colegiul penal al Curții de Apel a exclus din sentința instanței de fond partea în ce privește condamnarea lui V.L. în baza art. 15 pct. 2) art. 88 C. pen. RM din 1961. Excluderea circumstanței agravante „cu intenții huliganice” s-a motivat prin aceea că „V.L. nu a urmărit scopul încălcării ordinii publice, deoarece a acționat într-un spațiu închis – cabina tractorului, și nu în văzul altora”.²⁸

Desigur, formal, instanța superioară a acționat corect, în corespundere cu explicația conținută în pct. 11 al Hotărârii Plenului Judecătoriai Supreme a Republicii Moldova „Cu privire la practica judiciară în cauzele despre omorul premeditat”, nr. 9 din 15.11.1993. Totodată, nu este nevoie de o analiză aprofundată pentru a ne da seama că circumstanțe absolut irelevante ale infracțiunii săvârșite au fost puse în prim-plan. Iar circumstanțele cu adevărat semnificative au fost ignorate. Infracțiunea a fost săvârșită cu ușurință. Intenția infracțională a fost realizată spontan. Pretextul de a săvârși infracțiunea a lipsit sau a fost unul nesemnificativ. Toate acestea nu au contat pentru instanța superioară, pentru că făptuitorul „a acționat într-un spațiu închis – cabina tractorului, și nu în văzul altora”.

O asemenea practică se datorează în principiu faptului că, în adevăr, circumstanța agravantă „cu intenții huliganice” e privită nu ca circumstanță agravantă a infracțiunii prevăzute la art. 145, 151 sau 152 C. pen. RM, dar ca circumstanță agravantă *sui generis* a infracțiunii de huliganism. Cauza adevărată a unei asemenea optici constă în confuzia noțiunilor „intenții huliganice” și „motivul huliganismului”. Pentru a schimba acest mod perimat de percepție, recomandăm ca, într-o nouă hotărâre explicativă a Plenului Curții Supreme de Justiție, care va fi consacrată practicii judiciare în cauzele privind infracțiunile contra vieții și sănătății persoanei, să se prevadă: „Potrivit lit. c) alin. (2) art. 145, lit. h) alin. (2) art. 151 și lit. i) alin. (2) art. 152 C. pen. RM, urmează a fi calificată infracțiunea, pe care făptuitorul o săvârșește cu ușurință, având o reacție neadekvată față de conduita victimei, atunci când pretextul pentru săvârșirea infracțiunii lipsește sau este nesemnificativ, iar făptuitorului îi aduce satisfacție însuși faptul comiterii infracțiunii”.

Note:

¹ L. Josserand. *Essais de téléologie juridique. Les mobiles dans les actes juridiques du droit privé.* - Paris: Dalloz, 1928, p. 22.

² J. Lebert. *Essai sur la notion de l'intention criminelle* // Revue de Science Criminelle et de Droit Pénal Compare, 1938, p. 446.

³ J. Pradel. *Droit penal general.* - Paris: Cujas, 1996, p. 517.

⁴ Т.А. Плаксина. *Социальные основания квалифицирующих убийство обстоятельств и их юридическое выражение в признаках состава преступления:* Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора юридических наук. - Томск, 2006, p. 32.

⁵ Определение Судебной коллегии Верховного Суда Российской Федерации от 20.03.1993 г. // Судебная практика

по уголовным делам. Часть 2. - Москва: Экзамен, 2001, p. 276-277.

⁶ А.В. Наумов. *Мотивы убийств.* - Волгоград: Научно-исследовательский и редакционно-издательский отдел, 1969, p. 64.

⁷ А. Никифоров. *Ответственность за убийство в современном уголовном праве: квалифицированное убийство* // Уголовное право, 1999, nr. 3, p. 50-56.

⁸ *A se vedea:* New York Penal Law // Gould's Criminal Law Handbook of New York. - New York, 1995, p. 69.

⁹ Уголовный кодекс РСФСР (принят Постановлением ВЦИК от 22.11.1926) // Собрание узаконений РСФСР, 1926, nr. 80.

¹⁰ Уголовный кодекс Республики Беларусь / Под ред. Б.В. Волженкина. - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2001.

¹¹ Culegere de hotărâri ale Plenului Curții Supreme de Justiție (mai 1974-iulie 2002). - Chișinău, 2002, p. 304-312.

¹² Российская газета, 1999, 9 февраля.

¹³ Постановление Пленуму Верховного Суда Украины, «Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи» № 2 від 7.02.2003 // www.crime.direx.org/e-library/pvsu/pvsu_2_07022003.htm

¹⁴ Бюллетень Верховного суда Республики Узбекистан, 1997, nr. 1-2, p. 121-124.

¹⁵ *A se vedea:* Н.И. Загородников. *Преступления против жизни.* - Москва, 1961, p. 127-128.

¹⁶ *A se vedea:* А.В. Наумов. *Op. cit.*, p. 51.

¹⁷ *A se vedea:* Б.С. Волков. *Мотив и квалификация преступлений.* - Казань, 1969, p. 146.

¹⁸ *A se vedea:* Ю.М. Антонян. *Психология убийства.* - Москва, 2000, p. 270.

¹⁹ *A se vedea:* Б.В. Волженкин, С.К. Питерцев, В.В. Шимановский. *Расследование дел о хулиганстве.* - Ленинград, 1979, p. 8.

²⁰ *A se vedea:* Н.И. Коржанский. *Квалификация хулиганства.* - Волгоград, 1989, p. 7.

²¹ *A se vedea:* Ю.М. Антонян. *Убийство ради убийства.* - Москва, 1998, p. 269.

²² Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2007, nr. 1, p. 11-14.

²³ Л.А. Андреева. *Квалификация убийств, совершенных при отягчающих обстоятельствах.* - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 1998, p. 32.

²⁴ *A se vedea:* С.В. Бородин. *Преступления против жизни.* - Москва: Юристъ, 1999, p. 144.

²⁵ *A se vedea:* С.Л. Рубинштейн. *Основы общей психологии.* - Москва, 1940, p. 431, 432.

²⁶ *A se vedea:* А.Н. Попов. *Убийства при отягчающих обстоятельствах.* - Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p. 862.

²⁷ *A se vedea:* М.А. Бажанов, В.И. Ткаченко. *Квалификация хулиганства по советскому уголовному праву* // Советское государство и право, 1958, nr. 4, p. 134.

²⁸ Curtea de Apel. Culegere de practică judiciară (aprilie 1999-mai 2000). - Chișinău, 2000, p. 157-158.

APLICABILITATEA DREPTULUI COMUNITAR EUROPEAN ÎN DREPTUL INTERN AL STATELOR MEMBRE

Andrei SMOCHINĂ,

doctor habilitat în drept, profesor universitar (ULIM)

Mihaela POPESCU,

doctorand

SUMMARY

This paper focused on the analysis of the European legislative procedure. It was especially emphasised the implementation and the specific action of different legal dispositions mostly adopted by the European Court of Justice. First, we discuss the main features of the European regulations and norms: the primordial character and their direct applicability as described in Art. 249 of the European Union Treaty. Then, the necessary distinction between the direct vertical and horizontal action of European regulations was made. The regulations have a direct, unlimited and complete effect in all countries of the European Union.

Tratatele institutive sunt implementate în ordinea juridică a fiecărui stat membru, atât prin dispoziții constituționale, cât și prin alte tipuri de dispoziții legislative, în scopul înglobării tratatului în dreptul intern.

Norma internațională are aplicabilitate imediată, nefiind necesară implementarea ei în cadrul ordinii interne a statelor membre, întrucât dreptul comunitar este aplicat în calitatea sa de drept comunitar, iar nu de drept intern.

Aplicabilitatea imediată a regulamentelor nu prezintă neajunsuri, întrucât forța obligatorie a dispozițiilor nu se subordonează intervenției autorităților statelor membre. Când privește deciziile și directivele adresate statelor membre, acestea solicită măsuri naționale de aplicare, iar competența de executare revine autorităților naționale. Respectiv cele acte beneficiază de aplicabilitate imediată și sunt integrate în cadrul ordinii juridice a statelor membre.

Aplicabilitatea directă a dreptului comunitar este formulată de CJCE și este un principiu conform căruia dispozițiile tratatelor sau ale actelor instituțiilor comunitare care îndeplinesc anumite criterii pot fi invocate de justițiabili în fața propriilor jurisdicții naționale, fiind susceptibile de a da naștere la drepturi și obligații în favoarea sau sarcina particularilor.¹

Potrivit articolului 249 TCEE, aplicabilitatea directă evidențiază regulamentele comunitare ca fiind integrate ca atare în ordinea juridică internă cu mențiunea că orice măsură națională de transformare sau de introducere în cadrul ordinii juridice interne este interzisă.² Aplicabilitatea directă și principiul

priorității reprezintă ordinea juridică comunitară, respectiv prioritatea în raport cu sistemele de drept ale statelor membre și produce efectul direct al dispozițiilor aplicabile resortisanților și chiar statelor membre.³

Prin urmare, aceste drepturi apar în baza obligațiilor impuse în mod expres atât particularilor, statelor membre, cât și instituțiilor Comunității.

Pe cale de consecință, aplicabilitatea directă sau efectul direct constituie „dreptul oricărei persoane de a cere judecătorului să i se aplice tratate, regulamente, directive sau decizii comunitare. Judecătorul are obligația de a se folosi de aceste texte, oricare ar fi legislația țării căreia îi aparține”.⁴

Jurisprudența CJCE face distincție între aplicabilitatea directă verticală – care desemnează posibilitatea invocării dispozițiilor unei directive în raport cu un stat sau cu o autoritate a acestuia – și cea orizontală – care permite unui justițiabil privat să invoce o dispoziție comunitară împotriva unei alte persoane particulare.⁵

Regulamentele, ca acte ce se bucură de efectul direct necondiționat și complet, sunt acte comunitare specifice pentru aplicabilitatea directă, creând drepturi și obligații pentru subiectele de drept intern din toate statele membre.

Deciziile, deși nu au aplicabilitate directă, pot fi surse de drepturi și obligații pentru particulari, persoane fizice sau juridice, întrucât acestea se adresează și subiectelor de drept intern din anumite state comunitare. Deciziile care se adresează particularilor stabilesc pentru aceștia drepturi și obligații, îndeosebi în domenii precum: concurența, libera circulație,

nediscriminarea pe motiv de naționalitate, egalitatea între sexe.

Directiva nu este direct aplicabilă și, întrucât se adresează statelor membre, trebuie să facă obiectul unei transpuneri în dreptul intern, producând astfel efecte directe în ordinea juridică națională.

Directivile și deciziile adresate statelor membre sunt considerate ca având efect direct, condiționat și restrâns. În ideea susținerii aplicabilității directe a izvoarelor comunitare, Curtea a relevat două aspecte ale dreptului comunitar: necesitatea aplicării directivelor de către judecătorii naționali și caracterul obligatoriu al directivelor în sensul invocării acestora de către particulari.

Aplicabilitatea directă creează în favoarea justițiabililor posibilitatea de a apăra drepturile acestora în favoarea judecătorilor din statele membre, permițând astfel particularilor să solicite judecătorilor naționali asigurarea respectării drepturilor conferite de către norma comunitară.⁶

Aplicabilitatea directă presupune în același timp și un efect de sancționare față de statele membre care nu au luat măsurile de executare necesare aplicării dreptului comunitar. Efectul direct permite particularilor să se situeze pe aceeași poziție ca și cum statul și-ar fi îndeplinit efectiv obligațiile comunitare.

Pe cale de consecință, se poate afirma că dreptul comunitar nu ar beneficia de prioritate asupra sistemelor de drept intern din statele membre, fără întreaga construcție comunitară, motiv pentru care Curtea a considerat prioritatea ca principiu fundamental pentru ordinea juridică comunitară.⁷

Aplicabilitatea directă conferă dreptului comunitar producerea efectelor menționate numai în absența oricărei dispoziții contrare a dreptului național.

Întrucât dreptul comunitar european este aplicabil în mod direct și imediat în ordinea juridică internă a statelor membre, norma comunitară devine normă internațională. În pofida principiului fundamental al priorității ordinii juridice comunitare, metodele de soluționare a divergențelor dintre dreptul statelor membre și dreptul comunitar nu se bucură de uniformitate.

Având în vedere că tratatele nu specifică explicit prioritatea dreptului comunitar, se poate întâmpla ca, asimilând dreptul comunitar cu dreptul internațional, fiecare stat membru să-și adjucece un rang de drept comunitar în propria ordine juridică, cu riscul ca transferul de competență către Comunitate și unitatea dreptului comunitar să ramână fără aplicabilitate.⁸ Acestei teze „internaționaliste” Curtea

de la Luxemburg i-a opus teza „comunitară”, conform căreia nu dreptul național, ci însuși dreptul comunitar soluționează această problemă.⁹

Principiul priorității normei comunitare, fundamentat prin interpretarea globală a normelor juridice, a fost instituit de către Curtea Europeană de Justiție.

Principiul primordialității privește toate domeniile dreptului comunitar, conferind forță juridică superioară dreptului intern, aplicându-se și în cazul revizuirii tratatelor institutive sau a actelor supuse aprobării statelor, în baza prevederilor constituționale.

Principiul primordialității trebuie respectat și de legiuitorul național, „urmărind să împiedice formarea valabilă a noi acte legislative naționale, în măsura în care acestea ar fi incompatibile cu normele comunitare”.¹⁰

Cât privește dreptul intern al statelor membre, acesta trebuie să fie în concordanță cu dreptul comunitar în întregime, indiferent de ierarhia internă a normelor în cauză. Ca atare, statul nu poate invoca nici chiar dispozițiile sale constituționale pentru a nu se aplica o normă comunitară.

Dat fiind efectul direct al regulilor comunitare, acestea trebuie aplicate și în condițiile existenței unei incompatibilități în cadrul legilor naționale.

Autorităților naționale, precum și administrației competente, li se interzice aplicarea legii naționale contrare în condiții de nerespectare a dreptului comunitar; judecătorul național stabilește existența sau întinderea prejudiciilor, iar în sarcina statelor membre cade repararea prejudiciilor cauzate particularilor.¹¹

Aplicarea principiului primordialității are drept consecințe următoarele:

– întrucât regulile de drept comunitar au efect direct, trebuie aplicate chiar în condițiile existenței unei legi naționale incompatibile;

– autorităților naționale competente, precum și administrației, li se interzice aplicarea legii naționale contrare;

– nerespectarea dreptului comunitar atrage obligația statelor membre să repare prejudiciile cauzate particularilor, după ce judecătorul național stabilește existența și întinderea prejudiciilor.¹²

În condițiile în care se solicită repararea prejudiciului pentru nepunerea în aplicare a unei directive, Curtea Europeană de Justiție a impus îndeplinirea următoarelor condiții:

– din cuprinsul stabilit de directivă trebuie să reiasă atribuirea de drepturi particularilor;

– conținutul acestor drepturi să fie atribuit dispozițiilor directivei;

– să existe o legătură cauzală între nerespectarea obligației care revine statului și prejudiciul suferit de persoana lezată;

– să existe o legătură între principiul primordialității și principiul integrării dreptului comunitar, deoarece aplicarea principiului depinde de efectul direct al dreptului comunitar;

– în condițiile existenței unei îndoieli serioase asupra compatibilității unei legi cu normele dreptului comunitar, până la soluționarea problemelor incompatibilității, judecătorul național este obligat să suspende aplicarea unei măsuri naționale.¹³

Curtea de Justiție a stabilit că o instanță națională poate suspenda o dispoziție națională, luată în vederea aplicării unei norme comunitare a cărei validitate este contestată numai dacă sunt întrunite următoarele condiții:

– să existe o îndoială serioasă asupra validității actului comunitar, cu privire la care Curtea va fi sesizată printr-o chestiune prejudicială;

– să existe o urgență și recurentul să fie amenințat de un prejudiciu grav și ireparabil;

– judecătorul național să ia în considerație interesul comunității și să țină cont de hotărârile luate, când este cazul, de către Curtea de Justiție;

– interpretarea dispozițiilor naționale trebuie făcută prin prisma dreptului comunitar;

– în cazul în care actul național contrar dreptului comunitar a avut consecințe financiare pentru persoana fizică sau juridică, care a plătit cu acest titlu sume de bani, autoritățile naționale sunt obligate să-i returneze aceste sume;

– statele membre ale Comunității au obligația să verifice aplicarea normelor de drept comunitar și să sancționeze neaplicarea lor cu „sanțiuni eficace, disuasive și proporționale cu cele aplicate în cazul

nerespectării de o natură și o importanță comparabilă a dreptului național”.¹⁴

Aplicarea dreptului comunitar de către autoritățile naționale ale statelor membre este esențială, întrucât Uniunea nu dispune de competențele necesare punerii în aplicare în mod direct a dreptului comunitar în statele membre. Sub aspect normativ, Comisia sau Consiliul, sub competența de executare, are posibilitatea de a stabili modalitățile de aplicare a legislației comunitare. Însă, Uniunea nu are contact cu executarea materială a regulilor comunitare, fiind necesar să fie sprijinită de statele membre, chiar și în domeniile în care competența de legiferare aparține exclusiv Comunității.¹⁵

Note:

¹ A se vedea: A. Fuerea. *Drept comunitar european*, 2003, p. 400.

² W. Weidenfeld. *Die Identität Europas*, 1995, p. 448.

³ A. Wolf. *Gesetzgebung in Europa*, 1996, p. 290.

⁴ J. Brand – H. Hattenhauer. *Der europäisch Rechtsstaat, 200 Zeugnisse seiner Geschichte*, 1994, p. 370.

⁵ G. Köbler. *Einfache Bibliografie europäischer Rechtsgeschichte*, 1990, p. 344.

⁶ A se vedea: A. Fuerea. *Manualul Uniunii Europene*. Ediția III, 2006, p. 430.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 400.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ R.H. Foerster. *Die Idee Europa*, 1993, p. 448.

¹² A se vedea: A. Fuerea. *Op. cit.*, p. 400.

¹³ R. Gmür. *Grundriß der deutschen Rechtsgeschichte*, 4 Aufl., 1987, p. 585.

¹⁴ U. Eisenhardt. *Deutsche Rechtsgeschichte*, 2 Aufl., 1995, p. 566.

¹⁵ R.H. Foerster. *Op. cit.*, p. 448.

FACTORII DE RISC ÎN COMPORTAMENTUL SUICIDAR LA ADOLESCENȚI ȘI PREVENIREA ACESTUIA

Victor MORARU,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

This article is dedicated to the criminological research of teenager's suicidal behavior. Adolescents comprise an eclectic mix of people vitally important to society, yet long-term comprehensive studies on the circumstances of their death are lacking in the criminology and pediatric forensic literature. Some disputable questions were solved. First of all, there was proposed an examination of factors and conditions favorable to committing suicide. More than that, we tried to explain the essence of suicidal behavior by different theories and approaches applied in modern legal psychiatry, legal psychology, biology and sociology. The basic purpose of this scientific examination is to make clear the notion of suicidal behavior and suicidal attempts in order to elaborate an efficient preventive program in the sphere of Victimology.

Termenul „adolescență” vine din latinescul *adolescere* care înseamnă „a crește”. Acceptată ca o perioadă de dezvoltare inclusă între copilărie și vârsta adultă, adolescența reprezintă o etapă de maturizare rapidă din punct de vedere biologic, cognitiv și psihosocial.

În contrast cu afirmația că adolescența ar fi cea mai sănătoasă perioadă a vieții, tot mai des apar contraargumente aduse de medici, sociologi și psihologi care afirmă și demonstrează contrariul.

Cercetările recente au dovedit că tineretul contemporan reprezintă o generație a cărei sănătate este în pericol. Conform estimărilor raportate de Organizația Mondială a Sănătății, anual pe glob decedază în urma traumatismelor, sinuciderilor, actelor de violență, complicațiilor legate de sarcina prematură sau în urma maladiilor incurabile circa 1,5 milioane de adolescenți. Potrivit datelor OMS, la adolescenți și tineri (între 15 și 24 ani) sinuciderea constituie a treia cauză a mortalității (prima fiind accidente rutiere).¹ Numărul deceselor prin suicid este de patru ori mai mare în cazul bărbaților decât în cel al femeilor.

Aproximativ 75% din decesele acestor grupe de vârstă au fost determinate de 4 cauze: accidente de circulație, omucideri, sinucideri și alte leziuni accidentale. Este de subliniat că toate aceste cauze puteau fi prevenite.

Datele prezentate *supra* demonstrează că problema sănătății și a dezvoltării acestei categorii a populației a atins asemenea dimensiuni care solicită o atenție deosebită din partea întregii societăți.

În acest context menționăm că ar fi oportună luarea în calcul, pe cât posibil, atât a elementelor sociale, cât și a determinărilor de ordin strict individual (psihologic), pentru că actul suicidal este strict individual, iar psihologia trebuie să contribuie la abordarea mai nuanțată a acestui fenomen în mediul militar. De aceea, ne propunem să subliniem unele elemente care ar putea constitui, în pofida caracterului

lor de generalitate, puncte de plecare pentru conturarea unui demers explicativ și/sau profilactic.

Factorii de risc pentru gândurile de sinucidere variază în funcție de vârstă, sex și comunitatea etnică și apar deseori în asociație. În peste 90% din cazurile de sinucidere persoanele sufereau de depresie sau de alte afecțiuni psihice și tulburări emoționale. Evenimentele traumatice sau tragice, asociate cu alți factori de risc, precum stările de depresie, pot conduce la sinucidere, dar gândurile suicidare nu pot fi considerate drept un răspuns normal la stres. Alți factori de risc se referă la tentativele anterioare de sinucidere, antecedentele familiale de boli mintale sau de dependența de substanțe toxice, antecedentele familiale de sinucidere, violența domestică, abuzul sexual, păstrarea armelor de foc în casă, încarcerarea și expunerea la conduita suicidară a altor persoane.

Factori de risc în conduita suicidară:

I. Antecedente suicidare:

✓ tentativa de suicid anterioară, care este, prin ea însăși, factorul de risc cel mai clar pentru o tentativă viitoare; recidiva se produce, de obicei, într-un termen scurt – cel mult 12 luni;

✓ exprimarea intenției de a se sinucide prin viu grai sau prin intermediul unor documente personale.

II. Afecțiuni somatice:

✓ boală somatică gravă, incurabilă, dureroasă;

✓ malformații congenitale;

✓ boală venerică;

✓ intervenții chirurgicale majore și recente.

III. Elemente psihopatologice:

✓ episoade depresive majore;

✓ tulburări afective;

✓ tulburări anxioase (în special anxietate generalizată);

✓ tulburări psihotice.

IV. Tulburări comportamentale:

✓ toxicomanie;

✓ alcoolism;

✓tulburări de conduită alimentară, în special anorexia;

✓comportamente antisociale, deviante.

V. *Situații existențiale:*

✓sinuciderea unui membru de familie, în special a unui părinte, sau sinuciderea unei persoane apropiate; în această situație, apare riscul transmiterii acestui comportament (ca și cum tânărul ar „învăța” de la persoana respectivă această „soluție”);

✓căsătoria prematură (la 19-20 de ani) și care este, adesea, o consecință a unei presiuni externe – sarcina partenerii, de exemplu;

✓neînțelegerile familiale;

✓pierderea unei ființe dragi;

✓abandonul;

✓izolarea și singurătatea;

✓dezrădăcinarea, schimbarea reședinței într-o altă localitate;

✓eșec școlar sau profesional;

✓schimbarea impusă a locului de muncă;

✓familie disociată în copilărie (părinți divorțați, separați);

✓trajectorie existențială cu un șir lung de traume și eșecuri;

✓dificultăți materiale, griji financiare, pierderea unor surse de venituri și bunuri;

✓suprasolicitare;

✓situații conflictuale în colectivul din care face parte.

Analiza tabloului psihopatologic poate evidenția, de asemenea, un grup de simptome (*„sindromul presuicidar”*) care indică un risc suicidar important:

I. *Dinamica somnului:*

✓insomnii de lungă durată;

✓insomnii predominant în a doua parte a nopții;

✓vise cu caracter autodistructiv.

II. *Afectivitatea:*

✓rigiditate afectivă;

✓depresie accentuată dimineața.

III. *Ideația:*

✓idei de inutilitate, sentimentul de a nu fi de folos la nimic și nimănui;

✓idei de vinovăție, autoreproșuri;

✓idei de inferioritate, de autoacuzare;

✓fobia (teama) de îmbolnăvire psihică, de a se da în spectacol, de a face rău cuiva.

IV. *Comportamentul:*

✓inhibiție psihomotorie, agitație anxioasă intensă, pierderea inițiativei și a interesului pentru activitate;

✓anorexie, scăderea în greutate (în absența unei afecțiuni somatice care să o justifice);

✓insensibilitate la influența mediului.

Prezența unuia sau a mai multor factori de risc nu determină, în mod automat, recurgerea la actul suicidar. Toți acești factori de risc trebuie să se înscrie într-un context mai larg, al unei structuri psihice extrem de vulnerabile.

Acest fapt a determinat o creștere a interesului specialiștilor din diverse domenii (psihiatrie, psihologie, sociologie, criminologie etc.) pentru studierea fenomenului suicidar. Însă, suicidul este

departe de a fi definit într-o manieră clară și univocă și, adesea, această lipsă de claritate a definițiilor (claritate ce reprezintă, fără îndoială, una dintre exigențele metodologice de bază ale oricărui demers științific) face ca toate celelalte etape ale multor cercetări să sufere de lipsă de claritate.

Comportamentul suicidar reprezintă un continuum comportamental care pleacă de la *ideația suicidară*, trece prin *tentativa de suicid* și se încheie cu *suicidul fatal*.²

Ideația suicidară reprezintă dorința (exprimată sau nu) a unui individ de a se omori.

Tentativa de suicid reprezintă un termen care, în conformitate cu recomandările făcute de experții Organizației Mondiale a Sănătății, a fost înlocuit în literatura de specialitate cu termenul de *parasuicid*, care este definit ca „un act nonfatal, prin care un individ întreprinde în mod deliberat un comportament care, fără o intervenție exterioară, i-ar cauza moartea sau ca un act care are drept scop obținerea unor schimbări dorite de către subiect, prin intermediul unor consecințe fizice reale sau presupuse”. Astfel, termenul de parasuicid include atât tentativa de suicid (în vechea sa accepție, de suicid ratat în urma unei intervenții externe), cât și șantajul suicidar, eliminându-se, astfel, din definiții prezența sau absența intenției de a muri, greu de cuantificat în practică.

Suicidul fatal reprezintă actul autoagresiv soldat cu moartea individului.

La nivelul percepției comune, sinuciderea reprezintă, adesea, un gest paradoxal și de neînțeles. Cu atât mai inexplicabil pare să fie atunci când vorbim despre persoane tinere, care „au toată viața înaintea”, așa cum este și cazul militarilor în termen. Factorii asociați cu suicidul la adolescenți și tineri privesc individul, dar și microsistemul, mezosistemul și macrosistemul, creșterea ratei suicidului la adolescenți fiind atribuită factorilor determinați de schimbările psihosociale caracteristice vârstei de 15-19 ani și dificultăților de integrare socială la aceste vârste.

În etiologia comportamentului suicidar la adolescenți și tineri au fost identificați factori sociali, factori familiali, dar și factori personali legați de personalitatea individului sau de sănătatea lui mentală. Explorarea conduitelor suicidare ale unor indivizi cu vârste cuprinse între 15 și 21 de ani relevă o serie de aspecte legate de modalități de conduite cu referire la ideație suicidară sau tentative de sinucidere, legate de mediul social, de mediul familial, de factori personali, de evoluția personalității individului și de evenimentele stresante care intervin în perioada adolescenței. Adolescenții cu profil suicidar provin din familii cu dificultăți relaționale și materiale, cu dificultăți de atașament părinte-copil sau cu experiența unui abuz sexual. Problemele psihiatrice de tipul depresiei, tulburărilor de anxietate, abuzului de substanțe, în combinație cu evenimentele stresante cotidiene, au avut un rol semnificativ în conduita suicidară. Factorii de risc psihosociale apar frecvent în lucrările adresate conduitei suicidare la adolescenți și tineri.³ Factorii de stres psihosociale de tipul despărțirilor, decesului

unei persoane apropiate, conflictelor cu părinții, cu prietena sau prietenul, fie cu alte persoane importante din anturaj, sunt identificați în multe investigații ale sinuciderilor la vârste tinere. Cele mai multe probleme ale adolescenților și tinerilor derivă din eșecurile școlare, istoricul de suicid în familie, dificultățile de comunicare cu părinții și evenimentele stresante.

Riscul de imitație a gestului suicidar apare mult mai frecvent la vârstele tinere, studiile demonstrând existența relației dintre atitudinea față de suicid și sexe, ideatie suicidară, depresie, abuz de substanțe, ideatie suicidară sau conduită suicidară raportate la riscul de imitare a gestului suicidar. Alături de tulburările psihice, problemele generate de rezultatele școlare, conflictele existente în familie, absența comunicării sau dificultățile de stabilire a unor relații de prietenie, modelul suicidului în familie sau modelul prietenului sinucigaș reprezintă factori de risc ai suicidului, mai ales la adolescenți și tineri, și prin vulnerabilitatea spre tulburările de depresii majore la care aceștia sunt dispuși.

Indiferent de diferențele de abordare teoretică a actului suicidar în cazul tinerilor, literatura de specialitate pare să fi ajuns la un consens cel puțin în privința câtorva aspecte:

a) este iluzoriu să sperăm că am putea pune în evidență un tip unic de funcționare psihică, care să explice recurgerea la suicid;

b) chiar dacă nu putem considera actul suicidar ca fiind o consecință directă a unor tulburări psihice, trebuie reținut că, în momentul recurgerii la acest act, subiectul este o persoană extrem de „fragilă” din punct de vedere psihic, iar acest moment, fără a fi în mod necesar unul de tip psihotic, reprezintă, în toate cazurile, unul de „raptus”, prin care tânărul neagă o realitate subiectivă devenită insuportabilă; psihicul este incapabil să mai facă față anumitor situații, iar sinuciderea reprezintă, astfel, un răspuns la această stare de lucruri;

c) din punctul de vedere al manifestărilor comportamentale, există două mari categorii de sinucigași: unii la care gestul autoagresiv reprezintă o prăbușire psihică relativ bruscă (de tip depresiv, în general) și care sunt foarte „discreți” înainte de gestul lor suicidar. Pentru aceștia, proiectul de a-și pune capăt zilelor este greu de anticipat (poate fi reperat aproape exclusiv numai în situația în care au avut o tentativă eșuată în antecedente); o a doua categorie este formată din persoane mai „zgomotoase” ca manifestare și la care actul intervine ca un răspuns brusc și brutal la diverse frustrări și este, adesea, expresia unor tulburări de personalitate, în special de tip *borderline* (tulburare intermediară, situată la granița dintre tulburările de tip nevrotic și bolile psihice propriu-zise).

În sprijinul celor afirmate anterior, să cităm doar studiul realizat de Alan Apter în cazurile de suicid sau tentativă gravă de suicid în rândul militarilor israelieni. Apter subliniază faptul că militarii israelieni care s-au sinucis sau au înregistrat o tentativă suicidară gravă sunt tocmai subiecții care au avut cele mai bune scoruri la testele de evaluare psihologică aplicate la recrutare,

dar care, în mod frapant, în momentul recurgerii la actul suicidar prezentau o psihopatologie gravă.⁴

Prin urmare, trebuie reținut faptul că, oricât de riguroase ar fi selecțiile psihologice realizate la recrutare/incorporare și oricât de numeroase ar fi măsurile de ordin administrativ, este posibil ca acestea să nu poată stopa manifestarea unui asemenea fenomen. Mai firească ni se pare asumarea conștientă a acestei realități, oricât de dureroasă sau neplăcută ar fi, și redirecționarea interesului către cunoașterea factorilor de risc și a eventualelor măsuri care să limiteze șansele recurgerii la un asemenea gest extrem.

În cazul persoanelor tinere, actele suicidare nu sunt, în general, determinate de o reală dorință de a muri, ci trebuie considerate, mai degrabă, o „cerere disperată de ajutor” a unei structuri de personalitate vulnerabile, aflată încă în plină formare. În cazul acestora, se impune o intervenție de specialitate, deoarece clasicele cuvinte de încurajare se dovedesc a fi, adesea, conformiste și superficiale, sporindu-le sentimentele de izolare și de disperare, iar reproșurile nu fac decât să le sporească slaba încredere în forțele proprii.

Riscul de sinucidere este superior la persoanele care prezintă mai multe elemente din grupele de factori menționate. Prezența mai multor factori sfârșește prin a crea o situație multiproblematică, considerată intolerabilă de către individ. Prin urmare, afirmațiile prin care actul suicidar, la militarii în termen, este asociat în mod direct cu diverse elemente ale mediului din unitate (întâlnite, adesea, în mass-media) sunt nu numai simpliste, ci și lipsite de orice fundament științific.

Abordarea acestui fenomen într-o măsură exhaustivă este extrem de dificilă și nici nu ne-am propus, de altfel, să o facem. Elementele prezentate subliniază că, atunci când vorbim despre suicid în cazul unor persoane tinere, nu putem vorbi doar despre un mediu extern intolerabil sau doar despre dificultăți interne (psihice), ci, mai degrabă, despre o structură internă vulnerabilă, care percepe mediul extern ca pe o realitate căreia nu mai poate să-i facă față.

Din cele expuse remarcăm că o supraveghere mai atentă a adolescenților și încercarea de a anticipa reacțiile acestora ar fi putut diminua numărul sinuciderilor. În ultimele două decenii sănătatea mintală a adolescenților a devenit o problemă majoră în rândul specialiștilor în domeniu. Toate aceste date demonstrează că problema sănătății și a dezvoltării acestei categorii a populației a atins așa dimensiuni care solicită o atenție deosebită din partea întregii societăți.

Note:

¹ A se vedea: R. Zăvoi, A. Marinescu, L. Stâncă, A. Costin. *Adolescenții – grup populațional cu risc tanatogen semnificativ?* // Revista de Medicină Legală a României, 2006, nr. 14 (4), p. 300.

² I. Voicu. *Factori de risc în conduita suicidară. O abordare psihopatologică* // <http://www.presamil.ro/SMM/2004/08/pag%2021-23.htm>

³ A se vedea: S. Crișan. *Oportunități de cuantificare a riscului suicidar la adolescenți și tineri prin interpretarea unor criterii sociomedicale de predicție* // Revista de Medicină Legală a României, 2006, nr. 14 (3), p. 219.

⁴ I. Voicu. *Op. cit.*

APARIȚIA, DEZVOLTAREA ȘI DEFINIREA CONSTITUȚIONALISMULUI CONTEMPORAN DIN REPUBLICA MOLDOVA

Teodor CĂRNAȚ,

doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

The notion of constitutionalism represents an exertion of the acts of all state and non-state institutions according to basic human rights within the conditions of equality in rights, legal security, effective protection of rights, and separation of state powers and exclusion of all forms of discrimination. Therefore, the main gaps of contemporary constitutionalism of Republic of Moldova seem to be the poor training of legal conscience, the important difference between legal constitutional theory and practice of realization of constitutional ideas in legal norms.

At the same time, constitutionalism is a social phenomenon in continuous evolution, which should be studied according to specific features of historical evolution of each nation. The present stage of the constitutionalism in Republic of Moldova has begun with the adoption of some acts of historical importance on sovereignty, independence, power and, not in the least, the Constitution of Republic of Moldova of the 29th of July 1994.

Evenimentele care au avut loc în Republica Moldova pe parcursul ultimilor șaptesprezece ani în domeniul reformelor de natură constituțională și care s-au desfășurat pe fundalul transformărilor politice și social-economice de trecere de la sistemul totalitar la cel democratic au determinat necesitatea studierii detaliate atât a constituționalismului în întregime, cât și a anumitor idei constituționale aparte. Constituționalismul se dezvoltă și se modifică odată cu dezvoltarea societății organizate în stat, reflectând particularitățile și trăsăturile specifice națiunii și timpului, fiind un fenomen social dinamic, care semnifică regimul de guvernare bazat pe existența unei Constituții.

Una dintre cele mai importante sarcini ale politicilor de stat se consideră a fi cultivarea ideilor constituționale globale ale drepturilor omului, democrației, egalității, nondiscriminării, bunăstării sociale etc.

Etimologic, cuvântul „constituție” provine de la latinescul *constitutio*, care înseamnă așezare cu temei sau starea unui lucru. În sistemul de drept roman constituția însemna edictul semnat de împărat, a cărui forță juridică era superioară celorlalte acte juridice adoptate de organele autorităților publice ale Imperiului. Originea constituționalismului este găsită în noțiunea greacă *nomoi*, prin care se subînțelegea un cadru distinct de legi antice care nu puteau fi modificate de Adunarea Populară și care a fost sursa de inspirație pentru Aristotel ca să ajungă la ideea de „politeia” în cadrul căreia legile constituie fundamentul statului.¹

Unele state feudale au înscris în documente anumite reguli fundamentale privind raporturile dintre guvernanți și guvernați care urmau să prevaleze, cu

valoare de principiu de conduită politică și juridică, față de cutumele existente.²

Până la Revoluția Liberală din Franța din 1789 și proclamarea independenței statelor americane din 1776, în majoritatea statelor dreptul cutumiar reglementa relațiile sociale din domeniul instaurării și exercitării puterii în stat, și numai după înfăptuirea revoluțiilor liberale s-au adoptat constituții scrise, care au pus temelia unei noi mișcări sub denumirea de „constituționalism”.

Suntem de părere că noțiunea de *revoluție burghezo-democratică* nu trebuie să se mai utilizeze, dar să se utilizeze noțiunea de *revoluții liberale*, deoarece la baza acestor revoluții au stat ideile liberalilor din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, ale lui J.-J. Rousseau, teoria separației puterilor în stat a lui Montesquieu, precum și ideile referitoare la drepturile naturale ale omului (așa cum au fost fundamentate de Grotius, Puffendorf, Thomasius, Rousseau, Locke etc.) materializate ulterior în primele constituții scrise. În conformitate cu ideile liberarilor, orice constituție trebuie să prevadă garantarea drepturilor naturale ale omului, precum și modurile de instaurare și exercitare a puterii de stat prin includerea principiului separației puterilor în stat.

Astfel, noțiunea „constituție” desemna numai acele legi care, reglementând organizarea și funcționarea statului, limitau puterea monarhului și garantau anumite drepturi și libertăți fundamentale și individuale.³ Acest mod de a concepe noțiunea de „constituție” era limpede exprimat de Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 1789, în care se fixează că „orice societate în care garanția

drepturilor nu este asigurată, nici separația puterilor stabilită, nu are constituție”.

Mai târziu apăruse ideea (a lui J.-J. Rousseau) că în conținutul constituției trebuie incluse norme ce se refereau la organizarea statului și la asigurarea drepturilor omului. Această lege trebuie să fie sistematică și să se bucure de o forță juridică supremă, constituind astfel o garanție în lupta împotriva puterii absolute a monarhului. Atunci se considera că puterea acestuia poate fi limitată mai eficient, dacă drepturile cetățeanului sunt recunoscute în legi scrise, fapt ce stimula în același timp lupta pentru apărarea lor.

În prezent, mai mulți autori au definit **constituția**. După I. Deleanu, constituția este un act juridic fundamental alcătuit dintr-un sistem de norme cu forță juridică supremă, norme care reglementează relațiile sociale din domeniul instituirii și exercitării puterii de stat, stabilind, în același timp, limitele acestei puteri, drepturile și libertățile fundamentale ale cetățenilor. Ea reprezintă acel act juridic prin care se reglementează organizarea societății în stat.⁴ În opinia profesorului universitar I. Guceac, constituția reprezintă un act normativ fundamental care se bucură de supremație în raport cu toate celelalte acte și care reglementează principiile, modul de organizare și funcționare a autorităților publice și raporturile dintre ele, raporturile dintre aceste autorități și cetățeni, consfințește și garantează drepturile și libertățile fundamentale ale omului și cetățeanului.⁵

În opinia noastră, noțiunea de *constituție* definită de profesorul I. Guceac trebuie completată cu fraza: „obligă statul împreună cu instituțiile sale să stea la dispoziția tuturor persoanelor care se află sub jurisdicția sa și să funcționeze pentru bunăstarea acestora prin asigurarea egalității și excluderii discriminărilor”. Aceasta deoarece asigurarea egalității, prin excluderea discriminărilor, și a drepturilor omului reprezintă un pachet de obligații esențiale ale statului față de toate persoanele care se află sub jurisdicția sa, dar și de interdicții de a interveni în anumite sfere din viața oamenilor (libertăți).

După cum menționează I. Deleanu, „constituțiile, prin ele însele – într-un stat de drept, presupun respectarea legalității și a ordinii de drept, protecția individului și a cetățeanului în raporturile lui cu puterea, desfășurarea întregii activități statale pe baza și în limitele stricte ale legii. Supremația constituției în arhitectura sistemului juridic normativ este sau poate fi un obstacol în calea arbitrarului, dacă aceasta exprimă voința generală, iar respectul față de ea devine o religie a fiecăruia”.⁶

Trecerea de la guvernarea absolutist-monarhică la democrație a început, de regulă, de la supunerea statului și societății civile normelor de drept, de la introducerea principiului separației puterilor ce constituiau un sistem unic al constituționalismului.

Însă, corelația dintre stat și societatea civilă, limitele de intervenție a statului în viața cetățenilor în diferite țări au avut forme istorice concrete.⁷

Modelul anglo-american al constituționalismului pune accentul pe libertate ca valoare dominantă, nu permite intervenția statului în viața societății civile, care determină singură sarcinile statului. În Declarația de Independență a SUA din 1776 acest rol determinant al societății civile a fost exprimat prin faptul că toți oamenii au de la naștere drepturi egale la viață, la libertate, la independență, la fericire și la siguranță, iar poporul este izvorul puterii și lui îi aparține suveranitatea, iar guvernul este slujitorul poporului. În același timp, toate puterile de stat trebuie să acționeze în interesele poporului, iar dacă ele încalcă aceste interese, atunci poporul este în drept să răstoarne guvernul indezirabil.

În Europa de Vest raporturile între stat și societatea civilă s-au format altfel și au generat un alt model de constituționalism – *eurocontinental*. Accentul se punea pe ideea cu privire la rolul special al statului în viața societății. Ideea ordinii de stat, a unității naționale se punea mai presus de valoarea libertății personalității.⁸

În Republica Moldova, apariția constituționalismului s-a desfășurat, așa cum menționează I. Guceac, sub influența a trei curente:

1. *Constituționalismul incipient*, care a fost inițiat și promovat sub influența obiceiurilor și legilor autohtone, din care s-a alimentat cu reguli de organizare de stat obligatorii pentru executare și care, în fond, a avut drept areal de răspândire Moldova istorică până la dezmembrarea acesteia.

2. *Constituționalismul clasic european*, care a fost aplicat în teritoriul de astăzi al statului nostru după revenirea Basarabiei în componența României (1918-1940), prin constituțiile României din anii 1866, 1923, 1938, inspirate de la cele mai democratice constituții cunoscute de civilizație la acea etapă.

3. *Constituționalismul socialist*, care s-a manifestat în perioada de activitate a regimului de guvernare din URSS, atunci când stălnicătatea RASS Moldovenești și a RSS Moldovenești au fost expresia teoriei marxist-leniniste, promovate de Partidul Comunist.⁹ Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova, fiind un proces complex, permanent și continuu, cuprinde o perioadă istorică considerabilă ce a demarat odată cu apariția primelor acte cu caracter constituțional și a primelor constituții care au funcționat pe teritoriul ei și durează până în prezent.

Astfel, neignorând importanța acestor trei curente în dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova, se prezintă necesitatea studierii *constituționalismului contemporan* din Republica Moldova. În opinia noastră, constituționalismul a constituit, dintotdeauna, o problemă actuală, deoarece acest fenomen include principiile fundamentale de existență și funcționare a

statului. Deci, **constituționalismul** este un fenomen social, care se află în continuă dezvoltare. În cadrul studierii și prognozării evoluției acestui fenomen trebuie să se țină cont de particularitățile și trăsăturile specifice de dezvoltare ale fiecărei națiuni.

La Conferința științifico-practică internațională ce a avut loc în orașul Bălți, la 22-23 septembrie 2004, cu genericul „Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală”, s-a menționat că reglementările constituționale, ca și societatea, evoluează, adoptând poziții corespunzătoare realității ori de câte ori aceasta suferă modificări.¹⁰ Etapa actuală a constituționalismului în Republica Moldova a demarat odată cu adoptarea unor acte de importanță istorică pentru statul nou-format – despre suveranitate¹¹, despre independență¹², despre putere¹³ și al., care în mod radical au influențat forma de stat în conformitate cu principiile constituționalismului contemporan, ce s-a încununat cu adoptarea Constituției la 29 iulie 1994. Momentul adoptării Constituției a constituit un eveniment foarte important în dezvoltarea poporului moldovenesc ca entitate organizată în stat.

În literatura de specialitate noțiunea de constituționalism a fost definită de mai mulți autori, atât din țară, cât și din străinătate. Profesorul universitar I. Guceac menționează că în noțiunea de constituționalism, în afară de fraza „sistem de cunoștințe și viziuni care reprezintă o formă specifică de reflectare a realității obiective, mișcare social-politică și parte componentă a organizării sociale” argumentate în literatura de specialitate¹⁴, trebuie fixată și fraza „modurile de transmitere și exercitare a puterii politice în Legea Supremă a statului, care este o formă de materializare expresă a constituționalismului, această culegere progresistă continuă să ocrotească valorile sociale promovate de societatea civilă”¹⁵.

Unii autori consideră că constituționalismul „este mișcarea care are ca scop substituirea cutumelor existente vagi, imprecise și care lasă o foarte largă posibilitate de acțiune discreționară prin constituțiile scrise”.¹⁶ Aceeași idee a fost susținută și de Pierre Pactet, după care „constituționalismul desemnează nevoia care a apărut în secolul Luminilor și care s-a străduit, de altfel cu succes, să substituie cutumele existente, adesea vagi și imprecise, și care lăsau uneori posibilități de acțiune discreționară suveranilor, constituții scrise, concepute ca primul pas al limitării absolutismului și, adesea, despotismului puterilor monarhice”.

Explicând constituționalismul, Genoveva Vrabie menționează că „la început, constituționalismul a însemnat o mișcare de idei vizând organizarea normativă a puterii de așa manieră, încât să fie garantate drepturile și libertățile cetățenilor, ale omului în general”. În viziunea acestui autor, „constituționalismul poate fi considerat ca o stare politico-juridică”.

Pe acest plan se impun două cerințe: existența unui stat democratic, modern și existența unor realități ce confirmă democrația din reglementările constituționale.

În perioada contemporană, noțiunea de constituționalism mai semnifică și supremația constituției, din punct de vedere juridic, asupra tuturor actelor emenate de la toate instituțiile statale și nestatale. Cu alte cuvinte, constituționalismul este uneori utilizat și pentru a desemna „constituționalitatea” sau „starea de conformitate a tuturor regulilor cu constituția”.

Constituționalismul, în accepțiunea sa clasică, reprezintă o formă de guvernare a statului bazat pe drept, în care relațiile dintre stat și societatea civilă sunt reglementate de normele de drept.

Suntem de părere că toate noțiunile merită atenție, însă, în perioada contemporană, noțiunea *constituționalism* se impune a fi interpretată ca *exercitarea conformității actelor tuturor instituțiilor statale și nestatale drepturilor fundamentale ale omului în condițiile egalității în drepturi, siguranței juridice, protecției efective a drepturilor, excluderii tuturor formelor de discriminare și a separării puterilor*. În aceeași ordine de idei, principalele lacune ale constituționalismului contemporan din Republica Moldova reprezintă pregătirea slabă a conștiinței juridice, diferențele importante dintre teoria constituțional-juridică și practica realizării ideilor constituționale în normele de drept.

Note:

¹ A se vedea: I. Guceac, Gh. Costachi. *Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre statul de drept*. – Chișinău, 2003, p. 87.

² A se vedea: A. Hauriou et J. Gieguel. *Droit constitutionnel et institution politiques*. – Paris: Montchrestien, 1989, p. 282.

³ A se vedea: I. Guceac. *Curs elementar de drept constituțional*. Vol. I. – Chișinău, 2001, p. 147.

⁴ A se vedea: G. Vrabie. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. I, p. 179.

⁵ A se vedea: I. Guceac, Gh. Costachi. *Op. cit.*, p. 335.

⁶ I. Deleanu. *Justiția Constituțională*. – București: Lumina Lex, 1995.

⁷ A se vedea: V. Parnov. *Constituționalismul – factor major în dezvoltarea unei societăți* // Legea și Viața, 2007, nr. 2, p. 34.

⁸ *Ibidem*, p. 35.

⁹ A se vedea: I. Guceac, Gh. Costachi. *Op. cit.*, p. 337.

¹⁰ *Dezvoltarea constituțională a Republicii Moldova la etapa actuală*: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, Bălți, 22-23 septembrie 2004. – Chișinău, 2004, p. 337.

¹¹ *Declarația Suveranității Republicii Sovietice Socialiste Moldova*. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, nr. 148-XII din 23 iunie 1990 // *Veștile Sovietului Suprem*, 1990, nr. 8, art. 192.

¹² *Declarația de Independență a Republicii Moldova*. Legea Republicii Moldova nr. 691-XII din 27 august 1991 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1991, nr. 11-12, art. 103, 118.

¹³ *Decretul cu privire la puterea de stat*. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 201-XII din 27 iunie 1990 // *Veștile Sovietului Suprem*, 1990, nr. 8, art. 208.

¹⁴ A se vedea: Ю.Н. Тодыка, А.С. Бурлака. *Конституции Украины, других стран СНГ в условиях переходного периода*. – Харьков, 1993, p. 4.

¹⁵ A se vedea: I. Guceac, Gh. Costachi. *Op. cit.*, p. 86.

¹⁶ I. Deleanu. *Drept constituțional și instituții politice*. – București, 1991, p. 139.

UNELE REPERE ALE EVOLUȚIEI REGLEMENTĂRII RĂSPUNDERII PENTRU INFRAȚIUNILE LEGATE DE FALSIFICAREA DOCUMENTELOR PE TERITORIUL REPUBLICII MOLDOVA

Artur REȘETNICOV,
doctorand

Recenzent: *Sergiu BRÎNZĂ,*
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

Some bench-marks of the evolution on the territory of Republic of Moldova of responsibility settlement for the offences related to the falsification of documents are presented in the article. Naturally, the first offences of falsification were committed after the appearance of the documents and of the social relations related to these. The laws from the ancient, medieval (The Rule of Vasile Lupu from the year 1646), modern (The Criminal Register of Moldova from the year 1826, The Romanian Penal Code from 1865), contemporary (The Romanian Penal Code from 1937) times are brought into discussion. The present Criminal Code of Republic of Moldova inherited some elements of the previous laws.

În mod firesc, primele infracțiuni de fals au fost săvârșite după apariția relațiilor sociale în legătură cu valorile care sunt apărute prin considerarea ca infracțiuni a unor astfel de fapte și prin pedepsele aplicate. Astfel, falsificarea documentelor s-a realizat după apariția documentelor și a relațiilor sociale legate de acestea.

Dezvoltarea fără precedent a economiei Romei de la sfârșitul republicii (adică a perioadei care a durat de la 509 î.e.n. până la 27 î.e.n.) a condus la utilizarea tot mai frecventă, în viața comercială, a formei scrise a contractului, a cărei principală calitate era de a fi ușor de probat. În acest sens, A.E. Giffard și R. Villers menționează că contractul *litteris* (în forma scrisă) a apărut în legătură cu obiceiul cetățenilor romani mai avuți de a ține un registru în care erau transcrise lunar operațiunile de încasări și plăți.¹ La rândul său, N. Corodeanu precizează că contractul *litteris* era utilizat mai ales de bancheri. Un edict al pretorului îi obliga chiar pe bancheri să-și prezinte registrele în fața judecătorului.²

În aceste împrejurări, în dreptul roman public apare noțiunea „*stellionatus*”, desemnând falsificarea documentelor, noțiune relativ autonomă în raport cu noțiunea „*fraus*”, desemnând înșelăciunea.³

Mai târziu, în perioada medievală, în legiunile aplicate pe teritoriul Moldovei se regăsesc anumite elemente de incriminare a falsificării documentelor (de exemplu, în Pravila lui Vasile Lupu datând din 1646). Totuși, într-un context sistematizat, despre falsificarea documentelor ca faptă sancționată penalmente se poate afirma începând din 1826, când a intrat în vigoare Condica criminalicească a Moldovei.⁴

Acest act codificat era format din două părți, împărțite în 32 capitole, iar acestea – în 263 articole.

Capitolul al șaptesprezecelea din Partea a doua este constituit din două articole (art. 253 și art. 254) și se numește „Pentru plastografie, jurământul mincinos și mărturia mincinoasă și vicleană”.

Primele patru alineate ale art. 253 din Condica criminalicească a Moldovei se referă tocmai la plastografie, adică la falsificarea documentelor.

Astfel, în alin. (1) art. 253 din numita codificare se stabilește: „Cel ce va prefăce act domnesc sau judecătoresc, cum și cel ce va face mincinoase iscălituri sau peceti: unul ca acesta după împrejurările faptei se va pedepsi, adică de va fi vinovatul din cei proști, se va bate la poarta curții cu toiage și se va osândi la groapa ocnei pentru un an de zile; iar de va fi din cei mai de ispravă, îmbrăcându-se în straie țărănești, se va trimite la mănăstire pentru un an de zile”.⁵

Totodată, în alin. 2) art. 253 din Condica criminalicească a Moldovei se prevede: „Cel ce va face mincinoase scrisori a particularnicilor sau va prefăce pe cele adevărate de deosebite glăsuiri: să se veghească cu o pedeapsă mai măsurată, adică cu bătaie și cu închidere de șase luni”.⁶

Astfel, observăm că, în privința falsificării de documente, se ținea seama de natura acestora, de importanța lor și, mai ales, de calitatea autorului documentului. Era aspru sancționată falsificarea unui act domnesc sau judecătoresc. Mai puțin grav era considerată falsificarea documentelor sub semnătura privată.

În alin. 3) art. 253 din Condica criminalicească a Moldovei se stabilește răspunderea pentru prezentarea unor documente false în judecată, „spre a se face nedreaptă hotărâre”.⁷ Făcând o comparație, această infracțiune îmbină elementele faptelor, care, în legea penală în vigoare, sunt prevăzute la art. 311

„Denunțarea calomnioasă” și în art. 312 „Declarația mincinoasă, concluzia falsă sau traducerea încorectă”.

În fine, în alin. 4) art. 253 din Codica criminalicească a Moldovei e prevăzută răspunderea pentru fapta care constituie prototipul viitoarei înșelăciuni în convenții: „Când cineva cu mincinoase arătări și scrisori va îndupleca pe altul ca să facă învoiala cu dânsul: unul ca acesta să plătească toată paguba ce s-ar întâmpla, globindu-se și cu dare la cutia milelor”.⁸ De această dată, pedeapsa are un caracter exclusiv pecuniar, ceea ce, implicit, înseamnă că folosirea documentelor false era sancționată nu atât de aspru ca falsificarea documentelor.

La 1.05.1865, în perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza, a fost pus în aplicare Codul penal român din 1865 (în continuare – C. pen. din 1865).⁹ Cartea a II-a a acestui act legislativ (aplicat cu intermitențe și pe teritoriul dintre Prut și Nistru) poartă denumirea „Despre crime și delicta în special și despre pedepsele lor”. Titlul II al acestei cărți – „Crime și delicta în contra intereselor publice” – cuprinde în unul din capitolele sale (Capitolul I „Despre plâsmuii sau falsificatori”) o secțiune dedicată răspunderii penale pentru falsificarea documentelor. Se are în vedere Secțiunea III „Despre falsificarea de înscrisuri publice sau autentice și de comerț sau de bancă” (art. 123-139).

Art. 123 C. pen. din 1865 prezintă similitudini evidente cu art. 332 C. pen. RM, care stabilește răspunderea pentru falsul în acte publice. Astfel, se face vinovat de infracțiunea prevăzută la art. 123 C. pen. din 1865 „orice funcționar sau ofițer public care, în exercițiul funcțiunii sale, va fi comis o plâsmuire, fie prin semnături false, fie prin alterațiune de acte, de scriituri sau de semnături, fie prin arătare de alte persoane decât cele adevărate, fie prin scriituri făcute sau intercalate pe registre sau alte acte publice după confecțiunea sau încheierea actelor”.¹⁰

Așadar, numai un funcționar sau ofițer public poate fi subiectul infracțiunii date. Prin comparație, subiectul infracțiunii prevăzute la art. 332 C. pen. RM este fie persoana cu funcție de răspundere, fie funcționarul autorității publice care nu este persoană cu funcție de răspundere.

O altă afinitate dintre infracțiunile comparate se conturează, sub aspectul obiectului material al infracțiunii: documentul oficial (art. 332 C. pen. RM); actul public (art. 123 C. pen. din 1865). Într-o speță din practica judiciară a epocii respective se explică: „un act este public atunci când este făcut de funcționarul competente cu formalitățile cerute de lege”.¹¹ De unde rezultă că un document nu putea avea calitatea de act public dacă nu emana de la un funcționar competent sau nu îndeplinea formalitățile cerute de lege.

Obiectul material al infracțiunii prevăzute la art. 124 C. pen. din 1865 îl reprezintă nu oricare acte publice, dar numai „actele scrise privitoare la funcțiunea lui (a funcționarului sau ofițerului public – *n.a.*)”.¹²

În acest sens, suscită interes următoarea speță: „Nici legea pentru organizarea comunelor rurale din 1904, nici cea din 29 Aprilie 1908, nu dă primarului atribuția de a certifica întinderile pământurilor pe cari diferiți proprietari le posedă în raza comunei, de oarece un primar nu are în arhiva primăriei date din care să poată constata întinderea diferitelor proprietăți din comună, afară de pământurile dobândite de săteni prin legile de împroprietărire pentru care se găsesc documente pela primăriei. Prin urmare, chiar dacă primarul ar ști câtă întindere de pământ are în comună o persoană, și cu știință ar face declarații neexacte despre întinderea aceluia pământ în certificatul ce liberează în acest scop, acest fapt nu poate constitui delictul de fals, deoarece certificatul liberat nu intră în atribuțiile primarului”.¹³

Putem remarca o prefigurare a conceptului de fals intelectual atât în art. 123 C. pen. din 1865, cât și în art. 124 C. pen. din 1865. Or, în opinia lui O. Rădulescu și P.I. Rădulescu, falsul intelectual este un fals în înscrieri oficiale săvârșit chiar de către funcționarul care are ca atribuție de serviciu întocmirea unor astfel de înscrieri.¹⁴

Elemente de fals material și fals intelectual transparent din conținutul infracțiunii prevăzute la art. 125 C. pen. din 1865, când „orice alte persoane (altele decât funcționarul sau ofițerul public – *n.a.*) care vor fi falsificat vre un act autentic și public sau înscrieri de comerț sau de bancă, fie prin contrafacerea sau alterarea scrierei sau subsemnăturii, fie prin plâsmuirea de convențiuni, dispozițiuni, obligațiuni sau liberațiuni, sau prin inserțiunea lor posterioară, fie prin adăogirea sau alterarea de clauze, declarațiuni sau fapte ce aceste acte aveau de obiect de a conține și a constata”.¹⁵

În această ipoteză, categoriile de obiect material al infracțiunii sunt: 1) actul autentic și public; 2) înscrisul de comerț sau de bancă; 3) convențiunea; 4) dispozițiunea; 5) obligațiunea; 5) liberațiunea.

Înțelesul de act autentic este explicat în următoarea speță: „Pentruca un act autentic să fie valabil ca atare, este suficient ca magistratul competente să fi luat consimțământul părților și să fi dispus autentificarea actului; că din acest moment, actul dintre părți are a fi considerat ca autentic...”.¹⁶

Ca derogări speciale de la art. 125 C. pen. din 1865 apar prevederile unor legi conținând dispoziții penale. Astfel, în art. 183 al Legii telefonice și poștale din 30.04.1913 se prevede: „Se vor pedepsi ca autori de falsificare publică, conform dispozițiilor codului penal: acei care vor fabrica, vor vinde, vor colporta sau distribui vignete și timbre poștale în uz în serviciul poștal contrafăcute sau imitate în cât ar putea fi confundate cu vignetele și timbrele poștale emise de Statul român s’au de un alt stat care face parte din uniunea poștală universală”.¹⁷

Într-o anumită măsură, din punctul de vedere mai cu seamă al obiectului material al infracțiunii, fapta descrisă mai sus se aseamănă cu una dintre modalitățile

normative ale infracțiunii prevăzute la art. 175 al Codului penal al Republicii Moldova din 1961¹⁸: confecționarea, folosirea sau punerea în circulație a mărcilor poștale sau a cupoanelor internaționale de răspuns false, scoase din circulație sau utilizate.

Legiuitorul din 1913 practic a asimilat vignetele și timbrele poștale cu documentele, concepție care va fi abandonată odată cu intrarea în vigoare a următoarei legi penale.

De asemenea, conform art. 97 din Legea timbrului din aprilie 1927, se stabilea răspunderea pentru „acei care vor contraface, vor falsifica, ori vor încerca să contrafacă sau să falsifice timbrele Statului, chiar dacă nu le vor fi întrebuițat, precum și acei ce vor procura sau vor participa la aceste fapte, acei care vor introduce în țară timbre contrafăcute ori falsificate, sau le vor întrebuița în orice mod cu bună știință, în prejudiciul Statului”.¹⁹ De această dată, ca obiect material evoluează nu vignetele sau timbrele poștale, dar alte tipuri de timbre (de exemplu, cele folosite pentru francările fiscale).

La art. 126 C. pen. din 1865 se prevede răspunderea pentru uzul de fals, adică pentru fapta aceluia „care, cu bună știință, se va servi cu plăsmuitele înscrisuri despre cari se vorbește în cele trei articole precedente”.²⁰ Obiectul material al acestei infracțiuni îl constituie „plăsmuitele înscrisuri”, adică documentele false reprezentând produsul infracțiunilor prevăzute la art. 123-125 C. pen. din 1865.

Spre deosebire de articolele examinate anterior, în art. 127 C. pen. din 1865 se specifică „înscrisurile particulare”.²¹ Se incriminează astfel falsificarea de documente sub semnătură privată ori folosirea documentelor sub semnătură privată false. În vederea percepției semnificației noțiunii „înscrisuri particulare”, vom apela la o speță din practica judiciară: „Pentru aplicarea art. 125 c.p. se cere ca falsul să fie făcut în vreun act autentic sau public, sau într'un înscris de comerț sau de bancă, spre deosebire de art. 127 c.p. care prevede falsificarea semnăturii dintr'un înscris particular, care n'a fost prezentat spre autentificare vreunei autorități și nici nu are caracterul vreunui înscris comercial”.²² De exemplu, sub incidența noțiunii „înscrisuri particulare” cade: chitanța pentru primirea unei sume de bani²³; extrasul după actul de botez²⁴; rețeta²⁵ etc.

La art. 128 C. pen. din 1865 se prevede răspunderea pentru o variantă specială a falsificării documentelor: falsul prin abuzul cu semnătura dată în alb. Pentru existența acestei infracțiuni se cere: 1) un proiect de document semnat în alb de o persoană care se obligă; 2) un mandat de completare a documentului; 3) o completare făcută de către infractor, care să treacă peste intențiile persoanei care a semnat în alb, adică peste limitele mandatului.

Pașaportul (pașaportul fals) apare ca obiect material sau produs al infracțiunilor prevăzute la

art. 129-131 C. pen. din 1865. Sesizăm anumite asemănări dintre aceste infracțiuni și infracțiunea prevăzută la lit. c) alin. (2) art. 361 C. pen. RM (dacă luăm în considerație că pașaportul este un document de importanță deosebită). Astfel, se prevede răspunderea pentru următoarele fapte săvârșite în privința pașaportului (pașaportului fals): falsificarea sau folosirea (art. 129 C. pen. din 1865); procurarea sau mijlocirea eliberării (art. 130 C. pen. din 1865); eliberarea (art. 131 C. pen. din 1865).

Așa-numitele „foi de drum” apar ca obiect material (ca produs – când se falsifică) al infracțiunilor prevăzute la art. 132 și 133 C. pen. din 1865. După cum rezultă dintr-o speță, prin „foi de drum” se avea în vedere autorizările de a călători gratuit sau cu preț redus pe căile ferate.²⁶

În cazul altor infracțiuni, legate de falsificarea documentelor, ca obiect material apar: registrele clienților hotelurilor, hanurilor sau cârciumelor (art. 134 C. pen. din 1865); certificatele de boală (art. 136-138 C. pen. din 1865); atestatele confirmând existența unor împrejurări care pot contribui la obținerea funcției, creditului sau asistenței (art. 139 C. pen. din 1865).

Cât privește infracțiunile având ca mijloc de săvârșire documentul fals, ca principala din acestea apare cea prevăzută la alin. 1 art. 334 C. pen. din 1865. Conform acestei norme, se stabilește răspunderea pentru „cel ce va întrebuița sau nume sau calități mincinoase, sau uneltiri viclene, ca să înduplece pe oameni a crede vre-o întreprindere mincinoasă, vre-o putere sau vreun credit închipuit, ori ca să facă a se naște speranța sau temerea vreunei isbutiri, vreunei nenorociri, sau o vreunei întâmplări chimerice, și printr'aceasta va amăgi pe cineva să-i dea bani, mobile sau obligațiuni, bileteri, promisiuni, chitanțe sau înscrisuri liberatoare, și prin vreunul dintr'acele mijloace (sublinierea ne aparține – n.a.), va lua sau va cerca să ia, cu viclenie, toată sau parte din averea altuia”.²⁷

Așadar, în contextul acestei infracțiuni, au calitatea nu de obiect material, dar de mijloc de săvârșire a infracțiunii – obligațiunile, dispozițiunile, biletele, chitanțele sau înscrisurile liberatoare – care pot induce în eroare, inclusiv atunci când sunt false.

Concepția de incriminare a faptelor legate de falsificarea documentelor este preluată de Codul penal român, adoptat la 18.03.1936 și intrat în vigoare la 1.01.1937²⁸ (în continuare – C. pen. din 1937), care, pentru scurt timp, s-a aplicat și pe teritoriul dintre Prut și Nistru.

„Falsul în acte” este denumirea Capitolului II din Titlul IX „Crime publice” al Cărții a II-a „Crime și delictе în special” a Codului penal român din 1937. Capitolul dat este divizat în trei secțiuni: Secțiunea I – „Falsul în acte publice și private” (art. 401-408); Secțiunea II – „Falsul în pașapoarte, foi de drum, certificate, traduceri

și registre de călători” (art. 409-411); Secțiunea III – „Întrebuințarea de fals” (art. 412-413).

În art. 401 se prevede răspunderea pentru falsul în acte publice, adică pentru fapta celui „care falsifică un act public, fie contrafacând scrierea sau subscrierea, fie alterând un act adevărat, în orice mod”.²⁹ Spre deosebire de falsul în acte publice, prevăzut la art. 332 C. pen. RM, falsul în acte publice, prevăzut la art. 401 C. pen. din 1937, are ca subiect oricare persoană. Calitatea de funcționar public este nu o circumstanță constitutivă a infracțiunii, dar o circumstanță care determină agravarea răspunderii penale, potrivit pct.1 alin. 2 art. 401 C. pen. din 1937.

Se poate observa că art. 401 C. pen. din 1937 își are originea în art. 123 și 125 C. pen. din 1865, astfel încât ipotezele celor două articole au fost practic comasate în una singură. Totuși, spre deosebire de art. 125 C. pen. din 1865, art. 401 C. pen. din 1937 prevede că numai un act public poate fi obiectul material al infracțiunii corespunzătoare. Astfel, prin detașarea, în articole diferite, a răspunderii pentru falsul în acte publice și falsificarea documentelor sub semnătură privată, s-a asigurat o mai bună diferențiere a pericolului social al celor două tipuri de fapte în funcție de caracterul public sau privat al documentului falsificat.

În art. 402 C. pen. din 1937 este prevăzută o variantă specială a falsului în acte publice, săvârșit de un funcționar public. Art. 402 C. pen. din 1937 își are originea în art. 124 C. pen. din 1865, fiind vorba de un fals intelectual, când „scrierea de pe act nu este materialmente falsificată, însă alterațiunea adevărului tot există, căci este falsificat conținutul actului în însăși substanța lui și în toate împrejurările în care s’a efectuat”.³⁰

Deși art. 403 C. pen. din 1937 conține de asemenea referiri la falsul intelectual, infracțiunea prevăzută de acest articol e denumită „eliberarea de acte false”, constând în fapta funcționarului public care „în exercițiul funcțiunii sale atestă în mod fals în certificate sau autorizații administrative un fapt despre care actul era destinat să facă probă, precum și acela care eliberează o copie legalizată falsă de pe un act public sau privat, sau certifică un act drept copie de pe un act inexistent”.³¹ Ca exemplu ce ilustrează natura acestei infracțiuni poate fi prezentată următoarea speță: „Ajutorul de primar care eliberează un certificat denaturând faptele conținute în el, în scopul de a face să beneficieze de acest act fie el, fie altul, în detrimentul Statului”.³²

Observăm că în calitate de obiect material al faptei incriminate la art. 403 C. pen. din 1937 apare nu oricare act public, dar numai certificatul sau autorizația administrativă. De unde rezultă că subiect al acestei fapte poate fi nu oricare funcționar public, dar numai cel care ocupă o funcție administrativă.

Art. 404 și 405 C. pen. din 1937 stabilesc răspunderea pentru falsul intelectual comis de particulari. Este doar în aparență un fals documentar,

deoarece funcționarul public consemnează în actele publice declarațiile verbale false ale unei persoane particulare. În acest caz, funcționarul public este ca și cum un instrument de care se folosește subiectul infracțiunii. În condițiile legii penale în vigoare, o situație similară se atestă în art. 312 C. pen. RM, când se prevede răspunderea pentru prezentarea declarației cu bună-știință mincinoase de către martor sau partea vătămată, dacă această infracțiune a fost săvârșită în cadrul urmăririi penale sau judecării cauzei.

Răspunderea pentru falsul în acte private e prevăzută în art. 406 C. pen. din 1937. Dacă sunt falsificate anumite categorii de acte private, răspunderea se agravează. Aceasta are loc când obiectul material al infracțiunii îl formează:

1) registrul de comerț impus de lege, cambia, cecul sau orice titlu de credit (la ordin sau la purtător), livretul de depuneri la bancă sau la casa de economii, recipisa unei case de consemnațiuni;

2) warantul, scrisoarea de trăsură sau orice titlu ce este în circulație publică, cu excepția monedei;

3) testamentele neautentice.

Accentuăm că, potrivit art. 390 C. pen. din 1937, prin „monedă” se înțelege moneda metalică sau de hârtie, națională sau străină, și biletul de bancă, națională sau străină, având curs legal sau comercial pe teritoriul Statului sau în străinătate.³³ Moneda, titlurile de credit public, mărcile, timbrele, hârtiile timbrate, sigiliile sau semnele de autentificare, certificare ori recunoaștere – toate acestea nu intrau sub incidența noțiunii „acte”, deoarece falsificarea comisă asupra lor era sancționată distinct de normele Capitolului I al Titlului IX din Cartea a II-a a Codului penal român din 1937.

Art. 407 C. pen. din 1937 reproduce aproape fidel prevederile art. 128 C. pen. din 1865, care stabilea răspunderea pentru falsul prin abuzul cu semnătura dată în alb.

În art. 408 C. pen. din 1937, cu ajutorul procedurii de ficțiune, actelor publice sau private li se asimilează entități care, ca atare, nu sunt acte: bilete, tichete, orice alte imprimări, producătoare de efecte juridice, care emană de la o autoritate sau serviciu public, de la particulari sau întreprinderi particulare.³⁴ Astfel că asemenea entități puteau reprezenta de asemenea obiectul material al infracțiunilor prevăzute la art. 401-407 C. pen. din 1937.

Obiectul material al infracțiunilor prevăzute în secțiunea dedicată falsului în pașapoarte are un caracter special: foi de drum, certificate, traduceri și registre de călători (Secțiunea II a Capitolului II din Titlul IX al Cărții a II-a a Codului penal român din 1937).

Astfel, art. 409 C. pen. din 1937 stabilește răspunderea pentru falsificarea de bilete, pașapoarte, carnet de identitate, carnet de serviciu, certificat de bună purtare, de avere sau de paupertate.³⁵ De exemplu, într-o speță relevantă se menționează: „Falsificarea

unui certificat de bună conduită emanat dela autoritățile comunale, aruncând discreditul asupra autorității care-l liberează, prejudiciază interesul general public”.³⁶

De notat că noțiunea „bilet” din art. 409 C. pen. din 1937 nu se confundă cu noțiunea „bilet” din art. 408 C. pen. din 1937: în primul caz se are în vedere biletul de identitate de la biroul populației, emis de primărie pentru a servi la localul de vot; în cel de-al doilea caz este vorba de biletul de tramvai sau de biletul de teatru.

În art. 410 C. pen. din 1937 este prevăzută răspunderea pentru infracțiunea de eliberare de certificat fals, când „medicul eliberează un certificat neadevărat, asupra sănătății unei persoane, spre a servi la o autoritate sau societate de asigurare”.³⁷

Astfel, obiectul material al acestei infracțiuni este un certificat medical fals. Iar ca subiect poate să apare numai medicul. Spre deosebire de ipoteza similară consemnată la art. 137 C. pen. din 1865, moașele sau subchirurgii nu mai puteau fi subiectul unei asemenea infracțiuni, cum e cea de eliberare de certificat fals.

În conformitate cu art. 411 C. pen. din 1937, se prevede răspunderea pentru infracțiunea de falsă traducere. Spre deosebire de infracțiunea prevăzută la art. 279 C. pen. din 1937, făcând parte din compartimentul consacrat delictelor contra activității judiciare, se are în vedere nu falsul comis verbal într-o ședință judiciară, dar anume falsul comis în acte, rapoarte scrise etc. Notabil că, în contextul art. 312 C. pen. RM, sunt reunite ambele aceste aspecte: traducerea incorectă (falsul în forma scrisă); interpretarea incorectă (falsul verbal).

Potrivit art. 412 C. pen. din 1937, e stabilită răspunderea pentru întrebuițarea de act fals. Se precizează că un act fals privat poate constitui obiectul material al acestei infracțiuni numai dacă există scopul de a face dovada existenței, încetării sau modificării unui drept sau a unei obligații.³⁸ Prin urmare, doar un document privat fals având o destinație probatoare, nu și cel având o destinație de informare, constituie obiectul material al faptei incriminate la art. 412 C. pen. din 1937. Nu este necesar ca un document să fi fost confecționat anume pentru a servi ca probă a unui raport juridic: valoarea probantă apare de la sine ca un reflex al consecinței juridice produse de documentul falsificat.

Obiectul material al infracțiunii prevăzute la art. 413 C. pen. din 1937 este certificatul medical fals. Acest articol își are originea în art. 138 C. pen. din 1865, care, de asemenea, stabilea răspunderea pentru întrebuițarea de certificat medical fals.

În fine, referindu-ne la principala ipoteză când documentul fals e folosit în calitate de mijloc de săvârșire a infracțiunii, trebuie să menționăm că în alin. 2 art. 549 „Înșelăciunea” al Codului penal român din 1937 e stabilită răspunderea pentru înșelăciunea presupunând întrebuițarea inclusiv de mijloace

frauduloase. Cu siguranță, documentele false fac parte din categoria de mijloace frauduloase.

De asemenea, ca variante speciale ale înșelăciunii sunt prevăzute: înșelăciunea în convențiuni (art. 551 C. pen. din 1937); înșelăciunea prin cecuri (art. 553 C. pen. din 1937). În astfel de cazuri, mijloacele de săvârșire a infracțiunii le reprezintă convențiile false și, respectiv, cecurile false.

Note:

¹ A se vedea: A.E. Giffard, R. Villers. *Droit romain et ancien droit français*. – Paris, 1958, p. 43.

² A se vedea: N. Corodeanu. *Curs de drept roman*. – București, 1937-1938, p. 93.

³ A se vedea: Учебник немецкого уголовного права (Часть Особенная) А.Ф. Бернера. С примечаниями, приложениями и дополнениями по истории русского права и законодательству положительному Н.Неклюдова. Том II. По изданию 1867 г. // www.allpravo.ru/library/doc101p/onstrum/3458/print3469.html

⁴ Кодика криминаль. – Jessy: Типография Албинеи, 1838.

⁵ *Ibidem*, p. 63-64.

⁶ *Ibidem*, p. 64.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*.

⁹ C. Hamangiu. *Codul general al României. Legi uzuale*. Vol. I. *Codul penal*. – București, 1914.

¹⁰ M.I. Papadopolu. *Codul penal adnotat*. – București: Editura Națională, 1930.

¹¹ Curtea de Casație, II, nr. 1659/1929 // *Jurisprudența Generală*, 1929, nr. 974, p. 719.

¹² M. I. Papadopolu. *Op. cit.*, p. 91.

¹³ Curtea de Casație, secțiunile unite, nr. 10/1910 // *Curierul Judiciar*, 1910, nr. 49, p. 51.

¹⁴ A se vedea: O. Rădulescu, P.I. Rădulescu. *Falsul intelectual. Reglementare legală, doctrină, practică judecătorească*. – București: Continent XXI, 1999, p. 24.

¹⁵ M.I. Papadopolu. *Op. cit.*, p. 94.

¹⁶ Curtea de Casație, II, nr. 1760/1910 // *Curierul Judiciar*, 1910, nr. 65, p. 15.

¹⁷ C. Hamangiu. *Codul general al României. Legi uzuale*. Vol. VIII. – București, 1914, p. 520.

¹⁸ Codul penal al RSSM (aprobat prin Legea RSSM, adoptată de Sovietul Suprem al RSSM la 24.03.1961) // *Vestile Sovietului Suprem al RSSM*, 1961, nr. 10.

¹⁹ *Monitorul Oficial al României*, 1927, nr. 92.

²⁰ M.I. Papadopolu. *Op. cit.*, p. 102.

²¹ *Ibidem*, p. 104.

²² Curtea de Casație, II, nr. 1030/1907 – În: M.I. Papadopolu. *Op. cit.*, p. 106.

²³ Curtea de Casație, II, nr. 48/1901 – În: M.I. Papadopolu. *Op. cit.*, p. 106.

²⁴ Cour de Cassation Criminelle, France, 18.04.1907 – În: M.I. Papadopolu. *Op. cit.*, p. 106.

²⁵ Cassazione Penale Italiano, 1924 – În: M.I. Papadopolu. *Op. cit.*, p. 106-107.

²⁶ Tribunalul Ialomița, I, nr. 1205/1927 *Jurisprudența Generală*, 1927, nr. 1653, p. 1034.

²⁷ M.I. Papadopolu. *Op. cit.*, p. 331.

²⁸ *Monitorul Oficial al României*, 1936, nr. 65.

²⁹ C.G. Rătescu, I. Ionescu-Dolj, I.Gh. Periețeanu și alții. *Codul penal adnotat*. Vol. II. Partea Specială, I. Art. 184-442. – București: Sococ, 1937, p. 562.

³⁰ *Ibidem*, p. 589.

³¹ *Ibidem*, p. 591.

³² Curtea de Casație, II, nr. 1997/1933. – În: C.G. Rătescu, I. Ionescu-Dolj, I.Gh. Periețeanu și alții. *Op. cit.*, p. 592.

³³ A se vedea: C.G. Rătescu, I. Ionescu-Dolj, I.Gh. Periețeanu și alții. *Op. cit.*, p. 547.

³⁴ *Ibidem*, p. 604.

³⁵ *Ibidem*, p. 605.

³⁶ Curtea de Casație, II, nr. 4650/1926 // *Jurisprudența Generală*, 1927, nr. 832, p. 528.

³⁷ C.G. Rătescu, I. Ionescu-Dolj, I.Gh. Periețeanu și alții. *Op. cit.*, p. 610.

³⁸ *Ibidem*, p. 616.

CONȚINUTUL DREPTULUI LA REPRODUCEREA OPEREI

Dorian CHIROȘCA,
magistru în drept

Recenzent: *Aurel BĂIEȘU,*
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

RESUMÉ

Le présent article représente une épreuve de l'auteur d'effectuer une analyse du droit subjectif de l'auteur sur la reproduction de l'oeuvre d'esprit, de littérature ou de science. Dans ce contexte, l'auteur fait une analyse comparative des éléments du contenu du droit sur la reproduction de l'oeuvre prévus par la législation nationale et des ceux prévus dans la législation de la Roumanie et d'autres états. Aussi sont analysées les prévisions des directives européennes vis-à-vis de ce chapitre et dans ce contexte sont effectués des propositions de la loi ferenda.

Potrivit art. 9 din Convenția de la Berna privind protecția operelor literare și artistice¹ (în continuare – Convenția de la Berna) autorii operelor literare și artistice vor avea dreptul exclusiv de a autoriza reproducerea operelor de artă, literatură sau știință, în orice mod și sub orice formă. Legislațiilor naționale din statele membre ale Uniunii le va fi rezervat dreptul de a autoriza reproducerea unor atare opere în anumite cazuri speciale, cu condiția ca o atare reproducere să nu fie în contradicție cu valorificarea normală a operei și să nu prejudicieze interesele legitime ale autorului.

Directiva Parlamentului European și a Consiliului nr. 2001/29/CE din 22 mai 2001 privind armonizarea anumitor aspecte ale dreptului de autor și drepturilor conexe în societatea informațională² (în continuare – Directiva 2001/29/CE) în art. 2 dispune:

„Statele membre recunosc persoanelor enumerate mai jos dreptul exclusiv de a autoriza sau de a interzice reproducerea directă sau indirectă, temporară sau permanentă, prin orice mod sau formă, în totalitate sau în parte:

- a) autorilor, cu privire la propriile opere;
- b) artiștilor interpreți și executanți, cu privire la fixarea prestațiilor lor artistice;
- c) producătorilor de fonograme, cu privire la propriile înregistrări;
- d) producătorilor primei fixări a unui film, cu privire la originalul și copiile acestuia;
- e) organismelor de difuziune radiotelevizată, cu privire la fixarea propriilor transmisiuni, indiferent dacă sunt efectuate în aer sau prin fir, inclusiv transmisiunile prin cablu și satelit”.

De menționat că legiuitorul francez, în art. 122-3 din CPI, consacră autorului dreptul la reproducere, pe care o definește în felul următor: „Reproducerea constă în fixarea materială a operei prin orice procedeu ce permite comunicarea ei publicului de o

manieră indirectă. Ea se poate efectua, printre altele, prin tipărire, desen, gravură, fotografie, mulaj și orice alt procedeu de artă grafică și plastică, înregistrare mecanică, cinematografică sau magnetică. Pentru operele de arhitectură reproducerea constă, de asemenea, în executarea repetată a unui plan sau a unui proiect-tip”.

Conform art. 10 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 293/1994 privind dreptul de autor și drepturile conexe (în continuare – Legea nr. 293/1994), autorului sau altui titular al dreptului de autor îi aparține dreptul de a efectua, de a permite sau de a interzice reproducerea operei. Reproducerea este definită la art. 3 din aceeași lege și reprezintă „realizarea unuia sau a câtorva exemplare ale operei sau fonogramei în orice formă materială, inclusiv audio- și videoimprimare; imprimarea operei sau a fonogramei pentru păstrarea ei temporară sau permanentă sub formă electronică (inclusiv numerică), optică sau într-o altă formă lizibilă de mașină”.

Considerăm că definiția dată de legiuitorul nostru este foarte îngustă și nu cuprinde toate elementele de realizare a dreptului la reproducere. Altfel spus, prevederile legiuitorului național nu corespund cerințelor actuale conținute în directiva europeană. Dacă e să facem o analiză a textelor legale expuse, constatăm că, de fapt, prevederile legii coincid cu cele stipulate în Convenția de la Berna. Astfel, ambele texte legale menționează că autorul va avea dreptul să autorizeze reproducerea operelor în orice formă materială. Referindu-ne la formularea din textul legii privind „imprimarea operei sau a fonogramei pentru păstrarea ei temporară sau permanentă sub formă electronică (inclusiv numerică), optică sau într-o altă formă lizibilă de mașină”, considerăm că aceasta presupune fixarea operei în modul prevăzut de legea franceză (art. 122-3 din CPI). Totodată,

suntem de părere că prevederile legale care se referă la imprimarea operei doar sub formă electronică sau altă formă lizibilă de mașină redau tendințele actuale de dezvoltare a tehnicii.

În opinia noastră, noțiunea de *reproducere*, formulată la art. 3 din Legea nr. 293/1994, trebuie să conțină și referirea la faptul că reproducerea reprezintă nu doar realizarea unor exemplare ale operei sau fonogramei în orice formă materială, dar și prin orice alte mijloace. Prin urmare, aceasta ar fi o propunere *de lege ferenda*. Asemenea concluzii pot fi argumentate prin faptul că reproducerea nu este doar un act de fixare materială a operei. Dreptul la reproducere poate fi realizat și în cazul în care opera a fost reprezentată sau interpretată scenic sau în alt mod ce permite accesul publicului la operă. După cum se menționează în literatura de specialitate, „este de observat că fiecare interpretare a operei constituie, la rândul ei, operă protejată, inclusiv împotriva reproducerii neautorizate”.³

Reproducerea unei opere poate fi realizată, potrivit art. 3 din Legea nr. 293/1994, în orice formă, inclusiv cea electronică sau lizibilă de mașină. În opinia noastră, legiuitorul a avut în vedere și cazul operelor derivate. Acestea sunt niște forme de realizare a dreptului la reproducere prin schimbarea conținutului operei originale în alte forme. Avem în vedere prevederile de la art. 10 alin. (2) lit. g), h), care stipulează dreptul autorului la traducerea operei, prelucrarea, adaptarea, aranjamentul și la alte modificări ale operei. Astfel, orice modificare a conținutului operei originale trebuie efectuată cu acordul autorului.

Este actuală și necesită implementare referirea la schimbarea formei pentru operele de arhitectură, a căror reproducere poate fi efectuată în mai multe forme. Operele de arhitectură pot fi reproduse în diferite planuri, fotografii, fotocopiere etc. Prin urmare, orice formă nouă de exprimare a operei de arhitectură necesită acordul autorului. Asemenea prevedere se conține la art. 122-3 din CPI, potrivit căreia „pentru operele de arhitectură, reproducerea include de asemenea executarea repetată a unui plan sau proiect-tip”.

Dreptul la reproducere poate fi realizat prin diferite mijloace, în funcție de genul căruia aparține opera. Astfel, dreptul la reproducere se poate realiza prin: fotocopiere, editare, înregistrare mecanică, dischetă sau disc de computer etc., care permite de a comunica opera într-o manieră indirectă, adică prin intermediul copiei operei, care reprezintă, de fapt, realizarea materială a operei.

Obiectul reproducerii îl constituie operele realizate de autor, care pot avea forma de manuscrise, opere muzicale, dramatice, literare, programe de computer, fotografii, opere audiovizuale etc.

Mijloacele de realizare și suporturile materiale pe care sunt aplicate operele nu au o importanță deosebită în exercitarea dreptului la reproducere. Ceea

ce este cu adevărat important în realizarea dreptului la reproducere este fixarea operei pe un suport material și înregistrarea operei de așa manieră, încât aceasta să poată fi adusă la cunoștința publicului.

Dreptul la reproducere conține mai multe mijloace sau procedee de realizare, printre care, în literatura de specialitate, sunt specificate următoarele:

a) reproducerea mecanică, adică dreptul autorului de a permite reproducerea operelor literare, dramatice sau muzicale în formă de înregistrare (fonograme sau înregistrare audiovizuală), efectuate prin metoda mecanică în cel mai larg sens al cuvântului, inclusiv prin metodele electroacustice sau electronice. Controlul privind respectarea drepturilor autorilor de opere muzicale (cu cuvinte sau fără cuvinte), în cazul valorificării operei în înregistrări mecanice, este efectuat, de obicei, de organizațiile de administrare pe principii colective sau de alte organizații împuternicite⁴;

b) editarea operei cu ajutorul tiparului sau orice altă formă de reproducere grafică a operei;

c) fabricarea unuia sau a mai multor exemplare tridimensionale ale unei opere bidimensionale (spre exemplu, un edificiu în diferite planuri) sau a unuia sau a mai multor exemplare bidimensionale ale unei opere tridimensionale (spre exemplu, fotografia unei sculpturi).⁵ Conținutul acestui mijloc de realizare a dreptului la reproducere rezultă din dispozițiile proiectului-tip de legislații din domeniul dreptului de autor elaborat de OMPI, conform căruia „prin reproducere înțelegem realizarea unuia sau a mai multor exemplare tridimensionale ale unei opere bidimensionale și realizarea unuia sau a mai multor exemplare bidimensionale ale unei opere tridimensionale, la fel introducerea operei sau a unei părți din operă într-un sistem de computer (fie într-o unitate internă de memorizare sau într-o unitate externă de memorizare a computerului)”⁶;

d) reproducerea reprografică, care, potrivit art. 3 din Legea nr. 293/1994, reprezintă o reproducere în facsimil a originalului operei scrise sau grafice în dimensiune naturală, mărită sau micșorată prin metoda copierii fotografice sau cu alte mijloace tehnice, altele decât cele de editare. Imprimarea sub formă electronică (inclusiv numerică), optică sau într-o altă formă lizibilă de mașină nu constituie o reproducere reprografică;

e) introducerea operei sau a unei părți din operă într-un sistem de computer: fie într-o unitate internă de memorizare, fie într-o unitate externă de memorizare a computerului.

Potrivit art. 2 din Directiva 2001/29/CE, autorul are dreptul la reproducerea parțială sau totală a operei. În același sens, dreptul la reproducere este reglementat de art. L.122-4 din CPI, care dispune că „orice reproducere integrală sau parțială făcută fără consimțământul autorului este ilicită”.

Legiuitorul român prevede în art. 14 din Legea nr. 8/1996 că „prin reproducere, în sensul prezentei

legi, se înțelege realizarea, integrală sau parțială, a uneia ori a mai multor copii ale unei opere”. Așadar, o reproducere parțială a operei nu poate fi efectuată fără consimțământul autorului, deoarece o astfel de reproducere este efectuată prin fixarea ei pe orice suport material, care este o prerogativă a autorului. Există, însă, și excepții de la această regulă, una dintre care este prevăzută la art. 22 alin. (1) lit. a) din Legea nr. 293/1994, potrivit căruia „se permite fără consimțământul autorului sau al altui titular al dreptului de autor și fără plata remunerației de autor citarea din originalul și din traducerea operelor publicate legal în articole și lucrări critice, polemice, didactice, științifice, informative, în trecerile în revistă ale presei, programelor de radio și televiziune”.

După cum se menționează în literatura de specialitate, „pentru ca o reproducere să existe, este necesar ca fixarea, atât efemeră, cât și cea parțială, să fie de natură să permită comunicarea integrală sau a unei părți a operei. Nu poate fi calificat act de contrafacere, dacă opera a fost reprodusă fără scopul comunicării ei publicului larg, chiar și în mod parțial sau fragmentar, adică atunci când niciun element caracteristic al operei originale nu este reprodus”.⁷

În acest sens, Curtea de Casație a respins plângerea contra unei decizii prin care a stabilit că nu reprezintă o reproducere, chiar și parțială, a unui afiș publicitar ce are ca imagine un automobil, pe partea din spate a căruia este pictat un segment neînsemnat al unui havuz monumental, deoarece elementele figurative ale acestuia nu comunică direct publicului caracteristicile originale ale havuzului respectiv.⁸

Este contrară situația în care opera, sau o parte din operă, este identificabilă și permite a fi comunicată publicului. În astfel de situații, considerăm că dreptul autorului la reproducere este încălcat, adică este comis un act de contrafacere. Potrivit jurisprudenței franceze, Curtea de Casație a examinat un caz ce se referă la utilizarea unei opere într-o publicitate comercială, prin care „utilizarea unui afiș ca element de decor într-un film publicitar nu implică o simplă expoziție a acestui afiș; ea constituie, în sine, pentru terți o nouă reproducere a operei de pictură”. Prin urmare, Curtea a decis că „în ciuda caracterului accesoriu și fugitiv al prezentării operei de pictură în derularea filmului publicitar, o astfel de utilizare care vizează interdicția de la art. L.122-4 din CPI constituie o manifestare ilicită”.⁹

În conformitate cu art. 2 din Directiva 2001/29/CE, se interzice reproducerea permanentă sau temporară a operei fără permisiunea autorului. Într-o opinie expusă în literatura de specialitate, „este indiferent pentru existența reproducerii dacă fixarea are caracter permanent sau temporar. În egală măsură, monopolul autorului îi permite să supună autorizării nu numai fixarea materială a operei, ci și orice împrumut din operă, chiar și parțial, care poartă asupra elementele protejate”.¹⁰

De menționat că, potrivit art. 2 din Directiva 2001/29/CE, sunt interzise actele de reproducere directă sau indirectă a operei. Asemenea prevederi sunt argumentate prin faptul că reproducerea poate fi efectuată în diverse etape: într-un caz, reproducerea se poate efectua având ca bază însăși opera originală și, în alt caz, de pe o copie a operei deja existente.

Scopul final al reproducerii directe este de a multiplica într-un anumit număr de exemplare de opere sau, altfel spus, de copii; în schimb, reproducerea indirectă nu are ca finalitate obținerea de copii, dar, mai curând, de a face posibil accesul la operă prin diferite mijloace, astfel că acțiunea de reproducere indirectă a operei fără permisiunea autorului reprezintă un act de contrafacere. Nu poate fi pus la îndoială că stocarea unei opere în computer este un act de imprimare a operei, adică de reproducere. Imprimarea unei opere pe server, la care se permite accesul publicului, este o reproducere indirectă și prohibiția acestei acțiuni de către autor este necesară și evidentă. În acest sens, există o poziție susținută de OMPI care a fost propusă pentru preambul în cadrul discuției de aprobare a Acordului OMPI din 20 decembrie 1996 privind dreptul de autor, dar care a fost respinsă de negociatori. Potrivit acestei poziții, „dreptul de reproducere menționat la art. 9 din Convenția de la Berna și limitele care pot fi asortate se aplică integral în spațiul numeric, în particular în cazul utilizării operelor sub formă numerică. Se recunoaște că stocajul unei opere protejate sub formă numerică pe un suport electronic constituie o reproducere în sensul art. 9 din Convenția de la Berna”.¹¹

Analizând cele expuse și ca urmare a faptului că, după cum s-a menționat, Legea nr. 293/1994, atunci când definește reproducerea, nu cuprinde toate elementele actuale în realizarea dreptului la reproducere, venim cu o propunere *de lege ferenda*, astfel ca noțiunea de reproducere să aibă următorul conținut: „Prin reproducere se înțelege realizarea integrală sau parțială a operelor sau fonogramelor; directă sau indirectă, temporară sau permanentă, prin orice mijloc sau în orice formă, inclusiv imprimarea înregistrărilor audio sau video, precum și imprimarea operei sau fonogramei în format electronic sau într-o altă formă lizibilă de mijloacele electronice”.

Note:

¹ *Tratate internaționale*. Vol. 9. – Chișinău: Moldpres, 1999, p. 134.

² Institutul European din România, Proprietatea intelectuală, Seria acquis comunitar nr. 5, octombrie 2003, p. 51-70.

³ V. Roș, B. Dragoș, O. Spineanu-Matei. *Dreptul de autor și drepturile conexe*. – București: ALL Beck, 2005, p. 255.

⁴ WIPO GLOSSARY of terms of the law of copyright and neighboring rights, Pub. WIPO. - Geneva, 1981, p. 157.

⁵ *A se vedea*: A. Francon. *Cours de la propriété littéraire, artistique et industrielle*. - Paris: Litec, 1999, p. 237.

⁶ *Projet de dispositions types de législation dans le domaine du droit d'auteur de OMPI*, CE/MPC/II/2/1,II,III; CE/MPC/II/2. S.1., 1989

⁷ F. Pollaud-Dulian. *Le droit d'auteur*. – Paris: Economica, 2005, p. 470.

⁸ *Revue internationale du droit d'auteur*, ianuarie 1988, p. 94.

⁹ F. Pollaud-Dulian. *Le droit d'auteur*, p. 470.

¹⁰ Gh. Gheorghiu. *Operele audiovizuale*. – București: Lumina Lex, 2004, p. 174.

¹¹ *Lamy droit des medias et de la communication*, Tome1, Lamy, 2005, p. 163-164.

ASPECTELE DE BAZĂ ALE INSTITUȚIEI DE REABILITARE A PERSOANEI ÎN PROCESUL PENAL (Partea II)

Liuba BRÎNZĂ,
doctorand

Recenzent: **Dumitru ROMAN**,
doctor în drept, conferențiar universitar (USM)

SUMMARY

The article presents the basic aspects of the institution of rehabilitation of the person in the penal trial. The institution of the rehabilitation of the person in the penal trial is in an organic connection with the principles of the penal law. Special attention is paid to the principle of innocence assumption and the principle of guaranteeing the right to defense. The lawyer always has to take into account the honor and dignity of his feature, to make an effort in order to consolidate the authority and prestige of the Bar, generally. If the lawyer tackles the situations namely from these positions of principle, then he/she will succeed in fulfilling his/her objectives.

Instituția reabilitării persoanei în procesul penal se află într-o conexiune organică cu principiile dreptului penal. Asupra legăturii cu unele dintre aceste principii este cazul să ne referim într-un mod special. Avem în vedere principiul prezumției nevinovăției și principiul asigurării dreptului la apărare. Ambele aceste principii sunt fixate în textul Codului de procedură penală: în art. 8 și, respectiv, în art. 17. Însă, în demersul nostru imediat ne vom focaliza atenția asupra legăturii instituției reabilitării nu cu aceste două principii ale procesului penal, ci cu principiul aflării adevărului.

De menționat că acest principiu nu este statuat în legislația procesual penală autohtonă. Nu mai există o normă în vigoare similară cu art. 14 C. proc. pen. din 1961. Reieșind din prevederile acestui articol, în cadrul procesului penal organele de urmărire penală și instanța judecătorească erau obligate să efectueze cercetarea sub toate aspectele, completă și obiectivă a circumstanțelor cauzei, adică să stabilească adevărul. Chiar dacă legislația procesual penală nu mai conține o prevedere expresă similară, aceasta nu înseamnă că organele de urmărire penală și instanța judecătorească nu mai au obligația sus-nominalizată. Mai mult, din analiza art. 1 C. proc. pen. transpare prezența principiului aflării adevărului.

Or, din dispoziția art. 1 C. proc. pen. aflăm că obiectivul procesului penal este ca „orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată”. În acest sens, este util a reproduce opinia lui G. Mateuț:

„Aflarea adevărului cu privire la persoana făptuitorului înseamnă deplină certitudine asupra vinovăției celui în cauză...”¹

Totodată, după N. Volonciu, a afla adevărul în cauza penală înseamnă a realiza o concordanță (suprapunere) deplină între situația de fapt, așa cum s-a petrecut aceasta în materialitatea ei, și concluziile la care a ajuns organul judiciar cu privire la împrejurările respective.² Și această teză își găsește confirmarea în legislația procesual penală autohtonă: „Fiecare probă urmează să fie apreciată din punctul de vedere al pertinentei, concludenței, utilității și veridicității ei (sublinierea ne aparține – n.a.), iar toate probele în ansamblu – din punctul de vedere al coroborării lor” (alin. (1) art. 101 „Aprecierea probelor” din Capitolul II „Probatoriul” al Titlului IV „Probele și mijloacele de probă” al Părții Generale a Codului de procedură penală). Nu întâmplător același N. Volonciu consemnează: „Întrucât veridicitatea faptelor se stabilește pe baza probelor, din punct de vedere formal majoritatea legislațiilor evocă problematica adevărului... odată cu reglementarea probațiunii”.³

În literatura procesual penală o mare atenție se acordă problemei adevărului în justiție.⁴ Din rândul chestiunilor discutate face parte și problema privind posibilitatea obținerii adevărului în cauza penală în care a fost pronunțată sentința de achitare, sau în situația încetării urmăririi penale ori scoaterii persoanei de sub urmărirea penală în prezența unor temeieri reabilitante.

În opinia lui M.S. Strogovici, „adevărul, a cărui descoperire reprezintă obiectul eforturilor anchetei și

ale instanței de judecată în cadrul procesului penal, consistă în corespunderea, plină și exactă, a concluziilor anchetei și ale instanței de judecată realității, privind circumstanțele cauzei penale examinate, vinovăția sau nevinovăția persoanelor trase la răspundere penală”.⁵ În practică, stabilirea adevărului în procesul penal înseamnă că infracțiunea săvârșită este descoperită, iar făptuitorul – determinat. De asemenea, aceasta înseamnă că persoana nevinovată, care a fost învinuită neîntemeiat în comiterea faptei penale, trebuie să fie nu doar achitată, dar și să-i fie restabilit bunul nume. Este absolut evident faptul că adevărul obiectiv se obține atât în cazul pronunțării sentinței de condamnare, cât și în cazul dării sentinței de achitare.

În acest fel, în procesul penal adevărul obiectiv semnifică conformitatea concluziilor organelor de urmărire penală și ale instanței de judecată, cu privire la circumstanțele cauzei, cu ceea ce a avut loc în realitate. În opinia lui E.M. Ciudinov, adevărul obiectiv poate fi înțeles ca „acel conținut al cunoștințelor omului, care corespunde realității obiective, adică o reproduce. Anume în virtutea acestei împrejurări adevărul obiectiv nu depinde de subiect”.⁶ A stabili adevărul în procesul penal înseamnă a stabili, în mod absolut cert, tot ceea ce formează obiectul cercetării, tot ceea ce trebuie pus la baza deciziei luate. Nu putem să nu fim de acord cu Ion Neagu, care opinează: „Aflarea adevărului în procesul penal presupune o activitate de cercetare a unor fapte și împrejurări concrete care au un caracter obiectiv. Caracterul obiectiv al realității privind o anumită faptă conduce la existența unui adevăr obiectiv caracterizat ca fiind reflectarea justă, verificată prin practică, a obiectelor și fenomenelor din natură și societate, existente în afara conștiinței și independent de ea”.⁷ Numai stabilirea adevărului în procesul penal permite tragerea la răspundere penală și condamnarea vinovaților potrivit vinovăției acestora. În baza celor menționate putem afirma că stabilirea adevărului în procesul penal este o premisă necesară pentru soluționarea corectă a fiecărei cauze penale, o condiție esențială pentru exercitarea adecvată a justiției. Și viceversa, orice deviere de la adevăr, fie stabilirea incompletă și inexactă a acestuia, duce la erori grave, se soldează cu încălcarea drepturilor și a intereselor legitime ale cetățenilor, slăbește lupta cu fenomenul infracțional.

Adevărul nu poate fi considerat obținut până când rămâne vreo îndoială în ceea ce privește vinovăția învinuitului, până când nu există o certitudine deplină și definitivă privind comiterea de către învinuit a faptei ce i se incriminează.

Determinarea adevărului în procesul penal este o sarcină în egală măsură importantă atât pentru instanța de judecată, cât și pentru organele de urmărire penală. La momentul încheierii urmăririi penale, toate

circumstanțele, susceptibile de probare, trebuie să fie elucidate, toate probele de învinuire trebuie să fie stabilite în mod absolut cert. Diferența dintre adevărul stabilit în cadrul urmăririi penale și cel stabilit în procesul judecării cauzei constă nu în caracterul sau gradul de probare a acestui adevăr, ci în efectele juridice la care acesta conduce: pentru organele de urmărire penală el servește ca motiv de trimitere a cauzei penale în instanța de judecată, fie de încetare a procesului penal în prezența temeiurilor reabilitante (sau a altor temeiuri prevăzute de lege), pe când pentru instanța de judecată adevărul servește ca motiv pentru pronunțarea sentinței de condamnare sau a celei de achitare.

Cât privește conținutul adevărului obiectiv în procesul penal, în literatura de specialitate nu există o unitate de opinii. Unii autori sunt de părere că din conținutul adevărului obiectiv, pe lângă stabilirea corectă a circumstanțelor faptice ale cauzei, mai face parte estimarea social-politică și juridică justă a acestor circumstanțe, estimare ce își găsește expresie în calificarea juridică a faptei infracționale.⁸

În opinia altor autori, conținutul adevărului obiectiv include nu doar determinarea circumstanțelor faptice ale cauzei, precum și estimarea lor juridică, dar și determinarea corectă a pedepsei.⁹

Considerăm că în conținutul adevărului obiectiv nu trebuie inclusă nici calificarea faptei săvârșite, nici determinarea pedepsei, de vreme ce acestea sunt legate nu de procesul de cunoaștere, care este înfăptuit conform legităților generale, comune oricărei activități gnoseologice (activitate la care se raportează, de asemenea, urmărirea penală și examinarea judiciară), ci de aprecierea circumstanțelor stabilite ale faptei comise și de aplicarea normelor dreptului penal material.

Viziuni divergente au fost exprimate în literatura de specialitate și cu privire la caracterul adevărului obiectiv. Unii autori afirmă că adevărul, stabilit în cadrul procesului penal, este relativ.¹⁰ Alții solicită determinarea adevărului absolut în procesul penal.¹¹ Un alt grup de autori sunt de părere că noțiunile „adevăr relativ” și „adevăr absolut”, fiind de sorginte filosofică, sunt inaplicabile în procesul penal.¹² În fine, mai există un punct de vedere, potrivit căruia adevărul, stabilit în procesul penal, este în același timp absolut și relativ.¹³

Din esența sarcinilor procesului penal decurge cerința ca în fiecare cauză să fie stabilit adevărul obiectiv și absolut, adică să fie condamnată și pedepsită persoana realmente vinovată, iar cea nevinovată să fie reabilitată.

Caracterul absolut al adevărului, care se determină în procesul penal în cazul examinării cauzei în judecată, se manifestă în faptul că trebuie stabilite cu exactitate – în limitele prevăzute de legislația penală și

cea procesual penală și condiționate de specificul evenimentului cercetat – toate circumstanțele celor întâmplate, iar cunoștințele ce se fundamentează pe aceste circumstanțe trebuie să reflecte realitatea obiectivă.

M.A. Celțov opinează că nu este deloc necesar ca probarea în procesul urmăririi penale să se finalizeze cu elucidarea exhaustivă a tuturor circumstanțelor esențiale ale cauzei, adică cu stabilirea adevărului absolut, susținând că pentru soluționarea cauzei e suficientă „probabilitatea maximă a faptelor susceptibile de stabilire”.¹⁴

Acest punct de vedere a fost supus unei critici întemeiate.¹⁵

E foarte contestabilă afirmația că în conținutul adevărului obiectiv se includ concluziile instanței de judecată despre pedeapsă. Aplicarea pedepsei constituie nu o activitate de cunoaștere, ci o prescripție, o indicație, un ordin. Pedeapsa poate fi oportună sau inoportună, întemeiată sau neîntemeiată, echitabilă sau inequitabilă, dar nicidecum – adevărată sau falsă.

Stabilirea corectă a adevărului obiectiv în procesul penal reprezintă temelia temelii justiției. Dar, pentru realizarea sarcinilor procesului penal este important nu doar ca în fiecare cauză să fie identificat adevărul, dar și ca acesta să fie indubitabil, confirmat prin date concrete, imposibil de combătut. Constituind scopul probațiunii în procesul penal, adevărul nu stă la suprafață. Determinarea adevărului în procesul penal, adică stabilirea faptelor și circumstanțelor cauzei în deplină și exactă concordanță cu realitatea, se efectuează cu ajutorul anumitor mijloace, indicate în lege ca probe. Prezența sau absența oricărei circumstanțe a faptei se cunoaște nu dintr-o dată. Specificul cunoașterii adevărului în procesul penal constă în faptul că circumstanțele comiterii infracțiunii, fiind niște evenimente aparținând trecutului, pot fi cunoscute mai cu seamă pe cale rațională, mijlocită, deoarece nici ofițerul de urmărire penală, nici judecătorul nu au urmărit săvârșirea infracțiunii.

Ca orice cunoaștere, cercetarea circumstanțelor cauzei penale se face în conformitate cu legile gno-seologiei, cu respectarea regulilor logice și a procedurilor de dezvoltare a adevărului. În literatura de specialitate se afirmă: „A răspunde la întrebarea despre natura adevărului stabilit în procesul penal înseamnă a determina raportul rezultatelor cunoașterii cu obiectul cunoașterii”.¹⁶ Specificul cunoașterii adevărului în procesul penal consistă, de asemenea, în aceea că cercetătorului i se opune subiectul, interesat în nereușita cercetării, subiect care, uneori, nici nu este cunoscut și care, deseori, nu are scrupule în a utiliza orice mijloace.

În doctrina procesual penală se menționează just: „Adevărul în procesul penal reprezintă o reflectare exactă a realității obiective în reprezentările și concluziile pe care organele judiciare le desprind

din administrarea probelor”.¹⁷ Potrivit unei alte aserțiuni, „procesul probațiunii în procesul penal reprezintă o modalitate a procesului de cunoaștere, și anume – a cunoașterii faptului infracțiunii ... Această cunoaștere se exercită cu ajutorul faptelor, adică a evenimentelor, fenomenelor, fragmentelor realității, care sunt stabilite, cercetate și care duc la cunoașterea adevărului – a ceea ce a avut loc în realitate”.¹⁸ Stabilirea adevărului în procesul urmăririi penale și al examinării judiciare a cauzelor penale se exercită pe calea probării circumstanțelor, al cărui ansamblu constituie obiectul probațiunii. Probarea în fazele de urmărire penală și de examinare judiciară reprezintă cunoașterea faptelor necunoscute anterior, care au avut loc în trecut. Remarcând semnificația dublă a termenului „fapt” în jurisprudență („fapt” ca eveniment real și „fapt” ca cunoaștere despre acest eveniment), A.F. Cerdanțev atenționează că semnificație juridică are nu evenimentul real, dar cunoașterea în detalii a acestuia.¹⁹ Tot ceea ce caracterizează cunoașterea caracterizează și procesul de probare. În afară de aceasta, specificul probării constă și în faptul că ea are o limită determinată de obiectul său. În plus, specificul procesului de cunoaștere în cadrul urmăririi penale și în instanța de judecată este condiționat de conținutul legilor penale și procesuale ce determină sarcinile procedurale.

Adevărul ce se stabilește în procesul cercetării diferitelor versiuni trebuie să fie obiectiv. El nu poate fi suplinit prin convingerile subiective ale celui care efectuează urmărirea penală sau ale judecătorului.

Actele procedurale, perfectate la încheierea urmăririi penale, precum și cele pronunțate de instanța de judecată trebuie să oglindească adevărul obiectiv. De aceea, este absolut întemeiată aserțiunea lui M.S. Strogovici, potrivit căreia „adevărul poate fi descoperit de judecători (la fel de anchetatorul penal sau de procuror) atunci când ei sunt cuprinși de năzuința profundă de a-l descoperi, când ei caută în mod activ și tenace adevărul pentru a soluționa corect cauza, precum și pentru a îndeplini sarcinile ce stau în fața lor”.²⁰

În viziunea lui I.D. Perlov, „nu poate exista un adevăr pentru anchetator și procuror și un altul – pentru instanța de judecată. Adevărul poate fi doar unul singur... Într-adevăr, ce înseamnă existența a două adevăruri: unul – deplin, veridic, efectiv – pentru instanța de judecată, iar altul – limitat, îndoielnic, verosimil – pentru anchetator și procuror? Aceasta înseamnă a submina baza activității organelor de anchetă, a educa în ele sentimentul de iresponsabilitate pentru calitatea lucrului efectuat, a cauza un prejudiciu ireparabil intereselor justiției”.²¹

Adevărul în procesul penal reprezintă conformitatea unitară, deplină și exactă a concluziilor judecătorești și ale urmăririi penale cu realitatea obiectivă în ce privește circumstanțele cauzei examinate și aflate în

proces de soluționare, probarea acestor circumstanțe, vinovăția și nevinovăția persoanelor trase la răspundere penală.

Finalmente, putem menționa că pronunțarea de către instanță a sentinței de achitare, ca și încetarea urmăririi penale sau scoaterea persoanei de sub urmărirea penală, în prezența temeiurilor de reabilitare a celui învinuit, rezultă direct din principiul adevărului obiectiv. Aflarea adevărului în procesul penal reprezintă, printre altele, și probarea nevinovăției persoanei trase neîntemeiat la răspundere penală. De aceea, tragerea la răspundere penală a unei persoane nevinovate, precum și condamnarea unei persoane nevinovate reprezintă violări grave ale principiului amintit. Pe de altă parte, dacă documentul procesual de reabilitare este legal și întemeiat, nevinovăția persoanei reabilitate constituie adevărul.

Instituția de reabilitare a persoanei în procesul penal se află în conexiune organică și cu principiul prezumției nevinovăției. Deloc întâmplător, anume „prezumția de nevinovăție este strâns legată de aflarea adevărului (sublinierea de aparține – *n.a.*) și dovedirea corectă a împrejurărilor de fapt ale cauzei, în așa fel încât vinovăția să fie stabilită cu certitudine”.²² Sensul principal al termenului „prezumție” este: părerea întemeiată pe aparențe, pe ipoteze, pe deducții; presupunere, supoziție. În contextul examinat, ne interesează mai mult sensul dependent al acestui termen, și anume: recunoașterea unui fapt ca autentic din punct de vedere juridic, până la proba contrară.

În opinia unor autori, cerința principiului prezumției nevinovăției în procesul penal servește ca importantă garanție împotriva devierii acuzatorii în activitatea organelor de stat, împotriva sentințelor ilegale; legislația procesual penală, asigurând caracterul public al procesului penal, urmărind scopul combaterii infracționalității, în același timp garantează protecția drepturilor și intereselor legitime ale învinuitului în procesul penal, folosind și un asemenea instrument subtil psihologic cum sunt prezumțiile juridice.²³

Considerăm nefondată raportarea oricărei prezumții juridice (inclusiv a prezumției nevinovăției) la categoria de instrumente psihologice. Prezumțiile sunt pe larg folosite în teoria dreptului, în dreptul penal și în dreptul procesual penal. În doctrina juridică se menționează cu drept cuvânt: „Ceea ce e specific prezumției este o dublă deplasare a obiectului probei: o dată de la faptul generator de drepturi necunoscut – greu sau imposibil de dovedit – la un fapt vecin și conex cu acesta, de asemenea necunoscut – dar ușor sau mai ușor de dovedit – și o dată de la acest fapt vecin și conex la un fapt probator”.²⁴

La rândul său, prin „nevinovăție” se înțelege: lipsa de vinovăție; calitatea celui nevinovat.

În legislație și în vorbirea curentă termenul „vinovăție” este folosit în câteva sensuri. Astfel, în

dreptul penal vinovăția este noțiunea generală care include intenția și imprudența. Pe de altă parte, în dreptul procesual penal vinovăția semnifică prezența în fapta persoanei a componenței de infracțiune. Pe o astfel de înțelegere se bazează principiul prezumției nevinovăției: vinovăția se percepe în calitate de constatare a săvârșirii infracțiunii, ca prezență în fața persoanei nu doar a vinovăției (în sensul dreptului penal) sale, dar a întregii componente de infracțiuni.

Deci, putem afirma că *prezumția nevinovăției reprezintă recunoașterea faptului lipsei de vinovăție (în sens procesual penal) ca fiind autentic, până la proba contrară.*

Pentru prima dată, principiul prezumției nevinovăției a fost formulat în Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului (1789). Acest principiu a fost consacrat în Declarația Universală a Drepturilor Omului, precum și într-o serie de alte acte internaționale și europene de maximă importanță.

Majoritatea legislațiilor moderne au admis regula prezumției de nevinovăție. În Republica Moldova, regula dată a fost prevăzută în art. 21 din Constituția Republicii Moldova, în care se menționează că „orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces judiciar public, în cadrul căruia i s-au asigurat toate garanțiile necesare apărării sale”.

Această dispoziție constituțională și-a găsit dezvoltarea în prevederile art. 8 C. proc. pen.:

„(1) Persoana acuzată de săvârșirea unei infracțiuni este prezumată nevinovată atâta timp cât vinovăția sa nu-i va fi dovedită, în modul prevăzut de prezentul Cod, într-un proces judiciar public, în cadrul căruia îi vor fi asigurate toate garanțiile necesare apărării sale, și nu va fi constatată printr-o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă.

(2) Nimeni nu este obligat să dovedească nevinovăția sa.

(3) Concluziile despre vinovăția persoanei de săvârșirea infracțiunii nu pot fi întemeiate pe presupuneri. Toate dubiile în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate, în condițiile prezentului Cod, se interpretează în favoarea bănuțului, învinuitului, inculpatului”.

Sub raport procesual, din regula prezumției de nevinovăție rezultă că organul de urmărire penală, pentru a-l deferi pe învinuit judecătii, are obligația să strângă probele necesare cu privire la existența infracțiunii, la săvârșirea ei de către învinuit și la stabilirea răspunderii acestuia. Iar în ceea ce privește activitatea instanței de judecată, aceasta trebuie să-și îndeplinească atribuțiile în mod activ, în vederea aflării adevărului.

Deci, înaintând învinuire unei persoane, organele de urmărire penală o consideră vinovată în comiterea

infracțiunii. Totuși, orice persoană se presupune a fi nevinovată până în momentul în care vinovăția sa va fi dovedită în mod legal, în cursul unui proces de judecată public, în cadrul căruia i s-au garantat toate mijloacele necesare apărării sale. În îndeplinirea atribuțiilor sale, instanța de judecată nu trebuie să pornească de la ideea preconcepută că cel învinuit a comis infracțiunea. Sarcina probei revine acuzării, iar orice îndoială este în favoarea învinuitului.

Prezumția nevinovăției constituie una dintre regulile de bază ale procesului penal.²⁵ Aceasta se datorează faptului că funcționalitatea prezumției nevinovăției depășește cadrul problemelor probațiunii, ea având aplicare în toate fazele procesului penal. Legea leagă posibilitatea recunoașterii vinovăției persoanei de efectuarea obligatorie a unui proces de judecată – fază a procesului penal în care sunt întrunite garanțiile maxime ale drepturilor învinuitului. Învinuitul este considerat nevinovat până la pronunțarea împotriva lui a unei sentințe de condamnare, rămasă definitivă.

Unii autori, interpretând îngust esența prezumției nevinovăției, ajung la concluzia că esența acesteia constă în a fi doar o garanție împotriva unei învinuirii neîntemeiate.²⁶ Această interpretare limitează artificial scopul și sarcinile prezumției analizate. Într-adevăr, prezumția nevinovăției este o garanție a stabilirii adevărului material în procesul penal. Semnificația prezumției nevinovăției nu constă în faptul că procurorul, înaintând cauza penală cu concluziile de învinuire în judecată, trebuie să se îndoiască de vinovăția celui învinuit sau, ceea ce este mai rău, că judecata, pronunțând o sentință de condamnare, nu exclude posibilitatea reabilitării învinuitului. Sensul prezumției nevinovăției este altul: este evident că în toate fazele care preced pronunțarea sentinței legea obligă organele de urmărire penală și instanța de judecată să stabilească adevărul obiectiv.

Principiul prezumției nevinovăției se aplică atât față de bănuit, cât și față de învinuit. Aceasta se datorează faptului că principiul dat se aplică la toate fazele procesului penal. Presumția nevinovăției determină statutul juridic al bănuitului și al învinuitului nu doar în contextul procesului penal, ci și în cadrul tuturor raporturilor sociale la care ei participă. Până la rămânerea definitivă a sentinței învinuitul, chiar și cel aflat în detenție, își păstrează drepturile de muncă, de familie, locative, alte drepturi.

Potrivit înțeleșului principiului prezumției nevinovăției, sentința de achitare, rămasă definitivă, semnifică declararea învinuitului nevinovat. Până la adoptarea de către Parlamentul Republicii Moldova a Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative de la 24 decembrie 1998²⁷, alin. 3 art. 279 C. proc. pen. din 1961 conținea punctul 3 care prevedea în calitate de achitare a inculpatului

împrejurarea în care „nu s-a dovedit că inculpatul a participat la săvârșirea infracțiunii”.

Întrucât achitarea inculpatului implică reabilitarea acestuia, examinarea legăturii ce există între prezumția nevinovăției și reabilitarea persoanei are o însemnătate majoră. În această ordine de idei, trebuie de menționat că formularea care se conținea în pct. 3 alin. 3 art. 279 C. proc. pen. din 1961 contravenea prezumției nevinovăției și aducea atingere demnității persoanei achitate. Din păcate, principiul „vinovăția nedovedită echivalează cu nevinovăția dovedită” nu a fost interpretat corect de mulți dintre cetățenii noștri. De multe ori, în conștiința unor persoane se menține prejudicata că persoana, achitată din lipsa de probe care ar confirma participarea ei la infracțiune, este un infractor care „a scăpat” de răspundere. Pe timpul aflării în vigoare a prevederii de la pct. 3 alin. 3 art. 279 C. proc. pen. din 1961, dacă participarea persoanei la săvârșirea infracțiunii nu era dovedită, se putea crea impresia că ar fi existat, totuși, careva probe de acuzare, însă ele nu au putut fi strânse din diverse motive obiective sau subiective (spre exemplu, incompetența ofițerului de urmărire penală).

Anume de aceea, nereabilitarea în ochii tuturor era interpretată de persoana achitată conform pct. 3 alin. 3 art. 279 C. proc. pen. din 1961 – ca lipsă de reabilitare.

Dorind să corecteze această eroare, legiuitorul a omis pct.3 din textul alin. 3 art. 279 C. proc. pen. din 1961.

În strânsă legătură cu problema reabilitării celui nevinovat se află dreptul de a se împotrivi încetării procesului penal în baza temeiurilor nereabilitante. În Codul de procedură penală sunt prevăzute cazurile când procesul penal nu poate fi încetat conform temeiurilor care nu reabilitează complet învinuitul, dacă el nu se consideră vinovat sau insistă asupra examinării cauzei în judecată din alte motive. Această regulă decurge din principiul prezumției nevinovăției și corespunde într-un total cerinței că nimeni nu poate fi recunoscut vinovat în comiterea infracțiunii dacă nu a fost sentința judecătii în acest sens. De aceea, nimic nu oprește persoana respectivă să ceară reabilitarea sa pe cale judiciară. În acest scop, persoana se opune încetării urmăririi penale și solicită continuarea urmăririi penale și transmiterea cauzei în judecată. Totodată, această soluție va reprezenta o aplicare în practică a principiului stipulat în art. 20 al Constituției Republicii Moldova – „Accesul liber la justiție”.

Dacă procesul judiciar, solicitat de contestatar, se va sfârși cu darea unei sentințe de achitare, aceasta va duce la recunoașterea nevinovăției persoanei, iar nevinovăția, la rândul ei, va însemna reabilitarea persoanei, care va duce la repunerea ei în toate drepturile și la restabilirea bunului nume al acesteia. Nu punem punct în analiza începută privind legătura

instituției reabilitării persoanei în procesul penal cu principiul prezumției nevinovăției. Într-un alt studiu ne vom concentra atenția asupra unor aspecte mai particulare ale acestei probleme. Or, nu putem să nu fim de acord cu ideea că realizarea principiului prezumției nevinovăției este posibilă numai pe calea armonizării efectelor lui cu toate instituțiile dreptului procesual penal.²⁸

Principiul asigurării dreptului la apărare este un alt principiu al procesului penal care se află într-o legătură organică cu instituția reabilitării. Este necesar a menționa că, potrivit pct. 3 art. 6 C. proc. pen., prin „apărare” se înțelege „activitatea procesuală efectuată de partea apărării în scopul combaterii, în tot sau în parte, a învinuirii ori al atenuării pedepsei, apărării drepturilor și intereselor persoanelor bănuite sau învinuite de săvârșirea unei infracțiuni, precum și al reabilitării persoanelor supuse ilegal urmăririi penale (sublinierea ne aparține – *n.a.*).

Asigurarea dreptului la apărare constituie o garanție importantă a stabilirii adevărului în fiecare cauză penală, a soluționării corecte a cauzei penale, precum și a pronunțării unei sentințe legale și întemeiate. Deloc întâmplător încălcarea dreptului la apărare reprezintă una dintre cauzele erorilor judiciare. Experiența arată că respectarea strictă a drepturilor bănuțului, învinuitului și ale inculpatului pe parcursul urmăririi penale și al examinării judiciare a cauzei exclude posibilitatea condamnării ilegale și neîntemeiate, aplicării greșite a legii penale, cât și a stabilirii unei pedepse inechitabile.

Conform alin. (3) art. 17 C. proc. pen. „Asigurarea dreptului la apărare”, organul de urmărire penală și instanța de judecată sunt obligate să asigure bănuțului, învinuitului, inculpatului dreptul la asistență juridică calificată din partea unui apărător ales de el sau numit din oficiu, independent de aceste organe.

În acord cu opinia exprimată în literatura de specialitate, asigurarea dreptului la apărare nu trebuie confundată cu asigurarea dreptului la asistența apărătorului. Asigurarea dreptului la asistența apărătorului este una dintre componentele asigurării dreptului la apărare.²⁹ Însă, în contextul studiului de față, interesează mai mult tocmai această componentă.

Așa cum rezultă din alin. (2) art. 67 C. proc. pen., de cele mai dese ori în calitate de apărător în procesul penal participă un avocat.

Avocatul este chemat să apere drepturile și interesele legitime ale părților în proces, să releve și să critice carențele urmăririi penale și ale examinării judiciare, să depună eforturi pentru eliminarea acestor neajunsuri în ordinea stabilită de lege. Avocatul nu-și exercită doar vocația de apărător al bănuțului, învinuitului, inculpatului. Apărându-i, el contribuie la înfăptuirea corectă a justiției, la soluționarea dreptă

a cauzei, precum și la apărarea intereselor societății în ansamblu.

Apărătorul intervine în ajutorul inculpatului pentru a-l susține împotriva învinuirii. De asemenea, apărătorul contestă învinuirea – în întregime sau în parte, combate părțile slabe ale învinuirii, critică probele pe care se fundamentează aceasta, aduce argumente și dovezi în apărarea învinuitului, demonstrează nevinovăția acestuia sau vinovăția mai mică decât cea asupra căreia insistă învinuirea.

Apărarea exercitată în instanța de judecată este o apărare decisivă, activă, principială, care reiese din sarcinile primordiale de contribuție la înfăptuirea justiției și de protecție a drepturilor cetățeanului. Or, la alin. (1) art. 1 din Legea Republicii Moldova cu privire la avocatură, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 19.07.2002³⁰, se arată că scopul asistenței juridice acordate de avocatură constă în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor, precum și în asigurarea accesului lor la înfăptuirea justiției.

Exigența este necesară avocatului nu atât în ceea ce privește asumarea obligațiilor de apărător, cât, mai ales, în alegerea mijloacelor de apărare care trebuie să fie întotdeauna legale și să contribuie justiției, nu să se opună acesteia.³¹ Doar în acest caz activitatea apărătorului va avea un efect convenit.

Deși organul de urmărire penală și instanța de judecată nu întotdeauna sunt de acord (sau nu sunt de acord completamente) cu poziția avocatului, aceasta nu minimalizează câtuși de puțin activitatea avocatului.

Dacă avocatul-apărător posedă pricepere profesională înaltă și curaj cetățenesc, el va dovedi, prin întreaga sa activitate, justetea poziției promovate, caracterul logic al metodelor de probațiune, precum și corespunderea legalității apărării drepturilor persoanei care i-a acordat încredere.

Misiunea apărătorului este foarte dificilă, deoarece apărarea comportă mari greutăți. Pe de o parte, caracterul special de confidență maximă în relațiile dintre avocat și persoana aflată în dificultate (clientul) creează o microclimă morală particulară, care își lasă amprenta asupra tuturor contactelor ce vor urma între ei. Pe de altă parte, față de avocat se manifestă o atitudine de suspiciune, iar uneori – de lipsă de încredere. Vizavi de condițiile formulate de el, mulți (de cele mai dese ori – ofițerul de urmărire penală, procurorul, judecătorul, care au o opinie incorectă despre avocat) reacționează ca la o încercare de a-l scoate din cauză pe infractor, pentru ca acesta să evite răspunderea. La fel, trebuie să recunoaștem că avocatul este privit uneori ca „o formalitate fadă, pe care ceilalți sunt constrânși să o tolereze, fără a o lua în serios”.³²

Dacă, chiar din momentul începerii îndeplinirii sarcinii de apărare, avocatul este sigur de legalitatea solicitării sale, de impecabilitatea ei probațională, adică **în legalitatea interesului litigios** – aceasta va constitui primul element al poziției lui de drept.

Faptul juridic, care generează activitatea procesual penală, este nu infracțiunea, ci datele care indică asupra trăsăturilor esențiale ale infracțiunii. Și este pe deplin verosimil că, ulterior, aceste date nu-și vor găsi confirmarea. Pentru aceasta sunt necesare probe. De aceea, considerăm că cel de-al doilea element al poziției de drept a avocatului trebuie să fie **prezența probelor necesare, privitoare la cauza penală**.

Analiza legalității cauzei și selecția minuțioasă a materialului probant permit avocatului să facă **concluziile despre perspectiva juridică a cauzei**.

De notat că principiul III.3.e din Recomandarea REC (2000)21 a Comitetului Miniștrilor al Consiliului Europei către Statele membre privind libertatea exercitării profesiei de avocat cere avocaților să nu accepte o sarcină de muncă superioară posibilităților lor reale, în special dacă ei nu vor putea să lucreze la nivelul operațional scontat.³³

Luând cunoștință de materialele cauzei, avocatul trebuie să comunice clientului în mod deschis despre verigile slabe și nesigure ale cauzei, precum și despre complicațiile ce pot însoți probarea circumstanțelor faptice. Aceasta este necesar pentru ca clientul să aibă o reprezentare clară cu privire la desfășurarea posibilă a cauzei. Un apărător experimentat, anticipând poziția instanței de judecată, efectuează din timp analiza probelor ce vor fi prezentate în fața instanței, a rezultatului posibil al verificării lor în cadrul examinării judiciare, precum și a probabilității confirmării faptelor probante. Iată de ce avocatul trebuie să fie convins de legalitatea solicitării sale.

Bineînțeles, apărătorul tinde să demonstreze corectitudinea afirmațiilor sale. Însă, nu întotdeauna el este în stare să arate ofițerului de urmărire penală sau instanței de judecată cum s-au prezentat lucrurile în realitate. Vinovăția bănuțului, învinuțului, inculpatului trebuie probată de către cel care o afirmă. Iar dacă acuzatorul de stat nu îndeplinește la modul convenit obligația de probare a învinuirii, avocatul trebuie să ridice problema cu privire la încetarea procesului penal din temeuri reabilitante (în privința bănuțului sau învinuțului), fie cu privire la achitare (în privința inculpatului).

Dacă apărătorul nu este de acord cu învinuirea, el trebuie să probeze netemeinicia acesteia. În lipsa probelor suficiente, care să confirme învinuirea, întreaga învinuire devine îndoielnică și apare problema privind **reabilitarea**. În această ordine de idei, amintim că, în conformitate cu Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Privind sentința judecătorească”, nr. 5 din 19.06.2006, sentința

de condamnare se adoptă numai în condiția în care, în urma cercetării judecătorești, vinovăția inculpatului în săvârșirea infracțiunii a fost confirmată prin ansamblul de probe cercetate de instanța de judecată.³⁴

Avocatul nu trebuie să manifeste nepăsare față de acele fapte, când unii judecători, văzând că învinuirea nu este probată, în loc de reabilitare, merg la compromis, adică reduc pedeapsa până la cea ispășită *de facto*, fie aplică norma cu privire la infracțiunea mai puțin gravă. Apărătorul convins de dreptatea sa trebuie să-și susțină cu perseverență poziția în continuare, fără a se opri în fața vreunui obstacol. Reieșind din prezumția nevinovăției – principiu uman și profund democratic, care constituie principala garanție a drepturilor persoanei – apărătorul, în cazul depistării lipsei de dovezi în materialul de acuzare, trebuie să preîntâmpine sau să îndrepte greșeala, luând în considerație că la răspundere penală poate fi trasă o persoană nevinovată, care se află, eventual, în detenție și căreia, prin aceasta, i se cauzează un prejudiciu atât material, cât și moral, îi sunt violate drepturile și interesele legitime.

Avocatul, convins de nevinovăția clientului său, trebuie să facă tot posibilul pentru adoptarea unei **sentințe de achitare** legale și întemeiate. În acest sens, este util a reproduce opinia lui M.S. Strogovici: „Atât timp cât există justiția, trebuie adoptate nu doar sentințe de condamnare, ci și sentințe de achitare”.³⁵

În activitatea sa, avocatul trebuie să se conducă de principiul independenței procesuale și să nu depindă de client în exercitarea îndatoririlor sale profesionale. Uneori, cetățenii nevinovați, care însă nu au fost reabilitați de instanța judiciară, obosind de numeroasele „proceduri” de urmărire penală, acceptă sentința judiciară „blândă” și îi roagă pe avocați să nu le conteste. Dar aceasta nu înseamnă că avocatul devine „valetul” clientului său, având obligațiunea să execute necondiționat orice doleanțe ale ultimului, indiferent de legalitatea și admisibilitatea lor. De aceea, la alin. (4) art. 46 al Legii cu privire la avocatură se menționează: „Recunoașterea de către client a vinovăției nu privează avocatul de dreptul de a contesta acuzația și de a cere achitarea clientului”. Avocatul este obligat să-și îndeplinească datoria, să explice, să potrivească poziția sa cu a clientului, dar totodată să-și păstreze independența procesuală. Iar dacă clientul nu este de acord cu apărătorul, el este în drept să renunțe la serviciile acestuia și să-și aleagă un alt apărător.

Astfel, conform art. 71 C. proc. pen., bănuțului, învinuțului, inculpatului au dreptul să renunțe oricând, în cursul procesului, la apărător.

În același timp, potrivit alin. (4) art. 68 C. proc. pen., avocatul nu are dreptul să renunțe la angajamentul pe care și l-a luat în ce privește apărarea învinuțului.

Totuși, se atestă cazuri când avocatul, deși nu are dreptul să renunțe la angajamentul asumat, având disensiuni cu clientul, îl determină pe acesta să solicite instanței de judecată admiterea în proces a unui alt avocat. Considerăm că asemenea acțiuni ale avocatului sunt inadmisibile. Probabil, în astfel de cazuri, inculpatul va trebui să explice instanței de judecată care sunt cauzele renunțării la apărătorul său și ale necesității admiterii altuia. Dacă inculpatul va explica că declarația lui de a renunța la apărător este determinată de faptul că ultimul îl consideră vinovat, pe când el nu este vinovat, aceasta va crea în ședința judiciară o așa atmosferă, încât continuarea examinării judiciare va fi imposibilă. Iar dacă va fi totuși admis un nou apărător, aceasta în mod obligatoriu va trebui să conducă la reluarea examinării judiciare de la început. În această ordine de idei, considerăm că situația dată ar trebui să fie reglementată în cadrul unui alineat aparte al art. 68 C. proc. pen.

Principiul independenței procesuale a avocatului determină limitele eventualelor divergențe în raporturile cu clientul, alegerea mijloacelor, metodelor de apărare, precum și a poziției privitoare la cauză. De asemenea, acest principiu determină criteriile morale, ținându-se seama de care apărătorul estimează admisibilitatea năzuințelor sale de pe poziția legalității, oportunității și justificării morale. Independența procesuală a avocatului, fiind o condiție necesară a executării de către el a obligațiilor sale profesionale, contribuie la consolidarea autorității sociale a activității avocațiale.

Desigur, este absolut inacceptabilă recunoașterea de către avocat a vinovăției clientului său, dacă ultimul o infirmă. În context, sprijinim punctul de vedere al lui Ia.S. Kiseliiov: „În cazul contestării de către inculpat a vinovăției sale, avocatul-apărător este legat de poziția clientului său. El nu are dreptul să afirme că inculpatul este vinovat și să construiască apărarea doar invocând circumstanțele atenuante. El este obligat să analizeze în cel mai meticulos mod toate argumentele învinuirii, să supună examinării toate părțile slabe ale acesteia, să spună totul ce poate fi spus spre confirmarea declarațiilor învinuitului care contestă acuzarea”.³⁶ Uneori, avocații aplică față de persoana pe care o apără mijloace și metode care, la prima vedere, la nivelul scopurilor tactice, se realizează ca și cum exclusiv în interesul clientului. Însă, reieșind din interesele strategice de apărare, aceste mijloace și metode aduc la rezultate care contravin intereselor celui apărut. De exemplu, învinuitul nu-și recunoaște vinovăția și nu are, într-adevăr, nici o legătură cu fapta ce i se incriminează. Dar ofițerul de urmărire penală neonest, abuzând de atribuțiile sale, îl amenință că îi va înlocui măsura preventivă de obligare de a nu părăsi

localitatea cu cea de arestare preventivă. Avocatul învinuitului acceptă tranzacția cu ofițerul de urmărire penală privind neaplicarea arestării preventive în schimbul recunoașterii de către învinuit a vinovăției sale. Adresându-se apoi către clientul său, avocatul îl determină să-și recunoască vinovăția, motivând că această soluție e mai bună decât cea de a fi lipsit de libertate. Însă, conform regulii generale, „avocatul nu are dreptul, nici sub aspect moral, nici sub aspect tactic, să accepte tranzacțiile ilegale cu ofițerul de urmărire penală privind neaplicarea arestării preventive în cazul recunoașterii de către învinuit a vinovăției sale”.³⁷

În art. 504-508 C. proc. pen. e propusă reglementarea procedurii de încheiere a acordului de recunoaștere a vinovăției între partea apărării și partea acuzării. Din această perspectivă, considerăm că responsabilitatea apărătorului față de clientul său devine și mai mare. De aceea, încheierea acordului specificat, în situația în care clientul își neagă cu vehemență vinovăția, ar descalifica avocatul respectiv, punându-i la îndoială integritatea morală.

Altfel se prezintă lucrurile dacă bănuitul, învinuitul, inculpatul și-a recunoscut vinovăția, iar apărătorul, în rezultatul studierii atente a tuturor materialelor cauzei, al discuțiilor detaliate cu clientul, ajunge la concluzia că, în realitate, este vorba despre autodefăimare. În fapt, clientul nu a comis infracțiunea, dar, datorită unor motive personale, își asumă vina altuia, fie a inventat el însuși faptul comiterii infracțiunii. În această situație, apărătorul nu mai este legat de poziția clientului. El este în drept să-și construiască apărarea de pe poziția combaterii învinuirii, să probeze nevinovăția bănuitului, învinuitului, inculpatului. În cazul dat, apărarea nu slăbește, ci dimpotrivă – se consolidează la maxim. Chiar dacă, de cele mai dese ori, clientul care se autodefăimează acoperă o persoană apropiată (părintele, copilul, soțul, fratele etc.), apărătorul acestuia nu trebuie să uite unul dintre principiile formulate în art. 1 C. proc. pen.: „... nici o persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată”. Chiar aflat sub impactul acestei situații extrem de dificile, apărătorul nu trebuie să facă compromisuri cu propria-i conștiință și trebuie să întreprindă toate măsurile în vederea reabilitării persoanei nevinovate.

În încheiere, menționăm că avocatul trebuie să țină seama întotdeauna de onoarea și demnitatea calității pe care o are, să depună eforturi în vederea consolidării autorității și a prestigiului avocaturii în ansamblu. Dacă avocatul abordează lucrurile anume de pe aceste poziții principiale, îi va reuși să-și îndeplinească obiectivele, iar cauza se va încununa de succes.

Note:

¹ G. Mateuț, *Procedura penală (Partea Generală)*. Vol. I. – Iași: Chemarea, 1997, p. 44.

² *A se vedea*: N. Volonciu. *Tratat de procedură penală. Partea Generală*. Vol. I. – București: Paideia, 2003, p. 90.

³ *Ibidem*, p. 91.

⁴ *A se vedea*, de exemplu: М.С. Строгович. *Учение о материальной истине в уголовном процессе*. – Москва-Ленинград, 1947; В.Я. Дорохов, В.С. Николаев. *Обоснованность приговора*. – Москва: Госюриздат, 1960; П.Ф. Пашкевич. *Объективная истина в уголовном судопроизводстве*. – Москва: Госюриздат, 1961; О.Я. Басев. *Конфликтные ситуации на предварительном следствии*. – Воронеж: Изд-во Воронежского университета, 1984.

⁵ М.С. Строгович. *Материальная истина и судебные доказательства в уголовном процессе*. – Москва: Академия Наук, 1955, p. 19.

⁶ Э.М. Чудинов. *Природа научной истины*. – Москва, 1977, p. 39.

⁷ I. Neagu. *Drept procesual penal. Tratat*. – București: Global Lex, 2002, p. 93.

⁸ *A se vedea*: В.Н. Кудрявцев. *Теоретические основы квалификации преступления*. – Москва: Юридическая литература, 1963, p. 66-69; А.И. Трусов. *Основы теории судебных доказательств*. – Москва: Госюриздат, 1969, p. 115-144.

⁹ *A se vedea*, de exemplu: А.Л. Ривлин. *Пересмотр приговоров*. – Москва: Госюриздат, 1958, p. 24-25; П.Ф. Пашкевич. *Op. cit.*, p. 12-20.

¹⁰ *A se vedea*, de exemplu: Л.Т. Ульянова. *Оценка доказательств судом первой инстанции*. – Москва: Госюриздат, 1959, p. 60-61.

¹¹ *A se vedea*: М.С. Строгович. *О правах личности в уголовном судопроизводстве* // Советское государство и право, 1976, nr. 10, p. 79; И.Д. Перлов. *Приговор в уголовном процессе*. – Москва: Госюриздат, 1960, p. 223.

¹² *A se vedea*, de exemplu: А.Л. Ривлин. *Понятие материальной истины в уголовном процессе* // Социалистическая законность, 1951, nr. 11, p. 15-17.

¹³ *A se vedea*: В.Я. Дорохов, В.С. Николаев. *Обоснованность приговора*. – Москва: Госюриздат, 1960, p. 63-74.

¹⁴ М.А. Чельцов. *Уголовный процесс*. – Москва: Госюриздат, 1948, p. 259.

¹⁵ *A se vedea*: М.С. Строгович. *Материальная истина и судебные доказательства в уголовном процессе*, p. 107.

¹⁶ А. Corcenco. *Adevărul în procedura penală: noțiune, conținut și importanță* // Revista Națională de Drept, 2002, nr. 6, p. 48-51.

¹⁷ G. Antoniu, N. Volonciu, N. Zaharia. *Dicționar de procedură penală*. – București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 15.

¹⁸ В.С. Бурданова. *Поиски истины в уголовном процессе*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, p. 11-12.

¹⁹ *A se vedea*: А.Ф. Черданцев. *Логико-языковые феномены в праве, юридической науке и практике*. – Екатеринбург, 1993, p. 41, 75.

²⁰ М.С. Строгович. *Материальная истина и судебные доказательства в уголовном процессе*, p. 107.

²¹ И.Д. Перлов. *Судебное следствие в уголовном процессе*. – Москва: Госюриздат, 1955, p. 27-28.

²² Iu. Poenaru. *Contribuții la studiul pedepsei capitale*. – București: Editura Academiei, 1974, p. 141.

²³ *A se vedea*: Н.А. Громов, Ю.В. Францифоров. *Правоприменительная деятельность органов предварительного расследования, прокуратуры и судов*. – Москва, 2000, p. 51.

²⁴ V.D. Zlătescu. *Introducere în logistica formală. Tehnica legislativă*. – București: Oscar Print, 1996, p. 133.

²⁵ *A se vedea*: Gr.Gr. Theodoru. *Dreptul procesual penal roman. Partea Generală*. Vol. II. – Iași, 1974, p. 85-87; A.Șt. Tulbure. *Prezumția de nevinovăție*. – Sibiu: Red, 1996, p. 129-131.

²⁶ *A se vedea*: D. Pavel. *Considerații asupra prezumției de nevinovăție* // Revista Română de Drept, 1978, nr. 10, p. 10.

²⁷ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 62-64.

²⁸ *A se vedea*: D. Mârza. *Aspecte teoretice ale prezumției de nevinovăție în doctrina și legislația contemporană* // Revista Națională de Drept, 2006, nr. 5, p. 60-65.

²⁹ *A se vedea*: V. Dongoroz, S. Kahane, G. Antoniu și alții. *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român. Partea Generală*. Vol. V. – București: ALL Beck, 2003, p. 63.

³⁰ Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr. 126-127.

³¹ *A se vedea*: М.С. Строгович. *Курс советского уголовного процесса*. Т. I. – Москва, 1968, p. 249.

³² В.М. Савицкий. *Очерк теории прокурорского надзора в уголовном судопроизводстве*. – Москва: Наука, 1975, p. 345.

³³ Raport explicativ la Recomandarea nr. R (2000)21 a Comitetului Miniștrilor către Statele membre cu privire la libertatea exercitării profesiei de avocat // Avocatul poporului, 2000, nr. 10-12, p. 3-7.

³⁴ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Privind sentința judecătorească” // Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2007, nr. 1, p. 14-17.

³⁵ Проблемы судебной этики / Под ред. М.С. Строговича. – Москва: Наука, 1974, p. 100.

³⁶ Я.С. Киселев. *Этика адвоката*. – Ленинград, 1974, p. 56-58.

³⁷ В.Ю. Резник. *Общие вопросы тактики защиты на предварительном следствии* // Криминалистические аспекты профессиональной защиты по уголовным делам. Сборник статей. – Екатеринбург, 2001, p. 120.

DREPTUL DISCREȚIONAR ÎN CODUL DE PROCEDURĂ PENALĂ AL REPUBLICII FEDERALE GERMANIA

*Dumitru POSTOVAN,
doctorand*

Recenzent: *Gheorghe AVORNIC,
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)*

SUMMARY

In the system of continental law (Roman-German), the term „discretionary law” from the theoretical and scientific point of view is absent. Though these years some scientists, European theoreticians, have studied this aspect of application of law, using the notion „discretionary law”, in laws, other normative acts this notion is not defined.

However, the absence of some research, fundamental studies of the notion „discretionary law”, the absence of its definition in the normative acts does not mean that the continental (European) law does not know the concept of application of certain juridical norms, of certain dispositions from law at the discretion of decision making factors of all the three branches of the state administration. It is widely applied. As an example can serve the legislation of the Federal Republic of Germany.

În sistemul de drept continental (romano-german), termenul „drept discreționar” din punct de vedere teoretic, științific, lipsește. Deși unii savanți, teoreticieni europeni, în ultimii ani studiază acest aspect al aplicării dreptului, utilizând noțiunea „drept discreționar”, în legi, alte acte normative această noțiune nu este definită.

Însă, lipsa unor cercetări, studieri temeinice ale noțiunii „drept discreționar”, lipsa definiției acesteia în actele normative nu înseamnă că dreptul continental (european) nu cunoaște conceptul aplicării unor norme juridice, a unor dispoziții din lege la discreția factorilor de decizie din toate 3 ramuri ale puterii de stat. Se aplică, și chiar foarte pe larg. Drept exemplu poate servi legislația Republicii Federale Germania.

Studierea și analiza conținutului Codului de procedură penală al Germaniei demonstrează că pentru a combate efectiv fenomenul infracțional, pentru a identifica infractorii și a-i trage la răspundere penală sau a-i elibera de această răspundere, în anumite situații și din anumite considerente, pentru unele categorii de crime instanțele de judecată, organele procuraturii, ale poliției, alte autorități publice, participante la procesul penal au largi împuterniciri, obligațiuni, drepturi și responsabilități.

De rând cu normele juridice imperative, participanții la proces sus-menționați, în anumite cazuri pot lua, pe parcursul întregului proces, decizii în dependență de situația creată (norme juridice suplative – de alternativă), adică au dreptul discreționar.

Acest drept îl au, în primul rând, instanțele de judecată, la a căror dispoziție este prevăzută o largă arie discrețională. Și aceasta datorită unor particularități ale procedurii penale germane. Comparativ cu procedurile penale din alte țări europene, care practică principiile dreptului continental (romano-german), judecătorii în Germania, conform competenței procesuale,

participă activ la toate fazele de urmărire penală – de la comunicarea despre crime până la trimiterea dosarului în judecată pentru examinare. La efectuarea unor acțiuni penale se cere doar autorizarea acțiunii penale, alte acțiuni sunt efectuate chiar de însuși judecătorul. Și mai largi dispoziții discreționare au judecătorii după ce dosarul penal parvine în instanță, fiind prevăzut expres că luarea de decizii în cazurile concret menționate e lăsată la discreția judecătorului.

Deja în §2 al Capitolului I „Componenta instanțelor judecătorești” se dispune dreptul instanței de a examina, la discreția sa, împreună ori separat mai multe dosare legate între ele. O atare decizie poate fi luată de instanță și la demersul procurorului ori la cererea învinuitului (§4).

Măsura preventivă – arestul – este numită de către judecător, care emite o ordonanță scrisă în acest sens. Până la luarea acestei decizii judecătorul trebuie să constate că arestul preventiv corespunde faptei, că va fi în corelație cu viitoarea pedeapsă, cu măsurile de corectare sau securitate. Este la discreția judecătorului aprecierea acestor circumstanțe, ca, de altfel, și a altor circumstanțe care condiționează arestul (§112-113, 116, 116^a).

Prin ordonanțele judecătorului sau cu acordul lui, pe parcursul anchetei se efectuează mai multe acțiuni penale, cum ar fi: reținerea infractorului, numirea expertizei, numirea măsurilor operative de investigație, de confiscare a averii sau arestul acesteia, audierea martorilor, a altor figuranți în proces. Aceste decizii sunt condiționate de mai multe situații, a căror apreciere este lăsată la discreția judecătorului și care urmăresc scopul asigurării urmăririi penale, identificării infractorului, tragerii lui la răspundere.

Dispoziția de control asupra mijloacelor de telecomunicație, altor mijloace tehnice, de percheziție, privind folosirea agentului, stabilirea posturilor de

control în străzi și piețe, privarea provizorie de permisul de conducere ține de competența judecătorului. Aceste decizii se iau doar în cazul în care alte mijloace sau nu pot fi întreprinse, sau, fiind întreprinse, nu dau rezultatele scontate. Ele sunt impuse și ating interesele legale nu doar ale celor implicați în săvârșirea crimelor, ci și ale terțelor persoane. Luarea acestor măsuri este lăsată la discreția judecătorului (§100^a, 100^b, 100^c, 100^d, 100ⁱ, 110^a, 111, 111^a).

Pentru săvârșirea anumitor crime, inclusiv grave, Codul de procedură penală prevede dreptul procurorului și al judecătorului de a nu porni urmărirea penală, de a nu înainta învinuirea, de a clasa procedura penală și de a libera de răspundere penală, dacă crimele au fost săvârșite în anumite condiții ce-i caracterizează pe infractorii sau în dependență de consecințele infracțiunilor (§153, 154).

Aceste decizii sunt luate în dependență de aprecierea tuturor circumstanțelor, de concluziile asupra acestor aprecieri ce țin de competența judecătorului, la discreția sa.

După ce dosarul a ajuns în instanță, judecătorul, pentru a asigura mersul normal al examinării cauzei și pentru luarea unei decizii legale, rezonabile, are la dispoziție mai multe posibilități discreționare.

Procurorul trimite dosarul în judecată împreună cu rechizitoriul și demersul de a deschide procedura judecătorească. Însă, dreptul de a decide să deschidă sau nu această procedură îi aparține judecătorului (§199).

În ședința de judecată judecătorul nu este doar un statist, el este o figură activă, efectuează acțiuni, ia decizii, multe dintre ele cu caracter discreționar, inclusiv decizia de a examina pricina în lipsa inculpatului (§232, 233).

După cum s-a menționat, în Germania, judecătonii, alți participanți într-un proces penal, atunci când se pronunță asupra unei sau altei probleme de procedură, dar și de esență, de fond, au dreptul la decizii alternative, decizii care ar avea un caracter legal, dar și echitabil justificat, rezonabil, adică dispun de dreptul discreționar.

Largi împuterniciri în acest sens, deci discreționare, are și procurorul implicat într-un proces penal.

În Germania, organele procuraturii sunt subordonate organizațional Ministerului Justiției, adică executivului, ramurii puterii de stat căreia îi revine funcția de a combate și preveni fenomenul infracțional în societate. Această subordonare lasă o amprentă vădită, semnificativă asupra statutului procesual al procurorului, influențat de funcțiile extinse ale judecătorului în procesul de urmărire penală, acestea incluzând și controlul sporit asupra acțiunilor procurorului, poliției, ale altor figuranți în proces, funcție prin care se realizează la concret controlul executat din partea puterii judecătorești asupra unei direcții de activitate a executivului atât de importante cum este combaterea criminalității. Interacțiunea procurorului cu judecătorul în faza urmăririi penale, dar și în cadrul celor ulterioare, inclusiv în faza

dezbaterilor judiciare, luării deciziilor pe marginea acestor dezbateri, executării lor, urmărește și un alt scop: de a feri organele procuraturii, poliției de greșeli, de abuzuri, de a da actului de justiție garanția legalității, echității, de a-i asigura un grad înalt de credibilitate în societate. Lucru foarte important.

Cu toate acestea, statutul procesual al procurorului rămâne destul de înalt, impunător, datorită competenței sale pe tot parcursul procesului – de la începerea urmăririi penale și până la executarea sentinței. În faza urmăririi penale, în anumite situații de urgență, anume procurorul intervine în mod operativ; în alte împrejurări însă, acțiunile penale ori unele decizii pot fi luate doar de judecător.

Și în ședința de judecată judecătorul poate lua unele decizii doar la demersul procurorului sau cu acordul lui.

Despre gradul înalt de autonomie a procurorului în proces vorbește și faptul că, în anumite cazuri, pentru anumite crime procurorul poate decide în fond de sine stătător, fără acordul sau autorizația judecătorului, în primul rând în ce privește neînceperea urmăririi penale, neînaintarea învinuirii, suspendarea sau clasarea procedurii penale.

Acestea, precum și alte decizii, în dependență de mai mulți factori, sunt lăsate la discreția procurorului. Deci, în procedura penală germana procurorul are vaste și importante drepturi, împuterniciri discreționare. Anume drepturi și nu obligațiunea de a decide așa sau altfel. Având libertatea alegerii, procurorul are și nivelul corespunzător al responsabilității pentru cele întreprinse. Toată activitatea procesuală, fie la faza urmăririi penale, fie în procesul dezbaterilor judiciare și pronunțării sentinței (hotărârii), fie la executarea sentinței, este transparentă, deci este supusă controlului și din partea societății.

În faza urmăririi penale, unele acțiuni procesuale, pot fi efectuate, după cum s-a menționat, doar prin dispoziția judecătorului sau cu autorizarea lui.

De exemplu, pentru a stabili fapte ce au importanță pentru dosar, învinuitul poate fi supus unei examinări medicale. Luarea probelor de sânge ori alte operațiuni de influență fizică se întreprind de către medic fără consimțământul învinuitului, dar prin dispoziția judecătorului. Dacă rezultatele acestor analize și examinări pot întârzia, în caz de urgență această dispoziție poate să o dea și procurorul (§81^a).

Dispoziția de percheziție o poate da doar judecătorul, iar în situații de urgență – procuratura (§105).

În aceleași condiții, procurorul este în drept să dea dispoziții și în alte cazuri, când se cere autorizarea judecătorească ori dispoziția instanței (§100^a–100ⁱ, 110^a, 111, 111^a și al.). Este la discreția procurorului să determine dacă situația este urgentă, de neamânat și numai în așa cazuri procurorul înlocuiește judecătorul. Procurorul are împuterniciri discreționare și la folosirea agentului operativ – se face acest lucru doar cu consimțământul lui (§110^a).

Si mai importante drepturi în acest sens are procurorul la luarea deciziilor în fond pentru săvârșirea unor categorii de crime sau săvârșite de unele categorii de infractori.

În procesul urmăririi penale procurorul, ca și judecătorul, urmărește același scop: procesul trebuie să deruleze nu numai operativ, dar să fie și unul obiectiv, legal, justificat. Examinarea cadavrului se efectuează de către procuratură, dar această examinare o poate face, la demersul procurorului, și judecătorul împreună cu medicul. În anumite situații, la demersul procurorului, judecătorul asistă și la actul de autopsie a cadavrului. Dacă infracțiunea săvârșită este neînsemnată și nu persistă interesul public, procurorul, poate refuza, cu consimțământul judecătorului, începerea urmăririi penale.

Consimțământul judecătorului nu se cere dacă consecințele infracțiunii sunt minime, iar infractorului i se poate numi o pedeapsă mai mică decât cea minimă prevăzută de lege. Dacă este înaintată învinuirea, atunci instanța de judecată poate, cu acordul procurorului și al învinuitului, să claseze procedura (§153).

Toate aceste noțiuni: „infracțiune neînsemnată”, prezența sau lipsa „interesului public”, „consecințe minime”, „măsura de pedeapsă” sunt de apreciere în dependență de circumstanțe. De rezultatele acestei aprecieri-calificări depinde soarta infractorului, dar pot fi atinse și interesele legitime ale părții vătămate, ale statului, ale societății în întregime. Luarea unei decizii rezonabile ține de dreptul discreționar al procurorului și al judecătorului.

În asemenea condiții se soluționează și se decide și în caz de săvârșire a altor categorii de crime.

Procurorul, cu acordul instanței judecătorești, poate să refuze provizoriu înaintarea învinuirii pentru o infracțiune neînsemnată și să oblige infractorul să îndeplinească anumite obligațiuni și indicații în măsură să înlăture interesul public pentru urmărirea penală.

Pentru a îndeplini aceste obligații și indicații, bănuțului i se numește un termen.

Dacă învinuirea este înaintată, același lucru poate să-l facă judecătorul cu acordul procurorului și consimțământul învinuitului (§153^a).

Dacă există premise care ar permite judecătorului să nu numească pedeapsa pentru crima săvârșită, procurorul, cu acordul judecătorului, poate să renunțe la înaintarea învinuirii.

Dacă învinuirea este înaintată, judecătorul, până la începerea dezbaterilor judiciare, poate, cu acordul procurorului și învinuitului, să claseze dosarul (§153^b).

§153^c acordă procurorului dreptul de a refuza urmărirea penală pentru anumite crime săvârșite peste hotare.

P. 3. Procuratura poate să renunțe la anchetarea crimelor a căror urmărire penală se efectuează în conformitate cu prezenta lege, însă după hotarele teritoriului de activitate a ei, dacă această urmărire poate crea pericolul unor prejudicii semnificative pentru Republica Federală Germană sau dacă poate contravine unor interese publice mai importante.

P. 4,5. Dacă învinuirea este înaintată, atunci procurorul poate să retragă învinuirea în orice fază a dezbaterilor judiciare.

Pentru anumite crime, inclusiv cu caracter politic, din aceleași considerente, renunțarea la urmărirea penală o poate face Procurorul Federal al Germaniei (§153^d).

Decizia în aceste situații o ia procuratura de sine stătător, fără acordul instanței de judecată, fapt ce demonstrează un înalt nivel al puterii discreționare a procurorului.

§153^e prevede dreptul discreționar al Procurorului Federal cu acordul Curții Supreme de Justiție a Landului, de a nu urmări penal pentru săvârșirea unor crime infractorul, care, până a fi identificat, a contribuit la înlăturarea consecințelor crimei ce prezintă pericol pentru existența și securitatea Republicii Federale Germania sau pentru orânduirea constituțională, sau infractorul deja identificat, dacă a colaborat cu organele de drept și a prezentat toată informația despre tentativa loviturii de stat și creării pericolului pentru statul democratic de drept sau despre tentativa trădării de patrie și creării pericolului pentru securitatea externă.

Dacă învinuirea este înaintată, atunci Curtea Supremă de Justiție poate, cu acordul Procurorului Federal, să claseze dosarul.

§153 acordă procuraturii dreptul de a nu urmări penal anumite crime, în anumite condiții, prevăzute de Codul Penal Internațional, săvârșite de nemți peste hotare sau de cetățeni străini pe teritoriul Germaniei.

Dacă învinuirea este înaintată, procuratura poate să retragă învinuirea și să claseze dosarul.

Aceste împuterniciri procurorul le realizează fără acordul judecătorului.

§154 acordă procurorului dreptul de a nu urmări penal suplimentar infractorul pentru crime neînsemnate, dacă pedeapsa pentru ele nu este semnificativă, comparativ cu pedeapsa penală stabilită lui pentru săvârșirea altor crime sau care se așteaptă a fi stabilită, considerându-se că această pedeapsă este suficientă ca măsură sancționatoare pentru cele săvârșite și pentru ocrotirea ordinii publice.

§154^a acordă procurorului dreptul de a nu urmări penal unele episoade ale activității criminale sau unele încălcări de lege, din tot întregul de activitate nelegală, dacă pentru restul activității infracționale infractorul este pedepsit sau urmează a fi pedepsit.

Și în cazurile prevăzute de §154 și de §154^a, dacă situația se schimbă, procurorul și judecătorul au posibilitatea (dreptul discreționar) de a reveni la crimele neînsemnate, la episoadele neanchetate, pentru începerea urmăririi penale și pedepsirea infractorului.

Dacă e să facem o analiză la general a Codului de procedură penală german, constatăm că această procedură prezintă un tot logic întocmit, bine încheiat, fără contradicții, fără dispoziții ce pot fi interpretate în mod diferit, fără ambiguități. Integritatea Codului obligă, dar și permite ca toată procedura să fie previzibilă, așteptată și aprobată de către infractor, victimă, participanții la proces, dar și de către societate.

Spre realizarea acestor sarcini sunt îndreptate, în primul rând, normele juridice cu caracter imperativ – măsuri impuse de stat, reglementate prin dispoziții categorice, controlate de stat; în caz de abuzuri ori alte abateri de la aceste norme prevăzându-se tragerea la răspundere.

Totodată, Codul nu este o dogmă, un ritual ce se cere urmat orbește. Ținându-se cont de materia reglementată în fiecare caz concret, Codul conține prevederi – măsuri alternative, metode de apreciere a mai multor circumstanțe, noțiuni, categorii de drept, care permit judecătorului și procurorului să ia o decizie sau alta, dar una rezonabilă, echitabilă.

În așa fel, procedura penală germană este garantul apărării drepturilor omului de fenomenul infracțional, a ordinii publice, a interesului public, a statului de drept, democratic. În caz de necesitate, întru atingerea acestor obiective, legea permite anumite limitări în drepturile cetățenilor implicați în proces și chiar unele constrângeri, sancțiuni cu caracter penal (reținere, arest, privațiune de libertate) față de cei care sunt obligați prin lege să contribuie la desfășurarea procesului de urmărire penală, la identificarea și pedepsirea infractorului, dar care nu-și onorează aceste obligațiuni sau chiar împiedică derularea procedurii în albia normalității. Aceste limitări, constrângeri și sancțiuni pot fi aplicate chiar și martorilor.

Anumite sacțiuni sunt admise și față de avocați, care fac abuz de statutul lor procesual.

Dacă lipsește interesul public față de unele crime săvârșite, începerea urmăririi penale, tragerea infractorului la răspundere penală se face doar la cererea părții vătămate, care are largi împuterniciri și drepturi procesuale. De asemenea, sunt prevăzute posibilități de împăcare între infractor și victimă.

Pentru a nu face abuz de statutul procesual, pentru a disciplina părțile în proces, unele acțiuni de procedură, când nu persistă interesul public, sunt asigurate cu anumite taxe bănești, care se aplică pe larg.

Statul, prin intermediul Codului de procedură penală, prevede și alte măsuri cu caracter imperativ, de constrângere.

Mai sus am demonstrat prin exemple concrete – trimitere la dispoziții din Codul de procedură penală, mai multe împuterniciri pe care le au în acest sens judecătorul și procurorul. Ei au largi drepturi discreționare.

Analiza dispozițiilor Codului de procedură penală, dispoziții în continuă evoluție în timp și spațiu, demonstrează că legiuitorul german la diferite etape de dezvoltare a statului, a societății lărgeste aria discreționară a procurorului și a judecătorului pentru a nu porni urmărirea penală, a nu înainta învinuirea, a libera de răspundere penală noi categorii de infractori pentru alte categorii de crime, urmărindu-se aceleași obiective majore, despre care s-a menționat mai sus. S-a constatat că această politică a statului în domeniul dreptului penal este justificată, fiind apreciată astfel de însăși societatea. Această politică ar fi mai greu de realizat dacă organele de drept germane, instanțele judiciare

ar activa în condițiile unei proceduri penale stricte, dure, dacă aceste proceduri nu ar fi flexibile, nu ar prevedea măsuri de alternativă, nu ar lăsa luarea de decizii la discreția judecătorului și a procurorului, dar și a altor participanți la proces. Adică, dacă nu ar exista dreptul discreționar.

Totodată, pentru a nu lăsa loc pentru abuzuri, alte abateri de la spiritul legii, de la bunul simț, legiuitorul a implementat un mecanism strict de control asupra celor care dispun de împuterniciri discreționare.

Astfel, în lege sunt menționate condițiile, împrejurările în care aceste împuterniciri pot fi realizate. Ele sunt indicate în primul rând judecătorului, dar și procurorului.

În majoritatea cazurilor, procurorul nu poate lua decizia fără acordul judecătorului, la fel judecătorul – fără demersul ori acordul procurorului.

Anumite împuterniciri de acest gen le poate realiza doar Procurorul Federal – de sine stătător ori cu acordul Curții Supreme de Justiție.

Important este că realizarea acestor împuterniciri este un drept și nu o obligațiune a procurorului sau a judecătorului. Aplicând în practica aceste împuterniciri ei își asumă un înalt nivel de responsabilitate, deoarece deciziile luate sunt și un risc pentru buna înfăptuire a justiției. De aici și cerințele față de nivelul profesional și moral al judecătorului și al procurorului.

Deoarece unele măsuri discreționare ating drepturile cetățenilor, interesele lor legitime, atingeri admise de lege, de către persoane care reprezintă statul și care au împuterniciri corespunzătoare, societatea totuși vrea și trebuie să fie informată despre felul cum sunt realizate aceste măsuri, dacă limitările acestor drepturi, constrângerile și sancțiunile aplicate sunt justificate.

De aceea, societatea este informată despre această activitate.

În caz de săvârșire a unor crime grave, folosirea mijloacelor operative de investigație ce pot atinge interesele legitime, intime, nu doar ale infractorilor, ale altor persoane implicate în procesul penal, ci și ale terțelor persoane și prin a căror aplicare sunt încălcate mai multe drepturi ce țin de libertatea persoanei, se admite doar atunci când nu există alte posibilități pentru stabilirea adevărului. Pentru fiecare caz de acest fel, dispoziția de a folosi aceste mijloace operative tehnice o dă judecătorul, în caz de urgență – procurorul. După efectuarea acestor măsuri, procurorul informează judecătorul. Informația se concentrează la conducerea subiectului federal – Landului, apoi Guvernul Federal o prezintă anual Bundestagului.

Deci, există un control strict asupra acestei activități discreționare și din partea puterii judecătorești, și din partea conducerii statului, și din partea mass-media, a societății în întregime. Societatea, simplul cetățean, cel care chiar a fost limitat în drepturi, constrâns, înțelege necesitatea acestor abateri de la regula generală, o susține, fiind conștient de faptul că în așa fel s-a atins un interes major, un bun pentru societate, din care are și el câștig. Este situația când scopul scuză mijloacele, adică limitările.

ORGANIZAREA ADMINISTRATIV-TERITORIALĂ: STUDIU COMPARAT

Valeriu NEMERENCO,
doctorand

Recenzent: *Victor POPA,*
doctor habilitat în drept, profesor universitar (ULIM)

SUMMARY

The manner of administration of a state has a leading role in the territorial administration and development. There is no ideal method of the way of territorial organization of a state. The territorial-administrative units are usually artificially created by the empowered state authorities. That's why, the number varied from one to another period (even in the same state) and is different in each country. The territorial-administrative units are rather a consequence of the cultural, social, economic and political conditions, than an ad-hoc decision.

The constitutions of the European countries, institutional and legal frame of each state assures the application of 5 basic principles that constitute the public local authorities: local autonomy; decentralization of the public services, eligibility of the public local authorities; administrative control of the activity of local authorities; consulting of the local authorities with their voters. The level of implementation of these principles and manner of application differ from state to state.

In the specialty literature persist many opinions on the place and the role of territorial collectivities in the system of public administration. Without any differences between the federal and unitary structure of the state, its collectivities are compound of 2 or 3 levels. Therefore, no state is the only entrepreneur of the public services.

Modul de administrare a unui stat joacă un rol foarte important în administrarea și dezvoltarea teritorială. Nu există o metodă ideală a modului de organizare teritorială a unui stat. Unitățile administrativ-teritoriale sunt, de regulă, creații artificiale ale autorităților statale investite cu această competență. De aceea, numărul acestora a variat de la o perioadă la alta (chiar și în același stat) și este diferit de la o țară la alta.¹ Unitățile administrativ-teritoriale sunt mai degrabă un rezultat al condițiilor culturale, sociale, economice și politice decât o decizie ad-hoc.

Sub diferite forme, organizarea administrației publice cunoaște, de la apariția sa, o evoluție continuă – consecință a dezvoltării și a eficientizării structurilor statale. Astfel, putem considera administrația drept o veritabilă coloană vertebrală; mai mult chiar, drept „osatura organizării statului”. În acest proces complex, de apariție și perfecționare a diferitelor structuri ale administrației, și-au pus amprenta, deopotrivă, factorii geografici, politici, militari, economici și al.²

Există anumite modele care pot servi drept exemple în contextul administrării teritoriale eficiente din zilele noastre, dar aceste exemple nu pot fi impuse altor țări, mai ales fără a se lua în calcul factorii locali. Constituțiile țărilor europene, cadrul instituțional și juridic din fiecare stat asigură aplicarea celor cinci principii de bază pe care se întemeiază administrația publică locală: autonomia locală; descentralizarea

serviciilor publice; eligibilitatea autorităților publice locale; controlul administrativ al activității autorităților locale; consultarea autorităților locale cu alegătorii lor. Gradul de implementare a acestor principii și mijloacele de aplicare diferă de la stat la stat. Trăsăturile specifice se regăsesc în organizarea serviciilor publice locale, în constituirea bugetului local, în elaborarea și realizarea politicilor urbane și chiar în dimensiunile relațiilor externe. Autoritățile publice locale din țările mai puțin dezvoltate ale Uniunii Europene primesc finanțări de la UE pe baza unor proiecte coerente mai ales în domeniile: ecologic, informatizare, turism etc.³ A apărut astfel necesitatea stabilirii unor trăsături general-comune în reglementările organismelor europene în ceea ce privește colectivitățile locale organizate în unități administrativ-teritoriale.

În literatura de specialitate sunt expuse mai multe opinii privind locul și rolul colectivităților teritoriale în sistemul administrației publice. Fără deosebire de natura federală sau unitară a statului, colectivitățile sale se structurează pe două sau trei niveluri. Astfel, nici un stat nu este singurul antreprenor al serviciilor publice.

Descentralizarea administrativă în baza principiului autonomiei locale are loc în legătură cu existența unor colectivități locale constituite în cadrul unor unități teritorial-administrative. Aceste colectivități locale reprezintă una dintre structurile

fundamentale ale regimului democratic. Ele au interese și nevoi specifice, au grijă de un anumit număr de servicii publice, organizând servicii publice locale.⁴

La baza sistemului administrativ local se află comuna, care poate fi urbană sau rurală. Comuna este înțeleasă ca o colectivitate umană de bază, care s-a născut dintr-o comunitate de viață și interese ale populației, are caracterul unei societăți naturale și este creată pe baza raporturilor de vecinătate. Există două categorii de comune: urbane și rurale. În diferite țări sunt supuse unui regim juridic uniform sau se află sub imperiul unor dispoziții legale diferite. Comunele urbane, la rândul lor, pot fi împărțite în orașe, mari orașe, metropole și capitale, marile aglomerări urbane beneficiind, de regulă, de un regim legal propriu.⁵

Între comună și stat se situează colectivitățile intermediare, care pot fi dispuse pe unul sau două niveluri. Unele dintre acestea reprezintă colectivități locale, validate pe plan istoric, în timp ce altele sunt create artificial prin acte legislative. Aceste colectivități intermediare poartă denumiri diferite: comitat, departament, provincie, județ, în cazul dispunerii administrației locale pe două niveluri, sau regiune, în cazul în care administrația locală este dispusă pe trei niveluri.⁶ Regiunea reprezintă o colectivitate teritorială descentralizată, intermediară între departament și stat, care este competentă în domeniile stabilite prin lege, în special în domeniile economic, sanitar, social și cultural.

La nivel european, comparativ, regăsim state în care nu există nivel intermediar, ci numai nivelul de bază și cel național, adică cu un singur nivel de administrare locală (Luxemburg, Grecia, Portugalia).

O a doua categorie de state este formată din state cu un singur nivel intermediar, deci cu trei niveluri de administrație – de bază, intermediar și național – denumit convențional sistem departamental. Este un sistem cu două niveluri de administrație locală (Danemarca, Irlanda, Olanda, Regatul Unit, Republica Moldova, România).

A treia categorie de state include state cu două niveluri de administrație intermediară, deci cu patru niveluri de administrație – sistem regional sau un sistem cu trei niveluri de administrație locală (Franța, Italia, Spania).⁷

Această organizare administrativă a teritoriului este caracteristică statelor unitare, în cazul statelor federale organizarea teritorială nefiind exclusiv administrativă, ci și politică.

Denumirile de sistem departamental și sistem regional sunt pur convenționale și sunt inspirate din organizarea administrativ-teritorială a Franței, unde departamentul este prima verigă intermediară, iar regiunea – a doua. Potrivit regulii generale, exceptând statele foarte mici, statele cunosc nivelul intermediar de administrație, atașându-se fie modelului departamental, fie modelului regional. Opțiunea pentru unul sau altul dintre sisteme nu neapărat este determinată de factorii

ce țin de știința administrației și a organizării teritoriului, adică în primul rând de dimensiunile statului și nevoile unei bune administrații, ci de considerente politice, de tradiții, de mentalități. De exemplu, Franța a rămas multă vreme atașată sistemului departamental, cu un singur nivel intermediar, respingând sistemul regional, cu toate că statele mai mici îl aplicau pe acesta din urmă atât datorită tradițiilor departamente, foarte puternice și unanim acceptate, cât și fricii inspirate de regiuni, privite ca o amenințare pentru statul unitar. În egală măsură, unul și același stat a cărui suprafață a rămas, în timp, aproape neschimbată a cunoscut succesiv ambele sisteme, schimbările fiind expresia voinței politice a vremii.⁸

Sistemul regional sub forme extrem de diferite s-a impus în spațiul regional european, ca un adevărat model de administrație, având, pe lângă nivelul intermediar inferior, mai apropiat de cel de bază, un nivel intermediar superior, de dimensiuni mari, cu o populație și pondere economică însemnate, care preia o parte din atribuțiile statului.

În doctrină, o administrație publică intermediară în două trepte (departamentul și regiunea) este criticată ca o sursă de complexitate și ca o suprapunere de atribuții, deși drept element pozitiv este amintită concurența între ele, care duce la dezvoltarea autonomiei locale. În egală măsură însă, divizând atribuțiile colectivităților teritoriale locale intermediare și punându-le în concurență, statul se apără împotriva riscurilor pe care le vede în întărirea prea puternică fie a departamentului, fie a regiunii.⁹

Strâns legată de problema numărului nivelurilor intermediare de administrație este și chestiunea privind dimensiunile unităților administrativ-teritoriale. Organizarea administrativă impusă de un anumit nivel de dezvoltare economică, culturală și științifică, de gradul de complexitate a sarcinilor statului se dovedește astăzi o frână pentru o administrație modernă, eficientă. Tendința, ca necesitate obiectivă, este de a mări dimensiunile unităților administrativ-teritoriale, asigurându-le o forță sporită, atât în vederea eficientizării activității administrative, cât și ca factor de dezvoltare a autonomiei locale, factor de democrație.

Pe lângă problemele legate de dimensiunile unităților administrativ-teritoriale și de numărul de categorii, organizarea administrativă a teritoriului trebuie să răspundă și unei delimitări judicioase a limitelor teritoriale, în raport atât de tradiții și mentalități, cât și de nevoile de bună administrație și de criteriile democratice.¹⁰ Legată de această chestiune se poate pune și problema unor zone cu statut special, datorate unor factori dintre cei mai diverși. În caz contrar, se poate ajunge la diferențe extrem de importante de dezvoltare între diferite zone sau chiar între o singură zonă și restul țării (de exemplu, municipiul Chișinău).

O analiză comparată la nivel european demonstrează că tendința generală este spre sporirea

dimensiunilor și, prin aceasta, a forței colectivităților teritoriale locale, în absența acestei evoluții autonomia locală rămânând numai declarativă. Colectivitățile teritoriale mici, sărace, nu pot fi niciodată cu adevărat autonome, ele rămânând la nesfârșit dependente de ajutorul dat de stat sau de colectivitățile teritoriale locale organizate la un nivel superior, pentru a putea supraviețui.

În Europa Occidentală politica de descentralizare s-a manifestat cu pregnanță începând cu anii '60-70 ai sec. XX, urmând raționalizarea descentralizării cu două obiective principale: a) reorganizarea administrativă și b) delimitarea competențelor între nivelurile administrative. Reformele administrative au vizat două mari direcții: reorganizarea colectivităților teritoriale de bază prin reducerea numărului acestora, sporirea dimensiunilor lor și regionalizarea. În paralel s-a urmărit să nu se multiplice numărul eșaloanelor inferioare.¹¹

Cât privește reorganizarea colectivităților teritoriale de bază prin reducerea numărului acestora și sporirea dimensiunilor lor, aceasta, în aproape toate statele din Europe de Vest (Suedia, Danemarca, Belgia, Austria, Germania etc.), a avut loc prin instaurarea unor colectivități teritoriale locale de talie universală, procedeele de eliminare a micilor comune fiind mai mult sau mai puțin autoritare. De exemplu, reducerea numărului de colectivități locale de bază a mers astfel: în Belgia de la 2700 până la 589; în Germania de la 24.000 până la 8500, în Regatul Unit (pentru Anglia, Țara Galilor) de la 1400 până la 420.¹²

Cu referire la regionalizare, aceasta a vizat crearea unui eșalon de administrație imediat inferior statului, de dimensiuni mari, capabil să-și asume sarcini multiple și să dispună de resursele corespunzătoare. Politica de regionalizare a cunoscut în deceniul 71-80 o fază decisivă în Italia, Belgia, Spania, urmate în deceniul următor de Franța.

Organizarea administrativă a teritoriului, ca orice organism administrativ, reflectă regimul politic și transpune pe plan local spiritul și instituțiile. Un regim politic liberal (SUA, Marea Britanie, Franța etc.) are, drept consecință complementară, recunoașterea sau atribuirea unor libertăți colectivităților locale. Uneori, un regim politic autoritar poate tolera până la un anumit grad libertățile locale, dar aceste libertăți sunt riguros limitate și, aproape, invariabil, regimurile autoritare stabilesc în materie locală o strictă subordonare.¹³

Independent de caracterul regimului politic, organizarea instituțiilor guvernamentale influențează organizarea și funcționarea autorităților publice locale. Astfel, sistemul local britanic acordă consiliilor locale puteri exclusive de deliberare la nivel local și evidențiază o analogie evidentă cu parlamentul britanic.

Regimul municipal american se inspiră în multe privințe din conceptele constituționale ale statului federal, sistemul primarului este conceput după cel al

președintelui SUA. Regimul comunal și departamental francez este fasonat în trăsăturile sale esențiale după monarhia constituțională – separarea între autoritatea executivă și autoritatea deliberativă.¹⁴

Fără îndoială, înființarea sau desființarea unui nivel de organizare administrativă a teritoriului presupune în mod necesar și o nouă delimitare a competențelor între autoritățile publice care le reprezintă și, implicit, o schimbare a raporturilor juridice pentru acestea, statul având, de regulă, raporturi juridice directe cu autoritățile publice din unitățile administrativ-teritoriale cu extensia cea mai mare.¹⁵

Conform art. 110 alin. (1) din Constituție, teritoriul Republicii Moldova este organizat, sub aspect administrativ, în unități administrativ-teritoriale: raioane, orașe și sate. Statutul satului (comunei), orașului (municipiului) se elaborează în baza statutului-cadru, aprobat de Parlament, și se aprobă de consiliul local.

Conform art. 1 al Legii privind organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova, nr. 764-XV din 27.12.2001, organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova și stabilirea cadrului juridic pentru satele (comunele), orașele (municipiile) și unitățile administrativ-teritoriale se efectuează potrivit art. 110 și 111 din Constituția Republicii Moldova și se realizează în conformitate cu necesitățile economice, sociale și culturale, cu respectarea tradițiilor istorice, în scopul asigurării unui nivel adecvat de dezvoltare tuturor localităților rurale și urbane.

În totalitatea lor, unitățile administrativ-teritoriale formează unitatea teritorială a țării, iar autoritățile publice ale unității administrativ-teritoriale, care sunt organe cu competență generală și specială, constituie sistemul administrației publice locale, având ca sarcină satisfacerea intereselor generale ale locuitorilor din unitățile administrativ-teritoriale.

Delimitarea teritoriului țării în unități administrativ-teritoriale este chemată să asigure realizarea principiilor autonomiei locale, descentralizării serviciilor publice, eligibilității autorităților administrației publice locale, asigurării accesului cetățenilor la organele puterii și consultării lor în problemele locale de interes deosebit.

În unitățile administrativ-teritoriale, activitatea autorităților administrației publice locale, organizate în condițiile legii, se desfășoară în baza bugetelor unităților administrativ-teritoriale.

Toate unitățile administrativ-teritoriale au personalitate juridică, dispun de patrimoniu, au dreptul de a soluționa și a gestiona, în cadrul legii, în nume propriu și în interesele populației locale, o parte importantă a treburilor publice.

Organizarea administrativ-teritorială a Republicii Moldova se efectuează pe două niveluri: satele (comunele) și orașele (municipiile) constituie nivelul întâi; raioanele constituie nivelul al doilea.

Organizarea administrației trebuie analizată în strânsă corelație cu existența unor anumite tipuri istorice de state, în funcție de această diferențiere deosebindu-se și tipuri de administrație. Astfel, administrația – în ceea ce privește organizarea internă, activitatea și atribuțiile ei – depinde de funcționarea pe care puterea politică o atribuie statului, de organizarea politică a statului însuși, de structura forțelor politice, economice și sociale.¹⁶

Dacă grupul politic aflat la putere își propune o transformare rapidă a structurii economice și sociale a societății, el conferă o mare competență administrației pentru a efectua apropieri și a interveni masiv în activitățile private.

Dacă puterea politică se mulțumește cu o transformare lentă sau lasă ca ea să rezulte, în principal, din echilibrul forțelor economice, rezultat din acțiunea acestora, administrația are atribuții mult mai limitate și este mai mult preocupată de respectarea normelor de drept, în alți termeni – de asigurarea legalității.¹⁷

Astfel, regimul politic influențează administrația publică și ilustrează, elocvent, atât evoluția caracteristicilor administrației publice, cât și transformările din sfera administrației ce însoțesc trecerea de la un regim totalitar la unul democratic.

Organizarea administrativă a teritoriului este condiționată și de o administrație efectivă care ar permite satisfacerea necesităților de interes general pretutindeni unde se manifestă. De menționat că progresul general al societății depinde în mare măsură de organizarea judicioasă a teritoriului și administrația publică locală, care favorizează amplasarea rațională a investițiilor publice pe cuprinsul țării, dezvoltarea armonioasă a diferitelor zone și localități. Perfecționarea structurii administrativ-teritoriale reprezintă o pârgie importantă în rezolvarea funcțiilor administrației publice în statul de drept.¹⁸

Orice organizare administrativ-teritorială este chemată să asigure eficientizarea administrării locale, sporirea inițiativei și operativității serviciilor publice, îmbunătățirea legăturilor dintre autoritățile publice centrale și locale, asigurarea unui control mai eficient; cu alte cuvinte, delimitarea teritoriului în unități administrative este efectuată în scopul exercitării unitare a puterii de stat și realizării intereselor generale ale colectivităților teritoriale locale.

O delimitare corespunzătoare a unităților administrativ-teritoriale asigură condițiile necesare pentru accesul și participarea populației la activitatea autorităților publice, pentru raționalizarea și simplificarea aparatului birocratic.¹⁹

Din august 1991, când a fost proclamată Declarația de Independență a Republicii Moldova, și până în prezent au fost depuse numeroase eforturi de reformare a sistemului de administrație publică locală, însă aceste eforturi au fost diminuate de lipsa unor viziuni strategice clare asupra obiectivelor pe termen lung, de instabilitatea politică și administrativă a

administrației centrale și de situația economică precară a comunităților teritoriale.²⁰ Există cel puțin patru etape distincte care au definit agenda de interes legislativ față de domeniul administrării publice locale: 1) 1991-1994; 2) 1994-1998; 3) 1998-2003; 4) 2003-2007.

Prin Legea privind organizarea administrativ-teritorială, nr. 191-XIV din 12 noiembrie 1998, teritoriul Republicii Moldova sub aspect de organizare administrativ-teritorială a fost divizat în 10 unități administrativ-teritoriale de nivelul doi, denumite județe, Unitatea Teritorial-Administrativă Găgăuzia, municipiul Chișinău, cu scopul realizării necesităților reale economice, sociale și culturale, precum și respectării tradițiilor istorice, asigurării unui nivel adecvat de civilizație tuturor localităților rurale și urbane. Astfel, dacă până la reforma administrativ-teritorială din 1998 unui raion îi revenea aproximativ 87.000 locuitori (în unele raioane populația constituia sub 40.000), apoi după reformă la o unitate administrativ-teritorială de nivelul doi revine, în prezent, circa 300.000 locuitori, cifră comparabilă cu numărul populației aflate într-o unitate administrativă de nivelul doi (departament, provincie, regiune) a țărilor europene, de exemplu: 327.000 în Suedia, 572.000 în Franța etc. De asemenea, a fost micșorat numărul unităților administrativ-teritoriale de nivelul I – de la 925 la 647. Conform prevederilor legii vizate, se pot constitui unități administrativ-teritoriale de nivelul I de la 2500 locuitori. Județele, față de fostele raioane, au fost mai bine dotate din punct de vedere economic și social, având o infrastructură cu mult mai puternică. De data aceasta se poate vorbi despre dezvoltarea unor centre regionale, a căror sarcină principală este realizarea necesităților economice, sociale și culturale ale populației, care se vor deosebi radical de potențialul unor raioane mici ca cele nominalizate mai sus.

În anul 2001, Parlamentul Republicii Moldova adoptă o nouă lege privind organizarea administrativ-teritorială, care prevedea reîntoarcerea la vechiul sistem de organizare teritorială, la raioane. Aplicarea acestei legi a fost posibilă numai în anul 2003, când au avut loc alegerile locale generale. Alegerile locale generale anticipate stabilite de Parlamentul Republicii Moldova pentru 7 aprilie 2007 au fost considerate neconstituționale de Curtea Constituțională. În urma implementării acestei reforme teritoriale, a crescut considerabil numărul de unități administrativ-teritoriale de nivelul I – de la 647 la 903 și de nivelul II – de la 12 județe la 32 raioane.

Conform unor estimări, numai costurile implementării reformei administrativ-teritoriale din 2003, prin trecerea de la sistemul de organizare teritorială în județe la sistemul de organizare în raioane, constituie 106 mln. lei, iar costurile totale ale reformei administrativ-teritoriale se ridică la suma de circa 1 mlrd. lei.²¹

Fărămițarea republicii în unități administrativ-teritoriale mici complică implementarea principiilor

autonomiei locale, descentralizării serviciilor publice. În ansamblu, cu un teritoriu de 33,7 mii km² și o populație de 3.334 mii de locuitori sistemul de raioane vine cu 32 unități administrativ-teritoriale noi, neatins de reformă (din punctul de vedere al organizării teritoriului) rămânând Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia, localitățile din stânga Nistrului și, cu unele excepții, municipiul Chișinău. Fără a lua în calcul capitala, UTAG și partea transnistreană, într-o unitate administrativ-teritorială de nivelul doi (raion) locuiesc, în medie, 76.000 locuitori.

Tabel
Numărul de unități administrativ-teritoriale de nivelul II în funcție de numărul populației

Până la 50000	6	Basarabeasca, Dubăsari, Șoldănești, Taraclia, Dondușeni, Rezina
50.001-100.000	22	
Mai mult de 100.000	5	Cahul, Hâncești, Ungheni, Orhei, UTA Găgăuzia
Mun. Chișinău	1	

Distribuția populației în profil teritorial relevă că 21% din locuitorii țării (fiecare al cincilea) trăiesc în mun. Chișinău (712218), 4,6% în UTA Găgăuzia (155.646), 3,8% în mun. Bălți (127.561). Cel mai mic număr de locuitori îl au raioanele Basarabeasca (28.978), Dubăsari (34.015), Șoldănești (42.227), Taraclia (43.154), Dondușeni (46.442), Rezina (48.105). Raioanele cu o populație de peste 100 mii locuitori sunt: Ungheni (110.545), Orhei (116.271), Cahul (119.231), Hâncești (119.762). Chiar la o primă analiză ne dăm bine seama că implementarea reformelor economice pe un așa teritoriu este imposibilă.

Prof. Paul Negulescu aducea critici numărului de 71 de județe care existau în România în perioada interbelică. Micșorarea numărului de județe reprezintă un avantaj, deoarece în cea mai mare parte sunt foarte mici și nu au mijloace, cheltuind veniturile bugetului cu plata personalului, având deficite, pe care statul este obligat să le acopere. În asemenea condiții, ele constituie servicii inutile, căci nu pot satisface nevoile sociale pentru care au fost create. Reducerea până la 15-20 județe va permite crearea unor organisme puternice, care ar impulsiona viața locală, mai ales dacă s-ar aplica o sinceră descentralizare.²²

Unitățile administrativ-teritoriale, oricare ar fi acestea, trebuie să fie viabile, să aibă un potențial material și uman puternic, care să le asigure satisfacerea corespunzătoare a cerințelor îndreptățite ale locuitorilor, dezvoltarea lor continuă.

Concluzii:

1. În statele europene funcționează o mare varietate de structuri locale, de la *parohii și organizații de cartier* în Portugalia – elemente componente ale administrației de bază, la *regiuni și comunități lingvistice* în Belgia, care constituie al doilea nivel al administrației intermediare.

2. Problema administrației publice intermediare a fost rezolvată de fiecare stat în mod diferit. Astfel, în Luxemburg și Finlanda (partea continentală) nu există nivel intermediar; în Austria, Anglia, Danemarca, Grecia, Irlanda de Nord, Olanda, Portugalia (continentală), Scoția, Suedia și Țara Galilor există un singur nivel intermediar, în timp ce Belgia, Germania, Franța, Irlanda, Italia și Spania au câte două niveluri intermediare,

3. În majoritatea țărilor comunitare există și funcționează o multitudine de organisme de cooperare internațională, ceea ce exprimă voința și opțiunea colectivităților locale de a-și rezolva singure problemele de interes comun, în loc să le transfere nivelurilor superioare.

4. Pentru Republica Moldova, reieșind din experiența internațională și din orientarea spre integrarea în Uniunea Europeană, cel mai optimal sistem de organizare administrativă a teritoriului de nivelul doi ar fi construirea a 4-5 regiuni, ca unități administrativ-teritoriale, și municipiul Chișinău cu statut juridic special.

Note:

¹ A se vedea: M. Preda. *Tratat elementar de drept administrativ român*. Ediția a II-a. – București: Lumina Lex, 1999, p. 440.

² A se vedea: Gh. Zaharia, O. Budeanu-Zaharia, T. Budeanu, T.-A. Chiurariu. *Drept administrativ*. Ediția a IV-a. – Iași: Junimea, 2002, p. 119.

³ A se vedea: Cr. Ifimoaie. *Relațiile externe ale administrației publice locale*. – București: Editura Economică, 2000, p. 53.

⁴ A se vedea: I. Alexandru. *Structuri, mecanisme și instituții administrative*. Vol. I. – București: Sylvi, 1996, p. 182.

⁵ A se vedea: I. Vida. *Puterea executivă și administrația publică* // Monitorul Oficial (București), 1994, p. 172.

⁶ A se vedea: H. Puget. *Les institutions administratives étrangères*. – Paris: Dalloz, 1969, p. 390.

⁷ A se vedea: C.-L. Popescu. *Autonomia locală și integrarea europeană*. – București: ALL Beck, 1999, p. 38, 131.

⁸ A se vedea: C.-L. Popescu. *Op. cit.*, p. 39.

⁹ A se vedea: A. Mabileau. *Les pouvoirs locaux à l'épreuve de la décentralisation*. – Paris: Pédone, 1983, p. 31-42.

¹⁰ A se vedea: C.-L. Popescu. *Op. cit.*, p. 39.

¹¹ A se vedea: G. Dupuis, M.-J. Guedon. *Droit administratif*. 3e édition. – Paris: Armand Colin, 1991, p. 207-208.

¹² A se vedea: G. Dupuis, M.-J. Guedon. *Op. cit.*, p. 208.

¹³ A se vedea: I. Alexandru. *Administrația publică. Teorii. Realități. Perspective*. – București: Lumina Lex, 1999, p. 379.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ A se vedea: M. Preda. *Drept administrativ. Partea Specială*. – București: Lumina Lex, 2001, p. 137.

¹⁶ A se vedea: M. Oroveanu. *Tratat de știința administrației*. – București: Cerna, 1996, p. 45.

¹⁷ A se vedea: Gh. Zaharia, O. Budeanu-Zaharia, T. Budeanu, T.-Al. Chiurariu. *Op. cit.* p. 119.

¹⁸ A se vedea: I. Alexandru. *Structuri, mecanisme și instituții administrative*. – București: Școala Națională de Studii Politice și Administrative, 1992, p. 33.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ A se vedea: V. Popa. *Cadrul general al descentralizării în Republica Moldova*. – În: *Descentralizarea: elementele unui model*. – Chișinău: Tish, 2006, p. 15.

²¹ A se vedea: V. Ioniță. *Dinamica finanțelor publice locale în condițiile re-centralizării puterii de stat*. – Chișinău: Tish, 2004, p. 9-13.

²² A se vedea: P. Negulescu. *Tratat de Drept Administrativ*. – București: Editura „E. Marvan”, 1934, p. 18.

OPORTUNITATEA UTILIZĂRII UNOR TERMENI JURIDICI ÎN SFERA CIRCULAȚIEI SUBSTANȚELOR NARCOTICE, PSIHOTROPE, A ANALOAGELOR ȘI PRECURSORILOR ACESTORA

Igor HADÎRCĂ,
doctorand

Recenzent: **Sergiu BRÎNZĂ**,
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)

SUMMARY

The author analyzes the convenience of using certain juridical terms in the domain of narcotic, psychotropic substances, their analogues and precursors circulation. The terminological study leads to the conclusion that the notions used in this domain have a marked variety and complexity. The majority of the terms also have extra-juridical connotations, especially medical connotations. As a result of the terms' polysemy, some doctrinaires and legislators misuse certain terms. An alarming phenomenon is the term dualism, for example, two different terms express the same content. The author opts for the terms used in the international convention, ratified by Republic of Moldova, and also for the terms that have a consistent scientific grounding.

(Continuare. Începutul în nr. 9)

În literatura de specialitate, doctrinarii își exprimă propria poziție cu privire la înțelesul noțiunii „circulația ilegală a drogurilor”: „acțiunile prohibite de lege, începând cu producerea mijloacelor narcotice și a substanțelor psihotrope (cultivarea plantelor conținând astfel de substanțe, fabricarea, păstrarea, procurarea, transportarea etc. a mijloacelor narcotice și substanțelor psihotrope) și terminând cu desfacerea lor (comercializarea, donarea etc.)”¹; „activitatea ilegală a unor persoane aparte sau a unor grupuri de persoane, constând în sustragerea, producerea și manipularea ilegală a drogurilor, precum și alte infracțiuni săvârșite în aceeași ambianță”².

Luând în considerație aceste puncte de vedere, se impune întrebarea: care este conținutul noțiunii „circulația ilegală a drogurilor și precursorilor” în contextul legislației în vigoare a Republicii Moldova? Întrucât ilegalitatea circulației drogurilor și precursorilor presupune două aspecte – penal și administrativ – considerăm adecvat să se vorbească despre: 1) circulația drogurilor și precursorilor, săvârșită cu încălcarea prevederilor Codului penal; 2) circulația drogurilor și precursorilor, săvârșită cu încălcarea prevederilor Codului cu privire la contravențiile administrative.

În prima ipoteză, noțiunea „circulația ilegală a drogurilor și precursorilor” (sau, în alți termeni, „circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora”) cuprinde următoarele componente:

– semănatul sau cultivarea ilegală de plante care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, prelucrarea, utilizarea sau alte operațiuni ilegale (fără autorizație) cu astfel de plante, săvârșite în proporții mari (alin. (1) art. 217 și alin. (1) art. 217¹ C. pen. RM);

– producerea, prepararea, experimentarea, extragerea, prelucrarea, transformarea, procurarea, păstrarea, expedierea, transportarea (ilegală) (ori înstrăinarea ilegală) a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor, săvârșite în proporții mari (alin. (2) art. 217 și alin. (2) art. 217¹ C. pen. RM);

– producerea, prepararea, prelucrarea, experimentarea, procurarea, păstrarea, expedierea, transportarea, înstrăinarea sau efectuarea oricăror altor operațiuni cu precursorii în scopul producerii sau prelucrării substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor (art. 217² C. pen. RM);

– producerea, fabricarea, procurarea, păstrarea, expedierea, transmiterea, transportarea sau înstrăinarea materialelor ori a utilajelor destinate producerii, preparării sau prelucrării substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor ori cultivării plantelor care conțin aceste substanțe (art. 217³ C. pen. RM);

– sustragerea sau extorcarea substanțelor narcotice sau psihotrope (art. 217⁴ C. pen. RM);

– introducerea ilegală intenționată în organismul altei persoane, împotriva voinței acesteia, a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor acestora (art. 217⁶ C. pen. RM);

– prescrierea fără necesitate a preparatelor narcotice sau psihotrope (alin. (1) art. 218 C. pen. RM);

– falsificarea rețetei sau a altor documente care permit obținerea preparatelor și substanțelor narcotice sau psihotrope (alin. (2) art. 218 C. pen. RM);

– încălcarea regulilor stabilite de producere, preparare, prelucrare, procurare, păstrare, evidență, eliberare, înstrăinare, distribuție, transportare, expediere, utilizare, import, export, nimicire a substanțelor narcotice sau psihotrope ori a materialelor sau utilajelor destinate producerii sau prelucrării substanțelor narcotice sau psihotrope, de cultivare a plantelor care conțin substanțe narcotice

sau psihotrope care a cauzat pierderea lor, săvârșită de către persoana în ale cărei obligații intră respectarea regulilor menționate (alin. (4) art. 218 C. pen. RM).

Toate aceste fapte (precum și formele lor agravate) se integrează conceptului generic „circulația ilegală a drogurilor și precursorilor”. Am înglobat în acest concept și fapta prevăzută la art. 217³ C. pen. RM („Circulația ilegală a materialelor și utilajelor destinate producerii sau prelucrării substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor”), chiar dacă, în aparență, în ipoteza dată nu ar fi vorba de circulația ilegală a drogurilor. Totuși, așa cum reiese just din opinia lui V. Stati, această faptă este nu altceva decât o variantă legiferată a pregătirii de infracțiuni prevăzute la alin. (1) art. 217, alin. (2) art. 217, alin. (1) art. 217¹ și la alin. (2) art. 217¹ C. pen. RM, faptă având al său *nomen juris*.³

În același timp, considerăm inoportună integrarea, în conceptul generic „circulația ilegală a drogurilor și precursorilor”, a următoarelor fapte:

- consumul ilegal de substanțe narcotice, psihotrope sau analoage ale acestora, săvârșit în mod public sau pe teritoriul instituțiilor de învățământ, instituțiilor de reabilitare socială, penitenciarelor, unităților militare, în locurile de agrement, în locurile de desfășurare a acțiunilor de educație, instruire a minorilor sau tineretului, a altor acțiuni culturale sau sportive ori în imediata apropiere a acestora (alin. (1) art. 217⁵ C. pen. RM);

- organizarea consumului ilegal de substanțe narcotice sau psihotrope (alin. (2) art. 217⁵ C. pen. RM);

- organizarea ori întreținerea speluncilor pentru consumul substanțelor narcotice sau psihotrope, precum și punerea la dispoziție a localurilor în aceste scopuri (art. 219 C. pen. RM).

Infra, vom prezenta argumentele noastre în sprijinul ideii că noțiunile „traficul de droguri” și „consumul de droguri” sunt noțiuni care nu se intersectează. Or, faptele, prevăzute la alin. (1) și (2) art. 217⁵ C. pen. RM și la art. 219 C. pen. RM, se referă – în mod direct sau în accesoriu – tocmai la consumul de droguri.

În cea de-a doua ipostază, noțiunea „circulația ilegală a drogurilor și precursorilor” reprezintă circulația drogurilor și a precursorilor, săvârșită cu încălcarea prevederilor Codului cu privire la contravențiile administrative:

- procurarea sau păstrarea ilegală fără scop de vânzare a mijloacelor narcotice sau psihotrope în cantități mici (nu și consumarea de mijloace narcotice sau psihotrope fără prescripția medicului) (art. 44 din Codul cu privire la contravențiile administrative);

- neluarea de măsuri pentru stârpirea cânepei sălbatice (art. 105¹ din Codul cu privire la contravențiile administrative);

- neluarea de măsuri pentru asigurarea protecției semănăturilor care au un conținut narcotic (art. 105² din Codul cu privire la contravențiile administrative);

- cultivarea ilegală a plantelor care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, în proporții mici și

fără scop de înstrăinare (art. 105³ din Codul cu privire la contravențiile administrative);

- producerea, prepararea, prelucrarea, experimentarea, procurarea, păstrarea, expedierea, transportarea, înstrăinarea sau efectuarea oricăror altor operațiuni cu precursori fără autorizație (art. 105¹³ din Codul cu privire la contravențiile administrative).

Bineînțeles, unul dintre scopurile primordiale ale studiului de față constă în examinarea esenței juridice a circulației drogurilor și precursorilor, săvârșită cu încălcarea prevederilor Codului penal. Într-un alt studiu, investigația noastră se va axa pe problema delimitării infracțiunilor, prevăzute la art. 217, 217¹-217⁶, 218 și 219 C. pen. RM, de contravențiile administrative similare.

Anterior am consemnat că noțiunile „traficul de droguri” și „consumul de droguri” sunt noțiuni care nu se intersectează. În primul rând, aceasta rezultă din utilizarea distinctă a celor două noțiuni în denumirea Legii nr. 143/2000 a României – „Legea privind combaterea traficului și consumului ilicit de droguri”. În același registru, P.E. Sbirunov distinge două forme ale răspândirii necontrolate a drogurilor: circulația ilegală a drogurilor și abuzul de droguri.⁴ Despre „abuzul de droguri și traficul lor ilicit” se menționează în debutul Declarației cu privire la principiile directe vizând reducerea cererii de droguri, adoptată prin Rezoluția S-20/3 a Adunării Generale a ONU din 10.06.1998.⁵

Prin „abuz de droguri” se are în vedere „folosirea excesivă, persistentă ori sporadică, incompatibilă sau fără legătură cu o motivare medicală acceptabilă”⁶, adică, în alți termeni, consumul de droguri.⁷ Că prin „abuz de droguri” se are în vedere anume „consumul de droguri” se confirmă și de către I.N. Kuznețov și S.K. Kupreicik: „Abuzul de droguri – orice fel de consum de droguri care aduce prejudicii stării fizice și psihice, „capacității de exercițiu” și statutului social ale individului și persoanelor cu care el se află în contact”.⁸ În fine, această supoziție este confirmată chiar de către legiuitor, care utilizează formula „consumul lor abuziv” în definiția noțiunii „substanță narcotică (stupefiant)/substanță psihotropă”.

Așadar, trebuie să distingem „consumul de droguri” și „traficul de droguri”.

Trebuie de menționat că în varianta inițială a art. 217 C. pen. RM a fost prevăzută răspunderea și pentru consumul ori organizarea consumului de substanțe narcotice sau psihotrope fără autorizație. Dacă luăm în considerație că denumirea art. 217 C. pen. RM era „Circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor”, se poate constata că consumul de substanțe narcotice sau psihotrope a fost integrat artificial și nefiresc noțiunii „circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor”. Nefiresc, deoarece circulația (traficul) implică legătura dintre cel puțin doi subiecți. Iar în cazul consumului o astfel de legătură lipsește.

Dar ce înseamnă „consum ilicit de droguri”?

În conformitate cu art. 1 al Legii nr. 713/2001, prin „consum ilicit de droguri” se înțelege administrarea

nejustificată a drogurilor în scopul periculos de a cunoaște și a simți efectul lor asupra fizicului și psihicului, de regulă, în cantități mai mari decât dozele terapeutice, fără ca ele să fie prescrise de medic și fără ca în organism să se ateste procese patologice care ar face indicată administrarea lor. Conform art. 1 din Legea nr. 143/2000 a României, consumul ilicit de droguri este consumul de droguri aflate sub control național, fără prescripție medicală. Potrivit art. 1 al Legii Federației Ruse cu privire la mijloacele narcotice și substanțele psihotrope, consumul ilicit de mijloace narcotice sau substanțe psihotrope se exprimă în consumul mijloacelor narcotice sau al substanțelor psihotrope fără prescripția medicului. Exact în același mod este înțeleasă această noțiune în actele legislative similare ale Turkmenistanului și ale Republicii Kârgâze.

În aceste condiții, apare ca incorectă expresia „consumarea de mijloace narcotice sau psihotrope fără prescripția medicului” din art. 44 al Codului cu privire la contravențiile administrative. Această expresie este pleonastică, din moment ce lipsa prescripției medicului reprezintă singura ipoteză de ilicitate a consumului de droguri.

În literatura de specialitate, substanțele narcotice și substanțele psihotrope mai sunt numite „substanțe dependogene”.⁹ Din această noțiune derivă o alta – „dependență fizică” – noțiune care este utilizată la lit. g) alin. (2) art. 165 „Traficul de ființe umane” și la lit. c) alin. (2) art. 206 „Traficul de copii” din Codul penal. Potrivit pct. 5.13 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție „Cu privire la practica aplicării legislației în cauzele despre traficul de ființe umane și traficul de copii”, nr. 37 din 22.11.2004,¹⁰ prin „dependență fizică” se înțelege starea fizică sau psihică ce rezultă din interacțiunea organismului victimei cu substanțe narcotice sau psihotrope, stare caracterizată prin modificarea de comportament și alte reacții, însoțite întotdeauna de necesitatea de a folosi asemenea substanțe în mod continuu sau periodic, pentru a le resimți efectele psihice și, uneori, a evita suferințele.

Într-o manieră identică, noțiunea „dependență fizică” este definită în doctrina penală.¹¹ În opinia lui J. Drăgan, Gh. Alecu și M. Țipișcă, dependența fizică este considerată „o stare adaptivă caracterizată prin apariția unor tulburări fizice intense atunci când administrarea drogului este întreruptă sau când acțiunea este contracarată printr-un antagonism specific. Aceste tulburări, adică simptomele de sevraj ori abinență, se compun din simptome de natură fizică sau psihică, caracteristice fiecărui drog”.¹² La rândul său, A. Boroi consideră că „dependența fizică se manifestă la reducerea severă a dozelor, la întreruperea completă a administrării sau la amânarea acesteia, peste limitele suportabile de către organism. În aceste situații, apar o serie de tulburări fizice greu de suportat, care diferă în funcție de natura drogului, cantitate și mod de utilizare, precum și de particularitățile personale ale subiectului”.¹³

În doctrina medicală se consideră că dependența fizică constă în includerea drogurilor consumate în

procesul de schimb de substanțe din organismul uman, ceea ce determină individul să sufere insuportabil sub aspect fizic, în cazul lipsei următoarei doze de drog.¹⁴ Într-un alt punct de vedere, dependența fizică apare atunci când substanța narcotică sau psihotropă folosită devine o necesitate permanentă, pentru ca organismul să funcționeze normal; întreruperea în întrebuințarea regulată a substanțelor respective duce la apariția sindromului de abinență care se caracterizează nu numai prin tulburări psihice, ci și tulburări somatice și neurologice care dispar după consumarea unei doze.¹⁵ Într-o altă viziune, „dependența fizică apare imediat după dependența psihică și se numește sindromul de abolire sau sindromul de abinență. Dependența fizică e consecința modificării tuturor funcțiilor organismului la injectarea sistematică a substanțelor narcotice. La întreruperea drogării, organismul reacționează rapid cu retrairi psihice și fizice chinuitoare, care dispar numai după injectarea următoarei doze de drog”.¹⁶

Sintetizând punctele de vedere exprimate mai sus, se poate afirma că dependența fizică este un fenomen caracterizat prin următoarele trăsături:

1) rezultă din interacțiunea drogurilor cu organismul uman;

2) determină o adaptare a funcțiilor organismului uman la consumul continuu sau periodic al drogurilor;

3) presupune modificarea de comportament, suferințe greu de suportat și alte asemenea reacții, atunci când consumul drogurilor este sistat.

În strânsă legătură cu fenomenul dependenței fizice și cel al consumului de droguri se află fenomenul narcomaniei. Analiza noțiunii „narcomanie” este importantă pentru studiul de față, deoarece: 1) narcomania reprezintă efectul cel mai periclitant al circulației ilegale a substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora; 2) analiza noțiunii „narcomanie” contribuie la identificarea argumentelor pentru fundamentarea oportunității dezincriminării *in corpore* a consumului ilicit de droguri.

Noțiunea de narcomanie este definită în art. 1 al Legii nr. 713/2001. Conform acestei norme, narcomania este maladia determinată de consumul ilicit de droguri, care dezvoltă dependența, declanșează dereglări ale sănătății fizice și psihice ce se manifestă prin diferite acțiuni și comportamente antisociale, generează probleme pentru persoana bolnavului, pentru familia lui și pentru societate.

În Legea Federației Ruse cu privire la mijloacele narcotice și substanțele psihotrope, prin „narcomanie” se are în vedere boala condiționată de dependența de mijloace narcotice sau substanțe psihotrope; prin „bolnav de narcomanie” se înțelege persoana căreia i s-a confirmat diagnosticul „narcomanie”, ca urmare a rezultatului examenului medical efectuat în corespundere cu numita lege. În Legea Republicii Kârgâze cu privire la mijloacele narcotice, substanțele psihotrope și precursori, prin „narcomanie” se are în vedere starea psihică malativă, determinată de intoxicarea cronică cauzată de abuzul de mijloace narcotice, caracterizată prin dependență fizică sau

psihică de aceste mijloace; prin „bolnav de narcomanie” se are în vedere persoana care se află în stare de dependență fizică și/sau psihică de un anume drog și căreia instituția medicală i-a stabilit diagnosticul „narcomanie”. În Legea Turkmenistanului cu privire la mijloacele narcotice, substanțele psihotrope, precursori și măsurile de contracarare a circulației lor ilegale, prin „narcomanie” se înțelege boala condiționată de dependența fizică și(sau) psihică de un anume mijloc narcotic, substanță psihotropă sau analog al acestora, care determină disfuncții grave fizice și psihice ale organismului uman; prin „bolnav de narcomanie” se are în vedere persoana care se află în dependență fizică și(sau) psihică de un anume mijloc narcotic, substanță psihotropă sau analog al acestora și căreia o instituție medicală specializată i-a stabilit diagnosticul „narcomanie”.

Din analiza tuturor acestor definiții comparate necesitatea de a răspunde la următoarele întrebări:

1) narcomania este condiționată numai de dependența fizică sau și de dependența psihică; ce se înțelege prin „dependență psihică”?

2) este narcomania o urmare a consumului exclusiv al substanțelor narcotice sau nu?

Cu referire la prima întrebare, s-a putut observa că în definițiile noțiunilor „narcomanie” și „bolnav de narcomanie” din legislația Republicii Kârgâze și a Turkmenistanului se utilizează expres, într-un context cumulativ sau alternativ, noțiunea „dependență psihică”.

T. Vasiliev și I. Stoiev înțeleg prin „dependență psihică” tendința morbidă de a consuma periodic sau sistematic preparatul care provoacă spontan schimbarea stării psihice.¹⁷ I.N. Kuznețov și S.K. Kupreicik înțeleg, prin aceeași noțiune, atracția patologică față de mijlocul narcotic sau substanța psihotropă, presupunând o anumită frecvență de consum, în scopul atingerii unei anume stări (euforie, de cele mai dese ori) și al eliberării de sentimentul de disconfort.¹⁸ La rândul său, A. Boroș postulează că dependența psihică constituie starea mentală particulară ce se manifestă printr-o dorință impetuoasă și irezistibilă de a continua utilizarea drogului pentru a înlătura disconfortul psihic, cu toate că subiectul este conștient că aceasta dăunează sănătății sale, situației sale familiale și sociale.¹⁹ În fine, după J. Drăgan, Gh. Alecu și M. Țipișcă, dependența psihică se exprimă în starea în care un drog produce un sentiment de satisfacție și o înclinație psihică ce cere o administrare periodică sau continuă a drogului pentru obținerea plăcerii ori evitarea stării de rău.²⁰

Așadar, făcând o sinteză a tuturor acestor puncte de vedere, ajungem la concluzia că dependența psihică se individualizează prin două trăsături esențiale:

1) presupune o dorință puternică de a consuma în continuare droguri;

2) această dorință este determinată de necesitatea de a evita suferințele și a obține satisfacție emoțională.

Răspunzând la întrebarea dacă narcomania este o urmare a consumului exclusiv al substanțelor narcotice sau nu, menționăm că aceasta a fost sugerată de definiția noțiunii „narcomanie” din legislația Kârgâze, potrivit căreia abuzul de mijloace narcotice cauzează intoxicarea cronică, care, la rândul ei, determină starea de narcomanie.

În acest context, considerăm conceptual incorectă încercarea de a identifica prin termenul „narcomanie” derivația etimologică a sintagmei „substanță narcotică”. În literatura de specialitate este examinată semnificația etimologică a termenului „narcomanie”: „... în traducere din greacă, „narcosis” înseamnă somn, amorțire, iar „mania” – patimă, demență. Însuși cuvântul conține explicația stării în care ajunge consumatorul de droguri, având o acțiune drastică asupra sistemului nervos”.²¹ De asemenea, este util să aflăm semnificația literară a termenului „narcomanie”: obișnuința morbidă de a lua narcotice, adică (substanțele, medicamentele) care provoacă narcoza.²² Deci, nu rezultă că narcomania ar fi o urmare a consumului doar de substanțe narcotice. Substanțele psihotrope, ca și plantele care conțin substanțe narcotice sau psihotrope, de asemenea pot provoca intoxicarea cronică și, implicit, narcomania, atunci când acestea sunt consumate abuziv. În consecință, radicalul „narco-” din cuvântul „narcomanie” nu este legat morfologic de sintagma „substanță narcotică”. De aceea, narcomania trebuie înțeleasă ca un efect al consumului de droguri în genere, și nu doar de substanțe narcotice.

Menționăm că există o soluție care ar face să nu mai apară problema asocierii inadecvate dintre noțiunile „narcomanie” și „substanță narcotică”.

Această soluție se exprimă în substituirea în lexicul juridic a termenului „narcomanie” prin termenul „toxicomanie”. Astfel, s-ar pune accentul nu pe starea de narcoză în care, în mod intermitent și pentru un timp relativ scurt, se află consumatorul de droguri. S-ar pune accentul pe intoxicarea cronică a organismului consumatorului de droguri, intoxicare ce se repercutează în mod direct asupra stării lui de sănătate.

S-ar putea obiecta că, astfel, în locul asocierii „narcomaniei” – „substanțe narcotice”, ar apare o altă asociere cu efecte nu mai puțin păguboase: „toxicomanie” – „substanțe toxice”. Amintim în context că substanțe toxice sunt substanțele indicate în lista nr. 1 a tabelului nr. 5 din Hotărârea nr. 7/1998 a CPCD (de exemplu, ciclonul, cianura de potasiu, fenolul, fosforul galben, spiritul metilic, sarinul etc.).

În replică, putem menționa că anume termenul „toxicomanie”, și nu „narcomanie”, este utilizat în convențiile internaționale în materie de contracarare a traficului de droguri, ratificate de Republica Moldova. Astfel, de exemplu, la art. 38 „Tratamentul toxicomanilor” din Convenția unică asupra stupefiantelor se prevede: „1. Părțile vor lua în considerare, în mod special, măsurile care trebuie

luate în vederea tratării și îngrijirii toxicomanilor și în vederea asigurării readaptării lor; 2. Dacă toxicomania constituie o problemă gravă pentru o parte și dacă resursele sale economice o permit, este de dorit ca ea să creeze servicii adecvate în vederea tratamentului eficient al toxicomanilor”.

Dacă în legislația Republicii Moldova termenul „narcomanie” s-ar substitui prin termenul „toxicomanie”, nu ar mai apare întrebarea: are oare termenul „narcomanie” din legislația Republicii Moldova același înțeles cu termenul „toxicomanie” din convențiile internaționale în materie? De asemenea, ceea ce este mai important, s-ar asigura respectarea dispoziției din alin. (1) art. 4 al Legii nr. 780/2001, conform căreia actul legislativ trebuie să corespundă prevederilor tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte. Asigurarea corespunderii în plan terminologic este o componentă indispensabilă a regulii date.

În literatura de specialitate, prin „toxicomanie” se înțelege: pasiunea sau dependența de o stare de intoxicație periodică sau cronică, stare ce a fost provocată de consumul repetat al unui drog²³; stadiul de intoxicație acută, dobândit prin consumul repetat al unui drog²⁴; apetența anormală și prelungită manifestată de către anumiți indivizi pentru droguri pe care le-au consumat accidental sau le-au căutat cu intenție efectul analgetic, euforic ori dinamizator, apetență care devine rapid o obișnuință tiranică și care atrage după sine inevitabil creșterea progresivă a dozelor.²⁵ Putem remarca faptul că noțiunea „toxicomanie” are semantismul pe care îl cunoaștem din definițiile noțiunii „narcomanie”. Același semantism derivă din definiția noțiunii „toxicoman” din art. 1 al Legii nr. 143/2000 a României: persoana care se află în stare de dependență fizică și/sau psihică cauzată de consumul de droguri, constatată de una dintre unitățile sanitare stabilite în acest sens de Ministerul Sănătății.

Important este că în toate aceste definiții, fie că sunt legislative sau doctrinare, se specifică apariția toxicomaniei anume ca urmare a consumului de droguri, și nu a unor substanțe toxice sau de altă natură.

În concluzie, luând în considerație acest aspect și ținând cont de faptul că termenul „toxicomanie” este utilizat în Convenția unică asupra stupefiantelor, recomandăm ca, în Legea nr. 713/2001, precum și în toate celelalte acte normative în care apare termenul „narcomanie”, acesta să fie înlocuit prin termenul adecvat „toxicomanie”, reprezentând maladia determinată de consumul de droguri, care dezvoltă dependența, declanșează dereglări ale sănătății fizice și psihice ce se manifestă prin diferite acțiuni și comportamente antisociale, generează probleme pentru persoana bolnavului, pentru familia lui și pentru societate.

În opinia lui V. Solop, narcomania și narcotismul sunt fenomene legate reciproc: narcomania apare

în calitate de efect al narcotismului; e posibilă și legătura inversă: narcomania poate fi unul din factorii narcotismului.²⁶

Litelalmente, prin „narcotism” se înțelege ansamblul efectelor cauzate de narcotice (adică de substanțe, medicamente care provoacă narcoză²⁷; sau, cu alte cuvinte, de droguri). În limba română (mai bine zis, în lexicul juridic român) termenul „narcotism” s-a încetățenit odată cu editarea, în 2002, la București a uneia din monografiile lui E.H. Hasanov.²⁸

Unii autori confundă două fenomene legate reciproc, dar totuși diferite: narcomania și narcotismul.²⁹ Între timp, narcomania reprezintă un fenomen medical, și anume: o boală care necesită intervenția medicală. În contrast, narcotismul este un fenomen complex în care componenta socială iese în evidență. Aceasta deoarece narcotismul consistă în abuzul de droguri nu al unui individ aparte, ci al unor grupuri sociale. Iată de ce suntem de acord cu acei autori care definesc noțiunea „narcotism” în felul următor: „fenomenul social constând în implicarea în consumul de droguri a unor grupuri de populație, îmbrăcând forma de manifestări socialmente periculoase, care aduc atingere sănătății publice”³⁰; „fenomen social exprimat în îmbolnăvirea de narcomanie, alături de ansamblul de fapte ilegale legate de droguri”³¹; „fenomen social negativ care a afectat diverse sfere ale vieții sociale, care se distinge printr-un grad prejudiciabil sporit, exprimat mai ales în cauzarea prejudiciului sănătății publice, în săvârșirea infracțiunilor legate de droguri și în caracterul organizat al respectivei infracționalități”³²; „fenomen social negativ având un caracter internațional, ce se caracterizează prin implicarea unei părți din populația țării în consumul nemedical al mijloacelor narcotice sau substanțelor psihotrope, aflate sub control special internațional și național, precum și prin participarea (directă sau indirectă) în organizarea și desfășurarea traficului ilicit al mijloacelor narcotice și substanțelor psihotrope la nivel național și la scară internațională”³³; „fenomen social negativ, incluzând aspectele social, juridic, criminologic, economic, biologic și ecologic, exprimat în morbiditatea condiționată de consumul drogurilor și în ansamblul de fapte ilegale legate de droguri”³⁴.

Considerăm că, în contextul studiului de față, trebuie acordată atenție aspectelor medical, social și juridic ale fenomenului de narcotism.

Referindu-ne la aspectul medical al narcotismului, trebuie să menționăm că consumul oricăror droguri, indiferent de procedul introducerii lor în organismul uman, duce la leziunea: sistemului nervos (inclusiv a creierului), sistemului imunitar, ficatului, plămânilor, inimii, iar în cazul persoanelor de sex masculin – la scăderea potenței și debilitarea funcției reproductive.³⁵ Astfel, de exemplu, efectele nefaste: ale consumului de morfină constau în scăderea rezistenței organismului la îmbolnăviri și în incapacitatea coordonării motorii; ale consumului de cocaină – tulburări de comportament,

hipertensiune, tulburări psihice grave; ale consumului de amfetamină – grave tulburări depresive, cancerul aparatului digestiv, afecțiuni cardiovasculare și tulburări mentale ireversibile; ale consumului de cannabis (pe termen lung) – perturbări de memorie, distanță și timp, tulburări cardiovasculare, sterilitate, afecțiuni oculare și bronhopulmonare etc.³⁶ Nu în ultimul rând, este necesar a consemna că 17-18% din numărul bolnavilor ce consumă droguri pe cale intravenoasă sunt înregistrați ca persoane infectate cu HIV.³⁷

Cu aspectul medical al narcotismului se află în conexiune aspectul social al acestui fenomen. Acest ultim aspect prezintă următoarele caracteristici:

1) consumatorul de droguri nu este în stare să-și îndeplinească plenar funcțiile sale sociale pozitive;

2) permanentizarea consumului de droguri duce la degradarea socială a persoanei. În special, asocializarea persoanei se răsfrânge asupra rolului ei în micromediul social (familie, colectivul de muncă, cercul de prieteni etc.);

3) eforturile de resocializare și reabilitare a consumatorilor de droguri, precum și de prevenire și combatere a traficului de droguri, necesită cheltuieli materiale considerabile;

4) consumatorii de droguri devin purtători ai unei ideologii *sui generis* a drogurilor. Atunci când sunt persoane de notorietate (actori, sportivi, scriitori, muzicieni etc.), ei pot deveni un model de comportament pentru o mare parte din alți membri ai societății (în special, pentru adolescenți) etc.

Aspectul juridic al narcotismului este reprezentat, înainte de toate, de faptele ilegale – infracțiunile și contravențiile administrative – legate de circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor sau precursorilor acestora: Este vorba de infracțiunile prevăzute la art. 217, 217¹-217⁶, 218 și 219 C. pen. RM, precum și de contravențiile administrative prevăzute la art. 44, 105¹-105³ și 152¹³ din Codul cu privire la contravențiile administrative.

De asemenea, acest aspect este reprezentat de faptele ilegale care nu sunt legate nemijlocit de circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora. Aceste fapte sunt săvârșite fie în scopul obținerii mijloacelor bănești necesare procurării ulterioare a drogurilor, fie în stare de ebrietate provocată de consumul drogurilor.

Fenomenul narcotismului este antagonic în raport cu fenomenul antinarcotismului.

În doctrina penală, prin „antinarcotism” se înțelege activitatea socialmente utilă și pluriaspectuală, reprezentând un sistem de măsuri de neutralizare a narcotismului, activitate caracterizată sub aspect social, juridic, criminologic, medical, politic, economic, ecologic, logistic și internațional, presupunând o cooperare pe plan național, regional și internațional.³⁸

Cât privește aspectul medical al antinarcotismului, este necesar să menționăm că acesta presupune, mai cu seamă, perfecționarea și eficientizarea activității de combatere, pe căi medicale, a dependenței fizice și psihice de droguri.

Se are în vedere activitatea presupunând următoarele patru etape:

1) dezintoxicarea și cuparea sindromului de abstenență, alături de atenuarea dereglărilor somato-neurologice și corecția simptomelor psihopatoide;

2) reglarea metabolismului, tulburărilor de comportament și normalizarea stării psihice;

3) depistarea sindromului de bază al dependenței psihice și prescrierea terapiei adecvate;

4) depistarea cauzelor recidivelor precedente și prescrierea tratamentului antirecidivant.³⁹

Însă, este necesar, în acest context, să-l cităm pe S.B. Belogurov: „... în genere, un narcoman nu poate fi tratat. El se reeducă. Sau, mai bine zis, își reconstruiește psihicul. Doar prin mijloace medicale (chiar și cele mai performante) narcomania nu poate fi neutralizată. Aceasta întrucât narcomania modifică personalitatea omului pe de-antregul”.⁴⁰ Iată de ce, nu este suficient să luăm în considerație doar aspectul medical al antinarcotismului. Nu mai puțin important este aspectul social al acestui fenomen: măsurile educative având drept scop descoperirea și înlăturarea consumului de droguri de către salariați, studenți, elevi etc., astfel încât să fie sporită reușita de studii și productivitatea muncii; măsurile profilactice de propagare a modului sănătos de viață și scoatere în evidență a daunelor aduse de consumul de droguri; aducerea contribuției la restabilirea raporturilor sociale pozitive, în care consumatorul de droguri a încetat să participe; anihilarea impactului asupra consumatorului de droguri din partea factorilor devianți implicând oferta de droguri; aducerea aportului la convertirea interesului de a consuma droguri în alte interese etc. Finalmente, printre cele mai importante aspecte ale antinarcotismului consemnăm aspectul juridic al acestui fenomen. Acest aspect îl reprezintă normele juridice stabilite în actele normative internaționale și naționale, consacrate prevenirii și combaterii traficului de droguri: Convenția unică asupra stupefiantelor; Convenția asupra substanțelor psihotrope; Convenția ONU contra traficului ilicit de stupefiante și substanțe psihotrope; Legea cu privire la circulația substanțelor narcotice, psihotrope și a precursorilor; Legea privind controlul și prevenirea consumului abuziv de alcool, consumului ilicit de droguri și de alte substanțe psihotrope etc. Desigur, printre mijloacele juridice cele mai energice de contracarare a narcotismului se numără art. 217, 217¹-217⁶, 218 și 219 C. pen. RM, precum și art. 44, 105¹-105³ și 152¹³ din Codul cu privire la contravențiile administrative. Totodată, aspectul juridic al antinarcotismului ar fi incomplet fără specificarea următoarelor acte normative: Ordinul

nr. 170 din 24.05.1991 al Ministerului Sănătății cu privire la reabilitarea socială a bolnavilor de alcoolism cronic, narcomanie sau toxicomanie⁴¹; Ordinul nr. 255 din 29.11.1994 al Ministerului Sănătății cu privire la acordarea asistenței medicale bolnavilor de narcomanie și toxicomanie, precum și despre evidența, păstrarea, prescrierea, livrarea și utilizarea substanțelor narcotice⁴²; Ordinul nr. 6 din 12.01.2001 al Ministerului Sănătății cu privire la tratamentul substitutiv al bolnavilor de narcomanie⁴³ etc.

În concluzie la studiul terminologic asupra noțiunilor utilizate în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora putem menționa că varietatea și complexitatea termenilor, utilizați în această sferă, este deosebit de pronunțată. Majoritatea termenilor au și conotații extrajuridice, mai cu seamă conotații medicale. Din cauza polisemantismului său, unii termeni sunt utilizați incorect de către doctrinari sau chiar de către legiuitor. De asemenea, semnalăm fenomenul îngrijorător al dualismului de termeni, atunci când doi termeni diferiți (folosiți în legislație) exprimă același conținut. Cauzele acestui fenomen le vedem în influențele antagoniste, reprezentând culturi și mentalități diferite, asupra spațiului juridic lingvistic al Republicii Moldova. Într-un demers de regularizare a aplicării termenilor folosiți în sfera circulației substanțelor narcotice, psihotrope, a analoagelor și precursorilor acestora, am optat pentru termenii utilizați în cadrul convențiilor internaționale în materie, ratificate de Republica Moldova, precum și pentru termenii care au o consistentă fundamentare științifică.

Note:

¹ И.Н. Кузнецов, С.К. Купрейчик. *Наркотики: социальные, медицинские и правовые аспекты*, p. 325.

² П.Е. Сбирунов. *Борьба с незаконным оборотом наркотиков*. – Москва: ВНИИ МВД России, 1998, p. 49.

³ *A se vedea*: V. Stati. *Răspunderea penală pentru operațiunile ilegale cu plantele care conțin substanțe narcotice sau psihotrope* // *Analele Științifice ale USM. Seria „Științe socioumanistice”*. Vol. I. – Chișinău: CEP USM, 2006, p. 547-553.

⁴ *A se vedea*: П.Е. Сбирунов. *Op. cit.*, p.49.

⁵ Декларация о руководящих принципах сокращения спроса на наркотики (принята Резолюцией S-20/3 Генеральной Ассамблеи от 10 июня 1998 года) // www.un.org/russian/document/declarat/drugred.htm

⁶ *Comite OMS d'experts de la pharmacodependance. Seizieme rapports*. – OMS, Geneva, 1969, p. 5.

⁷ *A se vedea*: J. Drăgan, Gh. Alecu, M. Țipișcă. *Elemente introductive în dreptul drogurilor*. – Constanța: Dobrogea, 2001, p. 13.

⁸ И.Н. Кузнецов, С.К. Купрейчик. *Op. cit.*, p. 323.

⁹ *A se vedea*: J. Drăgan, Gh. Alecu, M. Țipișcă. *Op. cit.*, p. 39; Н.А. Мирошниченко, А.А. Музыка. *Уголовно-правовая борьба с наркоманией*. – Киев-Одесса, 1988, p. 13.

¹⁰ Бuletинul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr. 8, p. 4-9.

¹¹ *A se vedea*: S. Brînză, X. Ulianoschi, V. Stati și al. *Drept penal. Partea Specială*. – Chișinău: Cartier, 2005, p. 146-147.

¹² J. Drăgan, Gh. Alecu, M. Țipișcă. *Op. cit.*, p. 9.

¹³ A. Boroî. *Op. cit.*, p. 76.

¹⁴ *A se vedea*: И.Н. Кузнецов, С.К. Купрейчик. *Op. cit.*, p. 330.

¹⁵ *A se vedea*: A. Nacu, A. Nacu. *Psihiatrie judiciară*. – Chișinău: Tipografia Centrală, 1997, p. 247.

¹⁶ T. Vasiliev, I. Stoiev. *Op. cit.*, p. 42.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *A se vedea*: И.Н. Кузнецов, С.К. Купрейчик. *Op. cit.*, p. 328.

¹⁹ *A se vedea*: A. Boroî. *Op. cit.*, p. 76.

²⁰ *A se vedea*: J. Drăgan, Gh. Alecu, M. Țipișcă. *Op. cit.*, p. 9.

²¹ T. Vasiliev, I. Stoiev. *Op. cit.*, p. 40.

²² Дictionarul explicativ al limbii române, p. 668; F. Marcu. *Op. cit.*, p. 613.

²³ *A se vedea*: T. Dima. *Implicațiile apariției Legii nr. 143/2000, privind combaterea traficului și consumului ilicit de droguri, asupra măsurilor de siguranță medicală prevăzute în Codul penal // Dreptul*, 2003, nr. 1, p. 121-126.

²⁴ *A se vedea*: A. Boroî. *Op. cit.*, p. 76.

²⁵ *A se vedea*: A.T. Moldovan. *Tratat de drept medical*. – București: ALL Beck, 2002, p. 540-541; A. Porot, M. Porot. *Toxicomaniiile*. – București: Editura Științifică, 1999, p. 12.

²⁶ *A se vedea*: V. Solop. *Narcomania – pericol al societății // Legea și Viața*, 1998, nr. 3, p. 27-30.

²⁷ *A se vedea*: F. Marcu. *Op. cit.*, p. 613.

²⁸ *A se vedea*: E.H. Hasanov. *Lupta împotriva infracționalității legate de droguri. Aspecte de drept internațional și comparat*. – București: Paideia, 2002.

²⁹ *A se vedea*: Г.Н. Драган. *Наркомания среди несовершеннолетних в России: ситуация, тенденция, противоречия // Вопросы наркологии*, 1997, nr. 2, p. 41-43; А.В. Щеглов. *Наркомания как угроза России: анализ ситуации // Борьба с незаконным оборотом наркотиков: проблемы уголовного права, криминалистики, прокурорского надзора*. – Москва, 2000, p. 70-73.

³⁰ *Криминология* / Под ред. В.Н. Бурлакова, С.Ф. Милькова, С.А. Сидорова, Л.И. Спиридонова. – Санкт-Петербург, 1995, p. 372-373.

³¹ А.Ю. Шумилов, В.Б. Ивасенко. *Новый закон о наркотиках и терминология противодействия наркобизнеса* / Под ред. А.Ю. Шумилова. – Москва, 1998, p. 53.

³² Б.Ф. Калачев, И.С. Моднов. *Незаконное распространение наркотиков как многофакторная угроза национальной безопасности России*. – Москва, 1998, p. 39-40.

³³ М.Л. Прохорова. *Наркотизм*. – Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2002, p. 17.

³⁴ Э.Г. Гасанов. *Op. cit.*, p. 34.

³⁵ *A se vedea*: Э.А. Бабаян, М.Х. Гонопольский. *Наркология*. – Москва, 1987, p. 33; С.Б. Белогуров. *Популярно о наркотиках и наркоманиях*. – Санкт-Петербург, 1998, p. 31; И.С. Болотовский. *Наркомании. Токсикомании*. – Казань, 1989, p. 17.

³⁶ *A se vedea*: A. Boroî. *Op. cit.*, p. 77-80.

³⁷ *A se vedea*: T. Vasiliev, I. Stoiev. *Op. cit.*, p. 15.

³⁸ *A se vedea*: Э.Г. Гасанов. *Op. cit.*, p. 60.

³⁹ *A se vedea*: T. Vasiliev, I. Stoiev. *Op. cit.*, p. 76.

⁴⁰ С.Б. Белогуров. *Op. cit.*, p. 86-87.

⁴¹ T. Vasiliev, I. Stoiev. *Op. cit.*, p. 354-363.

⁴² *Ibidem*, p. 364-365.

⁴³ *Ibidem*, p. 382-395.

APĂRAREA JUDICIARĂ A DREPTURILOR PERSOANELOR NEANTRENATE ÎN JUDECAREA PRICINII

*Alexandru MUNTEANU,
magistru în drept, doctorand*

Recenzent: *Alexandru COJUHARI,
doctor habilitat în drept, profesor universitar (USM)*

SUMMARY

In accordance with art. 16 of the Civil Procedure Code of Republic of Moldova the final court judgment shall be subject to compulsory enforcement by trial participants, other persons and public authorities. In spite of this fact, the judgment shall not produce effects towards the persons who were not included in the proceeding, due to the subjective limits of the res judicata. In case the court renders a judgment concerning the rights or duties of a person who had not been included in the proceeding, there arises the question regarding the protection of his rights.

The categories of persons referred to as not being included in the proceeding and forms of procedural protection of these persons are subject to analysis in the article. On the basis of historical and comparative investigation proposals de lege ferenda have been made.

Sarcina procedurii civile de apărare a drepturilor încălcate sau contestate, a libertăților și intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice se realizează prin emiterea hotărârii judecătorești. Hotărârea judecătorească reprezintă scopul final urmărit prin declanșarea procesului, tranșând conflictul dintre părți. Fiind un act de procedură cu caracter de autoritate, emis de către instanța de judecată în virtutea legii în rezultatul înfăptuirii justiției în pricinile civile, hotărârea judecătorească definitivă este obligatorie nu numai pentru participanții la proces, ci și pentru toate autoritățile publice, asociațiile obștești, persoanele oficiale, organizațiile și persoanele fizice și se execută cu strictețe pe întreg teritoriul Republicii Moldova (art. 16 C. proc. civ.).

În pofida caracterului obligatoriu al actelor judecătorești, în teoria și practica procesului civil este unanim recunoscut că puterea lucrului judecat a hotărârilor judecătorești definitive are limite obiective și subiective. Limitele obiective sunt determinate de raportul material litigios ce a constituit obiect al dezbaterilor judiciare. În ce privește limitele subiective ale puterii lucrului judecat a hotărârilor judecătorești definitive, în literatura de specialitate se menționează că hotărârea judecătorească determină drepturile și obligațiile unui cerc determinat de persoane – subiecți ai raportului material litigios examinat și soluționat în cadrul dezbaterilor judiciare; hotărârea nu poate să se răsfrângă asupra persoanelor care sunt subiecți ai unui alt raport material litigios care nu a constituit obiect al dezbaterilor judiciare.¹ Pentru subiecții raportului

material litigios care au participat la judecarea pricinii civile hotărârea judecătorească reprezintă un act de dispoziție obligatoriu care nemijlocit determină drepturile și obligațiile lor. *Per a contrario*, pentru subiecții raportului material litigios care nu au fost antrenate în judecarea pricinii hotărârea judecătorească nu produce efecte juridice. Aceasta rezultă din principiul dreptului la un proces echitabil consfințit în art. 6 din Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO), potrivit căruia persoana trebuie să aibă posibilitate reală de a-și apăra drepturile și interesele legitime în condiții în care să nu o plaseze într-o situație net dezavantajată în raport cu adversarul său.²

Prin antrenare în judecarea pricinii, în sensul prezentei publicații, înțelegem acordarea persoanei a unui statut procesual de participant la proces (reclamant, coreclamant, pârât, copârât, intervenient, petiționar, persoană interesată), care îi oferă posibilitatea de a-și apăra în mod efectiv drepturile și interesele. Neantrenarea unei persoane în judecarea pricinii urmează a fi delimitată de necomunicarea unui participant la proces a locului, datei și orei ședinței de judecată. În ultimul caz, persoana, reieșind din materialele dosarului, are statut de participant la proces, dar nu este citată în mod legal și pricina se examinează în lipsa ei. Participantul la proces care nu a fost citat legal despre locul, data și ora ședinței de judecată are dreptul de a ataca cu apel și cu recurs hotărârea emisă în absența sa, încălcarea comisă constituind temei incontestabil de casare a hotărârii

(lit. b) alin. (1) art. 388, lit. b) alin. (3) art. 400 C. proc. civ.).

În eventualitatea soluționării prin hotărâre judecătorească a problemei privind drepturile sau obligațiile persoanelor care nu au obținut statut de participant la proces, nefiind antrenate în judecarea pricinii, se pune problema apărării judiciare a drepturilor și intereselor legitime ale acestora. Aceasta constituie, în opinia noastră, una dintre cele mai dificile chestiuni în dreptul procesual civil contemporan al Republicii Moldova.

În dreptul procesual civil sovietic apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor neantrenate în judecarea pricinii în mod tradițional se efectua prin înaintarea unei acțiuni de sine stătătoare. În conformitate cu art. 14 C. proc. civ. RSSM din 1964, caracterul obligatoriu al hotărârilor, încheierilor și deciziilor judecătorești nu priva persoanele interesate de posibilitatea adresării în judecată în vederea apărării drepturilor și intereselor legitime, în privința cărora litigiul nu a fost examinat și soluționat de judecată. Soluționarea chestiunii cu privire la drepturile sau obligațiile persoanelor neantrenate în judecarea pricinii era calificată drept temei incontestabil de casare a hotărârii în ordine de recurs și de supraveghere (art. 305 și art. 328 C. proc. civ. RSSM). Însă, persoanele respective, neavând statut de participant la proces, nu aveau dreptul de a ataca de sine stătător hotărârea judecătorească prin care erau lezate în drepturi. Prin urmare, casarea hotărârii prin care se soluționa problema privind drepturile sau obligațiile persoanelor neantrenate în judecarea pricinii avea loc doar la cererea procurorului sau a altor persoane oficiale, precum și în cazul invocării acestei încălcări din oficiu de către instanța de control judiciar. Pentru a înlătura această inconsecvență, în literatura de specialitate se propunea acordarea dreptului de a ataca cu recurs hotărârea judecătorească și persoanelor neantrenate în proces.³

În urma reformării legislației procesual civile a Republicii Moldova prin Legea nr. 942-XIII din 18.07.1996, art. 14 C. proc. civ., intitulat „Obliga-tivitatea hotărârilor instanțelor de judecată”, a fost formulat în felul următor: „Hotărârile instanțelor de judecată sunt obligatorii. Neexecutarea lor atrage răspundere în conformitate cu legea. Participanții la proces pot ataca hotărârea instanței de judecată în modul stabilit”. Emiterea hotărârii cu privire la drepturile și obligațiile persoanelor care nu au fost atrase la judecarea pricinii era calificată expres drept temei al casării hotărârii nu numai în ordine de recurs (art. 309 C. proc. civ. din 1964), ci și în ordine de revizuire (art. 325 C. proc. civ. din 1964). Însă, dreptul de a ataca de sine stătător hotărârile judecătorești cu apel sau recurs era acordat numai participanților la proces.

Codul de procedură civilă al Republicii Moldova din 30.05.2003 a introdus noi reguli în materia apărării persoanelor neantrenate în proces, dar lezate în drepturi prin hotărâre judecătorească. Aceste persoane au obținut dreptul de a ataca cu apel hotărârile judecătorești respective (lit. b) alin. (1) art. 306 C. proc. civ.). În același timp, poziția acceptată de legiuitor nu era pe deplin consecventă. În primul rând, soluționarea problemei privind drepturile unor persoane neantrenate în proces era calificată, analogic reglementărilor anterioare, drept încălcare esențială a normelor de drept procedural și constituia temei de casare incontestabilă a hotărârii în ordine de apel și de recurs (lit. d) alin. (1) art. 388, lit. d) alin. (3) art. 400 C. proc. civ.). Cu toate acestea, persoanele neantrenate în proces, dar lezate în drepturi prin hotărâre judecătorească, nu aveau dreptul să depună nici recursul împotriva hotărârilor judecătorești nesuscetibile apelului, nici recursul împotriva deciziilor instanței de apel. În al doilea rând, emiterea hotărârii cu privire la drepturile persoanelor care nu au fost atrase în proces se califica drept temei de revizuire a hotărârilor judecătorești irevocabile (lit. g) art. 449 C. proc. civ.), persoanele respective având dreptul să depună cerere de revizuire (lit. b) art. 447 C. proc. civ.). În consecință, în practică apăreau mai multe întrebări cu privire la invocarea temeiului de casare a hotărârii prevăzut la art. 388, 400 și 449 C. proc. civ.: puteau sau nu puteau fi depuse concomitent cerere de apel și cerere de revizuire a aceleiași hotărâri de către aceeași persoană; era sau nu era în drept persoana care a omis termenul de apel să ceară revizuirea hotărârii judecătorești; era sau nu era în drept persoana să ceară revizuirea hotărârii după respingerea apelului? Aplicarea principiilor ierarhiei căilor de atac, unicității dreptului de a ataca hotărârea judecătorească constituia temei pentru concluzia că persoanele neantrenate în proces, dar lezate în drepturi prin hotărâre judecătorească, aveau dreptul de a solicita revizuirea numai a hotărârilor care nu pot fi atacate cu apel. Efectele negative ale celorlalte hotărâri judecătorești puteau fi înlăturate numai prin declararea apelului.

Prin Legea nr. 244-XVI din 21.07.2006, în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova au fost operate modificări și completări esențiale. Persoanele neantrenate în proces, dar lezate în drepturi prin hotărâre judecătorească, au fost decăzute din dreptul de a declara apel. În același timp, soluționarea problemei privind drepturile unor persoane neantrenate în proces a fost menținută drept temei de casare a hotărârilor în ordine de apel și de recurs. În ce privește revizuirea hotărârilor judecătorești irevocabile, persoanelor neantrenate în proces, dar lezate în drepturi prin hotărâre judecătorească, li s-a menținut dreptul de a depune cerere de revizuire. Însă, emiterea hotărârii cu

privire la drepturile persoanelor care nu au fost atrase în proces deja nu mai constituie temei de declarare a revizuirii. De asemenea, art. 16 C. proc. civ. a fost completat cu un nou alineat (3), potrivit căruia caracterul obligatoriu al actelor judecătorești nu privează persoanele care nu au fost atrase în proces de a se adresa în judecată dacă, prin actul judecătoresc emis, se încalcă drepturile, libertățile și interesele lor legitime. Astfel, conform poziției legiuitorului, înaintarea unei acțiuni de sine stătătoare reprezintă mijlocul unic și suficient de apărare a drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor neantrenate în judecarea pricinii. În opinia noastră, reglementările legale în vigoare sunt susceptibile de critică și necesită perfecționare.

Înainte de a trece la examinarea formelor de apărare a drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor neantrenate în judecarea pricinii este necesar a evidenția cine cade sub incidența acestei noțiuni, în ce mod hotărârea judecătorească lezează drepturile persoanelor neantrenate și care poziție procesuală acestea trebuie să aibă în proces.

Concluzia instanței de judecată cu privire la drepturile și obligațiile subiecților raportului material litigios se conține în dispozitivul hotărârii judecătorești. De aceea, punctul de referință la determinarea persoanelor ce pot fi lezate în drepturi prin hotărâre judecătorească reprezintă dispozitivul hotărârii. Partea de motivare a hotărârii judecătorești cuprinde circumstanțele pricinii, constatate de instanță, probele pe care se întemeiază concluziile ei cu privire la aceste circumstanțe, argumentele invocate de instanță la respingerea unor probe, legile de care s-a călăuzit instanța. Această parte a hotărârii nu poate să lezeze drepturile unor persoane neantrenate în judecarea pricinii, întrucât efectul prejudicialității pe care îl produce hotărârea se răsfrânge numai asupra persoanelor care au participat la examinarea pricinii (alin. (2) art. 123 C. proc. civ.). Prin urmare, hotărârile judecătorești, în partea de motivare a cărora se conțin indicații cu privire la circumstanțele de fapt ce se referă la drepturile sau obligațiile persoanelor neantrenate în judecarea pricinii civile, nu au, potrivit legii, valoare juridică și nu produc efecte juridice pentru ultimele. Prin aceasta se explică efectele neatragerii în proces a intervenienților accesorii. Potrivit art. 69 C. proc. civ., în caz de examinare a pricinii fără ca partea interesată să atragă în proces intervenientul accesoriu, faptele și raporturile juridice stabilite prin hotărâre judecătorească irevocabilă nu au efecte juridice la examinarea acțiunii de regres depuse împotriva intervenientului. În acest caz, persoana neatrasă în proces în calitate de intervenient accesoriu nu poate fi considerată lezată în drepturi prin hotărârea judecătorească; or, rezultatele examinării acțiunii de regres nu depind de modul de soluționare a acțiunii

principale. În acest context, cazurile de casare în practica judiciară a Republicii Moldova a hotărârilor judecătorești pe motiv de neatragere în proces a intervenientului accesoriu⁴ nu pot fi considerate drept conforme legislației procesuale în vigoare a Republicii Moldova.

În opinia noastră, neatragerea în proces a intervenientului accesoriu reprezintă o încălcare esențială a normelor de drept procedural și, respectiv, trebuie să atragă casarea hotărârii numai în cazurile în care drepturile acestei persoane sunt lezate *direct* prin hotărâre. Drept exemplu poate servi cazul emiterii hotărârii de încasare a pensiei de întreținere pentru un copil minor fără a atrage în proces soțul din căsătoria precedentă, căruia pârâtul deja plătește pensia de întreținere pentru un alt copil minor. Părintele copilului care deja primește pensia de întreținere de la pârât este cointeresat în păstrarea cuantumului pensiei; drepturile acestuia pot fi încălcate direct prin hotărârea emisă fără atragerea lui în proces: se micșorează cuantumul pensiei de întreținere pe care el o primește. De asemenea, drepturile persoanei care trebuie să participe la proces în calitate de intervenient accesoriu pot fi încălcate direct prin hotărâre judecătorească în cazul soluționării pricinii privind anularea actului administrativ cu caracter individual, la cererea persoanei terțe, fără a atrage în proces persoana la care se referă actul contestat. Situațiile nominalizate nu se încadrează în prevederile alin. (2) art. 69 C. proc. civ., a cărui aplicabilitate se limitează la cazurile înaintării acțiunilor de regres.

În continuare vom stabili în ce mod concluziile instanței din dispozitivul hotărârii pot afecta drepturile sau interesele legitime ale persoanelor neantrenate în judecarea pricinii. În cazul admiterii acțiunilor în realizare, dispozitivul hotărârii poate cuprinde indicații îndreptate spre persoanele care nu au fost atrase la judecarea pricinii, dar obligate la o prestație în beneficiul reclamantului (să achite o sumă de bani, să transmită un bun, să execute o lucrare, să înlăture obstacole în folosirea unui bun etc.). Aceste persoane pot fi considerate, pe bună dreptate, lezate în drepturi prin hotărâre judecătorească.

De asemenea, în rezultatul examinării acțiunilor în realizare, pârâtul poate fi obligat să transmită reclamantului un bun individual determinat, să achite reclamantului o sumă de bani sau să execute o lucrare în beneficiul reclamantului. În aceste cazuri, nici o altă persoană nu are dreptul la primirea bunului respectiv, a sumei de bani sau la executarea lucrării în beneficiul ei. Aceasta poate fi calificat drept lezare a drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii, dar care pretind la suma de bani, la bunul adjudecat sau la rezultatele lucrării.⁵

În cazul admiterii acțiunilor de constatare a unui drept, dispozitivul hotărârii cuprinde concluzia cu

privire la apartenența unui drept litigios reclamantului (de exemplu, se recunoaște dreptul de proprietate al reclamantului asupra unor bunuri, dreptul de autor asupra unei opere etc.). Aceasta înseamnă că celelalte persoane nu au drepturile respective și trebuie să se abțină de la acțiunile care ar încălca acest drept al reclamantului. În cazul dat, dispozitivul hotărârii nu conține indicații îndreptate direct spre persoanele neantrenate în judecarea pricinii, însă punerea în executare a acestei hotărâri poate duce la lezarea drepturilor persoanelor respective.⁶ Situație similară există și la emiterea hotărârii în ordinea procedurii speciale. Persoanele interesate, neantrenate în judecarea pricinii civile în ordinea procedurii speciale, pot fi lezate în drepturi prin punerea în executare a hotărârii emise.

Examinarea acțiunilor în transformare are drept scop modificarea sau stingerea unui raport juridic (de exemplu, rezilierea sau modificarea unui contract). Hotărârea emisă în aceste pricini produce efecte juridice pentru toți subiecții raportului juridic respectiv. În exemplul propus aceștia vor fi toate părțile contractante.

Având în vedere cele expuse mai sus, putem conchide că persoane neantrenate în judecarea pricinii, dar lezate în drepturi prin hotărârea judecătorească, sunt:

1) *persoanele neatrase la judecarea pricinii, dar în privința drepturilor sau obligațiilor cărora se conțin indicații în dispozitivul hotărârii;*

2) *persoanele neatrase la judecarea pricinii, neindicate direct în dispozitivul hotărârii, dar ale căror drepturi sau obligații sunt afectate de fapt prin punerea în executare a hotărârii.*

Încălcarea normelor de drept procedural în aceste cazuri constă în neantrenarea persoanelor respective în judecarea pricinii civile. Se impune a fi remarcat faptul că noul Cod de procedură civilă al Republicii Moldova se caracterizează prin acordarea unei importanțe sporite principiului disponibilității. Prin prisma acestui principiu, procesul civil poate fi intentat, cu unele excepții, doar la cererea persoanei interesate. Înaintând acțiunea civilă, reclamantul determină persoana chemată să răspundă (pârâtul). Împuternicirile instanței de judecată cu privire la atragerea unor persoane în proces sunt limitate. La aceste cazuri se referă, în primul rând, situațiile de coparticipare obligatorie. Art. 62 C. proc. civ., intitulat „Coparticiparea obligatorie”, enumeră la alin. (2) cazurile în care se admite coparticiparea. Acestea sunt următoarele: a) obiectul litigiului îl constituie drepturile și obligațiile comune ale mai multor reclamanți sau pârâți; b) drepturile și obligațiile reclamanților și pârâților decurg din aceleași temeiuri de fapt sau de drept; c) drepturile și obligațiile ce formează obiectul litigiului sunt de aceeași natură.

Redactarea acestui articol nu poate fi considerată reușită. Denumirea articolului dat lansează ideea atragerii obligatorii a tuturor copârâților și înștiințării tuturor coreclamanților din oficiu de către instanța de judecată, indiferent de voința reclamantului. Însă, legea nu prevede actele de procedură ale instanței de judecată în caz de constatare a coparticipării obligatorii.⁷ Esența coparticipării obligatorii constă în faptul că aceasta nu depinde de instanță, participanții la proces, ci este determinată de prevederile legii și de caracterul raportului material litigios cu pluralitate de subiecți. Coparticiparea este obligatorie doar atunci când soluționarea litigiului atinge mai multe persoane, ale căror drepturi sau obligații apar, se modifică și se sting concomitent, într-o legătură indisolubilă între ele. Acestea sunt, de exemplu, pricinile privind proprietatea comună, dreptul la succesiune la care trebuie atrași (înștiințați) toți coproprietarii și, respectiv, succesorii. Prin urmare, coparticipare obligatorie are loc în cazurile prevăzute la lit. a) și este posibilă în cazurile prevăzute la lit. b) alin. (2) art. 62 C. proc. civ.

Sub incidența coparticipării obligatorii nu cad toate pricinile civile în care figurează debitori sau creditori solidari, întrucât obligația nu devine indivizibilă numai prin faptul că este solidară. În cazul creanțelor solidare, fiecare din creditorii solidari poate pretinde la întreaga prestație (art. 522 C. civ.), iar în cazul obligațiilor solidare creditorul poate pretinde întreaga prestație de la fiecare debitor solidar (art. 530, 533 C. proc. civ.). Deci, în cazul solidarității creditorilor aceștia decid cu privire la înaintarea acțiunii împreună în calitate de coreclamanți. Dacă acțiunea este înaintată de către unul din creditorii solidari, instanța poate (dar nu este obligată) să înștiințeze ceilalți creditori solidari despre posibilitatea intervenirii în proces în calitate de coreclamanți. Dacă ceilalți creditori solidari nu doresc să intervină în proces în calitate de coreclamanți, instanța poate să-i atragă, la cererea reclamantului (cointerestat în efectul prejudicialității) sau din oficiu (pentru a constata pe deplin toate circumstanțele importante), în calitate de intervenienți accesorii de partea reclamantului. Această poziție procesuală se explică prin faptul că, potrivit art. 528 C. civ., creditorul solidar care a primit întreaga prestație este obligat să o împartă cu ceilalți cocreditori. Cu alte cuvinte, există temeiul prevăzut la alin. (1) art. 69 C. proc. civ. – în urma hotărârii, intervenientul accesoriu poate înainta pretenții împotriva uneia din părți. În mod analogic, în cazul solidarității debitorilor, creditorul (reclamantul) determină persoanele împotriva cărora el înaintază acțiunea. Dacă acțiunea este înaintată împotriva unuia din debitorii solidari, instanța nu poate să atragă, contrar voinței reclamantului, ceilalți debitori solidari în calitate de copârâți. La cererea pârâtului (cointerestat în efectul prejudicialității) sau din oficiu (pentru a constata pe deplin toate circumstanțele importante),

instanța poate să atragă ceilalți debitori solidari în calitate de intervenienți accesorii de partea pârâtului. Aceasta se explică prin faptul că debitorul solidar care a executat obligația are dreptul să înainteze o acțiune de regres împotriva celorlalți debitori solidari (art. 544 C. civ.), adică pârâtul obține un drept față de intervenientul accesoriu în sensul alin. (1) art. 69 C. proc. civ.⁸ Cele menționate constituie temei pentru a conchide că examinarea acțiunii unuia din creditorii solidari sau împotriva unuia din debitorii solidari, fără atragerea în proces a celorlalți creditori și debitori solidari, nu duce la lezarea drepturilor acestora, cu excepția cazului de indivizibilitate a obligației.

Aceeași natură a drepturilor și obligațiilor ce formează obiectul litigiului (lit. c) alin. (2) art. 62 C. proc. civ.), de exemplu, cererile mai multor salariați disponibilizați cu privire la restabilire la locul de muncă, este un temei de coparticipare facultativă. Prin urmare, nu toate cazurile enumerate la alin. (2) art. 62 C. proc. civ., în care se admite coparticiparea, sunt temeiuri de coparticipare obligatorie, iar conținutul art. 62 C. proc. civ. nu se corelează cu denumirea acestuia.

Din categoriile de persoane neantrenate în judecarea pricinii, dar lezate în drepturi prin hotărâre judecătorească, evidențiate mai sus, urmează a fi atrase în calitate de copârâți din motivul coparticipării obligatorii persoanele obligate la o prestație în beneficiul reclamantului (în cazul acțiunilor în realizare) și toți subiecții raportului juridic respectiv (în cazul acțiunilor în transformare). În practica judiciară se întâlnesc frecvent cazurile de încălcare de către instanțele judecătorești a acestor reguli. În pricina privind declararea nulității privatizării apartamentului și a adevărului de înregistrare cu drept de proprietate eliberată pentru acest apartament în calitate de pârâți au fost atrași P. și S., însă contractul de privatizare a apartamentului a fost încheiat între P., S. și Agenția teritorială de privatizare. Aceasta din urmă trebuia să fie atrasă în proces în calitate de copârât. Dat fiind faptul că la judecarea pricinii nu au fost atrase toate persoanele care au încheiat contractul contestat, Colegiul civil al Curții de Apel a casat hotărârile judecătorești, trimitând pricina spre rejudecare în prima instanță.⁹

Persoanele care pretind, în locul reclamantului, la primirea bunului individual determinat, a sumei de bani sau la executarea lucrării în beneficiul lor, precum și persoanele care consideră că sunt titularii drepturilor, a căror recunoaștere o solicită reclamantul, urmează să participe la proces în calitate de intervenienți principali, deoarece au pretenții proprii la obiectul litigiului. Excepție de la această regulă constituie doar cazul înaintării acțiunii de încasare a pensiei de întreținere pentru un copil minor dacă pârâtul deja plătește pensia de întreținere pentru un alt copil

minor. Părintele copilului care deja primește pensia de întreținere de la pârât este cointerestat în păstrarea cuantumului pensiei, fără a înainta pretenții proprii, de aceea urmează să participe la proces în calitate de intervenient accesoriu de partea pârâtului.

La judecarea pricinilor civile în ordinea procedurii speciale instanța trebuie să verifice dacă nu există un litigiu de drept și să stabilească cercul tuturor persoanelor interesate care trebuie să participe la proces. Astfel, în cazul înaintării cererii privind constatarea raporturilor de rudenie între petiționar și defunct în vederea confirmării dreptului la succesiune, în calitate de persoane interesate trebuie să fie atrase toate persoanele chemate la succesiune.

Așadar, persoanele ale căror interese pot fi lezate prin hotărâre judecătorească pot avea diferite poziții procesuale în proces: în procedura contencioasă – copârât, intervenient principal, intervenient accesoriu; în procedura specială – persoană interesată. Aceste circumstanțe urmează a fi luate în considerație la determinarea formei de apărare judiciară a drepturilor acestor persoane în eventualitatea neantrenării lor în judecarea pricinii. În continuare vom analiza particularitățile fiecărei forme de apărare judiciară a drepturilor acestor persoane.

Înaintarea unei acțiuni de sine stătătoare. La examinarea acestei forme de apărare a drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii, în literatura de specialitate se invocă limitele subiective ale puterii lucrului judecat a hotărârilor judecătorești irevocabile. Reieșind din aceste considerente, hotărârea judecătorească nu se răsfrânge asupra drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii, care au dreptul să înainteze o acțiune de sine stătătoare. În calitate de exemplu de cele mai dese ori se aduce acțiunea cu privire la ridicarea sechestrului pus pe bunuri.¹⁰ În practica judiciară această acțiune se caracterizează ca fiind un mijloc de apărare a dreptului de proprietate al terțelor persoane asupra bunurilor litigioase.¹¹ Această formă de apărare a drepturilor persoanelor neantrenate la judecarea pricinii civile este aplicabilă doar în cazurile în care aceste persoane formulează pretenții proprii ce constituie obiectul acțiunii înaintate. Pot folosi această formă numai persoanele care, în caz de participare la proces, ar fi avut poziția procesuală de intervenient principal: persoanele care consideră că sunt titularii drepturilor, a căror recunoaștere o solicită reclamantul; persoanele care pretind, în locul reclamantului, la primirea bunului individual determinat, a sumei de bani sau la executarea lucrării în beneficiul lor. Însă, în caz de admitere a acestei acțiuni, vom avea două hotărâri judecătorești irevocabile cu un conținut contradictoriu (de exemplu, printr-o hotărâre se recunoaște dreptul de proprietate asupra unui bun în privința persoanei A., iar prin altă hotărâre același drept se recunoaște în

privința persoanei B.). Contrarietatea între hotărârile pronunțate pe marginea unor acțiuni ce nu sunt identice (nu se referă la aceleași părți, același obiect și același temei) nu este calificată de legislația procesual civilă drept temei de casare a uneia din ele, ceea ce va împiedica executarea eficace a acestora și, prin urmare, apărarea drepturilor persoanelor implicate.

De asemenea, dezavantajul înaintării acțiunii de sine stătătoare în calitate de formă de apărare a drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii constă în imposibilitatea folosirii ei de către persoanele care, în caz de participare la proces, ar fi avut poziția procesuală de copârât, intervenient accesoriu sau persoană interesată. Având o poziție pasivă în proces, aceste categorii de persoane nu au pretenții proprii, de aceea acțiunea înaintată de ele este lipsită de obiect. Apărarea intereselor lor poate fi efectuată doar prin înlăturarea efectelor negative pe care le produce hotărârea judecătorească, ceea ce impune anularea acesteia.

Atacarea cu apel/recurs a hotărârilor judecătorești.

Neajunsurile înaintării acțiunii de sine stătătoare și necesitatea obiectivă de anulare a hotărârii judecătorești prin care persoanele neantrenate sunt lezate în drepturi au condiționat apariția unei alte forme de apărare a drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii – atacarea cu apel/recurs a hotărârilor judecătorești. În legislațiile procesual civile ale unor state (inclusiv ale celor din fosta URSS – Ucraina, Armenia, Belarus, Kazahstan, Azerbaidjan) dreptul de a declara apel/recurs este acordat nu numai participanților la proces, ci și persoanelor care nu sunt participanți la proces, dar care sunt lezate în drepturi prin hotărâre judecătorească. În Federația Rusă, persoanelor neantrenate în judecarea pricinii dreptul de a ataca cu apel/recurs hotărârea judecătorească este acordat numai în instanțele economice (art. 42 din Codul de procedură arbitrală al Federației Ruse); în instanțele de drept comun aceste persoane au dreptul de a ataca hotărârea numai în ordine de supraveghere (art. 376 din Codul de procedură civilă al Federației Ruse). Soluționarea problemei privind drepturile sau obligațiile unor persoane neantrenate în judecarea pricinii se califică drept încălcare esențială a normelor de drept procedural, ducând necondiționat la casarea hotărârilor judecătorești. În acest context, accesul în instanțele de apel și de recurs a persoanelor neantrenate în judecarea pricinii este considerat absolut justificat.¹² Având anumite avantaje, aplicarea în practică a acestei forme de apărare a drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii întâmpină unele dificultăți.

Pe de o parte, lezarea drepturilor unei persoane neantrenate în judecarea pricinii este o condiție pentru primirea cererii de apel/recurs depuse de această persoană, iar, pe de altă parte, aceasta constituie temei pentru casarea hotărârii atacate. Dificultățile apar la

determinarea fazei procesului civil în care urmează să fie verificat dacă hotărârea atacată într-adevăr lezează drepturile persoanei care a declarat apelul/recursul. În practica judiciară a Federației Ruse unele instanțe judecătorești, interpretând literar normele legale, verifică această chestiune la primirea cererii de apel/recurs. Se consideră că au dreptul de a declara apel/recurs numai persoanele care în realitate sunt lezate în drepturi prin hotărâre atacată. Apelurile/recursurile declarate de către persoanele care nu sunt lezate în drepturi prin hotărârea atacată nu sunt primite. Potrivit acestei logici, dacă cererea de apel/recurs este primită spre examinare, aceasta înseamnă recunoașterea faptului că apelantul/recurentul este lezat în drepturi, iar hotărârea este pasibilă casării. Dezbaterile judiciare în instanța de apel par a fi inutile. Această practică duce la încălcarea nejustificată a drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii și este criticată pe bună dreptate în literatura de specialitate. Se propune restituirea cererilor de apel/recurs depuse de către persoanele neantrenate la judecarea pricinii, dar care consideră că sunt lezate în drepturi prin hotărâre judecătorească, numai în cazurile în care apelantul/recurentul din start nu se încadrează în cercul persoanelor care ipotetic pot fi lezate în drepturi prin hotărârea atacată, iar din conținutul cererii de apel/recurs rezultă că aceasta este depusă nu pentru apărarea drepturilor și intereselor proprii ale apelantului/recurentului, ci în interesele altor participanți la proces.¹³ Fiind o condiție pentru a declara căile de atac, dar concomitent și o problemă ce ține de fondul cererii de apel/recurs, chestiunea cu privire la lezarea drepturilor apelantului/recurentului trebuie să fie soluționată la judecarea fondului apelului/recursului. În acest fel se va asigura apărarea eficientă a drepturilor persoanei care se consideră lezată prin hotărâre judecătorească. Însă, apărarea intereselor apelanților de bună-credință poate favoriza comiterea abuzurilor din partea celor de rea-credință. Subliniind acest aspect, profesorul R. Perrot din Franța a supus criticii prevederile de la lit. b) alin. (1) art. 306 din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova (în redacție inițială) și a menționat că această normă este periculoasă, deoarece deschide calea apelurilor de complezență („apeluri cerșite”).¹⁴

Al doilea aspect negativ al atacării hotărârii în calitate de formă de apărare a drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii constă în faptul că, pentru a verifica dacă hotărârea atacată într-adevăr lezează drepturile apelantului/recurentului, este necesar de a supune această chestiune unei examinări minuțioase, ceea ce presupune, după caz, soluționarea unor noi pretenții, precum și administrarea unor noi probe, a căror prezentare este, de regulă, limitată în instanța de apel și interzisă în instanța de recurs. Procedura în fața instanțelor de control judiciar nu

este adaptată la apărarea drepturilor persoanelor care nu au participat la examinarea pricinii în instanțele inferioare.

Drepturile persoanelor neantrenate în judecarea pricinii nu pot fi apărate pe calea atacării hotărârilor cu apel/recurs, dacă lezarea drepturilor lor rezultă din decizia instanței de recurs, care este irevocabilă. Aceasta reprezintă unul dintre cele mai serioase dezavantaje ale prezentei forme de apărare a drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii.

Analiza efectuată permite a conchide că nici înaintarea unei acțiuni de sine stătătoare, nici atacarea cu apel/recurs a hotărârilor judecătorești nu asigură apărarea efectivă a drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii. Nu poate fi negat faptul că această apărare necesită atât posibilitatea înaintării unei noi acțiuni, în unele cazuri, cât și casarea hotărârii judecătorești, în alte cazuri. Îmbinarea reușită a acestor exigențe ne-o oferă legislațiile unor state care prevăd mijloace speciale de natură mixtă pentru apărarea drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii.

Mijloace speciale. În dreptul procesual civil german și austriac apărarea drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii se efectuează prin intermediul înaintării acțiunii cu privire la declararea nulității hotărârii judecătorești (die Nichtigkeitsklage). Această acțiune specială este calificată drept modalitate de reluare a procesului, fiind prevăzută în §579 C. proc. civ. al Germaniei și în §529 C. proc. civ. al Austriei. Esența acțiunii cu privire la declararea nulității unei hotărâri judecătorești constă în posibilitatea anulării acesteia cu efect retroactiv la cererea persoanelor interesate. Reprezentarea necorespunzătoare a intereselor unei persoane la examinarea pricinii civile (ce include și lezarea drepturilor persoanelor neantrenate în proces) reprezintă o încălcare esențială a normelor de drept procedural, ceea ce duce la casarea hotărârilor în ordine de apel și de recurs.¹⁵ Dacă această încălcare nu a fost înlăturată la examinarea pricinii în ordine de apel și de recurs, persoana interesată este în drept să înainteze acțiune cu privire la declararea nulității hotărârii judecătorești respective. Termenul de înaintare a acestor acțiuni este de o lună și curge de la data comunicării hotărârii persoanei interesate. De regulă, acțiunea cu privire la declararea nulității unei hotărâri judecătorești se examinează de către aceeași instanță care a soluționat pricina în fond. Inițial se examinează admisibilitatea acțiunii prin verificarea existenței temeiului de nulitate a hotărârii. În caz de declarare a nulității unei hotărâri și casare a acesteia, pricina civilă se rejudecă de la început. Trebuie de remarcat că această soluție, din cauza interpretării stricte a normelor, rar se întâlnește în practica judiciară.¹⁶

În Franța, apărarea drepturilor și intereselor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii se efectuează prin intermediul unei căi extraordinare de atac – terța opoziție („la tierce opposition”). În conformitate cu art. 582 din Noul cod de procedură civilă al Franței, terța opoziție are drept scop retractarea sau reformarea unei hotărâri judecătorești atacate de către o persoană terță. Dreptul de a declara terța opoziție îl are orice persoană interesată care demonstrează că nu a avut calitate de parte, nici nu a fost reprezentată în proces. Terța opoziție se examinează, de regulă, de aceeași instanță care a emis hotărârea. În cazul admiterii terței opoziții, hotărârea judecătorească este casată sau modificată în partea în care prejudiciază interesele persoanei terțe.

Așadar, anume mijloacele speciale asigură cea mai efectivă apărare a drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii. Legiuitorul ar putea să introducă în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, după modelul Germaniei sau al Franței, un capitol special dedicat apărării acestor categorii de persoane. Drept alternativă, în legislația procesuală civilă a Republicii Moldova ar putea fi operate modificări și completări de natură să adapteze instituțiile existente. În această ordine de idei, considerăm că apărarea judiciară a drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii ar putea fi efectuată în felul următor:

- 1) înaintarea acțiunii de sine stătătoare și
- 2) revizuirea hotărârilor judecătorești care soluționează problema drepturilor sau obligațiilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii.

Aceasta ar permite de a apăra efectiv drepturile tuturor persoanelor lezate prin hotărâre judecătorească, indiferent de categoria din care fac parte și poziția procesuală pe care ar fi trebuit s-o aibă în proces. Persoanele care, în caz de participare la proces, ar fi avut poziția procesuală de copârât, intervenient accesoriu sau persoană interesată, neavând pretenții proprii, pot obține înlăturarea efectelor negative pe care le produce hotărârea judecătorească prin revizuirea acesteia. După admiterea cererii de revizuire și de casare a hotărârii persoana va participa la rejudecarea pricinii, obținând poziția procesuală corespunzătoare (copârât, intervenient accesoriu sau persoană interesată), care îi va acorda posibilitatea de a-și apăra efectiv drepturile și interesele.

Persoanele care, în caz de participare la proces, ar fi avut poziția procesuală de intervenient principal pot formula pretenții proprii prin înaintarea unei acțiuni de sine stătătoare. La examinarea acestei acțiuni, hotărârea emisă în pricina în a cărei judecare ele nu au fost antrenate nu va produce efecte juridice. Contrarietatea între hotărâri poate fi înlăturată prin revizuirea hotărârii ce lezează drepturile persoanelor neantrenate în proces. Din punctul de vedere al

consecutivității efectuării actelor de procedură, persoanele nominalizate pot înainta mai întâi acțiunea de sine stătătoare, iar după admiterea acesteia să ceară revizuirea hotărârii emise fără atragerea lor. Drept confirmare a temeiniciei cererii de revizuire va servi hotărârea judecătorească prin care au fost recunoscute drepturile persoanelor neatruse. Ca alternativă, persoana poate cere revizuirea hotărârii, aducând probele care confirmă lezarea drepturilor acesteia. După admiterea cererii de revizuire și de casare a hotărârii persoana va participa la rejudecarea pricinii în calitate de intervenient principal, argumentând temeinicia pretențiilor proprii la obiectul litigiului.

Revizuirea hotărârilor în calitate de formă de apărare a drepturilor persoanelor neantrenate în judecarea pricinii are mai multe avantaje:

- pot fi înlăturate efectele negative ale tuturor hotărârilor irevocabile prin casarea lor;
- după admiterea cererii de revizuire și de casare a hotărârii pricina civilă se rejudecă de la început. La rejudecare toate persoanele interesate obțin poziția procesuală corespunzătoare ce îi va acorda posibilitatea de a-și apăra efectiv drepturile și interesele;
- la rejudecarea pricinii pot fi soluționate noi pretenții și administrate noi probe;
- se evită rămânerea irevocabilă a hotărârilor cu un conținut contradictoriu.

Mai mult, neantrenarea tuturor persoanelor ale căror drepturi pot fi afectate prin hotărârea judecătorească nu în toate cazurile este condiționată de o eroare voluntară a judecătorului.

Note:

¹ Н.Б. Зейдер. *Судебное решение по гражданскому делу*. – Москва: Юридическая литература, 1966, p. 178-179.

² N. Mole, C. Harby. *Dreptul la un proces echitabil* (Ghidul privind punerea în aplicare a articolului 6 al Convenției europene pentru drepturile omului), p. 42.

³ Л.Ф. Лесникая. *Пересмотр решения суда в кассационном порядке*. – Москва: Юридическая литература, 1974, p. 43.

⁴ *A se vedea*, de exemplu: M. Poalelungi. *Modele de acte judecătorești. Procedura civilă*. Ediția a 2-a, adnotată cu legislație și jurisprudența CEDO. – Chișinău: Cartdidact, 2005, p. 343-345.

⁵ И.Г. Арсенов. *Арбитражный процесс: проблемы кассационного пересмотра*. – Москва: Норма, 2004, p. 78-80.

⁶ În acest context, nu putem fi de acord cu opinia potrivit căreia recunoașterea apartenenței reclamantului a unui drept absolut (de exemplu, a dreptului de proprietate) este obligatorie pentru cercul nedeterminat de persoane și exclude posibilitatea contestării hotărârii judecătorești care produce efectul prejudicialității (М.Г. Авдюков. *Судебное решение*. – Москва: Госюриздат, 1959, p. 165). Aceasta contravine limitelor prejudicialității consfințite la alin. (2) art. 123 C. proc. civ.

⁷ În acest context, alin. (3) art. 37 C. proc. civ. din 1964 expres prevedea: „În cazul când, datorită esenței raporturilor juridice sau potrivit cu prevederile legii, drepturile sau interesele ocrotite de lege ale unor persoane, care nu participă la proces, ar putea fi atinse prin hotărârea judecătii, instanța este obligată să introducă aceste persoane în proces în calitate de copârâți sau să le comunice că pot interveni în proces în calitate de coreclamanți”.

⁸ Pentru alte opinii *a se vedea*: Г.Л. Осокина. *Гражданский процесс. Часть Общая*. – Москва: Юристъ, 2004, p. 197-199.

⁹ Decizia Colegiului civil al Curții de Apel nr. 2r-1164 din 09.09.1999 // Curtea de Apel. Culegere de practică judiciară (aprilie 1999 – mai 2000). – Chișinău: Garuda-art, 2000, p. 25-26.

¹⁰ *Научно-практический комментарий к ГПК РСФСР*. – Москва: Юридическая литература, 1976, p. 26.

¹¹ Hotărârea Plenului Judecătorei Supreme a RSSM nr. 8 din 19.09.1988 (cu modificările operate de Plenul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova) cu privire la unele chestiuni apărute la judecarea cauzelor despre scoaterea de sub sechestru a bunurilor (excluderea din actul de sechestru) // Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova. Culegere de hotărâri explicative. – Chișinău, 2002, p. 123-126.

¹² И. Приходько. *Проблемы судебной защиты прав лиц, не участвовавших в деле, в контексте доступности правосудия* // *Хозяйство и право*, 2005, nr. 1, p. 69.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ R. Perrot, C. Sprick. *Comentarii asupra Proiectului Codului de procedură civilă al Republicii Moldova* (traducere neoficială). – Strasbourg, 2004, p. 21.

¹⁵ A. Baumbach, W. Lauterbach, J. Albers, P. Hartmann. *Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und anderen Nebengesetzen*. 63. „Neubearbeitete Auflage”. – München: Verlag C.H. Beck, 2005, p. 1756.

¹⁶ Golasowski W. *Endgültigkeit richterlicher Entscheidungen und die Durchbrechung der Rechtskraft nach deutschem Recht* // *Endgültigkeit der richterlichen Entscheidungen und Durchbrechung der Rechtskraft*. Tagungsband. I. Kaukasische Richterkonferenz 2002. – Tbilisi, 2002, p. 82.

CORELAȚIA DINTRE DREPTUL LA LIBERA CIRCULAȚIE, LA ALEGEREA DOMICILIULUI SAU REȘEDINȚEI ȘI PROTECȚIA MEDIULUI

Vlad VLAICU,
magistru în drept, doctorand

Recenzent: Dumitru GRAMA,
doctor în drept, conferențiar cercetător (IISD al AȘM, Secția Drept Național)

SUMMARY

The research studies the correlations between the right to free circulation, the right of choosing one's own residence and that of protection. The research investigates the problems of environmental protection that appear in the process of the implementation of the fundamental right to circulation, choosing one's own place of residence; it informs those who are interested in solving the environmental problems as, for example, pollution, etc. that could restrict the right to free circulation and the impact of free circulation on the environment.

Dreptul la libera circulație este unul de eternă tradiție în istoria popoarelor, un drept natural al omului, o vocație a individului de a hotărî individual asupra faptului când, pe traseu sau nu, pe ce traseu, cu sau fără mijloc de transport etc. să circule, desigur cu respectarea tuturor regulilor de circulație și a altor prevederi stabilite de legislație. Ca drept fundamental acesta este unul relativ nou, care, conform opiniei renumitului prof. român Ioan Muraru, asigură libertatea de mișcare a cetățeanului.¹ Luând în considerație importanța dreptului la libera circulație, alegerea domiciliului sau reședinței, acesta a fost fundamentat în art. 13 al *Declarației Universale a Drepturilor Omului*, care garantează dreptul oricărei persoane să circule liber și să-și aleagă liber domiciliul sau reședința în interiorul unui stat.² În acest sens, *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* lărgeste aria acestora și prevede în art. 12 libertatea persoanei de a părăsi orice țară, inclusiv țara sa: „Nimeni nu poate fi privat în mod arbitrar de dreptul de a intra în propria sa țară”, cât și de dreptul de a ieși din ea.³ De asemenea, aceste drepturi sunt stipulate și în art. 2 al *Protocolului Nr. 4 la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului*, care prevede dreptul fiecărui individ legal aflat pe teritoriul unui stat de a circula și de a-și alege liber reședința.⁴

Libertatea individuală vizează nu numai libertatea fizică a fiecărui individ, ci și dreptul lui de a avea un comportament liber și de a se mișca fără impedimente, susține prof. Ion Guceac⁵, fapt consemnat și în art. 27 al *Constituției* țării noastre: „Oricărui cetățean al Republicii Moldova îi este asigurat dreptul de a-și stabili domiciliul sau reședința în orice localitate din țară, de a ieși, de a emigra și de a reveni în țară”. Precizarea „în orice localitate din țară” este vitală în constituțiile lumii, pentru a se evita riscul unor interpretări abuzive sau speculative care ar putea ridica multe probleme. Această concretizare acordă o claritate regulii constituționale, localități fiind cele desemnate ca atare de legile naționale, înlăturându-se astfel interpretarea precum că norma fundamentală ar

permite stabilirea domiciliului pe un vârf de munte, într-un punct geografic etc., unde persoana și-ar imagina o viață mai prosperă.⁶ Norma fundamentală reprezintă un text complex, care garantează acest drept în deplinătatea sa, reglementează ambele aspecte ale dreptului la libera circulație: intern și extern, avându-se în vedere circulația liberă și stabilirea domiciliului sau reședinței în orice localitate de pe teritoriul Republicii Moldova, precum și circulația liberă în afara teritoriului țării noastre (desigur, cu respectarea legislației internaționale și a celei interne ale statului-gazdă), inclusiv dreptul de a ieși și a reveni în orice timp pe teritoriul statului nostru.

Legea Supremă a Republicii Moldova garantează dreptul la libera circulație, la alegerea domiciliului sau reședinței și, în mod indirect, prin stipulațiile din art. 4 și 8, conform cărora dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, cu *Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice*, cu *Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului*, dar și cu alte tratate la care Republica Moldova este parte.

În afară de Constituția Republicii Moldova, garanții ale exercitării dreptului la libera circulație, la alegerea domiciliului sau reședinței, proceduri și criterii legate nemijlocit de exercitarea acestui drept conțin actele normative interne de specialitate, și anume: procedura de intrare și părăsire a teritoriului Republicii Moldova; restricțiile asupra acestui drept; modul de eliberare a actelor de ieșire și de intrare; drepturile și obligațiile persoanelor care ies și care intră pe teritoriul Republicii Moldova, precum și modul de soluționare a litigiilor privind eliberarea actelor sunt reglementate de *Legea cu privire la ieșirea și intrarea pe teritoriul Republicii Moldova*.⁷ Procedura de autorizare și trecere a frontierei de stat de către persoane și mijloace de transport; intrarea, șederea temporară și circulația acestora în zona de frontieră; ordinea de intrare a lor în punctele de trecere a frontierei – de *Legea privind frontiera de stat a Republicii Moldova*.⁸

Drepturile, libertățile și îndatoririle cetățenilor străini și a apatrizilor; responsabilitatea, reducerea termenului de ședere, precum și expulzarea lor – de *Legea privind statutul juridic al cetățenilor străini și al apatrizilor în Republica Moldova*.⁹ Modul de perfecționare a actelor de ieșire din Republica Moldova; a invitațiilor de intrare a cetățenilor străini și apatrizilor; a pașapoartelor diplomatice și de serviciu, precum și a documentelor cetățenilor străini și apatrizilor – de *Regulamentul cu privire la modul de perfecționare și eliberare a actelor de identitate ale Sistemului național de pașapoarte*.¹⁰ Regulile de ședere a cetățenilor străini și a apatrizilor în Republica Moldova sunt aprobate și se conțin în *Anexa 2 la Hotărârea Guvernului nr. 376 din 06.06.1995*.

Cum am menționat anterior, dreptul la libera circulație conține două aspecte: intern și extern.

Aspectul intern al acestui drept este legat material de teritoriul statului Republica Moldova, Constituția, în articolul 27 alineatul (2) conținând în acest sens câteva noțiuni pe care considerăm necesar a le caracteriza: „domiciliu”, „reședință” și „localitate”. *Domiciliul* este locul unde persoana fizică are locuința sa statornică, de bază sau principală, constituind unul dintre indicii de identificare a persoanei. *Reședința* este locuința nestatornică, neprincipală, adică temporară și de felul căreia persoana poate avea mai multe. *Localitatea* este orice sat (comună), sau oraș (municipiu) înregistrat conform legislației. Persoanele au dreptul de a-și stabili domiciliul sau reședința doar pe teritoriul localităților și nicidecum în afara lor.

Aspectul extern al acestui drept este determinat de partea a doua a alineatului 2, de unde se pot observa trei momente de bază: „dreptul de a ieși din țară”; „dreptul de a emigra” și „dreptul de a reveni în țară”. *Dreptul de a ieși din țară* presupune părăsirea temporară a teritoriului Republicii Moldova, drept format din două elemente constitutive: abținerea statului de a împiedica persoanele să părăsească teritoriul său și obligația statului de a elibera actele necesare pentru ieșirea de pe teritoriul statului. *Dreptul de a emigra* presupune părăsirea definitivă la propria dorință a teritoriului statului a cărui cetățenie persoana o are. Acest drept nu prevede excluderea posibilităților de a reîntra pe teritoriul statului sau de a reveni în țară, astfel omul având dreptul să-și schimbe hotărârea în orice moment, iar statul – obligația de a-l reprimi. *Dreptul de a reveni în țară* acordă libertate oricărui cetățean al Republicii Moldova de a intra pe teritoriul statului, acesta fiind obligat să-i asigure accesul fără restricții, condiții etc. doar cu condiția demonstrării de către individ a apartenenței anume la acest stat.

Totuși, acest drept nu este absolut și, în condițiile prevăzute de Constituții, poate fi limitat. Astfel, *Constituția Spaniei* în art. 19 acordă organelor statului dreptul de a restrânge acest drept, excluzând motivele politice sau ideologice.¹¹ *Constituția Suediei*, de asemenea, prevede în art. 8 și 12 dreptul fiecărui cetățean de a circula liber pe teritoriul statului, precum și de a-l părăsi, impunându-se și unele restricții acestui drept, însă numai pentru a răspunde unor scopuri acceptabile într-o societate democratică.¹² După studierea opiniilor autorilor specialiști în domeniu, a

convențiilor și tratatelor internaționale, legislațiilor statelor lumii în domeniu am ajuns la concluzia că restricționarea dreptului la libera circulație nu poate interveni niciodată în baza unor opinii politice, religioase sau culturale. Restricții aplicate acestui drept pe teritoriul Republicii Moldova sunt prevăzute de art. 54 al Constituției, articol ce garantează în alineatul (1) adoptarea legilor care ar respecta, nu ar suprima sau diminua drepturile și libertățile fundamentale ale omului sau cetățeanului. Se pot aplica doar restricții prevăzute de lege, se menționează în alineatul (2) al aceluiași articol, ce ar fi în concordanță cu normele dreptului internațional și necesare în interesele securității naționale, integrității teritoriale, bunăstării economice a țării, ordinii publice, în scopul prevenirii tulburărilor în masă și a infracțiunilor, protejării drepturilor, libertăților și demnității umane, împiedicării divulgării informațiilor confidențiale sau garantării autorității și imparțialității justiției. Constituția, prin intermediul alineatului (3) al articolului menționat, nu admite restrângerea dreptului la viață, la integritate fizică și psihică; fixează dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle sale, dreptul de a avea acces liber la justiție, prezumția nevinovăției, precum și neretroactivitatea legii. Restricții care ar fi în corelație cu obiectul cercetării noastre, adică restricții impuse de mediul poluat, poluare etc. dreptului la libera circulație, la alegerea domiciliului sau reședinței nu sunt prevăzute de Legea Supremă. Aici apare o întrebare firească: problemele legate de mediu, poluare, protecție a aerului, apei, solului, subsolului sau a altor elemente ale mediului pot oare constitui restricții în exercitarea dreptului fundamental la libera circulație, la stabilirea domiciliului sau reședinței? Astfel de restricții se conțin în Legea privind fondul ariilor naturale protejate de stat, act normativ ce limitează sau chiar interzice accesul în unele zone în scopul păstrării sau recuperării faunei și florei sălbatice. Astfel, art. 26 al legii interzice aflarea persoanelor străine, a mijloacelor de transport pe teritoriul rezervației științifice, cu excepția celor autorizați. Art. 34 limitează accesul publicului în zona A, zonă de protecție integrală de pe teritoriul parcului național. Art. 56, de asemenea, limitează accesul în zona nucleu, zonă de protecție integrală a rezervației biosferei. La general, accesul în ariile naturale protejate de stat este limitat și destinat, de obicei, cercetărilor științifice. Stabilirea domiciliului sau reședinței pe aceste teritorii este strict interzisă; ele nu sunt „localități”, cum prevede legea. Aceste stipulații sunt salutabile, deoarece contribuie la protecția și recuperarea florei sau faunei pe cale de dispariție.

Din art. 27 al Constituției Republicii Moldova rezultă că statul garantează dreptul la libera circulație în țară și în străinătate, însă, pentru a asigura acest drept, statul trebuie să ia măsuri pentru a înlătura cauzele care împiedică exercitarea acestui drept fundamental, printre care sunt cauze legate de poluare, mediu, catastrofe ecologice etc. Aici considerăm necesar a aminti catastrofa ecologică de la Cernobîl, în urma căreia locuitorii orașelor Pripeati și Cernobîl au fost evacuați, acestea rămânând nepopulate.

Accesul pe aceste teritorii era strict interzis, nimeni nu putea circula, stabili domiciliul sau reședința în aceste teritorii.¹³ În opinia noastră, acest exemplu demonstrează elocvent că problemele mediului pot influența dreptul cetățeanului la libera circulație și alegerea reședinței.

Dreptul la libera circulație se realizează, de obicei, prin intermediul unui vehicul, care, la rândul lui, împreună cu alte mijloace de transport, se transformă într-o serioasă sursă de poluare. Astfel, conform rapoartelor anuale ale Inspectoratului Ecologic de Stat al Republicii Moldova, poluările atmosferice cresc alarmant, respectiv și cele rezultate de la mijloacele de transport.¹⁴ Această creștere se datorează în mare parte și creșterii numărului unităților de transport. Astfel, din totalul de 192 mii tone de poluări atmosferice în 2006¹⁵ 88,6% provin de la automobile¹⁶, adică aproximativ 172 mii de tone. În medie pe anii 2000–2006, 87,7% din poluările aerului atmosferic provin de la aceleași automobile.¹⁷

Cât privește libera circulație în interiorul Republicii Moldova, Legea Supremă asigură posibilitatea fiecărui cetățean de a călători nestingherit și de a-și stabili domiciliul sau reședința în orice localitate din țară. După cum am menționat anterior, noțiunea „în orice localitate din țară” atenționează că persoana are dreptul de a-și stabili reședința în localități, și nu pe povârnișuri de dealuri, în rezervații naturale, în păduri, pe stânci etc., astfel protejându-se elementele naturale de o intervenție negativă a omului, accentuându-se rolul amenajării teritoriului în protecția mediului natural. După părerea noastră, folosirea de către legiuitor a sintagmei sus-menționate este binevenită, deoarece într-un mod indirect se indică la necesitatea de a proteja mediul.

În contextul actualei crize ecologice, lipsa protecției mediului conduce la degradarea acestuia, astfel afectând atât aspectul intern, cât și cel extern al acestui drept. În așa cazuri ne întâlnim cu situația când în unele zone afectate (de ex., Cernobâl) nu mai este posibil traiul, nu-și mai poate stabili nimeni domiciliul sau reședința, nici măcar nu poate să circule. Astfel, în interesul protejării sănătății și vieții oamenilor, este limitat dreptul lor fundamental de a-și stabili reședința în orice localitate și de a circula nestingherit. De asemenea, pentru a se evita distrugerea unor zone, a unor specii de floră și faună, în scopul salvării lor, statul poate și trebuie să impună unele restricții de acces limitat sau total în diferite zone, arii naturale protejate etc. Dacă în primul caz exercitarea acestor drepturi nu se poate realiza din cauza unor degradări grave ale mediului, atunci în al doilea – din cauza necesității refacerii acestuia.

Cât privește libera circulație în exterior, Constituția țării noastre prevede atât dreptul la emigrare, cât și dreptul la imigrare. Însă, pot fi cazuri când accesul în unele state poate fi limitat sau total interzis. În acest context amintim cazurile de epidemii – de ciumă și holeră în trecut, când accesul în unele state era limitat sau chiar interzis, dar și cazul de gripă aviară cunoscut în prezent.

În urma cercetării efectuate s-a demonstrat că măsurile de protecție a mediului necesită unele restrângeri ale exercitării dreptului la libera circulație, la alegerea domiciliului sau reședinței (cu toate că normele Constituției Republicii Moldova nu conțin astfel de restricții), deoarece exercitarea abuzivă a dreptului la libera circulație, la stabilirea domiciliului sau reședinței poate provoca grave prejudicii mediului. Considerăm că e cazul de a ridica la nivel constituțional restricțiile impuse acestui drept, după exemplul României, care, în art. 49 al Legii Supreme, printru motivele restricționării dreptului la circulație prevede și cele ce se înfăptuiesc în scopul protecției „sănătății publice”, dar și al „prevenirii unor calamități naturale”. Aceste temeuri ar putea transforma măsurile de protecție a mediului în motive de restrângere a dreptului la circulație, implementându-se prin limitarea accesului total sau parțial în unele zone naturale, rezervații etc. în scopul conservării și protecției florei și faunei.

Note:

¹ A se vedea: I. Muraru. *Drept constituțional și instituții politice*. – București: Actami, 1995, p. 225.

² *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, New-York, 10 decembrie 1948, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990 // *Tratate Internaționale*. Vol. I. 1998, p. 11-17, sau originalul pe portalul oficial al ONU - <http://www.un.org/russian/document/declarat/declhr.htm>

³ *Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice*, New-York, 16 decembrie 1966, ratificat de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990 // *Tratate Internaționale*. Vol. I. 1998, p. 30-49, sau originalul pe portalul oficial al ONU - <http://www.un.org/russian/document/convents/politpact.pdf> art.12, p. 4.

⁴ *Convenția europeană pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului*, Roma, 4 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 1298-XIII din 24.07.1997 // *Tratate Internaționale*. Vol. I. 1998, p. 341-358, sau originalul pe portalul oficial al Convenției – <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Word/005.doc>, Protocolului nr. 4, art. 2.

⁵ A se vedea: I. Guceac. *Curs elementar de drept constituțional*. Vol. II. – Chișinău: Editura „CristiAna”, 2004, p. 103.

⁶ A se vedea: I. Muraru. *Op. cit.*, p. 256.

⁷ *Legea Republicii Moldova cu privire la ieșirea și intrarea pe teritoriul Republicii Moldova*, nr. 269-XIII din 09.08.1994 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 6/54.

⁸ *Legea Republicii Moldova cu privire la frontiera de stat a Republicii Moldova*, nr. 108-XIII din 17.05.1994 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 12/107.

⁹ *Legea Republicii Moldova privind statutul juridic al cetățenilor străini și al apatrizilor*, nr. 275-XIII din 10.11.1994 // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 20/234.

¹⁰ *Regulamentul cu privire la modul de perfecționare și eliberare a actelor de identitate ale Sistemului național de pașapoarte*, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 376 din 6 iunie 1995 cu privire la măsurile suplimentare de realizare a Sistemului național de pașapoarte // *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr. 47/344.

¹¹ *Constituția Spaniei* / traducere Mihaela Prisacaru. – București: ALL Educational S.A., 1998, sau originalul pe portalul oficial - http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sp00000_.html

¹² *Constituția Suediei*, adoptată la 01.01.1975, originalul pe portalul oficial - http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/sw00000_.html

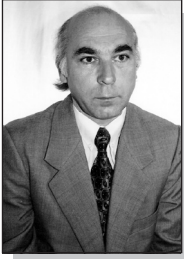
¹³ A se vedea portalul oficial al Organizației „Cernobâl” - www.chernobyl.onego.ru/right/chernobyl.htm

¹⁴ *Anuar privind calitatea mediului și activitatea Inspectoratului Ecologic de Stat pe anul 2000*, Chișinău, 2001, p. 35.

¹⁵ *Anuar privind calitatea mediului și activitatea Inspectoratului Ecologic de Stat pe anul 2006*, Chișinău, 2007, p. 23.

¹⁶ *Ibidem*, p. 18.

¹⁷ *Ibidem*.

RAPORTURILE JURIDICE ROMÂNNO-CONSTANTINOPOLITANE LA MOMENTUL UNIRII PRINCIPATELOR

Ion ȚUȚUIANU,

doctor în drept, lector universitar (Universitatea de Stat din Bacău)

SUMMARY

The Romanian Constantinopolitan relationships were of 2 kinds: political, with the Ottoman Gate as suzerain power based on laws given by the sultans with rights and obligations by both parts and the previews of the Russian-Turkish Convention of Ackerman. But along these previews there were also juridical rapports with the patriarchal Constantinople giving it the title of Exarh, in conformity with the decree given by Mohamed the second which invested him with civil authority over all Christianity from Ottoman Empire, along the church authority. This situation lasted until the reign of Alexander I. Cuza, who through the reforms he imposed also settled the position of the church, establishing only a canonic dependence on Constantinople, giving it in this way the dignity which it could not rise by itself.

Relațiile Principatelor Române, Moldova și Țara Românească, cu Constantinopolul erau de două feluri distincte. Pe tărâm politic aceste raporturi erau cu Poarta Otomană ca putere suzerană și se bazau pe vechile hatiserifuri emise de către sultani și care stipulau drepturi și obligații de ambele părți. La aceste acte juridice, emise doar de către autoritatea suzerană, se adăugaseră prevederile Convenției ruso-turce de la Akkerman (Cetatea Albă), din 29 septembrie/7 octombrie 1826¹, urmată de Tratatul de pace de la Adrianopol între Imperiul Țarist și Imperiul Otoman, din 2/14 septembrie 1829.² Aceste acte internaționale au făcut posibilă alcătuirea Regulamentului Organic al Valahiei, 1831³, și a Regulamentului Organic al Moldovei, 1832⁴, ambele regulamente însemnând primele acte constituționale ale celor două principate. Redactate de comisii boierești sub îndrumarea președinților ruși peste Principate, generalii Petre Fedorovici Jeltuhin și Pavel Kiseleff⁵, proiectele aprobate de guvernul rus au fost definitivitate de către Adunarea Obștească Extraordinară a fiecărui principat sub auspiciile generalului Kiseleff⁶, după care au fost aprobate de către Curtea protectoare a Rusiei și de Curtea suzerană a Turciei⁷. Apoi, Convenția de la Balta-Lima încheiată între Imperiul Țarist și Imperiul Otoman, din 19 aprilie/1 mai 1849⁸, Protocolul nr. 1 al Conferinței de la Viena din 15 martie 1855⁹, Protocolul nr. 2 din 17 martie 1855 încheiat în cadrul Conferinței de la Viena privind problemele regimului politic al Moldovei și Țării Românești¹⁰, Protocolul nr. 3 din 19 martie 1855¹¹, Protocolul nr. 6 și Memorandumul guvernului Franței privind propunerea de unire a Principatelor

Române din 14/26 martie 1855¹², Tratatul de pace încheiat în urma războiului Crimeii, din 30 martie 1856¹³, Instrucțiunile Congresului de la Viena pentru Comisiunea specială a Principatelor, din 2 aprilie 1856¹⁴, în fine, Convenția de pace de la Paris dintre Puterile garante privind Principatele Române, din 7/19 august 1858¹⁵ și Anexa la Convenția de la Paris din 1858 privind dispozițiile electorale, din 19 august 1858, erau actele constituționale internaționale ale celor două Principate Române în vigoare la 24 ianuarie 1859.

Unirea Principatelor înseamnă un început nou și chiar pasul hotărâtor în modernizarea vieții de stat românești, iar domnia lui Alexandru Ioan Cuza avea să rămână pentru istoria românească plină de înfăptuiri mărețe. Dacă se creau noi instituții și se ținea seama de legislația europeană în toate privințele, raporturile dintre stat și biserică aveau și ele să intre într-o nouă etapă în statul care nu mai era împărțit în două.

Dacă raporturile juridice statale cu Constantinopolul imperial se bazau pe reglementările amintite, mai erau și raporturi juridice cu Constantinopolul patriarhal, în conformitate cu decretul sultanului Mahomed II (1451-1492) Cuceritorul Constantinopolului, care conferise patriarhului din Constantinopol titlul de etnarh, ceea ce îl învestea și cu autoritate civilă peste creștinătatea Imperiului Otoman, pe lângă cea bisericească. Astfel, relațiile cu patriarhia ecumenică dintre Principatele Române nu erau doar de matură spirituală, ci aveau și o bază juridică, la care se adăugau prevederile canoanelor bisericești bizantine, acceptate ca sacre și obligatorii de către ambele părți.¹⁶

Chiar dacă până acum biserica avea în Principate o poziție superioară, chiar dominantă, în afară ea avea cu totul altă poziție. În fața celorlalte biserici ortodoxe, cele două unități canonice din Principate erau considerate ca simple dioceze ale scaunului ecumenic.

Teoretic, mitropoliile românești erau socotite exarhate ale patriarhiei de Constantinopol și aceasta numai în „materie de dogmă și disciplină”. Mitropoliții erau obligați, oficial, să facă cunoscut patriarhului ecumenic alegerea lor pentru ca să primească gramata patriarhală de recunoaștere, să-l pomenească pe patriarh la liturghie și să-l treacă în diptice, să ia mirul de la Constantinopol și să ceară ekdosis pentru a hirotoni pe numele vreunei episcopii vacante din Imperiul Otoman, așa-numiții arhieriei titulari, care rămăneau tot în Principate. În realitate, mitropoliile din Moldova și Muntenia, deși erau exarhate patriarhale, nu aveau nici o personalitate, nu exista vreo autoritate sinodală românească, iar mitropoliții conduși din afară erau autorități supreme în bisericile celor două Principate. Nici măcar mitropoliții români nu erau membri ai sinodului patriarhal de la Constantinopol.

Se spunea că bisericile naționale din Principate se bucurau „ab antiquo” de independență administrativă internă și autonomie bisericească, recunoscând numai jurisdicția canonică a patriarhiei de Constantinopol.¹⁷ Dacă teoretic se putea vorbi despre o oarecare independență, nu tot așa se poate afirma după o observare a situației de drept. În realitate, această independență era infirmată de amestecul nelimitat al patriarhiei în conducerea celor două unități canonice sub jurisdicția sa. Patriarhul folosea puterea jurisdicțională nu atât pentru călăuzirea dogmatică a mitropoliilor, cât pentru menținerea și întărirea clerului grecesc din țară, a egumenilor și călugărilor din mănăstirile închinat, prin care întregul Orient ortodox strângea uriașe venituri materiale. Având în vedere, permanent, consolidarea grecilor din Principate, patriarhul se amesteca în orice chestiune de orice natură ar fi fost ea, folosindu-se totdeauna de dreptul de jurisdicție canonică, pe care îl avea asupra mitropoliților.

Deseori, mitropoliții, la porunca patriarhului și la amenințarea cu demiterea prin caterisire, se opuneau unor schimbări de lucruri din țară. Iar dacă mitropolitul țării făcea și ungerea domnitorului la urcarea pe tronul domnesc, nu de puține ori această ungere a domnilor români se făcea la Constantinopol, de către patriarh, atunci când se făcea numirea domnului direct de către sultan, iar în epoca domniilor fanariote acest amestec patriarhal în ungerea domnilor români era ceva obișnuit. Se ajunsese ca de la patriarhia de Constantinopol

să vină și legitimarea bisericilor prin numirea directă a mitropolitului și legitimarea domnească prin ungerea domnitorului. Până la unirea Principatelor, problema jurisdicției patriarhiei de Constantinopol nu a fost luată în seamă prea mult. Bisericile, ca și țările, erau prea mici ca să se poată gândi la o situație mai bună.

După unire însă, se cerea o schimbare esențială, pentru că această jurisdicție, precum și urmările ei oglindite în poziția bisericii în țară, împiedicau avântul național spre independență. Schimbarea poziției bisericii române din lăuntru și din afară, evident, trebuia să fie proiectată de către conducătorii bisericii. Lor le era încredințată biserica și ei au răspundere pentru ea în fața lui Dumnezeu și în fața oamenilor, nu numai pentru timpul cât o conduc, ci și pentru timpurile viitoare.

În epoca de care ne ocupăm, ierarhii români se vede că nu s-au gândit la răspunderea pe care o aveau față de soarta bisericii, căci, în mod real, ei nu au întreprins nici o acțiune de schimbare a poziției și relațiilor bisericii. Este adevărat că poziția minoră a bisericii din Principate în fața celorlalte biserici ortodoxe și, mai ales, „oblăduirea” prea vigilentă a patriarhiei de Constantinopol, puneau ierarhii în imposibilitate de a acționa în vreun fel. Scuză aceasta a conducătorilor bisericești, precum și imperioasa necesitate a unei reforme în biserica română, arată și motivul pentru care domnitorul Alexandru Ioan Cuza și guvernul lui s-au „amestecat în treburile bisericești” luând diferite măsuri și dând unele legi. În primii ani după Unire, domnitorul Cuza și guvernul său nu au întreprins vreo acțiune definitivă pe tărâm bisericesc. S-au luat însă măsuri cvasilegale menite să atragă atenția conducătorilor bisericești asupra situației în care se afla biserica și să pregătească „terenul” legilor care aveau să urmeze.

De altfel, biserica românească se găsea într-o stare deloc înfloritoare și nu putea să fie altfel când o lungă dominație fanariotă a fost și peste ea, când scoaterea la mezat a scaunelor ierarhice nu era deloc neobișnuit, când unele atenții substanțiale pentru a deveni episcop, de asemenea și patriarhia de la Constantinopol, înfructându-se din ele, nici nu se gândea la simonie, când călugării devin arghirofili zeloși, iar cei greci veniți de la Locurile Sfinte duc această virtute la desăvârșire, când sărăcia de bunăvoie a rămas o simplă vorbă de paradă. Noua domnie vrea să schimbe această stare de lucruri din biserică, din moment ce nu erau semne că oamenii bisericii înșiși se preocupă de înlăturarea prea învechitelor năravuri. Numai că guvernul vine cu măsuri de autoritate și va surprinde prin faptul că, spre deosebire de ceea ce se întâmpla de veacuri, când biserica românilor manifesta supunere față de autoritatea statului, în cea mai bună

tradiție bizantină, acum se va modifica maniera de lucru a puterii politice.

Domnul țării și sftnicii lui, școliți în Apusul Europei, nu sunt familiarizați cu jocurile de culise și cu presiunile ascunse pentru ca la vedere să pară totul frumos. Ei vor renunța la aparența lucrurilor în raporturile cu biserica, poate din necunoașterea vechilor practici ori din cavalerism sau poate și pentru că timpul nu mai avea răbdare cu amânările și tergiversările. De la început s-au dovedit pragmatici și înfăptuirile au surprins pe moment până la a scandaliza uneori, dar trecerea timpului a validat măsurile de autoritate, dovadă că ele s-au mai cosmetizat în sensul vechilor procedee, dar nicidecum nu s-au modificat ori abrogat.

Faptul că momentul unirii Principatelor găsește aceste raporturi speciale cu Constantinopolul otoman și cu cel patriarhal făcea ca statul român unitar să continue aceste raporturi, care nu erau deloc benefice pentru partea română. În noile condiții, când modernizarea societății românești se impunea prin legiferări cu implicație bisericească, ce nu mai puteau conveni Constantinopolului patriarhal, acesta nu va ezita vreo clipă a se folosi de puterea politică suzerană peste Principatele Unite Moldova și Țara Românească împotriva intereselor statului român. De altfel, și partea bisericească română greu va putea înțelege, dacă nu chiar deloc, imperativul modernizării statului român, a societății românești în genere, folosindu-se de acele raporturi juridice cu Constantinopolul patriarhal, într-o interpretare oportunistă și ambițioasă.¹⁸

Note:

¹ D.A. Sturdza-C. Colescu-Vartic. *Acte și documente relative la istoria renascerii României*. Vol. I. – București, 1889, p. 324-317.

² I. Ionescu, P. Bărbulescu, Gh. Gheorghe. *Relațiile internaționale ale României în documente (1368-1900)*. – București, 1971, p. 284-289.

³ *A se vedea*: ediția P. Negulescu, Gh. Alexianu. *Regulamentele Organice ale Valahiei și Moldovei*. Vol. I. – București, 1944.

⁴ *A se vedea*: *Regulamentul Organic al Moldovei*. Ediție integrală realizată de Dumitru Vitcu și Gabriel Bădărău cu sprijinul lui Corneliu Istrati. – Iași: Junimea, 2004.

⁵ Al. Papadopol Calimah. *Generalul Pavel Kisselev în Moldova și Țara Românească (1829-1834)*, după documente rusești, în „Analele Academiei Române”, Memoriile Secției Istorice, seria II, t. IX (1886-1887), p. 90-96.

⁶ I.C. Filitti. *Jurnale inedite ale Obștești Extraordinare Adunări de revizie a Regulamentului Organic al Moldovei* // Revista pentru istorie, arheologie și filologie, X (1909), p. 33-41.

⁷ Idem. *Principatele Române de la 1828 la 1834*. – București, 1934.

⁸ Șt. Pascu –L. Maior. *Culegere de texte pentru Istoria României*. Vol. I. – București: Editura Didactică și Pedagogică, 1977, p. 186-190.

⁹ Gh. Petrescu, D.A. Sturdza, D.C. Sturdza. *Acte și documente relative la istoria renascerii României*. Vol. II. – București, 1889, p. 616.

¹⁰ *Ibidem*, p. 621-624.

¹¹ *Ibidem*, p. 627-628.

¹² *România la 1850*. Vol. I. – București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 51-53.

¹³ C. Hamangiu. *Codul general al României. Legi uzuale*. Vol. II, p. 6-8.

¹⁴ Gh. Petrescu și al. *Op. cit.*, vol. II, p. 1067-1070.

¹⁵ C. Hamangiu. *Op. cit.*, p. 8-12.

¹⁶ *A se vedea*: Al. Elian. *Legăturile Mitropoliei Ungrovalahiei cu Patriarhia de Constantinopol. De la întemeiere până la 1800* // Biserica Ortodoxă Română, LXXVII (1959), nr. 7-10, p. 904-935; Idem. *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*. – În: *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare* // Sub redacția M. Berza. – București: Editura Academiei, 1964, p. 97-179.

¹⁷ *A se vedea*: L. Stan. *Pravila lui Alexandru cel Bun și vechea autocefalie a Mitropoliei Moldovei* // Mitropolia Moldovei și Sucevei, XXXV (1960), nr. 3-4, p. 170-214.

¹⁸ *A se vedea* și: I. Țuțuianu. *Raportul juridic stat-biserică în România modernă*. – Bacău: Casa scriitorilor, 2005.

DISCRIMINAREA DE GEN. MANDATELE MECANISMELOR INSTITUȚIONALE: ABORDARE INTEGRATĂ A EGALITĂȚII DE GEN ȘI ACȚIUNI SPECIFICE

Nicolae POPESCU,
doctorand

Recenzent: *Andrei SMOCHINĂ,*
doctor habilitat în drept, profesor universitar (ULIM)

SUMMARY

Gender Maintraning is the process of evaluation of all implications which are the result to all women and men, any actions, including the legislative one, elaboration of public policies, projects and programmes in all the fields and at all levels. This is a strategy to involve women`s preoccupations and experience, but also of men, in the whole dimension, in all areas: politics, economics and social, which determined all women and men to obtain equal benefits and not to continue the illegality.

Condiția esențială pentru funcționarea efectivă o constituie existența unor mandate adecvate pentru mecanismele instituționale, atât la nivel central, cât și descentralizat. Mandatele diferă în funcție de nivelurile unde mecanismele sunt fixate. Informațiile furnizate de statele membre se referă, însă, în principal, la mandatele mecanismelor naționale centrale, care pot fi în mod sigur reproduse pe plan local și regional, în acord cu puterile și competențele specifice ale autorităților de la aceste niveluri.

În concordanță cu datele și informațiile furnizate, există o tendință, observată într-un număr semnificativ de cazuri, de largire a mandatelor mecanismelor naționale, reflectată nu numai într-un număr mai mare și mai variat de atribuțiuni și sarcini, dar și printr-o vedere de ansamblu mai cuprinzătoare a tot ceea ce o reprezintă construcția egalității de gen pe care trebuie să o conțină. Dincolo de eliminarea discriminării femeilor, în principal văzută ca o problemă socială, am mai perceput o schimbare în focalizarea egalității dintre femei și bărbați, ca formă de acțiune și ca obiectiv legat de protecția și promovarea drepturilor omului.

În această privință, este interesant a observa ca unele țări, și anume: cele din regiunea centrală și de est a Europei, când descriu punctul central al mandatelor mecanismelor naționale și al obiectivelor pe care le vor atinge prin planurile lor de acțiune, plasează toate acestea în contextul drepturilor omului, ca fiind fundalul pe care aceste probleme trebuie luate în considerare.

Aceste tendințe reflectă, practic, progresele atinse la Conferința Mondială a Drepturilor Omului (Viena, 1993), care a proclamat drepturile femeii ca o parte a drepturilor universale ale omului, și de cea de a patra

Conferință Mondială a Femeilor (Beijing, 1995), care a imprimat o asemenea orientare ca fundament pentru politicile de egalitate în Platforma de Acțiune.

Totuși, cercetarea noastră arată că mandatele mecanismelor instituționale pentru egalitate sunt formulate adesea în termeni mai degrabă generali: eliminarea discriminării femeilor, elaborarea și implementarea politicilor de egalitate, integrarea perspectivei de gen în politici și programe, obținerea egalității esențiale, coordonarea activităților de lucru ale Guvernului în domeniul egalității de gen.

Uneori, formularea este atât de generală sau vagă, încât poate fi motivul pentru unele critici, adresate de atâtea ori de către Comitetul CEDO după examinarea rapoartelor naționale. Absența unui mandat simplu, a unui statut legal clar, a tăriei, puterii și vizibilității suficiente se constituie în tot atâtea critici exprimate de către Comitet, mai des în legătură cu mecanismele țărilor din Europa Centrală și de Est, în Comentariile Concludente între 2000 și 2003 (cazurile Moldovei, Estoniei, Rusiei, Ucrainei, Cehiei, Albaniei, Sloveniei).

Firește, dimensiunea legală este întotdeauna prezentă în mandate. Adesea, ea este formulată sub forma unui proiect, unei reforme sau îmbunătățiri și, în anumite cazuri, ca executare a legii. Alterori, ea este formulată și ca atribuție de elaborare a propunerilor, opiniilor sau recomandărilor pentru a îmbunătăți statutul legal al femeilor. În alte cazuri, implementarea legislației egalității – ca act al egalității de gen, ca act al statutului egal și formulări echivalente – reprezintă esența responsabilității unor mandate ale mecanismelor. Unele mecanisme, în special cele de natură mai independentă – ombudsman și structurile echivalente – au și ele, prin mandatele lor, capacitatea

de a se ocupa de reclamațiile legate de discriminare și, câteodată, chiar capacitatea reprezentării legale.

În unele țări, accentul este plasat pe sectorul angajării și pe legislația egalității în muncă, decurgând din influența cerințelor Uniunii Europene, care urmează nevoia de armonizare în acest domeniu, constatată în special la noii membrii, dar și la cei vechi.

În formularea mandatelor s-a mers până la detalii specifice, cum ar fi: pregătirea Planurilor Naționale de Acțiune sau dezvoltarea conceptelor de egalitate sau a documentelor de bază pentru a stabili o politică de egalitate. În alte situații, acesta este, aparent, singurul mandat în prima fază; deci, un mandat pe termen scurt, care poate fi prelungit, mai târziu, în unul permanent, care să se ocupe, cu alte cuvinte, de: monitorizarea și evaluarea, implementarea acestor planuri; inițierea proiectelor specifice în domenii prioritare; stabilirea serviciilor pentru femei, cum ar fi centre de sfaturi și informații etc.

În acest sens, observăm că Platforma de la Beijing pentru Acțiune, care recomandă adoptarea Planurilor Naționale de Acțiune pentru Egalitate, a avut efectele unei provocări și ale unei surse de legitimare politică pentru mecanismele naționale, care i-au dus mai departe recomandările și propunerile.

O dimensiune a mandatelor, care este adesea accentuată, fiind considerată o tendință mai recentă și, probabil, tendință generală a dezvoltării în acest domeniu, este dimensiunea promovării și/sau coordonării abordării integrate a egalității de gen atribuită mecanismelor instituționale. Mobilizarea și coordonarea sectoarelor Guvernului, la diferite niveluri, pentru a determina implementarea acestei strategii, este considerată ca fiind fundamentală și este adoptată în mod progresiv în majoritatea țărilor. O referință explicită la abordarea integrată a egalității de gen este, așadar, inclusă în mandatele unui număr semnificativ de mecanisme instituționale, iar crearea corpurilor specifice de natură interdepartamentală apare ca o consecință naturală a acestei responsabilități și ca o modalitate necesară pentru a o îndeplini.

În timp ce abordarea integrată a egalității de gen este o dimensiune relevantă, în special a celor mai recente mandate, ea apare, de asemenea, în mod clar în majoritatea lor, și ca o abordare duală – abordarea integrată a egalității de gen, pe de o parte, și acțiunile specifice, în principal adresându-se femeilor și necesităților situației lor, pe de altă parte – care ar trebui menținută și reîntărită și, prin urmare, formulată în viitoarele mandate.

În multe situații, acțiunile și domeniile specifice de intervenție sunt explicit menționate. Câteva

exemple includ: promovarea educației „sensibilă” la dimensiunea de gen; la fel și instruirea agenților guvernamentali și a altor actori responsabili din pozițiile de decizie; promovarea egalității în muncă și angajare; politicile de reconciliere a vieții profesionale și familiale; cooperarea cu media vizând schimbarea culturală și socială; informarea și conștientizarea situației femeilor și semnificației egalității de gen; promovarea și coordonarea cercetării, incluzând analiza datelor și a altor indicatori, dezvoltarea studiilor și crearea instrumentelor și mijloacelor pentru evaluarea impactului, elaborarea și difuzarea publicațiilor etc. În puține cazuri, monitorizarea implementării CEDO și elaborarea rapoartelor naționale, ca și responsabilitatea cu privire la alte angajamente internaționale ale statului în domeniul egalității, sunt și ele parte din mandatul mecanismului național.

Ceea ce se observă cu ușurință este faptul că o serie de probleme specifice, și anume: problema violenței asupra femeilor, traficul de femei în scopul exploatarei sexuale sau posibilitatea de acces la funcții de decizie sunt și ele incluse, în puține cazuri, ca domenii în care mecanismul instituțional ar trebui să intervină și să adopte programe de acțiune. În puține cazuri există mecanisme speciale sau planuri speciale de acțiune și proiecte care să se ocupe de aceste probleme.

Posibilitatea și, în unele cazuri, obligația de a utiliza acțiuni pozitive, fac parte din unele mandate date mecanismelor sau, în alte cazuri, o obligație generală a statului introdusă de o dispoziție legislativă (de exemplu, Danemarca, Croația, Grecia, Luxemburg, Slovenia). Luxemburgul a creat chiar un mecanism special – Comitetul Acțiunilor Pozitive – constituit din reprezentanți ai guvernului și ai organizațiilor profesionale, avându-l ca președinte pe Ministrul pentru Promovarea Femeilor, care avizează fondarea proiectelor de acțiuni pozitive în companii private.

O altă țintă, care pare să câștige din ce în ce mai multă importanță, o reprezintă dimensiunea cooperării cu societatea civilă, adică cu ONG-urile care se ocupă cu drepturile femeii sau drepturile omului. Recunoașterea ca parteneri esențiali în schimbarea socială este obiectivul final al politicilor de egalitate, cooperarea cu aceste organizații și crearea canalelor internaționale pentru dialog și sprijin fiind, într-un număr semnificativ de cazuri, incluse în mod explicit în mandatele mecanismelor instituționale. Este vorba despre o cooperare care este și o formă de contabilizare a acțiunilor dezvoltate, a obstacolelor întâlnite și a progresului obținut, fiind totodată și o responsabilitate a mecanismelor instituționale.

Un alt aspect important de observat este scopul acțiunii mecanismelor instituționale, care, în unele cazuri, depășește discriminarea de gen, precum și egalitatea de gen, și se adresează altor tipuri de discriminare/egalitate. În majoritatea cazurilor, mecanismele instituționale se ocupă cu problema egalității de gen ca de o problemă autonomă, dar sunt cazuri, foarte puține însă, în care alte forme de inegalitate/egalitate pe baza altor factori (rasă, etnie, invaliditate, orientare sexuală) sunt, de asemenea, în îngrijirea aceluiași mecanism, un fapt care poate ridica niște comentarii.

Deși recunoscând că toate formele de discriminare, de orice fel, sunt de combătut sau eliminat, am putea spune că alegerea de a ne ocupa de discriminarea femeilor într-un mod autonom, diferențiat, care este adoptat în majoritatea țărilor, este cea mai adecvată. De fapt, discriminarea împotriva femeilor este discriminarea unei naturi diferite, în sensul că are un caracter structural și orizontal în toate sensurile, culturile și comunitățile, ceva care nu este cazul pentru alte forme de discriminare. Pe lângă aceasta, femeile nu sunt un grup exact diferențiat într-o societate dată; ele constituie puțin peste jumătate din societate, dar sunt prezente în toate grupurile, indiferent de criteriile pe care sunt bazate: factorii rasiali, etnici, culturali, de invaliditate sau pe alți factori. Deci, natura globală, orizontală și sistemică cere ca discriminarea de gen să fie tratată într-o modalitate cuprinzătoare dar și autonomă.

Pentru a face un sumar al celor mai semnificativi factori în privința mandatelor existente ale mecanismelor instituționale, am putea spune că:

1) mandatele pot fi de o natură mai generală sau mai detaliată, dar, în majoritatea cazurilor, sesizăm o anumită largire a mandatelor mecanismelor instituționale care pare să aibă loc, a varietății sarcinilor, dar și imaginea generală a egalității de gen, văzută nu numai ca o întrebare socială, dar și ca o problemă a drepturilor umane;

2) dimensiunea legală este un aspect fundamental al acestor mandate ale mecanismelor instituționale, formulate în forma unor atribuții pentru elaborare de propuneri și opinii, de proiecte dintr-o nouă lege și/sau revizii ale celor existente și, în unele cazuri, de executare a legislației;

3) promovarea și/sau coordonarea abordării integrate a egalității de gen, văzută ca o responsabilitate a mecanismelor instituționale, pare să fie principala tendință a noilor dezvoltări, cu toate că abordarea duală (abordarea integrată a egalității de gen și acțiuni specifice) este încă recunoscută și indispensabilă;

4) scopul intervenției mecanismelor instituționale este din ce în ce mai diversificat, incluzând domenii tradiționale, strategii și mecanisme, împreună cu noi domenii (de exemplu, violență, trafic, reconcilierea familiei și responsabilități familiale), noi strategii și instrumente (de exemplu, abordarea integrată a egalității de gen și analiza de gen, date diferențiate pe genuri (sau pe sexe) și alți indicatori, instrumente pentru aprecierea impactului asupra genurilor);

5) reîntărirea cooperării cu societatea civilă, în special cu ONG-urile femeilor, este, de asemenea, o tendință vizibilă în marea parte, vizând un efort susținut pentru a promova o problemă, care este recunoscută ca privind întreaga societate.

Referințe:

¹ Raportul Consiliului Economic și Social pentru anul 1997. Națiunile Unite, 1997.

Cultura Păcii și Nonviolenței”, training (partener din Olanda), 1999.

² Managementul organizațiilor de femei. Seminar (partener din Elveția).

³ Femeile construiesc Pacea în casă, în țară și în străinătate. Seminar (parteneri din Olanda și Norvegia), 2000.

⁴ Armonie în Balcani. Training și eveniment cultural cu parteneri din Olanda, Canada, Bulgaria și R. Yugoslavia, 2000.

⁵ Pentru un viitor comun. Training cu parteneri din R. Yugoslavia, 2000.

⁶ Diferite culturi pot face o Europă Unită. Proiect de educație a adulților Socrates / Grundtvig 2, cu parteneri din Anglia, Italia și Ungaria, Portugalia, 2001-2003.

⁷ Importanța noii tehnologii în zonele rurale dezavantajate. Proiect de educație a adulților Socrates / Grundtvig 2 cu parteneri din Spania, Austria, Irlanda și România, 2002-2004.

⁸ Viziunea Femeilor din România asupra Nonviolenței și Păcii. În parteneriat cu International Fellowship of Reconciliation IFOR din Olanda, 2003.

⁹ Activități de training pe probleme de gender (gen). Proiect de educație a adulților Socrates / Grundtvig 2 cu parteneri din Luxemburg, Italia, Belgia, Spania, Germania și Ungaria, 2003-2005.

REGLEMENTAREA JURIDICĂ A VALORILOR MOBILIARE PRIMARE PE TERITORIUL REPUBLICII MOLDOVA

Elena ALBUL,
doctorand

Recenzent: *Andrei GUȘTIUC,*
doctor în drept, conferențiar universitar (Academia „Ștefan cel Mare” a MAI)

SUMMARY

This article provides a brief description of the concept, application criteries, legal status and classification of the primaries securities, describing traditional financial markets like the foreign exchange and primary capital markets (shares and loan securities). Although an active primary market exists in all these instruments, there is no secondary market upon which a depositor or investor can trade these assets. Also in these article indicate about important role and significance of the primary capital markets for the market economy in the world.

Valorile mobiliare primare fac parte din cele trei mari categorii de valori mobiliare menționate în literatura de specialitate și se emit pentru mobilizarea capitalurilor proprii pe termen lung sau pentru atragerea capitalului de împrumut. Ele asigură mobilizarea capitalurilor pe termen lung și permit valorificarea investiției prin încasarea în viitor a unei părți din veniturile bănești nete ale emitentului.

Scopul emisiunii valorilor mobiliare primare îl constituie, pe de o parte, mobilizarea capitalurilor disponibile, iar, pe de altă parte, transformarea economiilor în capital social al unei entități private sau publice, în resurse financiare destinate realizării de investiții sau în capital de împrumut.

Produsele primare ale pieței de capital sunt acțiunile și obligațiunile.

Așadar, în categoria valorilor mobiliare primare se includ:

- *valorile mobiliare cu venit variabil (acțiunile)*, care generează pentru deținător venituri *sub formă de dividende*, nivelul acestora fiind direct influențat de rezultatele economice ale emitentului, dar și de politica acestuia în ceea ce privește repartizarea profitului obținut. Acțiunile, ca instrumentele financiare de *tip equity*, sunt emise în vederea majorării capitalurilor proprii;

- *valorile mobiliare cu venit fix (obligațiuni, titluri de stat)*, care aduc posesorului venituri *sub formă de dobânzi* și nu sunt dependente de evoluția rezultatelor financiare ale emitentului, care se obligă să plătească regulat dobânzile. După condițiile în care au fost emise aceste valori mobiliare, dobânda poate fi fixă sau variabilă (în funcție de anumite criterii). Obligațiunile,

ca instrumente financiare de *tip debts*, sunt emise pentru mobilizarea capitalurilor de împrumut.

Spre deosebire de alte tipuri de valori mobiliare, emitenții acțiunilor (egl. share/ stock) pot fi numai întreprinderile înființate numai în formă de societate pe acțiuni. După cum menționează Gh. Ciobanu, societățile pe acțiuni sunt astăzi considerate cea mai mare descoperire a timpurilor moderne.¹ Pentru societatea comercială pe acțiuni emisiunea de acțiuni reprezintă o cale principală de mobilizare a fondurilor proprii, putându-se realiza atât la constituirea societății, cât și cu ocazia majorării capitalului. Totalitatea acțiunilor emise de o firmă constituie capitalul ei social.²

Potrivit legii, *acțiunea* este un document care atestă dreptul proprietarului lui (acționarului) de a participa la conducerea societății, de a primi dividende, precum și o parte din bunurile societății în cazul lichidării acesteia (art. 12 alin. (1) din Legea privind societățile pe acțiuni).³

În doctrină, definițiile care s-au dat noțiunii de acțiune au cuprins, în general, trăsăturile ei caracteristice și diferența specifică față de alte părți reprezentative de capital social din alte forme de societăți.

Exemplificăm cu două dintre acestea: „acțiunea este un titlu reprezentativ al contribuției asociatului, constituind o fracțiune a capitalului social, care conferă posesorului calitatea de acționar”⁴ sau „acțiunea este o parte socială reprezentată printr-un titlu, transmisibilă și negociabilă, în care se materializează dreptul asociatului”.⁵

În consecință, putem spune că noțiunea de acțiune are mai multe sensuri.

Acțiunea este o fracțiune a capitalului social; ea trebuie să fie egală în valoare cu celelalte acțiuni (această afirmație este valabilă numai pentru acțiunile ordinare).

Apoi, acțiunea este un titlu de credit; ea încorporează și constată drepturile și obligațiile izvorâte din calitatea de acționar.

În sfârșit, acțiunea desemnează raportul societar, adică raportul juridic dintre acționar și societatea emitentă.

Natura juridică a acțiunilor este definită diferit în literatura de specialitate.

În general, se admite că acțiunile fac parte din categoria titlurilor de credit (sau de valoare).

S-a observat însă că acțiunile nu satisfac pe deplin condițiile titlurilor de credit; acțiunile reprezintă titluri care încorporează anumite drepturi. Astfel, acțiunile nu sunt titluri autonome, independente față de actul juridic din care decurg; ele își au izvorul în contractul de societate.

Potrivit art. 288 C. civ., **titlurile de valoare sunt bunuri mobile** prin determinarea legii, dar numai în privința fiecăruia dintre acționari și pe cât timp durează societatea.

Din cele relatate mai sus rezultă următoarele **caractere ale acțiunilor**:

a) *Acțiunile sunt fracțiuni ale capitalului social care au o anumită valoare nominală.* Fiecare acțiune reprezintă o valoare nominală care exprimă fracțiunea din capitalul social pe care înscrisul o încorporează. Astfel, conform art. 12 alin. (10) din Legea privind societățile pe acțiuni, valoarea nominală a acțiunii reflectă partea de capital social al societății ce revine unei acțiuni plasate.

Potrivit art. 12 alin. (6) din aceeași lege, acțiunile societății vor avea valoare nominală care trebuie să se împartă la un leu.

Valoarea nominală a acțiunii nu se indică în documentele de constituire a societății și se folosește la stabilirea mărimii capitalului social și a capitalului suplimentar ale societății (art. 12 alin. (9) din Legea privind societățile pe acțiuni).

b) *Acțiunile sunt fracțiuni egale ale capitalului social.* Acest caracter este valabil doar în cazul acțiunilor ordinare.

Astfel, potrivit art. 12 alin. (7) din Legea privind societățile pe acțiuni, toate acțiunile ordinare ale societății vor avea valoare nominală egală. În consecință, toate acțiunile ordinare trebuie să încorporeze aceeași valoare. Având o valoare egală, acțiunile conferă proprietarilor drepturi egale. Valoarea egală a acțiunilor

asigură condițiile necesare pentru luarea hotărârilor în adunarea generală a acționarilor.

c) *Acțiunile sunt indivizibile.* Acest caracter rezultă din formularea art. 24 alin. (2) din Legea privind societățile pe acțiuni, conform căreia, dacă o singură acțiune aparține câtorva persoane, față de societate aceste persoane sunt considerate drept un singur acționar și își pot exercita drepturile prin reprezentant.

Acest caracter al acțiunilor este menit să asigure buna funcționare a societății. Divizarea acțiunilor ar avea drept rezultat fracționarea excesivă a capitalului social și, implicit, creșterea numărului de acționari, ceea ce ar îngreuna funcționarea societății.

În cazul în care o acțiune devine proprietate a mai multor persoane, legea cere coproprietarilor să își desemneze un reprezentant dintre ei, care va exercita drepturile și obligațiile aferente acțiunii (de exemplu, în cazul transmisiunii succesoriale).

d) *Acțiunile sunt titluri negociabile.* Acțiunile emise de societate sunt titluri care încorporează anumite valori patrimoniale. De aceea, ele sunt considerate titluri de valoare, fiind denumite și valori mobiliare. Aceste titluri de valoare se pot transmite altor persoane, în condițiile legii. Astfel, potrivit art. 25 alin. (1) lit. e) din Legea privind societățile pe acțiuni, acționarul are dreptul să înstrăineze acțiunile care îi aparțin, să le pună în gaj sau în administrare fiduciară.

Conform alin. (1) art. 4 al Legii cu privire la piața valorilor mobiliare, acțiunile, ca și celelalte valori mobiliare, pentru identificarea deținătorului acțiunii, pot fi numai în formă *nominativă*.⁶

Acțiunile pot fi numai nominative și emise în formă materială, pe suport de hârtie prin metodă tipografică, sau în *formă dematerializată*, prin înscrieri în cont analitic deschis în registrul deținătorilor valorilor mobiliare ale societății.

În cazul acțiunilor în formă materială, înscrisurile trebuie să îndeplinească anumite standarde referitoare la imprimare, înscriere, securitate, astfel încât să se evite falsificarea lor. Acțiunile dematerializate nominative presupun existența unei înregistrări electronice, respectiv pe suport magnetic. Atestarea calității de acționar se face printr-un extras de cont.

În literatura economică există mai multe criterii care definesc și se referă la clasificarea acțiunilor:

După forma fizică în care sunt emise, acțiunile pot fi:

✓ *materializate*, ceea ce presupune emiterea lor în formă fizică, respectând anumite standarde referitoare la condițiile de tipărire, securizare, înregistrare, pentru

a se reduce cât mai mult riscul de a fi reproduse sau contrafăcute;

✓ *dematerializate*, care sunt evidențiate prin înscriere în cont, respectiv prin existența unei înregistrări pe un suport magnetic; dovada deținerii acestor titluri financiare se face cu ajutorul unui extras de cont.

După **drepturile pe care le generează**, acțiunile se grupează în:

✓ *acțiuni ordinare*, care conferă proprietarului dreptul la un vot în adunarea generală a acționarilor, dreptul de a primi o cotă-parte din dividende și o parte din bunurile societății în cazul lichidării acesteia. Drepturile patrimoniale ale proprietarilor de acțiuni ordinare pot fi realizate numai după satisfacerea tuturor drepturilor patrimoniale ale proprietarilor de acțiuni preferențiale;

✓ *acțiuni preferențiale*, care dau proprietarului drepturi (privilegii) suplimentare față de proprietarul acțiunii ordinare referitor la ordinea primirii dividendelor și la cuantumul dividendelor, precum și la ordinea primirii unei părți din bunurile societății care se distribuie în cazul lichidării ei. Acțiunea preferențială nu dă drept de vot proprietarului ei, dacă prezenta lege nu prevede altfel.

Obligațiunile sunt instrumente financiare de credit, pe termen mediu și lung, emise de societăți comerciale sau de autorități ale administrației publice centrale și locale. Obligațiunile sunt titluri de creanță negociabile.

Emitenți ai obligațiunilor sunt statul și autoritățile publice locale, precum și societățile comerciale pe acțiuni care își procură pe această cale resurse împrumutate.

Investitori pe piața obligațiunilor sunt persoanele fizice și juridice din țară și străinătate, care dețin capitaluri bănești temporar libere.

Obligațiunile sunt definite în doctrină ca fiind „titluri de credit emise de societate în schimbul sumelor de bani împrumutate, care încorporează îndatorirea societății de a rambursa aceste sume și de a plăti dobânzile aferente”⁷ sau ca „titluri de creanță care aduc un profit fix, sub forma de dobânzi”⁸.

Legea privind societățile pe acțiuni definește obligațiunea ca fiind „un document care atestă dreptul proprietarului lui (obligatarului) de a primi suma vărsată în contul achitării obligațiunii și dobânda sau un alt profit aferent în mărimea și în termenul stabilite prin decizia de emiteră a obligațiunilor” (art. 16 alin. (1) din Legea privind societățile pe acțiuni).

Natura juridică a obligațiunilor. Obligațiunile, ca și acțiunile, sunt valori mobiliare (hârtii de valoare) emise de societatea pe acțiuni, în timp ce acțiunile sunt

titluri reprezentative ale părților sociale ce constituie fracțiuni ale capitalului social, iar acționarii, în sens larg, sunt membri ai societății; obligațiunile sunt titluri de credit, fracțiuni ale unui împrumut unic cu o anumită valoare nominală, iar obligatarii sunt creditori ai societății pentru suma reprezentând valoarea obligațiunii subscrise și dobânzile aferente.⁹

Obligatarul, nefiind asociat, nu are dreptul la dividende și nici la celelalte drepturi pe care le are un acționar, dar nici nu participă la pierderile societății. Pe de altă parte, obligatarii au dreptul preferențial față de acționari la primirea unei părți din profitul societății sub formă de dobândă sau alt profit (art. 16 alin. (3) din Legea privind societățile pe acțiuni).

Obligațiunea, a cărei profitabilitate este dată de o dobândă fixă, este valoare de plasament, în timp ce acțiunea este o valoare speculativă, profitabilitatea ei variind în funcție de valoarea beneficiului înregistrat de societate.

Obligațiunea are caractere comune cu acțiunea, și anume:

✓ negociabilitatea și indivizibilitatea față de societate;

✓ modalitățile de transmitere a titlurilor: ca și acțiunea, obligațiunea poate fi numai nominativă *în formă materială*, pe suport de hârtie, sau în *formă dematerializată*, prin înscrieri în cont.

Obligațiunile fiind indivizibile, asemenea acțiunilor, prin analogie cu art. 24 alin. (2) din Legea privind societățile pe acțiuni, când o obligațiune devine proprietate a mai multor persoane, pentru exercitarea drepturilor rezultate din titlu, aceste persoane pot exercita drepturile sale prin reprezentant.

Clasificarea obligațiunilor. Prin prisma experienței acumulate pe piețele de capital s-a dovedit că obligațiunile pot fi clasificate după diverse caracteristici, pe care vom încerca să le sintetizăm în continuare.

După formă în care sunt emise, obligațiunile pot fi:

✓ *materializate*, emise pe suport de hârtie, ceea ce presupune existența acestora într-o formă tipărită pe un suport fizic, respectându-se anumite condiții de tipărire și securizare și conținând o zonă de cupoane detașabile;

✓ *dematerializate*, emise prin înscriere în cont, pe suport magnetic.

O altă clasificare a obligațiunilor se poate face după **perioada pentru care sunt emise**, și anume:

✓ obligațiuni emise pe termen scurt – în general, în această categorie încadrându-se titlurile financiare de pe piața monetară;

✓ obligațiuni emise pe termen mediu – din această categorie făcând parte, în general, emisiunile de obligațiuni corporative;

✓ obligațiuni emise pe termen lung – titlurile emise de stat și municipale, care sunt emise în general pe termen lung. Aceasta se datorează în principal faptului că într-o administrație centrală poți avea încredere, ca investitor, că nu o să dispară după o perioadă de timp mai mare, astfel că singura problemă rămâne doar modificarea ratei dobânzii în funcție de rata inflației;

Prin prisma *gradului de protecție* a investitorilor, se deosebesc:

✓ *obligațiuni garantate* cu anumite active. Deținătorii lor pot beneficia de un înalt nivel de protecție. În cazul în care societatea nu își onorează plățile (dobânzi sau împrumuturi), investitorii se pot baza pe dreptul la acel activ;

✓ *obligațiuni negarantate* ce reprezintă împrumuturi pe termen lung și sunt emise de către societăți fără nici o garanție specifică. Emisiunea lor se bazează pe încrederea de care se bucură societatea emitentă. Nu sunt garantate cu activele societății.

După *emitent*, obligațiunile se pot clasifica în:

✓ *obligațiuni de stat*, care reprezintă una dintre cele mai frecvente modalități de finanțare a bugetului de stat și în ziua de astăzi sunt cele mai garantate;

✓ *obligațiuni municipale*, emise de administrația publică locală, în vederea finanțării anumitor obiective de investiții de interes public;

✓ *obligațiuni corporative*, emise de persoane juridice în vederea acoperirii nevoii de finanțare, fiind bine cunoscut faptul că finanțarea prin intermediul pieței de capital este mult mai ieftină decât prin intermediul creditelor bancare. În Republica Moldova obligațiunile corporative sunt cele mai răspândite.

În încheiere trebuie de menționat că rolul economic și importanța valorilor mobiliare primare pentru o economie de piață modernă este deosebit de important. O economie modernă, competitivă, capabilă să se adapteze cerințelor actuale ale globalizării, este de neconceput fără existența și funcționarea unei piețe de capital primare eficiente.

Piața de capital, prin mecanismele sale specifice, concentrează și centralizează capitalurile, dar mai ales trebuie să ofere instrumente și produse primare care să asigure fructificarea plasamentelor și acoperirea riscurilor.¹⁰

Note:

¹ *A se vedea:* Gh. Ciobanu. *Bursele de valori și tranzacțiile la bursă*. – București: Editura Economică, 1997, p. 113.

² *A se vedea:* I. Popa. *Bursa*. Vol. I. – București, 1994, p. 33.

³ Legea privind societățile pe acțiuni, nr. 1134-XIII din 02.04.1997 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1997, nr. 38-39/332.

⁴ G. Anghelache. *Piața de capital. Caracteristici, evoluții, tranzacții*. – București: Editura Economică, 2004, p. 144.

⁵ S. Mămăligă. *Societățile pe acțiuni*. – Chișinău: Museum, 2001, p. 210.

⁶ Legea cu privire la piața valorilor mobiliare, nr. 199-XIV din 18.11.1998 // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 27-28/123.

⁷ E. Cârcei. *Societățile comerciale pe acțiuni*. – București: ALL Beck, 1999, p. 311.

⁸ Gh. Negoescu. *Piața de capital*. – Galați: Alter Ego Cristian, 1998, p. 78.

⁹ *A se vedea:* E. Cârcei. *Societățile comerciale pe acțiuni*. – București: ALL Beck, 1999, p. 312.

¹⁰ *A se vedea:* G. Anghelache. *Piața de capital. Caracteristici, evoluții, tranzacții*, p. 9.

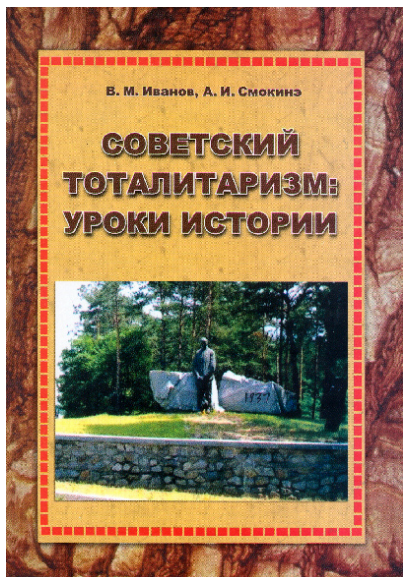
Prezentare de carte

Vladimir IVANOV, academician, profesor universitar

Andrei SMOCHINĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Советский тоталитаризм: уроки истории

(Odesa – Chișinău: ULIM, 2007. – 384 p.)

În pofida faptului că nu mai sunt colegi de catedră de mai mult timp și nici măcar nu activează în cadrul aceluiași stat (primul activează în cadrul Academiei de Marină din Odesa, iar celălalt își continuă activitatea în calitate de profesor la ULIM, dar și la Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM, primul domiciliind în Ucraina, iar celălalt în Moldova), Vladimir Ivanov și Andrei Smochină colaborează cu succes la distanță. Astfel, rodul muncii lor a fost înmănunchat de curând într-o lucrare intitulată „Totalitarismul sovietic: lecții de istorie” (în limba rusă).

Divizată în 6 capitole, intitulată respectiv:

- Capitolul I „Regimul politic: esență, definiții și formele lui”
- Capitolul II „Statul dictaturii proletariatului și caracterul lui antidemocratic”
- Capitolul III „Manifestările antidemocratice ale totalitarismului și formele dictaturii proletariatului în perioada reformelor sovietice din anii 1938-1950”
- Capitolul IV „Gladomorul”
- Capitolul V „Despre rezistența opusă” și
- Capitolul VI „Evoluția statului în perioada liberalizării relațiilor sociale – mijlocul anilor '50-60”.

lucrarea prezintă cititorului problema abordată atât din punct de vedere teoretic: prin definiții, prezentare a formelor totalitarismului, izvoarelor acestuia în cadrul statului sovietic, inclusiv a structurii organelor represioniste, cât și prin descrierea formelor și metodelor practice de manifestare a totalitarismului sovietic: aplicarea forței asupra celor arestați, a șantajului la etapa cercetării penale și a „procesului”, urmată de execuții, represiuni, deportări, organizări de foamete, alte forme ale acestui flagel.

Un rol aparte în lucrare este dedicat personalității, secretarilor generali ai PCUS, în crearea și „implementarea” formelor totalitariste: în primul rând a lui Stalin și ale executaților săi Ulrix, Ejov, Vâșinski (pentru a ne limita doar la aceste nume), dar și rolului PCUS în ansamblu atât în promovarea totalitarismului la prima etapă, cât și în lansarea politicii de reabilitare, în crearea cadrului normativ necesar acestui proces. Pentru a întregi subiectul analizat, autorii cercetează evenimentele ce au avut loc după moartea lui Stalin prin descrierea cadrului juridic care a stat la baza reabilitărilor.

Deosebit de important este Capitolul IV – foamea în Ucraina (Gladomorul) din anii 1932-1933, dar și Capitolul V – faptele de rezistență opuse regimului totalitar, în care autorii descriu, pe baze de date statistice și mărturii, două fațete ale unei drame: nimicire organizată și, în pofida acestui fapt, rezistență opusă.

Deopotrivă cu cele relatate, valența acestei lucrări constă în faptul că autorii examinează problema dată prin prisma a două state: Ucraina și Republica Moldova, lucru întâlnit pentru prima dată într-o lucrare de asemenea anvergură, ca teme logic al unei astfel de abordări servind faptul că un timp o parte din actualul teritoriu al Republicii Moldova (RASS Moldovenească între 1924 și 1940) a făcut parte din fosta RSS Ucraineană, totalitarismul afectându-le deopotrivă pe ambele.

La finele lucrării, la rubrica „File negre din istoria noastră în documente și fapte”, autorii inserează mai multe documente, unele cu fost caracter stric secret, date statistice (atât în ceea ce privește formele de manifestare a totalitarismului: execuții, deportări etc., cât și procesul de reabilitare – fapt salutar, îndeosebi avându-se în vedere că date concrete și finale încă nu există, dar și pentru că regimurile nu se grăbesc să facă lumină totală la acest compartiment), care vin să întregescă „politica” sistemului totalitar din fosta URSS, în general, și din RSS Ucraineană și RASS Moldovenească, în particular. Tot aici sunt reproduse unele fragmente din amintirile celor supuși represiunilor politice scăpați prin minune de execuție, dar și schițe, studii ale ziariștilor și ale unor politicieni despre politica totalitară a statului sovietic publicate în presa periodică din Republica Moldova și Ucraina.

Bogată în literatură tematică (peste 150 de surse), în referințe la acte normative, date statistice, lucrarea se prezintă ca una complexă care merită să-și ocupe locul printre cele mai valoroase din domeniul dat, fiind, de fapt, una de pionierat. Considerăm că prin această lucrare autorii și-au adus prinosul la elucidarea unor „pete albe” ale istoriei noastre.

Mihai TAȘCĂ,
doctor în drept,
cercetător științific superior la
Institutul de Istorie, Stat și Drept al AȘM

ULIM – 15 ani de ascensiune

Imagini de la Simpozionul științific internațional
„Cercetarea universitară în secolul XXI: provocări și perspective”.

15–17 octombrie 2007

ULIM – 15 ani de ascensiune

Imagini de la Simpozionul științific internațional
„Cercetarea universitară în secolul XXI: provocări și perspective”.

15–17 octombrie 2007